

International

Journal of Social, Humanities And Administrative Sciences

**International
Refereed Indexed
Open Access
e-Journal**

EDITOR

Prof. Dr. Danial KIDIRNIAZOV

COMMUNICATION

journalofsocial.com

joshasjournal@gmail.com

2630-631X

From The Editor / Editorden / О т Р е д а к т о р а

English

JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES AND ADMINISTRATIVE SCIENCES journal began its publication in 2015. JOSHAS is an international, refereed fervent and online journal, that publishes academic studies in the field of social sciences.

We would like to thank you for your support to our advisory board, editorial board and arbitration board. We are also grateful to the scientists who share your study with us.

We are aware of the fact that we will be guided by stronger steps in the field of social sciences with the support you will give us in the future. For this reason, we are honored to see you in our broadcast, consultation or referee boards.

We would like to thank you for all the support you give in this way we are trying to become a social platform, and I offer respects.

Turkish

JOSHAS dergisi, 2015 yılında yayın hayatına başlamış, akademik bir dergidir. JOSHAS, sosyal bilimler alanında yapılan akademik çalışmaları yayınlayan **uluslararası, hakemli ve e-dergidir**.

Şu ana kadar danışma kurulu, yayın kurulu, hakem kurulunda yer alarak bizlere destek veren hocalarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmalarınız bizlerle paylaşan bilim insanlarına da minnettarız.

Bundan sonraki zamanlarda da bizlere vereceğiniz destek ile sosyal bilimler alanında daha güçlü adımlarla yol alacağımızın farkındayız. Bu nedenle sizleri yayın kurulumuz, danışma kurulumuz veya hakem kurullarımızda görmekten onur duyuyoruz.

Sosyal bir platform haline gelmeye çalıştığımız bu yolda vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Русский

Журнал «ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ, ГУМАНИТАРНЫХ И АДМИНИСТРАТИВНЫХ НАУК» начал свою публикацию в 2015 году. JOSHAS - это международный, реферируемый пылкий и онлайн-журнал, который публикует научные исследования в области социальных наук.

Мы хотели бы поблагодарить вас за поддержку нашего консультативного совета, редакционной коллегии и арбитражного совета. Мы также благодарны ученым, которые делят ваше исследование с нами.

Мы осознаем тот факт, что мы будем руководствоваться более сильными шагами в области социальных наук с той поддержкой, которую вы нам дадите в будущем. По этой причине мы имеем честь видеть вас в наших советах по вещанию, консультации или советам.

Мы хотели бы поблагодарить вас за всю поддержку, которую вы даете таким образом, мы пытаемся стать социальной платформой, и я предлагаю уважение.

Professor Dr. Danial KIDIRNIAZOV
Editor

Generic Page

JOURNAL ADMINISTRATION / УПРАВЛЕНИЯ ЖУРНАЛОМ / DERGİ YÖNETİMİ		
Editör/ Editor / Редактор		
Prof. Dr. Danial KIDIRNĀZOV Russian Science Academy Mahaçkala, Russian Federation		
Disciplines Editor/Disiplin Editörleri/ Редактор дисциплин		
Professor Chunxing FAN	Business Administration	Tennessee State University
Professor Junaid M.SHAIKH	Technology	Curtin University of Technology U.
Professor Mahir FISONOGLU	İktisat	Çukurova University
Professor Mehdi TEHRANI	Psychiatry	Columbus State University
Professor Ramazan ERDEM	Healthcare Management	Suleyman Demirel University
Professor Milind SATHYE	Finance	University of Canberra
Ass. Prof. Dr. Fikret SOYER	Sport	Sakarya University
Professor Mieczysław W. SOCHA	Int.Advisory Board	Warsaw University
Professor Mustafa TALAS	Sociology	Omer Halisdemir University
Professor Shpresa HOXHA	Labour Economics	Prishtina University
Professor Ayslu B. SARSEKENOVA	Social Sciences	Orleu National Development Inst.
Assoc.Professor Dr. Kemal ŞAHBAZ	Science Education	Mersin University
Foreign Language Linguist/Yabancı Dil Uzmanı/ Иностраный язык Лингвист		
Dr. Lubof ABRACHAKOVA Siberia Russian Academy of Sciencey		
Index Supervisor / İndeks Sorumlusu/ Супервизор индекса		
Tatiana KORLOVA Kiew / Ukranya		
ADVISORY BOARD / КОНСУЛЬТАТИВНАЯ КОЛЛЕГИЯ / DANIŞMA KURULU		
Dr. Ablimanat ZHOLDASBEKOV H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University		
Dr. Afaq SADIKOVA Baku State University		
Dr. Aiman AKYNBEKOVA Talas State University		
Dr. Aizhan BAİMUKHAMEDOVA Eurasian Research Institute		
Dr. Akhan BİZHANOV Institute of Philosophy, Political Science And Religion Studies		
Dr. Altaiy ORAZBAYEVA Kazakhstan Branch of the Moscow State University		
Dr. Alia R. MASALİMOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Abdikalik KUNIMJAN Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Alla A. TIMOFEVA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Amanbay MOLDİBAEV Taraz State Pedagogical University		
Dr. Anatoliy LOGİNOV Ukraine Shevchenko Lugan National University		
Dr. Ansi Rezeda SAFİÜLLİNA Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University		
Dr. A. M. ZHUBANDYKOVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. A.S. KİDIRŞAYEV Western Kazakhstan State University		
Dr. Assem SAGATOVA Karaganda State Technical University		
Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA Orleu National Development Institute		
Dr. Badriddin MAKSUDOV Tajik National University		
Dr. Bahit KULBAEVA S.Baybeşev Aktobe University		
Dr. Bakit OSPANNOVA H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University		
Dr. Bibiziya KALSHABAYEVA Al-Farabi Kazakh National University		
Dr. Botagul TURGUNBAEVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Cynthia CORREA Sao Paulo University		
Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA Rasulbekov Kyrgyz University of Economics		
Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Elmira FARAJULAYEVA Baku State University		
Dr. Fujimaki HARUYUKI Tottori University		
Dr. Gulşat ŞUGAYEVA Dosmukhamedov Atyrau State University		
Dr. Jenishbek DUYŞHEYEV Toktomamatov International University		
Dr. Jun NAGAYASU Tohoku University		
Dr. Kalemkas KALİBAEVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Karligash BAYTANASOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Klara PUŞKİNA Chuvash State University		
Dr. Latkin A. PAVLOVIC Vladivostok State University of Economics		
Dr. Mahabbat OSPANBAEVA Taraz State Pedagogical University		
Dr. Maha Hamdan ALANAZİ King Abdulaziz Institute of Technology, Riyadh		
Dr. Mahbub Ul ALAM Bangladesh Islami University		
Dr. Maira ESİMBOLOVA Kazakhstan Narkhoz University		
Dr. Maira MURZAHMEDOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Maryash KADRALİNOVA Kostanay College of Social Adaptation		
Dr. Merina B. VLADİMIROVNA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR Kyrgyzstan Elaralik University		
Dr. Muhabbat KURBANNOVA Tashkent State University		
Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ University of Eurasia		

Dr. Muhammad Ismaeel RAMAY	Bahria University
Dr. Nadejda HAN	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Nina KINDIKOVA	Gorno-Altai State University
Dr. Nobuaki TAKEDA	Sapparo City University
Dr. N.N. KERMANOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Olga PAVLOVSKAYA	Kuban State Agrarian University
Dr. P.S. PANKOV	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Rövşen MEMMEDOV	Sumgayit State University
Dr. Ramazan KHALIFE	El Ezher University
Dr. Rustem KOZBAGAROV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Ryo YAMADA	Sapparo City University
Dr. Talantaaly BAKCHİYEY	International Association of Manasologists
Dr. Vera ABRAMENKOVA	Institute of Family and Educational Studies in Russia
Dr. Vladimir VISLIVY	National Technical University of Ukraine
Dr. Wakako SADAHIRO	Sapparo City University
Dr. Wali RAHMAN	Sarhad University Of Science & Information
Dr. Yang ZITONG	Wuhan University
Dr. Zaki ALİBAYEV	Bashkir State Pedagogical University
Dr. Zaituna DUDAREVA	Bashkir State University
Dr. Zhazira NURSULTANKYZY	Bolashak University
PUBLICATION BOARD / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ / YAYIN KURULU	
Dr. Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M. Auezov South Kazakhstan State University
Dr. Abdulhamit ŞUAYB	El Ezher University
Dr. Aiman AKYNBEKOVA	Talas State University
Dr. Ansi Rezeda SAFİÜLLİNA	Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University
Dr. Atıf Muhammed El EKRET	El Ezher University
Dr. A.S. KİSTAUBAYEVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA	K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi
Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dzhakipbek A. ALTAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dmitriy VASILYEV	Russian Academy of Entrepreneurship
Dr. George RUDIC	Montreal Pedagogical Institute
Dr. G.I. ERNAZAROVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Gülbahar ATASEVER	Muğla Sıtkı Koçman University
Dr. Gulmira ABDİRASULOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Gulsara Asatova	Uzbek State University of Physical Culture and Sports
Dr. Gulzar IBRAHIMOVA	Baku Eurasian University
Dr. Ghulam DASTGEER	Pakistan Air University
Dr. İlnur ZAKİYEY	Bashkir State University
Dr. İsaevna URKİMBAEVA	Abilay Han International Relations University
Dr. K.A.TLEUBERGENOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kenes JUSUPOV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kulaş MAMİROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Maryam ARPENTYEVA	Ugra State University
Dr. Rimma PARDABAYEVA	Ufa State University
Dr. Ruzikul MUSTAFAKULOY	Termez State University
Dr. Samarbek OSMONOV	Osh Humanitarian And Pedagogical Institute
Dr. Susın Haseneyn El-HUDHUDİ	El Ezher University
Dr. Shıgeko KAMISHIMA	Sapparo City University
Dr. Şara MAJITAYEVA	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Takashi HASUNI	Sapparo City University
Dr. Tsendiin BATTULGA	Mongolia State University
Dr. T.O. ABİSEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Tughral YAMIN	Pakistan National University Of Science
Dr. Ulbosın KIYAKBAEVA	Abay Kazak National Pedagogical University
Dr. Usam Faruk İMAM	El Ezher University
Dr. Yoshio KANAZAKI	Tohoku University
Dr. Zia Ur REHMAN	A/P National Defence University
REFeree LIST / Список судей / HAKEM LİSTESİ	
Prof.Dr. Danyal SOYBAŞ	Kayseri Erciyes University
Prof.Dr. Halil YOLERİ	Dokuz Eylül University
Prof.Dr. Onur Başar ÖZBOZKURT	Afyon Kocatepe University
Prof.Dr. Özgür SARI	Sinop University
Prof.Dr. Mustafa AĞATEKİN	Anadolu University
Prof.Dr. Tacittin UZUN	KTO Karatay University
Prof.Dr. Zuhul TÜRKTAS	Selçuk University
Associate Prof.Dr. Aliye MENEVŞE	Istanbul Sabahattin Zaim University
Associate Prof.Dr. Ayça GÜLTEN	Fırat University
Associate Prof.Dr. Betül Bektaş EKİCİ	Fırat University
Associate Prof.Dr. Ebru BİNGÖL	Iskenderun Technical University

Associate Prof.Dr. Fatima TOKGÖZ GÜN	Burdur Mehmet Akif Ersoy University
Associate Prof.Dr. Gülşah BOSTANCI BOZBAYINDIR	Istanbul Sabahattin Zaim University
Associate Prof.Dr. İsmet YÜKSEL	Kütahya Dumlupınar University
Associate Prof.Dr. İrem ANLI	Mudanya University
Associate Prof.Dr. Mehmet Nuri PARMAKSIZ	Selçuk University
Associate Prof.Dr. Muammer YILMAZ	Bartın University
Associate Prof.Dr. Necmettin GÜL	Kahramanmaraş Sutcu Imam University
Associate Prof.Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU	Kahramanmaraş Sutcu Imam University
Assist.Prof.Dr. Didem AYHAN	Bandırma Onyedi Eylül University
Assist.Prof.Dr. Fidan TONZA HELVACIKARA	Ondokuz Mayıs University
Assist.Prof.Dr. Firdevs Kulak TORUN	Atatürk University
Assist.Prof.Dr. Gülay DOĞAN	Istanbul Yeni Yüzyıl University
Assist.Prof.Dr. Kutup Ata TUNCER	Manisa Celal Bayar University
Assist.Prof.Dr. Onur GÜNGÖR	İskenderun Technical University
Assist.Prof.Dr. Okan ŞENELDİR	Kocaeli University
Assist.Prof.Dr. Seçil Ulufer KANSOY	Kırklareli University
Assist.Prof.Dr. Semiha İSMAİLOĞLU	Recep Tayyip Erdogan
Assist.Prof.Dr. Ramazan SÖNMEZ	KTO Karatay University
Assist.Prof.Dr. Reşit ERÇETİN	Istanbul Aydın University
Assist.Prof.Dr. Volkan DEMİR	Istanbul Gelisim University
Assist.Prof.Dr. Zeynep GÜMÜŞ DEMİR	Uskudar University
INDEXED / İNDEKS / İNDEKSLER	
ICI World of Journals Index Copernicus	
Root Society for Indexing	
Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)	
ResearchBible (Academic Resource Index)	
Scientific Indexing Services (SIS)	
Active Search Results Engineer (ASR)	
Directory of Research Journals Indexing (DRJI)	
I2OR Indexing Services & Evaluation of Publication Impact Factor (PIF)	
Society of Economics and Development	

Contents / İçindekiler

Necdet Sezal Global Product Category Strategies	3353-3368
Kemal Can Kara Innovation Culture Literature Review and a Case Study at a Tech Company in Turkey İnovasyon Kültürü Literatür Taraması ve Türkiye'deki Bir Teknoloji Şirketinde Örnek Vaka Çalışması	3369-3378
Parisa Doraj & Sevgi Yılmaz Evaluation of Green Areas with Design Pattern Language Principles Tasarım Desen Dili Ana İkeler ile Yeşil Alanların Değerlendirmesi	3379-3387
Leyla Şenol Gayrimenkul Danışmanlarının Bağlamsal Performanslarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi Examination of Contextual Performance of Real Estate Agents Based on Demographic Variables	3388-3394
Elvan Albayrak Antik Çağ'dan İtibaren Tarih Boyunca Kadının Toplum İçindeki Yeri From Ancient Age to The Present: The Role of Women in Society Throughout History	3395-3407
Alaaddin Kiraz Muvatta'da Sahabe Fetvaları Fatwas of the Companions in Muwatta	3408-3420
Ümran Üysal; Mustafa Kaya; Bünyamin Emeksiz & Hasan Kaya Okul Yönetiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Okul Yöneticilerinden Sorunlara Çözüm Önerileri Problems Encountered in School Management and Suggestions for Solutions from School Administrators	3421-3427
Onur Aydın; Bahar Dursun; Fatma Damla Aydın & Bayram Kahraman Göreve Yeni Başlayan Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri Problems Faced by Newly Appointed School Administrators and Suggestions for Solutions	3428-3434
Ahmet Yılmaz & Neslihan Usta Kavram Karikatürleri Destekli 5E Modeli Uygulamasının Ortaokul Öğrencilerinin Matematik Başarılarına ve Öğrenilenlerin Kalıcılığına Etkisi The Effect of Concept Cartoons Supported 5E Model Application on Secondary School Students' Mathematics Achievement and Permanence of Learned	3435-3447
Kaan Koçali Occupational Disease Profile of Turkey: Analysis by Economic Activities and Cities Türkiye Meslek Hastalığı Profili: Ekonomik Faaliyet ve İllere Göre Analiz	3448-3459
Serap Bedel Özek & Nezihe Lerzan Özer "Bellek Atığı" Kavramının Cam Esere Yansıması Reflection of the Concept of "Memory Waste" on Glass Artwork	3460-3466
Tuba Nur Olgun Elazığ/Hüseyin Mahallesi'nde Geleneksel Yapıların Korunması Üzerine Bir İnceleme: 23 No'lu Konut Örneği An Investigation on The Conservation of Traditional Buildings in Elazığ/Hüseyin Neighborhood: The Case of House No 23	3467-3485
Füsun Çövenoğlu Pekişmiş Kırmızı Astarlı Seramiklerin Odun Yakıtlı Fırınlarda Pişirimine Dair Deneysel Bir Bakış An Experimental Perspective on the Firing of Sinter Red-Slip Ceramics in Wood-Fired Kilns	3486-3496
Ayşe Yıldırım Gökçeyaka (Yeşilova-Burdur) Düz Dokumaları Gökçeyaka (Yeşilova-Burdur) Flat Weaves	3497-3509
Ahmet Suvar Aslan Konuta Ekonomik Erişebilirlik: Türkiye'de Gelir, Faiz Oranları ve Konut Fiyatları Üzerine Bir Değerlendirme Housing Affordability: An Evaluation on Income, Interest Rates and House Prices in Türkiye	3510-3518
Yasin Bol Türk Müziği Repertuarında Bulunan Üç Kâr'ın Güfte Restorasyonu Lyrics Restoration of the Three Kârs in the Turkish Music Repertoire	3519-3538
Esra Kaya Erdoğan Kentsel Ayrışmanın Bir Aracı Olarak Güvenlik ve Yeni Güvenlik Algısı Security As An Instrument of Urban Segregation And The New Perception of Security	3539-3547

Arkun Tatar

A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45'in Geliştirilmesi ve İlk Geçerlik, Güvenirlik Çalışmaları
Development of A Social Skills Check List-45 and Initial Validity, Reliability Studies

3548-3557

Kaantan Adar & Bahar Akoğlu

Yetişkinlerde Sanatla Terapi Teknikleri ile Yapılan Grup Uygulamasının Ruhsal Belirtiler, Psikolojik İyi
Oluş ve Bilişsel Esneklik Üzerine Etkisi

3558-3568

The Effect on Psychological Symptom Levels, Psychological Well-Being and Cognitive Flexibility
Experienced in the Group Structured with Art Therapy Techniques in Adults

Global Product Category Strategies

ABSTRACT

In international marketing, standardizing the marketing mix in global markets will provide businesses with significant cost advantages; However, the fact that consumer demands and needs, market and competition conditions, marketing institutions, geographical requirements of countries, laws, technology, culture and many other environmental factors differ according to countries create an obstacle for global businesses to develop their standard marketing mix. Marketers are asked to decide whether to standardize the product or replace existing products, which is one of the difficult decisions they have to make, and this decision may affect the organization in terms of research and development expenditure, finance, production, organizational structure, purchasing, product, price, distribution, and promotion. Here, we must consider which decision will be made depending on the attitudes toward different cultures. Levels of standardization or adaptation of each of the following elements are suggested as critical success factors that directly affect business success in the new market: Market entry strategies, brand strategies, standardization strategy, degree of adaptation, export, investment strategy, mixed product strategy, a combination of global and local which is glocalization strategy, new product strategy, and marketing mix.

Keywords: Standardization strategy, Adaptation strategy, Investment strategy, Glocalization, Mixed product strategy, New product strategy

INTRODUCTION

There are many branded products and services worldwide, but this does not mean that brands are perceived similarly in every culture. Although brands such as Coca-Cola, Sony, McDonald's, British Airways, and Singapore Airlines are known worldwide, they have different meanings for every culture. The fact that the foregoing brands can be present worldwide at the same time proves that different products can be sold even with a purely universal message.

This is not meant to be an indication of what they mean in the different cultures they are in. Arguments to the contrary are often based on superficial evidence, such as the similarity of what people wear and eat and is often erroneous inference. Because it is inherent in the deeper values that lie beneath it. Such an approach results in ignoring the values that determine the individual's behavior. It has been portrayed that such an approach will cause a step back in marketing by turning the marketing clock into an older era called "mass marketing" globally.

Thus, although Levitt's approach was logical then, it has become more moderate over time. Much as the world economy is entering a phase where no nation can protect itself regarding international dependence and relations, this does not mean global dependency, unification of markets, and universalization of marketing and advertising practices. Cultural, political, and economic differences separate nations and form unified market segments. Many thinkers have demonstrated that globalization does not necessarily require the standardization of the global marketing mix. Consumption of a product is a function of income and many other cultural factors. Moreover, only non-economic factors can explain the different consumption patterns in two countries with similar income levels.

The consensus approach reflects the proactive willingness of a global business to act with a global perspective in potential markets and to glocalize when necessary, that is, to think globally and act locally.

Category management is a field that many people and institutions think, write, and try to research. In the West, category management in chain stores and sales points selling consumer products has turned into a science. It has reached widespread use from the food and beverage industry to music stores and car dealerships. For instance, within the food and beverage industry, which covers complex issues, category management has been used in many different areas, from the selection of the product mix offered to the customer to the pricing and product determination according to the order selection that changes based on the customer's entrance time to the restaurant.

GLOBAL PRODUCT CATEGORY STRATEGIES

This section covers the following topics: standardization strategy, degree of adaptation, export, investment strategy, mixed product strategy, the combination of global and local: glocalization, and new product strategy.

Standardization Strategy

Standardization is the process of setting specific rules and implementing these rules with the contribution and cooperation of all parties so that certain work can be accomplished for the benefit of those involved in that work, especially the national economy (www.kirklareli.edu.tr).

Necdet Sezal¹

How to Cite This Article

Sezal, N. (2023). "Global Product Category Strategies", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3353-3368. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.71871>

Arrival: 17 May 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Assist. Prof. Dr., Mersin University, Vocational School of Social Sciences, Mersin, Türkiye

Positive Effects of Standardization

The main benefits of international standardization include: the utilization of scale economies, significant cost savings, lower unit cost, improvement in planning and distribution channels, reduced logistics costs, and excellent control over national borders.

As a result of standard production, many products will be produced to reduce unit costs and provide competitive power to businesses by providing a cost advantage. Economies of scale will also apply to cost containment activities. Companies will provide market efficiency by reducing their costs with standardized advertising activities. Operating with a standard product in the entire market will increase the control possibilities of a central administration. In this way, since there will be a decrease in strategic planning efforts, a reduction in management costs can be expected (Saglık and Tutadze, 2007: 11 and Ozer, 2003: 5).

It is generally accepted that country-specific standards are an obstacle to trade and that if these standards are harmonized, they will increase trade. However, some studies have demonstrated that in some cases these differing standards have contributed to increased trade. The main reason in this regard is that once the products are produced according to the differing standards in another market, these standards turn into an advantage for the manufacturer companies and the cost of harmonization of the product is reduced thanks to more trade (Saglık and Tutadze, 2007: 11).

However, it becomes difficult to implement the standardization strategy when there are changes in the environmental regulations, product safety standards or local conditions that foreign enterprises are obliged to comply with (Ekmekci, 2013: 106).

Considering consumer similarities in countries according to standardization, the goods or services in question can meet the needs of these consumers in the same way. Thus, there will be no change in the essence of the good or service, and the same advertising campaign can be adopted in all countries.

In general, supporters of standardization believe that the center can develop the best and most accurate advertising campaign, and they state that this will bring various benefits. These benefits can be listed as follows (Kirdar, 2005: 238):

- ✓ Significant cost savings by standardization: It can naturally be much cheaper than preparing separate campaigns for several markets.
- ✓ Ease of planning and control: In standardization, the center undertakes the decision-making process. For example, the advertising agency will send the advertisement it has prepared in its center for the goods or services to other countries. This will make the job of both the advertising agency and the advertiser easier. Moreover, the advertiser will have broader control this way.
- ✓ Creating and developing a single image for the advertised good or service: It is suggested that it would be more appropriate to create a single image for the promoted good or service due to the increase in international travel and the internationalization of the media in standardization.

Considering that the cost of shooting a commercial film reaches billions, the benefits of standardization of advertising activities can be easily noticed. Standardization of the product and message as much as possible will give confidence to the consumer and facilitate his recognition of the product. For instance, there is a significant tourist flow among European countries, and the consumer buys a familiar brand wherever they go.

Negative Effects of Standardization

Along with the benefits of standardization, there are also potential drawbacks. Some scholars say the standardization strategy is effective only in certain situations. These situations include having market segments, communications, and transportation infrastructure to deliver global business supply to target customers worldwide.

The foremost among the main shortcomings of the standardization approach is to be more product-oriented than customer and competitor oriented. Being product-oriented can lead to the risk of not meeting the demands and needs of consumers. The company emphasizes the product's price, on the other side; it may overlook the special requests and needs of consumers from different countries. This is because even if the product's price is lower, the consumer can pay a slightly higher price and turn to the product that will better meet their demands and needs (Ekmekci, 2013: 106).

Regarding product types, standardization is evaluated over consumer and industrial products. Consumer products are handled separately as non-durable and durable (Sahin, 2013: 53):

- ✓ Applicability of standardization in non-durable consumer products (e.g., food sector) is very difficult due to national tastes and local habits.
- ✓ As for consumer durables (cameras, watches, and portable radios), it may be possible to develop a standard strategy.
- ✓ In industrial products, the standardization strategy can be 100% applicable.

Enabling all world consumers to demand high-tech products in the same vein, the development of technology has led to the unification of consumer groups. This facilitates the application of standardization to consumer durables goods. For example, the most up-to-date product achieved by the telecommunications industry is smart mobile phones. An iPad brand tablet computer is in demand worldwide. In this way, Apple, the brand owner, can appeal to all markets with a standard product (Sahin, 2013: 55).

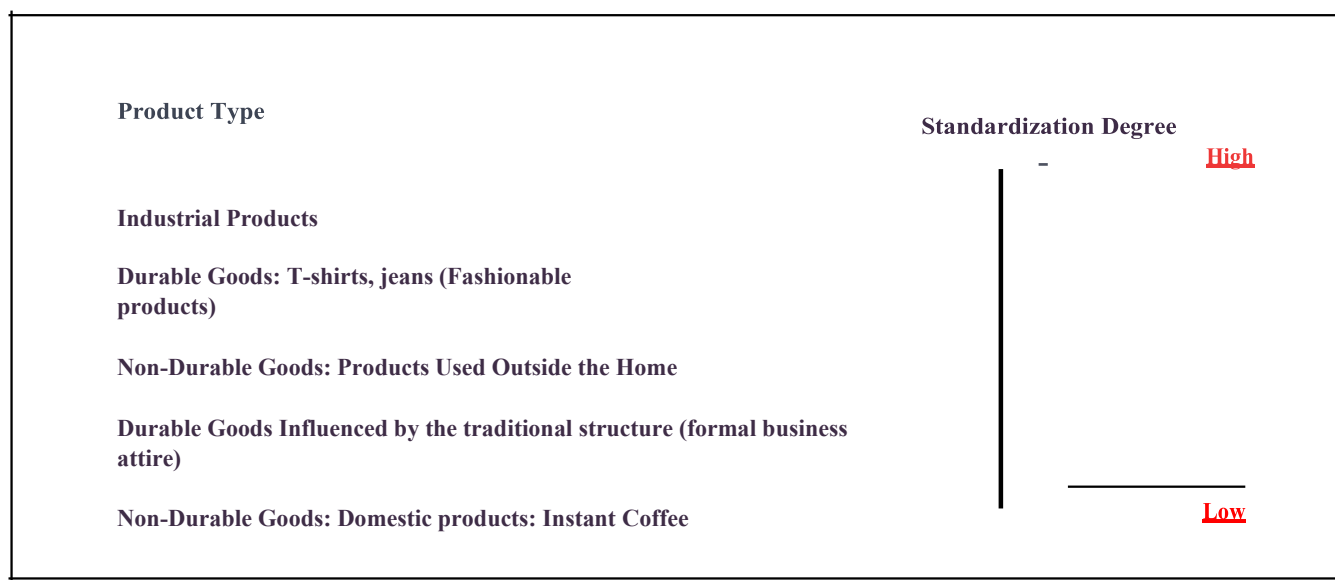

Figure 1: Product Type and Degree of Standardization

Source: (Sahin, 2013: 56)

For example, Unilever achieved great success with its softener bearing the teddy bear symbol, acquiring the name Yumos in Türkiye, with a similar positioning and advertising message.

Toyota is a Japanese company, and Citroen and Peugeot are French companies and rivals. However, these rival companies manufacture Toyota Aygo, Citroen C1, and Peugeot 107 vehicles in the same factory in the Czech Republic. With these three models, these companies are in fierce competition in the market and appeal to the same people because they are in the same segment of cars.

McDonald's, the world's largest retailer, has had an incredible impact on land and environmental use. Newsweek magazine recently pointed out that the urban periphery has copied fast food tactics: Just as more significant portions are intended to fuel more consumption, the average nuclear family accommodation has nearly doubled over the past three decades, even as household populations have dwindled. Once gastronomic analogies reflect the unique character of the place, continuity rather than difference becomes the quality criterion. Travelers are now looking for a familiar theme that reminds them of the comfort of their home wherever they go. This 'familiar' implies none other than the yellow McDonald's logo 'Golden Arches,' which is even more familiar than any religious symbol according to surveys. McDonald's slogan, 'One Taste in the World,' can be dedicated to its buildings and food.

Objectives and Principles of Standardization

The most obvious of the main objectives of standardization is to achieve the optimum of the entire economy. Thus, it is designed as a national standard that includes all possible national initiatives and efforts for all departments of the companies concerned. The situation is a little more complicated at the international standards level, but the basic principles remain the same. This means that it is necessary to aim for the maximum economic benefits of all world countries. According to ISO, the purposes of standardization are as follows (Guzel, 2010: 17):

- ✓ To ensure that the ratio of labor, raw materials, energy and similar inputs to outputs is at an economic level,
- ✓ To ensure that the goods produced according to the needs of the consumers are produced above a certain quality level,
- ✓ To supervise compliance with safety and health rules for humans,
- ✓ To help many of the organizations that are connected with each other to establish relationships,

- ✓ To prevent unnecessary spending of the consumer in material selection by increasing the variety of goods in order to meet the needs of society and consumers,
- ✓ To reduce the problems related to customs and commercial regulations for the purchase and sale of goods produced in cooperation with international organizations.

As a result of the dizzying progress of humanity in every field, social life is getting more and more complex. Aiming to reduce this complexity, standardization has to set some principles. The principles of standardization can be summarized as follows (www.kirklareli.edu.tr):

- ✓ If standardization is a simplification that results from conscious efforts, it should reduce the number of objects.
- ✓ If standardization is a social work as well as an economic one, it should be carried out with the contributions and cooperation of all concerned and should be generally accepted.
- ✓ The Standard, which is a work of standardization studies, must have been published and found an application area.
- ✓ The standard must have been determined as a result of a selection made among various alternatives. However, this does not mean that the standard will never change again.
- ✓ The standard should be reviewed at regular intervals and revised if necessary so that it is appropriate for the conditions of the day.
- ✓ If the standard has determined the operation or properties of any good, it should also include the test methods that will enable that good to be tested according to these. If the test method also requires sampling, the number of samples to be taken and the sampling times should be determined.
- ✓ The nature of that standard, the industrialization level of the country, the relevant legal situation and the special conditions of the companies to which the standard is related should be taken into consideration at the stage of the decision to implement the standard.

Benefits of Standardization to Producer, Consumer and Economy

The Benefits of Standardization to the Manufacturer can be listed as follows (Kara, 2013: 34):

- ✓ Helps to make production as per certain plans and programs.
- ✓ Allows suitable quality and mass production.
- ✓ Minimizes lost and leftovers.
- ✓ Increases productivity and revenue.
- ✓ Facilitates storage and transportation, reduces stocks.
- ✓ Reduces the cost.

The Benefits of Standardization to Consumers can be listed as follows: (Kara, 2013: 35):

- ✓ Ensures the safety of life and property.
- ✓ Provides ease of comparison and selection.
- ✓ Prevents deception in terms of price and quality.
- ✓ Provides cheapness.
- ✓ Protects mental health. It prevents stress.
- ✓ Plays an effective role in raising the awareness of the consumer.

The Benefits of Standardization to the Economy can be listed as follows (Kara, 2013: 34):

- ✓ Promotes quality and eliminates the waste of labor, time and raw materials that can occur with low-quality production.
- ✓ Directs the industry towards certain targets. It helps to improve the quality in production.
- ✓ Helps in balancing supply and demand in the economy.
- ✓ Eliminates misunderstandings and disagreements.

- ✓ Provides advantages in export and import.
- ✓ Helps to establish and develop sub-industry branches.
- ✓ Encourages competition.
- ✓ Removes bad quality goods from the market.

Adaptation Strategy

Adaptation (harmonization), an option for preparing different marketing programs, is defined as making a product or brand explicitly developed for domestic markets suitable for foreign markets. In this case, although the main benefit from the product remains, it is possible to produce products that meet the demands and needs of consumers in the foreign market by making differentiation in the additional features to be offered. Although businesses that want to open up to international markets wish to operate with a standard product, companies are forced to act locally in global markets due to the continuation of the differences between requests and need in different countries. In this case, adaptation is inevitable for most companies against a standard product. One of the important examples in this regard is that wide American cars cannot be marketed in European countries with narrow and winding roads due to their lack of maneuverability. Therefore American automobile manufacturers produce cars considering the European road conditions (Ekmekci, 2013: 106-107).

Adaptation is both a dynamic and a static concept. This feature refers to the idea of change and the situations that result in change but also depends on whether it refers to the change process or the results of the change process. The concept usually refers to moving from one state to another. There is consensus on Philip's definition of adaptation. According to Philip, adaptation is the individual's changing his behavior to adapt to local customs and traditions (Karaeminogullari et al., 2009: 332-333).

When it comes to the concept of intercultural adaptation, it is expressed as the ability to adapt to life in another culture or to establish relationships with members of another culture. This ability is essential in many career fields (for example, healthcare professionals). Intercultural adaptability can be defined by certain reactive behaviors required by people working in modern and change-oriented organizations, especially in international environments. Intercultural abilities are often explained through an individual's behavioral expressions and characteristics. When the profile of a successful individual is defined in terms of intercultural adaptation, the following are the most critical determinants: respectful, flexible, patient, interested, curious, open, empathetic, having a sense of humor, tolerating uncertainty, being motivated, and evaluating individuals after a certain period of time (Karaeminogullari et al., 2009: 333).

The degree of product adaptation does not have a very high impact on the profit of the enterprise. Expanding into different markets, different marketing research, different marketing programs, different production processes cause high costs. Product adaptation affects other aspects of business operations. An adaptation strategy increase the company's market share and sales, but this does not directly affect profits much. On the other hand, much as the adaptation increases the amount of sales, the additional costs that will arise tend to decrease the total revenue. Therefore, the degree of product adaptation is negatively related to the profit of the enterprise and directly proportional to the market share and sales volume (Ekmekci, 2013: 109).

When it comes to the environmental factors, it can be argued that product adaptation is mostly influenced by the cultural environment. The lifestyles, consumption habits, delices, tastes, needs and wishes of consumers with different cultural structures differ from each other. Because of these differences, McDonald's, one of the world's giant companies that performs product adaptation in the best way, implements a well-directed product adaptation strategy. McDonald's can offer alternative products to its consumers in different countries of the world with different characteristics. In this regard, it has made serious adaptations to the products it offers in its original menu. It is possible to find beer in McDonald's restaurants in Germany, while ayran is the menu beverage in Türkiye. In Italy, you can enjoy espresso and pastry products, while in Japan it is possible to see burgers with teriyaki sauce, and in the Netherlands, it is possible to see vegetarian burgers. Another adaptation is in Norway. Since Norwegians consume a lot of fish, it has caused McDonald's to take this into consideration and add Mc Laks to their menu with grilled salmon sandwiches (Sahin, 2013: 77).

We can examine management thoughts and approaches in three general groupings and perspectives (Halici, 1-2):

- ✓ Development of postmodernism perspective
- ✓ The emergence of views on management and organization from sociological and economic perspectives.
- ✓ Concepts, practices and approaches developed within the framework of globalization and the knowledge era.

As a system of thought in social sciences, postmodernism implies a perspective that sees everything relative, which aims to get rid of established thought patterns, criticizes all kinds of scientific research and accumulated knowledge, and expresses a kind of rebellion against the established order. In terms of management, diversity encourages creativity. People should be left completely free and given the opportunity to do what they want, instead of imposing the “right” thing.

The views that examine the adaptation of organizations to their environment through conscious decisions are called “adaptation-harmonization approach”. The basic point of view of this view, also known as the 'ecological view', 'population ecology' or the 'organizational population ecology model' in organizational theory, is that: Just as living beings in nature are eliminated by natural selection and some of them lose their lives, while others continue their lives by developing in an evolution, the situation is similar in the world of organizations. Those who were eliminated cease their activities, and those who are chosen can survive. Thus, the environment controls the organizational population.

Contingency Approach

While classical and neo-classical approaches are based on principles and organizational structure, contingency approach deals with conditions. In classical theory, the organization is accepted as a tool for the realization of goals and objectives, and the realization of organizational goals by making maximum use of existing resources is considered in the foreground. While giving particular importance to jobs and positions and the relations between them in Classical Organization Theory, the human element is positioned as data and its social character and psychological and social working conditions are not taken into account. This means that this theory says that what is to be done, how, when, and for what purpose must be determined clearly and precisely. In addition, this theory suggests that those who do not strictly comply with this job, rule, method and discipline must be dealt with by certain punishment measures such as wage cuts and dismissal. Because of these features, the classical doctrine was criticized as being narrow, limited, mechanical and bureaucratic.

Another aspect of the contingency approach is that it sees the organization as a whole. It can be argued that such an approach, which examines the organization as a whole and therefore examines the relationship between internal and external factors, would be expected to look at the organization as a system, because the current situation and factors examine the entire organization, not a part of it. For this reason, the internal environment of the organization, its external environment, the organizational system, the general structure of the organization, the elements that make up the organization and the current conditions are examined according to the requirements of the situation. Naturally, it would not be right to determine the best method for such complex organizational structures. The reason for this is that the contingency approach is based on researching the current situation, evaluating these results and determining the best organizational structure suitable for today's conditions. For this reason, such a structure will be dynamic rather than static, according to the changing conditions of today (Kocel, 2003: 267-268; Eren, 2001: 55-58).

Export

The simplest and most used way to enter foreign markets is export (Mutlu, 1999: 98). Export is one of the global product strategies. This activity is preferred by companies because it requires the least capital commitment as well as having the least risk (Yavan, 2006: 55).

Generally, businesses that are not financially strong prefer exporting instead of making investment decisions (Mutlu, 1999: 98). Export is the international execution of the activities of evaluating, planning, using and controlling business opportunities in order to satisfy the needs, wishes and preferences of customer groups to generate income (Arslan, 2006: 91). Export, which is one of the first steps of entering international markets and globalization, is the sale of products produced by a company in its own country by transporting it to another country. The firm may carry out its first foreign country sales experience by shipping its own products and selling them to foreign markets, or it may be realized with the help of a firm specialized in foreign trade (Eren, 2003:138-139).

Exporting is important for the growth and competitiveness of a country and its companies. Export is the sale of final products produced within national borders in foreign markets (Simsek, 2003: 262).

Direct or indirect export strategies can be mentioned as an export-based entry strategy. Exports made directly or indirectly occupy an important place in global marketing strategies (Arslan, 2006: 91).

Indirect Export

The marketing strategy that carries the least risk among global marketing activities is the indirect export method. In order to export, a business that adopts an indirect export strategy makes an agreement with an independent

intermediary institution or a person. Such intermediaries may be the following: various brokers, domestic or foreign traders, exporters' associations and export companies. Within the framework of the agreements made with these intermediaries, the goods and services of the manufacturer are delivered to the customers in the global markets (Arslan, 2006: 91 and Aksu, 1993: 19).

Indirect export is much easier than direct export. Because it does not require special expertise and cash expenses (Mutlu, 1999:98).

The advantages of indirect export can be listed as follows (Aykol, 2009: 11):

- ✓ An easy distribution option for the enterprise,
- ✓ Low-cost method, and does not require an additional investment,
- ✓ An option that reduces risk,
- ✓ Does not require international expertise.

The disadvantages of indirect exports can be listed as follows (Aykol, 2009: 11):

- ✓ The foremost among them is the lack of control and information,
- ✓ The profit to be made is limited,
- ✓ The business stays away from the market with this application,
- ✓ Does not allow the business to have its own foreign market entry strategy

Direct Export

In direct export, the enterprise's level of participation is much higher than in indirect export and it may require much more time and financial resources than expected (Arslan, 2006: 91). The domestic firm sells the products it produces in the country directly to foreign countries and thus undertakes all related activities without using intermediaries (Koparal, 2004: 77).

The enterprise, which reaches a certain size, turns to direct export in order to get rid of the disadvantages of indirect export. Much as this increases the required expenditure and the risk incurred, the profit to be obtained from exports will increase, and the export-related knowledge and experience will increase by adopting this way (Senol, 2006: 5).

There are several advantages of direct export to the business. These can be listed as follows (Aykol, 2009: 9):

- ✓ Gives the business the opportunity to control all export stages,
- ✓ Offers more sales opportunities compared to indirect exports,
- ✓ The business is able to establish close relationships with its customers,
- ✓ Provides more market information and market-related feedback.

The disadvantages of direct export can be listed as follows (Kaplan, 2013: 21):

- ✓ The exporting enterprise has to spend more time and resources,
- ✓ The exporting enterprise has to bear more risks.

Difference between Indirect and Direct Export

The main differences between indirect and direct exports can be summarized as follows:

- ✓ In indirect export, the company can export its product to the country it wants through intermediaries. In direct exports, the business offers products directly through its own export department, foreign sales offices or foreign agents and distributors without using any intermediaries or persons (Mutlu, 1999: 91).
- ✓ Indirect export is less costly and less time consuming compared to direct export (Koparal, 2004: 77).
- ✓ Indirect export methods are commonly used by small firms that produce inputs to international businesses that will later export overseas (Koparal, 2004: 77).

Investment Strategy

Many factors force multinational enterprises to make foreign direct investments instead of joint ventures. Many factors such as the constant increase in transportation costs, high tax rates, import quotas, and government incentives

may cause multinational enterprises to prefer foreign direct investment. Foreign direct investment means 100% business ownership in a foreign country (Mutlu, 1999: 120).

Foreign direct investment has various definitions made by different individuals and institutions. However, by combining the common features of these definitions, it is possible to make the following definition. Foreign direct investment is defined as investments made by a firm establishing a completely new firm/facility in another country, or acquiring or merging with an existing domestic firm, or establishing a partnership by increasing the capital of an existing firm in that country. Foreign direct investment is also an investment that brings with it monetary capital, management and organizational knowledge, technology, entrepreneurship, control and decision-making authority, and can be made by both individuals and mostly MNCs. As another feature, foreign direct investment is defined as long-term investments that take place within the investing company, which is engaged in production, distribution, finance, trade, management, technology and marketing activities in the host country (Yavan, 2006:47).

A firm that enters a foreign country may choose a foreign direct investment strategy, which is more costly and risky compared to other strategies (Eren, 2003: 140). With this strategy, businesses can benefit from labor, raw materials and easy access to nearby markets (Arslan, 2006: 92). If the business has gained experience in a market to which it exports and the market is large enough, it may turn to establish production facilities there. The advantages of this can be listed as follows: investment incentives of foreign countries with cheap labor or raw materials, the positive image of opening business and employment opportunities in the country of entry, keeping the power of control over investments and thus developing production and marketing policies in a way that will serve long-term international purposes. The most important drawbacks of direct investment can be counted as the economic and political instability in the country where the investment is made, the nationalization of the investment and the risk of worsening the market in that country (Senol, 2006: 7). Also, companies can have a good image as they create job opportunities by investing in another country. Moreover, foreign direct investment strategy can provide easier adaptation of goods and services of enterprises in international markets (Arslan, 2006: 92).

According to the purposes of the investment, investment types can be listed as follows:

Table 1: Purposes of Investment

Purpose of Foreign Investment	Features Required in the Host Country
<i>Market Oriented (Horizontal Investment)</i>	Market size Market growth rate Access to regional and global markets Country-specific consumer preferences Structures of markets The power of local business life
<i>Efficiency Oriented (Vertical Investment)</i>	Resource and asset costs adjusted for productivity of labor Other input costs such as transportation and intermediates Membership in a regional association for economies of scale
<i>Resource Oriented</i>	Raw materials Low cost, unskilled labor
<i>Asset Oriented</i>	Availability of skilled labor Presence of quality universities and research institutions The size of the supply of graduate workers Created assets including innovative capacity, technological adaptability, marketing networks, technical skills, business and cultural attitudes and clusters R&D and FDI cluster and threshold size

Source: (Demirel, 2006:19)

Table 2: Reasons for the Rise of Foreign Direct Investments

Country Perspective	Company Perspective
1. Liberal market mechanism	1. Increasing need for access to global markets
2. Economic globalization	2. Competitive pressures to obtain input from the cheapest available sources
3. Increased mobility of welfare assets	3. Regional integration accelerates investments seeking greater efficiency
4. Increasing number of developing countries	4. Decreased transportation costs and increased ease of cross-border communication
5. Convergence of the economic structures of developed and some newly industrializing countries	5. Rise of oligopolistic competition among leading companies
6. Better assessment of the benefits and costs of foreign direct investment by governments	6. The emergence of spatial opportunities for foreign direct investments.
	7. The need to better balance the advantages of globalization and localization

Source: (Ozcan and Ari, 2010: 67-68)

Mixed Product Strategy

Along with targeting the whole world market with a standard and single product, a business can carry out the promotion activities of this product in different regions and countries with an adaptation strategy. For example, Procter & Gamble offers Pampers brand diapers for sale in the whole world market, but adapts its promotion strategy according to geographical regions. Likewise, Kellogg's Corn Flakes are on sale worldwide. However, while promotion themes are standard in some regions of Latin America and the Far East, promotion, packaging and distribution strategies are specific for each country in Europe (Sahin, 2013: 81).

It is evident once again that both strategies are not independent of each other. It is seen that both strategies can be benefitted while creating a global brand. How close to which strategy should be, basically becomes clear as per the product feature, consumer behavior, environmental factors and market structure. The fact that businesses follow a global approach while determining their product strategies in international marketing is realized by utilizing both adaptation and standardization strategies. It is possible to summarize the points that play an important role in the determination, rating and market segmentation of product-related strategies, which are among the marketing mix elements, as follows (Sahin, 2013: 84):

- ✓ Compared to consumer products, industrial products are more in line with the standardization strategy.
- ✓ Nondurable goods require more adaptation than durable goods.
- ✓ Culture-dependent products need more adaptation than culture-independent products.
- ✓ In highly competitive markets, the need for product adaptation increases, especially when local competition is intense.
- ✓ The degree of adaptation is high in substitute products.
- ✓ It is difficult to standardize the marketing strategy for products in different periods in different markets according to the product life cycle.
- ✓ In case the consumer perception and attitude are affected by foreign products and the product's country of origin, and this situation differs according to the markets, the need for an adaptation strategy is increasing.
- ✓ Country laws in different markets, product-related standards, issues such as scope, performance, safety necessitate more adaptation strategy.
- ✓ Language differences and negative connotations about the product name can have an adverse impact on the global brand image. Therefore, the need to resort to an adaptation strategy increase.

It can differentiate the products and services offered by the business in elements such as design, brand name, technology, features of goods and services, customer service, distribution, and vendor network. A differentiation strategy does not require the firm to neglect its costs. The main target of this strategy is to ensure that the product has a monopoly in the market with a particular feature. In the differentiation strategy, the company tries to be the only company that has a product with a privileged feature for its customers. Differentiation may result from the following: product specifications, appearance, design difference, safety, quality and durability, customer service, or product image. For example, Mercedes and BMW cars are expensive, but the consumer is willing to pay that price. Because these cars are symbols of luxury and status. Also, Sony has been identified with quality and Volvo cars with safety. For this reason, companies that make technology-oriented production use the differentiation strategy more because of the technical features of their products, and the buyers are willing to pay the extra price due to these different features (Uysal, 33).

The differentiation strategy provides the business with a return above the industry average and develops a position to compete with five competitive forces (Uysal, 33):

- ✓ Differentiation improves brand loyalty in customers and customers become less sensitivity to price. Thus, the company acts more flexible than its competitors in determining the price of the product.
- ✓ Customer loyalty and originality of the product in the market prevent new entry to the market.
- ✓ To cope with the strength of suppliers, the business achieves high profit margins and reduces the need for lower costs.
- ✓ Buyers' possibility is reduced as alternative different products to compare are not found.
- ✓ The company that differentiates its products to gain customer loyalty defends itself better than its current competitors in terms of substitute products

The benefits of the product differentiation strategy can also be clarified through five competitive power models. Successful implementation of this strategy can provide performance above the industry average, as it will create a defensible position against the five competitive power models. The advantage of the differentiation strategy in terms of five competitive forces can be summarized as follows (Besirov, 2007: 26):

- ✓ Since a highly differentiated product/service will greatly limit customers' options, they will be less price sensitive and this reduces their bargaining power.
- ✓ Differentiation leads to higher profit margins and gives the business more flexibility in dealing with increases in input costs, ie the bargaining power of suppliers. In this case, the enterprise can reflect the increase in input costs to customers through prices.
- ✓ Since customer loyalty will be an important obstacle to be overcome for new entrants, product/service differentiation makes entry into the market more difficult and reduces the threat of new entrants.
- ✓ Product differentiation also protects the business from competition in the industry. Even if the business cannot completely isolate itself from the competition, it will not have to enter into price competition with rival businesses because it has less price sensitive customers.
- ✓ Finally, the business also achieves a good standing against substitute products through brand loyalty.

There are also drawbacks of the differentiation strategy. These drawbacks can be summarized as follows (Ulgen and Mirze, 2004: 265-267):

- ✓ Customers may not perceive the difference completely or they may find the suggested price high for the difference provided. In this case, the differentiation strategy cannot be effective.
- ✓ Difference can be imitated by competitors. This also causes the differentiation strategy to lose its effectiveness.
- ✓ The difference that is accepted and deemed important for a certain period of time may lose its significance in the eyes of the customer after a while.
- ✓ Differentiation strategy may result in increased costs in some business activities. The key point here is that the high price to be applied for the basic product/service should not be more than the increasing costs. For this reason, it is necessary to control the cost increases in comparison with the value

Combination of Global and Local: Glocalization

Theorists carry out many studies on the international transfer processes of media, symbols, lifestyles and attitudes and the results of this transfer. One point of view argues that many people in the world are replacing their traditional, local cultures with consumer images, symbols and preferences from the west and spread globally. Another perspective emphasizes that most consumers desire to maintain their local culture and tend to reject globally perceived values. It is clear that most people prefer messages that use images of local consumption to reflect their local lifestyles, values, attitudes and behaviors. In particular, multinational or global organizations consider local images of the countries where the advertisement is carried out, the culture of the countries, and the characteristics of the target audience as the basic elements to be taken into account in the advertising communication process (Guz and Kucukerdogan, 2005: 2).

Another perspective implies integrating elements of global culture into local culture. According to Appadurai (1990), global cultural forces have to intermingle in one way or another. This is what most researchers call 'glocalization'. McDonald's includes "Kimchi Burger" in its Korean menus, beer in its menus in the Netherlands and wine in its menus in France, with a hybrid, glocal approach. This can be an example of McDonald's serving according to the local food preferences and values of the societies (Denencli, 2013: 3).

Marshall explained the reasons for the localization of industries in his studies on the concentration of geographical regions. These reasons are as follows: employer pool of specific inputs, information, specialization + concentration, regional demands and their interrelationships. According to Marshall; "Each innovation changes the local industry between a different region in the name of free intervention". Marshall states that internationalization and localization can occur simultaneously. Marshall's approach illustrates the transition from regional economies to clustering. Accordingly, clustering can be mentioned as a global local production process (Irhan, 2010: 10).

- ✓ The characteristics of the industrial zones stated by Marshall are as follows (Irhan, 2010: 10):
- ✓ The business structure is dominated by locally owned firms.
- ✓ Economies of scale are relatively low.

- ✓ There is significant intra-regional trade between buyers and suppliers.
- ✓ Major investment decisions are rendered locally.
- ✓ There are long-term contracts and obligations between local buyers and suppliers.
- ✓ There is a low level of cooperation or linkages with companies from outside the region.
- ✓ The intra-regional labor market is highly flexible.
- ✓ Workers are associated with the region rather than companies.
- ✓ Labor migration of workers is high, and external migration is low.
- ✓ The region offers resources such as finance, technical expertise, and specialized business services.

It is possible to list the features, which are the most important aspects of the global marketing strategy, as follows (Sahin, 2013: 89-90):

- ✓ Localization: While global marketing adopts that every product must be a global product and take part in the global market, glocal marketing takes into account localization, local production and local demand. Because local approaches support global marketing.
- ✓ Glocal approach: It is possible for the business to adopt a glocal attitude in every aspect, so the glocal market should be well known and the necessary operations should be commenced.
- ✓ Coordination: Orientation teams for global market activities need to be coordinated, market variables and strategy must be effective.
- ✓ Efficiency: Details are vital in global marketing, it requires a substantial approach, an active attitude should be followed by taking these points into account, and otherwise an improper application may be experienced.
- ✓ Cooperation: The harmony and interaction between globalization and localization is an indication that glocal marketing should be built on a cooperative strategy.
- ✓ Distinctness: Each glocal business should have a unique and distinctive glocal marketing practice, which gives it a comparative advantage over other competitors in the markets.
- ✓ Decentralization: Global marketing respects local characteristics; this should also apply to management style. In other words, instead of centralized management, managers working in different countries should be granted decision-making authorization.

New Product Strategy

First and foremost, the company should use the resources of new product ideas in an organized manner within the scope of new product development. Firm customers, vendors, officials and workers, managers, competitors, and research and development departments are the main birthplaces of new product ideas. The word “new” is an adjective that many manufacturers easily apply to the product and stick it on their packaging. From the consumer's point of view, this approach is associated with the extent to which s/he can find answers to his/her needs. The novelty can also be in the product itself or in its packaging, where the product must be perceived as new by the consumer. When it comes to developing products suitable for export, a traditional product for a country is new for foreign markets. Whether the company renews the product according to the foreign market or develops a brand-new product, the important thing is that the product should be able to meet a certain consumer need. Even if the new product is described as a commercial product that has never been marketed before, this description does not fully reflect today's understanding of the new product. Accordingly, four types of new product definitions can be made. These are listed below (Ekmekci, 2013: 114):

- ✓ A truly new product: Production is carried out in order to activate the hitherto suppressed demand in the market. Research and development is needed at great expense. Much as our era is full of great technological advances, creating completely new products is quite difficult and risky.
- ✓ Product new to the business, not new to the market: An existing product is introduced to the market under a new brand name. These types of goods are usually put on the market as a result of technological innovations. When a business brings a product to the market as an upshot of technological innovation, other businesses have to develop similar or substitute products. For instance, Simtel introduced an electric controlled vacuum cleaner against Rowenta's wet-dry vacuum cleaner.

- ✓ Adapting a product that is being produced in other countries and putting it on the market: This product is either offered to the market by adapting to the needs of the market, or offered to the market with minor changes, according to the market conditions.
- ✓ The product that the company offers to the market by making changes: The product is presented to the market as a new product with a new design, color, size, and packaging or with minor changes in its content. Businesses prefer this method instead of producing new products. In an environment where consumer preferences are constantly changing, it is impossible to sell a product forever. Moreover, under the conditions of developing technology and intense competition, not producing new products is an extremely risky attitude for the business.

Companies place importance to innovations in their products and services or to create new product and service groups due to technological developments and the acceleration of competition. Especially in existing products, improvements have started to be applied at an increasing rate according to customer expectations and features of competing products. Expanding the product range is a positive approach to addressing customers' suppressed needs and meeting customers' differentiated expectations in different market segments. Most products put on the market are improved versions of existing products. Improvement prevents products from becoming obsolete and shortening their life cycle. Every new product may not be an invention; the important thing is that it provides a unique benefit for the company and customers (Kulakli, 2005: 104).

Some of the reasons for product development can be briefly grouped as follows: (Koyuncu, 2011: 3-4):

- ✓ Globalization and Competition: With the growth of world trade, competition has intensified, and international rival companies have emerged. This situation always causes a competitive environment to prevail in existing or new markets. Therefore, it is imperative to achieve a competitive advantage. The way to accomplish this is to develop products that make a difference and do it reasonably quickly. The need to use modern product development tools and techniques in product development studies has been brought to the fore because competition has gone beyond national to internationalization, product quality has reached world quality standards, and the number of competitors has increased.
- ✓ The Firm's Willingness to Grow in the Market: The growth of a firm can only be achieved by producing a new product. Because existing products become obsolete over time and cannot meet consumer needs. If a firm wants to grow, it has to produce new products and find new markets. Otherwise, long-term growth cannot be achieved without introducing new products or services to the market.
- ✓ Shortening of Product Life Cycle: The product lifecycle is a concept that covers the changes in the sales volume and profit of the product over time. When a new product enters the market, sales increase but gradually decrease after a certain period of time. As a result, efforts to develop new products gain importance to maintain economic profitability.
- ✓ Efficient Use of Company Resources: Firms want to produce at full capacity. However, the low demand for manufactured products makes it unnecessary to operate at full capacity. Adding new varieties to the products produced by the company not only increases its profit, but also reduces its fixed expenses. Moreover, advertising and promotional activities for new products will allow other products of the company to come to the fore and be remembered.

Table 3: Product Development Processes

Processes	Transactions
Collecting the Ideas	Is the idea worth considering? The idea is the basis of the developed products.
Evaluating the Ideas	Is the idea of the product consistent with the business objectives, strategies and resources? It is the evaluation of the collected ideas and the selection of the appropriate ones.
Concept development	Is there a concept of a good product that customers would say OK? This is when product ideas become meaningful terms in the language of consumers.
Determining the strategies	What strategy should be pursued? Product development strategies are determined
Economic analysis	Will this product meet the business' profit targets? At this stage, the contribution of the product to the profitability, sales and costs of the enterprise is calculated.
Product Development	Can we technically manufacture this product? The product is transformed into a technically and marketing-perfect product.
Market (marketing) testing phase	Do the sales of the product meet our expectations? The market potential of the product is determined and the effectiveness of sales policies is measured.
Putting on Market	When, how, where and to whom will we introduce the product? Packaging and distribution characteristics are determined.

Source: (Koyuncu, 2011: 5)

IN CONCLUSION

Brand expansion keeps the brand updated, supports new consumer opportunities, and helps increase sales by attracting new customers or responding to additional usage opportunities, even if it does not bring incredible sales. It saves time and money in adopting the new product and saves the cost of creating a new brand. Because of all these reasons, many companies apply this strategy intensively today.

In addition to the bad experiences of global companies in their search for new markets, the following developments have led to questioning the validity of the best one-way approach in global advertising strategies that can bring success all over the world: rapidly increasing technological advances, providing easy access to information thanks to developments such as the internet, satellite and digital broadcasts, transportation opportunities and barriers to globalization. For this reason, there is a shift to approaches that can provide analysis at the level of national, cultural, and individual differences for the effectiveness of global advertising strategies and practices. Especially since the eighties, the concept of culture has started to attract attention. While connecting and homogenizing countries, the rapid changes created by globalization in the 1990s also triggered a strong desire to preserve cultural identities and local autonomy. In one respect, it can be argued that the culture has gained the upper hand against globalization.

Global businesses like Coca-Cola have fully realized the inadequacies and weaknesses of a standard advertising strategy. Although Coca-Cola is considered an international business, it sees itself as a multi-local venture rather than a global business. It develops its advertising strategies in line with the characteristics of each local culture. Large international businesses such as P&G, Unilever, and Nestle have realized that Anglo-Saxon approaches do not fit all other cultures and have invested heavily in research to find the appropriate one.

Considering the benefits they provide to channel members, the significance of category management is evident. Today, this technique, which changes retailers' management approach, is deemed a necessity by large retail businesses. Retailers, who had a product-oriented understanding in the past, now prefer to be consumer-oriented. Category management is a process that requires time, investment, and restructuring (in terms of store layout and personnel). Retailers, who can afford this change and its costs, will gain an advantage over their competitors by offering consumers the best goods, services, and solutions. Those who successfully implement category management will be the ones who decide what these goods and services will be because category management is a differentiation strategy.

Shared trust between supplier and retailer is at the core of cooperative relationships. The common focus in category management is the consumer. All relevant information is shared. Objectives, strategies, and tactical considerations are understood. No one can accomplish this alone. The parties involved are open to change. At the first level, the supplier and retailer work together on category strategies, tactics, and execution plans. The supplier and retailer must work together during the category management process at the second level. It can be suggested that category management will gain a competitive advantage, especially for large-scale food retailers, in an environment where competition intensifies due to the entry of foreign-owned multinational retailers, which are opening up to foreign markets due to the shrinkage of their domestic markets and increasing in number in our country.

REFERENCES

- Aksu, M. (1993). Importance of International Marketing and Factors to be Considered by Businesses Thinking of Entering Foreign Countries, *Marketing World Magazine*, November-December, Year: 7 Issue: 42 pp. 19-20.
- Arslan, K. (2006). *Franchising as a Management and Marketing Tool in SMEs*, Istanbul Ticaret University Publications, Istanbul, 135p.
- Aykol, B. (2009). *Identification of Information Requirements for Export Marketing Mix Decisions*, Dokuz Eylul University Institute of Social Sciences Department of Business Administration PhD Thesis, Izmir, 238p.
- Besirov, İ. (2007). *Roadmap of Businesses in New Competition Conditions: An Evaluation of Azerbaijan Wine Businesses*, Suleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Department of Business Administration, PhD Thesis, Isparta, 135p.
- Demirel, O. (2006). *Foreign Direct Investments, Its Effects On Economic Growth And Turkish Case*, Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences Department of Economics Master Thesis, Isparta, 153p.
- Denencli, C. (2013). Global Brands, Locality and Cultural Indicators, *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication TOJDAC*, 3(1), pp. 1-11.

- Ekmekci, A. (2013). Product and Service Strategies for Global Markets, Ed: Ozturk, S.A. and Ersoy, N.F. Global Marketing, Anadolu University Publications, pp. 100-127.
- Eren, E. (2001). Organizational Behavior and Management Psychology, Beta Publication, 622p.
- Eren, E. (2003). Management and Organization, Beta Press, Istanbul, 667p.
- Guz, N. and Kucukerdogan, R. (2005). Indicative spheres, Advertising and the Other Concept, Journal of Istanbul Kultur University, Istanbul, pp. 65-73.
- Guzel, G. (2010). An Investigation for Importance of the Cotton Standardization, Cukurova University, Department of Textile Engineering, Master Thesis, Adana, 190p.
- Halici, Y. Approaches to Adaptation, Environmental Adaptation and Change in Organizations, www.baskent.edu.tr/~ahalici/cyt_dersnotlari/ybs451-6.doc
- Irhan, H.B., (2010). Impact of Local Economies on International Relations: A Clusterbased Approach, pp. 6-13.
- Kaplan, M. (2013). A Research on the Factors Affecting Export Performance and the Relationship between Marketing Planning Capability and Export Performance, Canakkale Onsekiz Mart University Social Sciences Institute Master's Thesis, Canakkale, 125p.
- Kara, M.B. (2013). ISO 9000 Quality Management System: Its Application to a Company Importing Electronic Parts, Istanbul Ticaret University, Institute of Science and Technology, Department of Industrial Engineering Master's Thesis, Istanbul, 154p.
- Karaeminogullari, A., Dogan, A. and Bozkurt, S. (2009). A Research on the Intercultural Adaptation Inventory, Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences of Suleyman Demirel University, pp. 331-349.
- Kirdar, Y. (2005). Reasons and Strategies of Orienting to Foreign Markets, Journal of Kyrgyzstan-Türkiye Manas University, pp. 233-245.
- Kocel, T. (2003). Business Management, Beta Publications, Istanbul, 759p.
- Koparal, C. (2004). International Business, Ozalp, I. (Ed), Anadolu University Publications, Eskisehir, 284p.
- Koyuncu, E. (2011). Scheduling for New Product Development Project Including Multiple Activity Overlapping, Cukurova University Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Industrial Engineering, PhD Thesis, Adana, 145p.
- Kulakli, A. (2005). The Importance of Knowledge Sharing in New Product Development Process and An Application, Istanbul Ticaret University Journal of Science, pp. 99-114.
- Mutlu, E. (1999). International Business, Beta Press, Istanbul, 525p.
- Ozcan, B. and Ari, A. (2010). An Analysis on the Determinants of Foreign Direct Investments: The Example of OECD, Journal of Istanbul University Faculty of Economics Econometrics and Statistics, pp. 65-88.
- Ozer, A. (2003). Global Products and Brands, TURMOB Publications, Ankara, 21p.
- Saglik, F. Tutadze, N. (2007). Product and Brand Policies in International Markets, Journal of Ankara University Institute of Social Sciences, Department of Business Administration, pp. 1-25.
- Sahin, B. (2013). Product Strategies in International Markets: An Application on Standardization, Adaptation and Ready Food Sector, Gazi University Institute of Social Sciences Business Administration Department of Marketing Master's Thesis, Ankara, 134p.
- Senol, C. (2006). International Trade and International Marketing, Journal of Customs World, 40(40) pp. 1-12.
- Simsek, S. (2003). Introduction to Business Sciences, Yelken Publishing House, Konya, 381p.
- Uysal, G. Strategic Management Lecture Notes, Ondokuz Mayıs University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, Samsun, 58p.
- Ulgen, H. and Mirze, K. (2004). Strategic Management in Business, Literature Publications, 500p.

Yavan, N. (2006). An Applied Research on the Location Selection of Foreign Direct Investments in Turkey, Ankara University Institute of Social Sciences Master's Thesis, Ankara, 286p.

<http://www.kirklareli.edu.tr/download//by-files/75464613.html>

Innovation Culture Literature Review and a Case Study at a Tech Company in Turkey

İnovasyon Kültürü Literatür Taraması ve Türkiye'deki Bir Teknoloji Şirketinde Örnek Vaka Çalışması

ABSTRACT

It is essential for companies to catch up with the change in a world where the competitors of companies are increasing in every sector, in a globalizing world, and in a world where competitors are now all over the world. Therefore, companies must keep up with this change by changing their products, processes, and organizational structures. What is essential is that this change needs to be embedded in the daily life of companies as a culture.

Literature research investigated the importance of innovation culture for companies in this study. In addition, some studies that model the situation of companies for innovation culture have been examined, and their approaches have been researched. Finally, a sample modeling (Cameron & Quinn) was chosen, and the company culture was modeled with a survey of a tech company's employees in Turkey. Then the results are discussed.

Keywords: Innovation Culture, Case study, Cameron and Quinn, Organizational culture

ÖZET

Şirketlerin rakiplerinin her sektörde arttığı, küreselleşen ve rakiplerin artık dünyanın her yerinde olduğu bir dünyada, şirketlerin değişime ayak uydurması şarttır. Bu nedenle şirketlerin ürünlerini, süreçlerini ve organizasyon yapılarını değiştirerek bu değişime ayak uydurmaları gerekiyor. Önemli olan bu değişimin bir kültür olarak şirketlerin günlük yaşamına yerleştirilmesidir.

Bu çalışmada inovasyon kültürünün şirketler için önemi literatür taramasıyla araştırılmıştır. Ayrıca firmaların inovasyon kültürüne yönelik durumunu modelleyen bazı çalışmalar incelenmiş ve yaklaşımları araştırılmıştır. Son olarak örnek bir modelleme (Cameron & Quinn) seçilmiş ve şirket kültürü, Türkiye'deki bir teknoloji şirketinin çalışanlarına yapılan anketle modellenmiştir. Daha sonra sonuçlar tartışılır.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon Kültürü, Vaka çalışması, Cameron and Quinn, Organizasyonel Kültür

INTRODUCTION

When the literature is examined, it is seen that there are quite a few publications on innovation and organizational culture. Unfortunately, this has also led to many definitions of innovation and culture.

First, Morento et al. (2018) mentions the word 'organization' underlines the necessity of objective, administrative-economic goals and the rational arrangement of people, processes, and resources in the same direction. Organizations are social entities that are (1) goal-directed, (2) structured and coordinated activity systems, (3) intentionally designed, and (4) connected to the outside world says Daft (2015).

Secondly, 'culture' is the company's collective collection of values, conventions, and guiding principles. When new employees come, the culture teaches them how to feel and act in certain situations. A complex system of shared beliefs, principles, symbols, and values known as organizational culture serves to set one company apart from others, promote its commercial expansion, and strengthen its long-term competitive advantage. As a result, Barney (1986) mentions that culture must be considered essential to the organization's existence [3]. Lam (2011), Tellis et al. (2007) and Vilanova and Deetoni (2007) believe that a company's culture may provide a competitive advantage.

The word "innovation" is the last. There are two definitions of innovation that are frequently referenced. The first definition originates from Schumpeter and refers to a destructive force that destroys the existing market conditions while simultaneously creating new ones through novel combinations says Iwai (1984). Innovation is also defined as "the implementation of a new or significantly improved product (good or service), or process, a new marketing method, or a new organizational method in business practices, workplace organization or external relations." By OECD (2005)

Regarding the connection between innovation and culture, the literature establishes a solid link. For instance, it has been discovered that organizational levels of innovation are linked to cultures that prioritize learning and growth and participatory decision-making as Hurley and Hult (1998) mentions. It is also claimed by Aldas-Manzano et al. that due to insufficient frameworks around innovation, there is a sizable gap in existing models of market orientation. Market orientation and innovation are not separate disciplines, according to 2005 research by Aldas-Manzano et al.

Kemal Can Kara¹

How to Cite This Article

Kara, K. C. (2023). "Innovation Culture Literature Review and a Case Study at a Tech Company in Turkey", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3369-3378. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH AS.72095>

Arrival: 26 May 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Research and Development Consultant, Kariyer.net, İstanbul, Türkiye

"Some techniques and strategies evaluated in the innovation scale are more frequently employed by the enterprises more oriented to the market," they write.

For doing the literature review, the Scopus database is used. The keyword combinations used is "innovation", "innovativeness", "culture", "organizational". The titles, abstracts, and keywords are reviewed. The right choice combines "innovation culture" with "organization". There are 205 articles from 1996 to 2022. The year with the most publications is 2021. This shows that this topic is trendy and research on the topic continues to increase.

This study reviews the literature on the innovation culture and the models that describe and analyze them. Subsequently, one of these models was chosen, and a survey was conducted at a company named Kariyer.net (Internet Source 1) with the participation of 20 people from 2 different departments. Finally, the results were compared with the examples in the literature, and comments were made accordingly.

INNOVATION AND ORGANIZATIONAL CULTURE

Organizational Culture

Organizational culture is produced by relationships between people influenced by leadership manners and a system of norms, structures, and regulations. Organizational culture is described as "a pattern of shared basic assumptions that a group learned as it solved its problems of external adaptation and internal integration, that has worked well enough to be considered valid and, therefore, to be taught to new members as the correct way to perceive, think, and feel in relation to those problems," according to Schein (1990).

Learning is the basis of culture. It is gaining knowledge via standards, the manners of leaders, and interaction with other members. Since culture is an open system, it must be changed by including new individuals who will bring new beliefs and presumptions. A structure that can change the formed beliefs and values as they grow and that can change as they change, expresses an excellent organizational culture.

Everything a company does is influenced by its culture. It captures the core of what the business is truly like, how it operates, focuses on, and interacts with clients and employees.

There are two different opinions in the literature on the main source of organizational culture. One of them is that the culture of the relevant country feeds the corporate culture. In other words, the culture of the nation in which it was founded and which constitutes most of its employees significantly affects the corporate culture mentioned by Lau et al. (1996) and Noorderhaven and Harzing (2003).

However, many publications, especially in the last 15 years, say the opposite is true. They say that the culture of companies has become almost independent of it, as globalization has made its impact felt very quickly in the last century. The place where this is most evident is undoubtedly technology companies. Regardless of their established country, their way of doing business, human relations, management style, and communication methods with customers are similar. Let us say a software specialist working in Turkey today, for example, can easily do the same job he/she does in another country in the world tomorrow, in the same way, and with almost the same communication methods. The cultures of multinational companies have no other way of surviving. Although there are not enough studies in the literature yet, the 2020 Covid pandemic has begun to put significant pressure on organizational culture. For people who no longer work at offices and want to work from wherever they want, some difficulties arise in maintaining the culture of companies and transferring this to people. Omale et al. (2021) said that it is critical for the continuity of the companies that the managers of the companies act quickly in this regard.

Innovation Culture

There are different definitions for innovation culture. As for Wu and Lin (2011) people who participate in the three main activities—creative geniuses, innovation leaders, and innovation champions—create an innovation culture. According to Ismail and Abdmajid (2007), an innovation culture is one in which fresh ideas are developed, appreciated, and supported.

Some publications state that governments are also responsible for the innovation culture. As for Gandotra (2010) government policies, strategies, business, and public sector efforts and fostering innovation and creativity can help nations compete successfully in the increasingly globalized economy of the 21st century.

The conclusion that can be drawn from these articles is that the capacity of a company to define, execute, and create new processes and products regularly makes up its innovation culture.

While advantages gained via systematic innovation capability can continue for a very long period, innovation itself doesn't stay very long. Gloet and Samson (2013) say in their article that the development of an innovative culture is required to achieve this advantage

Loreta Losane (2013) says that the five key features of an innovation culture are values, strategy, structure, behavior and communication, and leadership. Examples of these five features can be as follows.

- 1- Values: freedom, trust, encouragement of creativity, risk-taking
- 2- strategy: being innovative is a strategic goal
- 3- structure: transparency, autonomy
- 4-behavior and communication: error tolerance, cooperation, openness to new ideas
- 5-Leadership: Innovation as the cornerstone of leadership, taking risks, supporting change, being a pioneer in innovation

From a literature review, it is seen that there are some methods to explain the close relationship between organization, culture, and innovation. Innovation Culture Models called "ICM" are used to diagnose organizational culture. Thus, it reveals what decision-makers should do for a more innovative organization. Some of these frequently used methods in the literature are listed below.

1- Cameron & Quinn

This model put forward by Cameron and Quinn (2011) provides a straightforward diagnosis of organizational culture, which is essential to starting, the gradual organizational cultural change to deal with external factors.

Efficiency, punctuality, smooth operation, and predictability are the attributes of effectiveness that are most highly regarded in a hierarchy culture, according to Figure 1. Control encourages efficiency (removal of waste and redundancy), which in turn supports effectiveness, according to the prevalent operational theory that underpins organizational performance. (Figure 1)

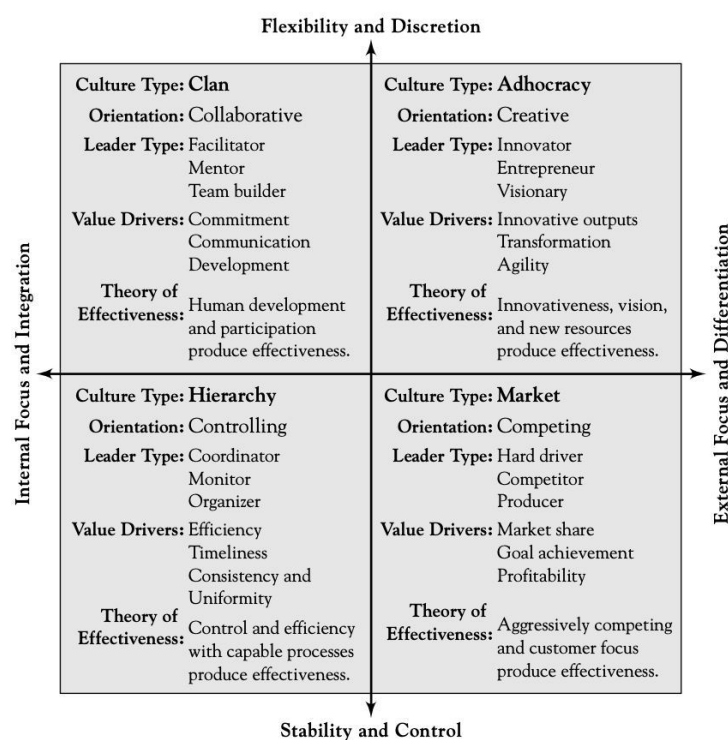

Figure 1: Cameron & Quinn's Competing Values Model.

Source: Cameron, Quinn, Degraff & Thakor (2006).

Cultural dimensions are composed of four-axis. These and the competing values of this model are as follows:

- a) Internal/External focus: the intensity of organizational focus: partners & customers vs organizational agents & processes.
- b) Flexibility/Stability: who takes decisions: top-down vs bottom-up.
- c) Speed of change: the speed of change: long-term vs fast.
- d) Degree of change: degree of change: incremental vs transformational.

The four cultures/quadrants that make up the competing Values Map are:

- a) Hierarchy: The traditional strategy for demonstrating dominance. Orientation to results and optimum efficiency. Roles and positions are the foundation for rigid organization, which is then built on policies, processes, and norms.
- b) Clan: emphasizes adaptability, independence, teamwork, and participation—a majority of affective connections, commitment, shared ideals, and interpersonal cohesion. Look for opportunities for personal and career growth. The leader is a mentor.
- c) Market: centered on value exchange but with control. In terms of the market, internal and external relations are weighted. High levels of rivalry among organizational agents. Aspirations for stability and profitability. The leader is a manager
- d) Adhocracy: Maximum adaptability, agility, dynamism, and interdependence are characteristics of adhocracy. Empowered teams that take on new challenges using new resources and prototype techniques. The leader is an entrepreneur.

This model uses the Organizational Culture Assessment Instrument (OCAI) survey. A detailed explanation of this survey will be made in section C.

Hofstede

Six dimensions were used by Hofstede (1984) in "Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values" to describe a model for national culture: power distance, collectivism, masculinity-femininity, avoiding uncertainty, future orientation, and restraint vs indulgence (Figure 2).

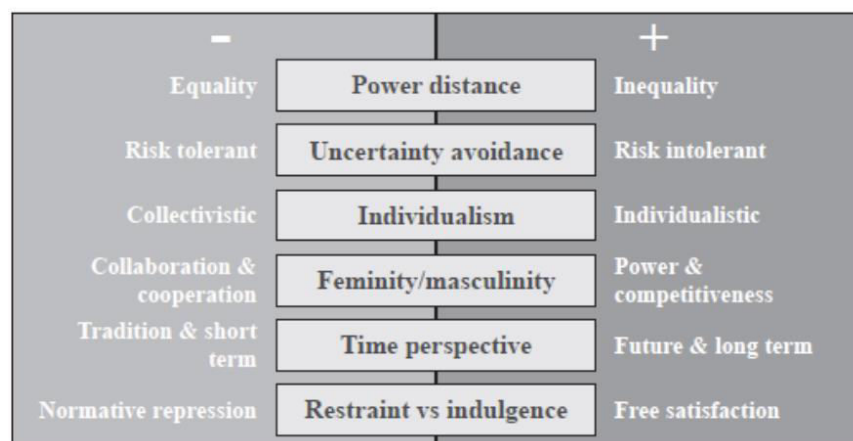

Figure 2: Hofstede's Cultural Dimensions Model

Source: Hofstede, (online).

Schein

Schein (2004) suggests that a cultural phenomenon's visibility to the researcher-of-culture model is measured on a three-level scale.

These three levels are artifacts (which include outward manifestations of organizational culture such as the setting, language, dress code, and organizational structure); values (which include objectives, strategies, and philosophies); and underlying assumptions (beliefs, thoughts, feelings). (Figure 3)

The manager is a crucial component of the innovation culture in this model. Schein promotes strong leadership, excessive internal differentiation (in terms of goals and hierarchies), and geographic decentralization.

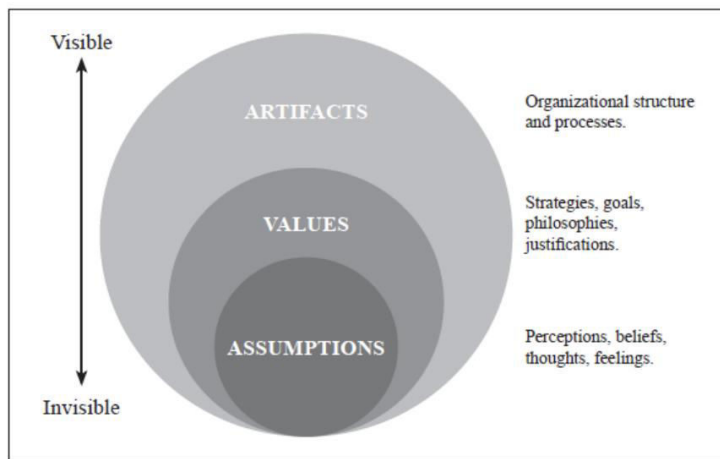

Figure 3: Hofstede's Cultural Dimensions Model

Source: Hofstede, (online).

Denison

This model presented by Denison and Neale (1994) divides culture into four traits which are mission, adaptability, consistency, and involvement. On vertical axes, focusing on internal environment / external actions. On horizontal axes, focus on freedom and innovation or order and stability (Figure 4).

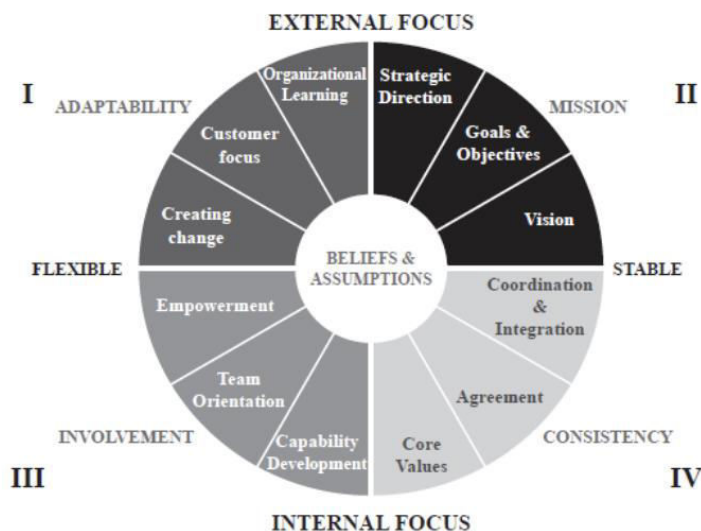

Figure 4: Denison Organizational Culture Survey.

Source: Denison Consulting, (online)

CASE STUDY DESCRIPTION

The Organizational Culture Assessment Instrument (Ocai)

Organizational culture can be studied using the "Organizational Culture Assessment Instrument" (OCAI), which Kim Cameron and Robert Quinn created.

The participant is requested to distribute 100 points among four options that, by the current organization, represent the four different culture types. The effectiveness of each of the four categories of culture in the current organizational or team culture is assessed using this method. In addition, the desire for change can be measured by retaking the evaluation and dividing the 100 points between the same choices this time by what the participant would like to see in the organization. The appendix contains the questionnaire. Participants will assess the organization's six key metrics, including: dominant characteristics, organizational leadership, management of employees, organization Glue, strategic emphases, criteria of success

Case: Kariyer.net

Survey & Data

As a case study, it was applied to two different departments at OCAI Kariyer.net company which is the market-leading job site in Turkey Kariyer.net is the first choice for more than 16 million candidates from all industries nationwide.

Twenty questionnaires were collected in total by the service organization on a webpage designated for this case. Two extra information were gathered from the questionnaires—the department name and total years in the company. The department breakdown by experience year is shown in Table 3.1.

Table 1: Distribution of departments by experiences year

Departments	Experiences in year					Sum
	1	1_3	3_6	6_10	10_15	
Technology	6	2	1	1	0	10
Human Resources	2	2	2	2	2	10
All	8	4	3	3	2	20

Source: The survey

Result

The survey results were tabulated, and the averages of the answers were given for the current and preferred state for each of the six dimensions (Table 2). In addition, the averages of the selected answer choices are provided for each dimension. Finally, the difference between current and ideal for these answers was calculated and added to the far-right column of the table.

The four cultural "archetypes" are blended to create the culture profile. The colors orange and pink stand for the preferred and contemporary cultures (Figure 5).

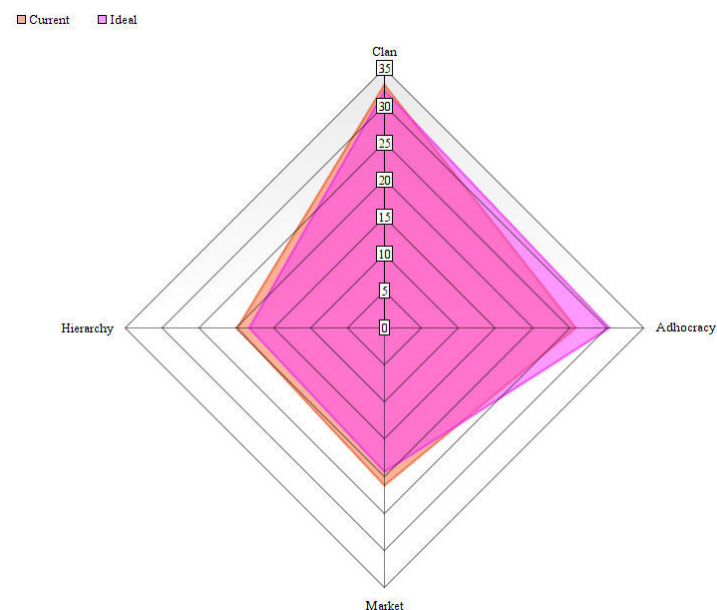

Figure 5: The current and ideal organizational culture among employees of the company

Table 2 : Values of OCAI Dimensions

Dimensions		Current	Ideal	Difference
Name	T	Mean	Mean	Mean
1. Dominant Characteristics	A	30,25	25	5,25
	B	26,75	34,25	-7,5
	C	27,25	27,75	-0,5
	D	14,75	13	1,75
2. Organizational Leadership	A	32,25	34,25	-2
	B	27,5	31,6	-4,1
	C	9,75	7,9	1,85
	D	30,5	26,25	4,25
3. Management of Employees	A	37,25	36,5	0,75
	B	24,5	26	-1,5
	C	17,25	15,25	2
	D	21	22,25	-1,25

4. Organization Glue	A	38	33,25	4,75
	B	24,75	31,25	-6,5
	C	20,75	24	-3,25
	D	16,5	11,75	4,75
5. Strategic Emphases	A	29,1	32	-2,9
	B	27,35	30,85	-3,5
	C	24,5	18,95	5,55
	D	19,05	18,2	0,85
6. Criteria of Success	A	29,95	31,1	-1,15
	B	24,1	28,25	-4,15
	C	27,95	22,65	5,3
	D	17,25	18	-0,75
(A) Mean of clan		32,8	32,01667	0,783333
(B) Mean of adhocracy		25,825	30,36667	-4,541667
(C) Mean of market		21,24167	19,41667	1,825
(D) Mean of hierarchy		19,84167	18,24167	1,6

Source: The survey

Present

The dominant culture is the type that scored highest, in this case, clan culture (32.8 points): an enjoyable place to work where people share a lot of themselves and commitment is high. Followed by adhocracy culture (25.82 points): a dynamic, entrepreneurial, and creative place to work. Third is clan market (21.24 points): results-oriented, production, goals and targets, and competition. Lastly, the hierarchy culture is also present (19.84 points): structure, procedures, efficiency, and predictability.

Conclusion: Apparently, there is a mixture of cultures where an emphasis is placed on collaboration and commitment.

Differences Between Present and Preferred Culture

The most significant desired difference can be seen in adhocracy culture, with an increase of 4.54 points: the focus on entrepreneurship and creativity could be considerably more. Subsequently, market culture with a decrease of 1.82 points could be less focused on results and competition. Hierarchy culture decreases by 1.60 points, and clan culture decreases by 0.7 points. The dominant culture in the preferred situation is still clan culture, but the need for change in adhocracy is considerable. Cameron & Quinn stick to the principle that urgent action is required if the difference is higher than 10 points. So there is no urgent need for change. The only significant change seems to be in adhocracy.

This can tell the top manager that people may want a bit more space for freedom and risk tolerance.

Comparison of the results of technology and human resources departments

Half of this comprehensive study, boasting a cohort of 20 participants, is composed of dedicated employees hailing from the esteemed ranks of our human resources department, as eloquently depicted in both Tables 4 and Figure 6. Meanwhile, the other fifty percent of our research endeavor showcases the exceptional insights garnered from the industrious technology department, beautifully encapsulated in Tables 4 and gracefully illustrated in Figure 7. In the pursuit of a nuanced and in-depth analysis, we've undertaken the task of evaluating these findings separately for each department, thus affording us a richer perspective. Below tables and figures show the results of this distinction.

Table 3: Values of OCAI Dimensions for only the Technology Department

	Current	Preferred
(A) Mean of clan	30,75	29,5
(B) Mean of adhocracy	21,56667	25,94167
(C) Mean of market	16,16667	15,4
(D) Mean of hierarchy	16,85	14,99167

Source: The survey

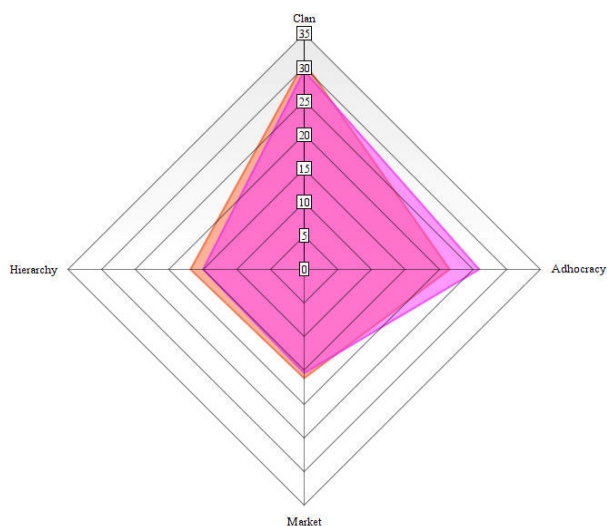

Figure 6: The current and ideal organizational culture among employees of the Technology Department

The results achieved by the technology department are not only in alignment with the leading outcomes but also demonstrate a remarkable level of parallelism.

Table 4: Values of OCAI Dimensions for only Human Resources Department

	Current	Preferred
(A) Mean of clan	29,85833	29,35
(B) Mean of adhocracy	21,50833	24,94167
(C) Mean of market	17,575	16,5
(D) Mean of hierarchy	16,78333	15,45833

Source: The survey

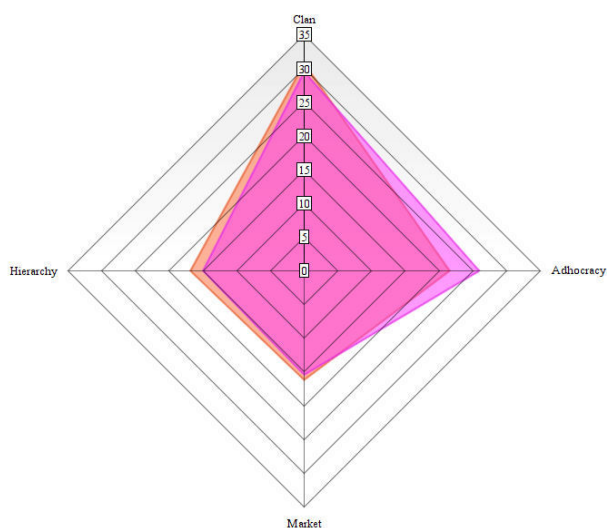

Figure 7: The current and ideal organizational culture among employees of the Human Resources Department

There is no distinguishing difference between the two results. Both seem to have produced results in line with the overall assessment. For this reason, it can be said that the results for the general are valid for both departments. So they need a little more freedom, flexibility, and agility. Both groups want leaders to be a little more visionary and entrepreneurial. In addition to these, it would be appropriate to increase the number of participants, which is 20 in total, and to make the experiment again to prove the consistency of the results.

CONCLUSION

With this study, the literature on innovation culture in the post-1990 literature was scanned. It is shown how the organization and innovation culture interact. Accordingly, the results can be summarized as follows:

1- Innovation culture is the structure that brings innovation into the company's daily routine. This is a very supportive force for the continuity of companies.

2-The majority of organizational culture research supports pre-existing ideas and models. To compare and study innovation culture, models/concepts characterizing various cultures (Kameron & Quinn, Quinn & Spreitzer, Hofstede) are primarily used in further exploration.

3- The cultures of the companies are not related to the country they are in but to the communication structure, goals, and values they establish.

Further research topics that can contribute to the literature:

1- Do companies with a strong innovation culture perform better?

2- Do new companies have a better innovative culture than old companies?

3- What kind of threats does the rapid increase in working from home after Covid bring to the development and preservation of the innovation culture?

Finally, in the second part of the study, the model of Cameron & Quinn, one of the famous ICMs, was applied to the human resources and technology department of a company with a questionnaire in which 20 people participated. According to the results, it was seen that the participants generally wanted more visionary leaders to increase risk tolerance and encourage creativity in working conditions

REFERENCES

Aldas-Manzano, J., Küster, I., & Vila, N. (2005). Market orientation and innovation: an inter-relationship analysis. *European Journal of Innovation Management*.

Barney, J. B. (1986). Organizational culture: can it be a source of sustained competitive advantage? *Academy of management review*, 11(3), 656-665.

Cameron, K. S., & Quinn, R. E. (2011). Diagnosing and changing organizational culture: Based on the competing values framework. John Wiley & Sons.

Daft, R. L. (2015). *Organization theory and design*. Cengage learning.

Denison, D. R., & Neale, W. (1994). Denison Organizational Culture Survey. Denison Consulting, LLC.

Gandotra, N. K. (2010). Innovation culture for sustainable competitive advantage. *Asia Pacific Journal of Research in Business Management*, 1(2), 51-59.

Gloet, M., & Samson, D. (2013, January). Knowledge management to support systematic innovation capability. In 2013 46th Hawaii International Conference on System Sciences (pp. 3685-3694). IEEE.

Hogan, S. J., & Coote, L. V. (2014). Organizational culture, innovation, and performance: A test of Schein's model. *Journal of business research*, 67(8), 1609-1621.

Hurley, R. F., & Hult, G. T. M. (1998). Innovation, market orientation, and organizational learning: an integration and empirical examination. *Journal of marketing*, 62(3), 42-54.

Ismail, W. K. W., & Abdmajid, R. (2007). Framework of the culture of innovation: A revisit. *Jurnal Kemanusiaan*, 5(1).

Iwai, K. (1984). Schumpeterian dynamics: An evolutionary model of innovation and imitation. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 5(2), 159-190.

Lam, A. (2011, April). Innovative organizations: Structure, learning, and adaptation. In DIME final conference (Vol. 6, p. 8).

Lau, C. M., & Ngo, H. Y. (1996). One country many cultures: Organizational cultures of firms of different country origins. *International Business Review*, 5(5), 469-486.

Losane, L. (2013). Innovation culture—Determinant of firms' sustainability. *International Journal of economics and management engineering*, 7(10), 2755-2760.

Morente, F., Ferràs, X., & Zizlavsky, O. (2018). Innovation Cultural Models: Review and proposal for next steps. *Revista Universidad y Empresa*, 20(34), 53-81.

Noorderhaven, N. G., & Harzing, A. W. (2003). The "country-of-origin effect" in multinational corporations: Sources, mechanisms and moderating conditions. In *Management and International Review* (pp. 47-66). Gabler Verlag, Wiesbaden.

- OECD (2005). Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. Paris: OECD Publishing.
- Omale, S. A., Oyenuga, M. O., & Oriaku, C. (2021). Effect of Organizational Culture on the Performance of Hospitality Industry in Covid-19 Era. *Abhigyan*, 39(3), 24.
- Schein, E. H. (1990). Organizational culture (Vol. 45, No. 2, p. 109). American Psychological Association.
- Tellis, G. J., Prabhu, J., & Chandy, R. K. (2007). What drives innovation in firms across nations? A culture of innovation. *Journal of Marketing*, Forthcoming, Marshall School of Business Working Paper No. MKT, 03-07.
- Vilanova, M., & Dettoni, P. (2011). Sustainable innovation strategies: Exploring the cases of Danone and interface. Barcelona: ESADE, Institute for Social Innovation.
- Wu, S. I., & Lin, C. L. (2011). The influence of innovation strategy and organizational innovation on innovation quality and performance. *International journal of organizational innovation*, 3(4).

Internet References

<http://www.kariyer.net/> (25.04.2023)

APPENDICES

In this section, the titles of the tests used in the application and the options for each are included.

Appendix A: Original OCAI-questionnaire

Dominant Characteristics

The organization is a very personal place. It is like an extended family. People seem to share a lot of themselves.

The organization is a very dynamic entrepreneurial place. People are willing to stick their necks out and take risks.

The organization is very results oriented. A major concern is with getting the job done. People are very competitive and achievement oriented.

The organization is a very controlled and structured place. Formal procedures generally govern what people do.

Organizational Leadership

The leadership in the organization is generally considered to exemplify mentoring, facilitating, or nurturing.

The leadership in the organization is generally considered to exemplify entrepreneurship, innovating, or risk taking.

The leadership in the organization is generally considered to exemplify a no-nonsense, aggressive, results-oriented focus.

The leadership in the organization is generally considered to exemplify coordinating, organizing, or smooth-running efficiency.

Management of Employees

The management style in the organization is characterized by teamwork, consensus, and participation.

The management style in the organization is characterized by individual

Risk-taking, innovation, freedom, and uniqueness.

The management style in the organization is characterized by harddriving competitiveness, high demands, and achievement.

Evaluation of Green Areas with Design Pattern Language Principles*

Tasarım Desen Dili Ana İkeler ile Yeşil Alanların Değerlendirmesi

ABSTRACT

The pattern language has emerged from the transformation of some meaningful and understandable styles and phenomena into the concept of design in landscape architecture. The term pattern language has had a very comprehensive value and has been evaluated from various aspects. Even though landscape design styles and design languages differ in various periods, cultures and geographies, it has shown a general framework for the concept of design by symbolizing traditional beliefs, socio-cultural values, climatic and topographic conditions that generally contain meaning. In this context, the use of pattern languages in the design of understandable, readable and semantic areas and the evaluation of various planning methods by analyzing the fiction of these phenomena in different periods are foreseen in the reading of all principles.

The aim of this study is to classify the pattern language and phenomena used in the analyzed sample park, to find the criteria that make them successful in terms of function and aesthetics, and to classify these criteria into various categories to form a term and conceptual framework in landscape designs. In order to scale and evaluate the possibility of using these criteria in new park designs, it is also aimed to classify the cases in a general framework and to design a sample park.

Keywords: Pattern Language, Principle, Landscape Architecture

ÖZET

Desen dili, peyzaj mimarlığında bir takım anlamlı ve anlaşılabilir üsluplar ve olguların tasarım kavramına dönüşmesinden ortaya çıkmıştır. Desen dili terimi çok kapsamlı bir değere sahip olmuş ve çeşitli yönler ile değerlendirilmiştir. Peyzaj tasarım üslupları ve desen dilleri çeşitli dönem, kültür ve coğrafyalarda farklılık gösterse bile genelde anlam içeren geleneksel inançları, sosyo- kültürel değerleri, iklimsel ve topoğrafik koşulları sembolize ederek, tasarım kavramı için genel bir çerçeve sergilemiştir. Bu bağlamda desen dilleri anlaşılabilir, okunabilir ve anlamsal alanların tasarımında kullanılması ve farklı dönemlerde bu olguların kurgusunu analiz ederek çeşitli planlama yöntemlerinin değerlendirilmesi tüm prensiplerin okunuşlarında ön görülmüştür.

Bu çalışmanın amacı, analiz edilen örnek parkta kullanılan desen dili ve olguların sınıflandırılması, fonksiyon ve estetik açısından onları başarılı kılan kriterlerin bulunması ve söz konusu kriterlerin çeşitli kategorilere sınıflandırılarak, peyzaj tasarımlarında bir terim ve kavramsal çerçeve oluşturulması gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Desen Dili, Prensip, Peyzaj Mimarlığı

INTRODUCTION

Since the beginning of civilization, the indispensable relationship between man and nature has been seen, this connection has emerged in different periods with a variety of space understanding. Due to the new urbanization in its modern period, it has led to the formation of open green areas and parks in cities (Lokocz et al., 2011). Landscape architecture, as in every branch of science, consists of clear principles and these facts generally ensured that the disciplines are within a defined and understandable framework. Parks have been developed in this context and have created a distinctive pattern language for themselves in different periods over time (Nasar, 1988).

Landscape design language has provided the formation of a general conceptual framework by using design principles together with landscape areas' own phenomena or culture, beliefs, values and metaphors. In addition, landscapes not only have metaphorical and metaphysical meanings, but also evaluate real cultural, traditional and rational meanings and reveal usable, understandable and accessible styles, insights and facts, the purpose of which is the formation of a general principle and pattern language for planning without breaking the communication between nature and people (Thayer, 1989; Kaplan and Kaplan, 1989).

The phenomena used in landscape areas have undergone semantic and physical developments and transformations throughout history (İsmailoğlu and Kulak Torun, 2022). No matter how much diversity and difference these developments cause, pattern languages have reflected the feelings, beliefs, traditions and thoughts of societies in different dimensions and scales. In order to convey these traditions and social feelings, a style, movement and pattern language of the landscape was formed by using criteria and principles in general (Law and Zube, 2007).

Parisa Doraj¹

Sevgi Yılmaz²

How to Cite This Article

Doraj, P. & Yılmaz, S. (2023). "Evaluation of Green Areas with Design Pattern Language Principles", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3379-3387. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72174>

Arrival: 30 May 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

*This article is taken from the Phd thesis of Parisa Doraj under the guidance of Prof. Dr. Sevgi Yılmaz at Ataturk University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture and Design, in Türkiye.

¹ Assist. Prof., Ataturk University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, Erzurum, Türkiye

² Prof. Dr., Ataturk University, Faculty of Architecture and Design, Department of Landscape Architecture, Erzurum, Türkiye

Since landscapes are directly related to human cultures, they are reflected in the traditional artworks of the people (such as embroidery on carpets, rugs and fabrics). In this context, finding the cultural roots, examining the climatic conditions, examining the historical background of the region and the design principles have been an important and necessary factor in order to discover the meanings of the patterns. For this reason, the formation of phenomena and their use in designs are handled from different and various scientific and artistic aspects as a multidimensional factor (Alexander, 1964).

With the change of global life after the industrial revolution, people's needs, perceptions and understandings have also begun to transform. Urbanization revealed the relationship between nature and human in different dimensions and caused this relationship to separate from each other at the beginning of the modern period (Oures, 2007). However, together with climatic conditions and environmental problems, people's need and connection to nature have led to the formation of new urban parks. The design concepts and fictions used in urban parks have been designed depending on more semantic, cultural and ecological values, especially recently (Dunn et al., 1991).

Jülide Edirne (2004) in her doctoral thesis titled “design basic principles and application examples in landscape architectural design” showed that the concept and fiction are important factors in the design of landscape areas, and also defined the phenomena as the determining factor in the formation of visual organizations during planning. In general, visual expression and design language showed the emergence and development of some defined elements such as point, line, plane and color, and styles such as balance, scale, proportion, emphasis, integrity and form, whose design principles were determined (Opdam et al., 2001).

Landscape spatial evaluation and analysis of physical landscape design principles are perceived as landscape quality. It is not what is inherent in the nature of the landscape, but the way of expression of the space seen and the element that emerges from the understanding of people (Bell, 2002; Kulak Torun and İsmailoğlu, 2022). If this perception is not constructed correctly, the spatial quality and landscape quality can make the quality of the area worthless. Therefore, the language of design shows that especially the landscape quality should be based on a subjectivist paradigm from theoretical approaches (Richards, 2001).

The Meaning of Pattern Language According to Christopher Alexander

In line with the facts and theories, it is possible to make a permanent and valid assessment of the landscape quality. Also, considering the one-way criterion in landscape architecture, it seems that spatial perception and formal approaches are insufficient. It has been determined that changes in land cover and land cover will affect landscape qualities.

Principles According to Alexander (1977), holistic design understanding and a pattern on landscape areas have an effective place in the formation of a language, so their expansion and classification have been considered as an important factor for the analysis of park areas. scaled and analyzed.

The concept of close-environment related to pattern language: Designs created a holistic composition when the cities came together as parcels, and these combinations indicated the shapes of the cities (Mandelbrot, 1982). The effect of the parts on each other and the relationship of proximity and distance are considered important facts in planning. Alexander (1964), showed that the concept of design is a whole and that all elements are directly related and connected with the immediate environment in urban planning.

Form concept related to pattern language: Landscape architecture considers structures with meaning just like architecture. Alexander has classified the phenomena that make up the form as parameters that contain both visual and semantic in the general framework, and in this direction, formal approaches also regulate the general planning of the park and the close environment relationship on a large scale on the basis of macro phenomena. For this reason, according to Alexander, landscape architecture is considered as one of the determining and important principles especially in park design formations (Alexander, 1977).

Accessibility related to pattern language: The most important factor in the design of green areas is to adjust the roads and axes, taking into account the walking distances. The morphology of the land, its proximity and distance from the city also affected the accessibility phenomenon. If the accessibility to the park areas is easy, the usage density will be high and in urban green space planning, the natural structure of the residential area, the location of the spaces, the closeness and distance of meeting and gathering places and the distance of these areas to the park entrances, circulation and circulation within the area, and accessibility are the decisions that will determine has been defined. (Alexander, 1977).

The Meaning of Pattern Language According to Anne Whiston Sprin

The purpose of pattern languages is to ensure the readability of landscape areas in both nature and culture, to ensure that people are together with nature again and to create a peaceful environment in the dense city, to adapt nature and local culture to the conditions of the regional environment, to revitalize the phenomena accepted by the public, and to create patterns in landscape architecture. It is considered as one of the main reasons for the formation of language (Simitch and Warke, 2014). Defined it as a landscape beyond landscape architecture and showed that it has a function as a semantic message or message. Every tree, bush, river and rock is a part of human cultures and has historical value, giving identity to both people and designed landscapes (W.Sprin, 2000). Classifying cases as micro-phenomena by combining them with basic principles is considered one of Anne W. Sprin's important research.

Proportionality concept related to pattern language: Explained proportional approaches as an effective element in the distribution and fragmentation of a holistic landscape. The proportional approach has divided a holistic landscape area into balanced and distinct parcels in a measured way and provided functions and activities in regular dimensions depending on the design setup. The more accurately the dimensioning is calculated and the proportion between the objects is adjusted, the designs gain realistic and artistic quality (W. Sprin, 2000).

Visual perception phenomenon in the formation of design criteria: Since landscape areas are a natural object, it has shown that they have a mutual balance rather than an equal balance. Because landscape areas emerge from the holistic combination of different and various elements such as color, shape, tree, and water elements, more visual perception and value (Simonic, 2003). Form approaches in the formation of design: Sprin divided form and form into geometrical and organic two and evaluated them in the analyses. In the design of open green spaces, these concepts have been defined as an important and determining factor in the development and formation of a landscape (W. Sprin, 2000).

Modern Age and Green Spaces in Landscape Architecture

The beginning of the industrial period caused great changes in people's life and thought. Urbanization and the influx of people into cities, the establishment of factories in rural areas of cities, and therefore the decrease in the connection between man and nature, has revealed a new lifestyle (Gazvoda, 2002). Citroen Park, the most emphatic and stylistic landscape design area of the industrial period, was declared as a public green space with the industrialization of Paris and later turned into the symbol of the city as a park. This park, which is considered in this study, has been analyzed and classified with its design criteria and principles (Swanson, 1988).

MATERIAL and METHOD

Citroen park, which is known for its design idea, location decisions, design language and principled principles, was chosen from the city of Paris as an important example reflecting the modern and postmodern movement (Table 1). In addition to the park information, the literature obtained from the thinkers working on this subject and similar fields was formed from the data obtained from the sources, books and web pages, and besides, the analyzes in the fields were evaluated in line with the data used from the original sources.

Table 1: Andre Citroen park overview

Park	City	Built Year	Age	Plan of Park
Andre Citroen	Paris	1992	Modern	

By assuming the basic design principles in landscape architecture, the general form formation characteristics of the parks were taken into account and similar examples were searched in the examination of the principles. In this context, the principles discussed by the most important theorists Christopher Alexander and Anne W. Sprin were evaluated and the phenomena that constitute the pattern language in park design were determined.

FINDINGS

Citroen park, which started from the uncontrolled industrialization and development of the city, was presented as an alternative to reducing environmental problems and the quality of urban life. Citroen park was designed instead of an old factory located in the city center, the reason for its establishment was the factory belonging to the industrial period and the removal of environmental pollution from the city, planned and specified (Figure 1). The design of the park was determined at the end of a competition and Citroen design was carried out by Allain Provost (Table 2)

With this aspect, the park has given importance to ecological and environmentally friendly values. The general setup of the park was planned on the basis of four principles, which were defined as general structure, continuity, landscape architectural design principles and harmony with nature, and in this context, the whole design concept was formed and used in different and various parts of the park (Rapoport, 1977). The viewing and vista towers, the cross roads forming a clear axis, the black-and-white area designed with the same concept and their connection with each other and their relationship with its immediate surroundings formed the design pattern and principles of the park.

Table 2: General Information and Location of Citroen Park (Original)

Park Name	Location	Establish Year	Area	Landscape Architecture	Style Design
Andre Citroen	Paris/ France	1992	14 Ha.	Allain Provost Giles Clement	Modern

Plan

Figure 1: Citroen park location (google map)

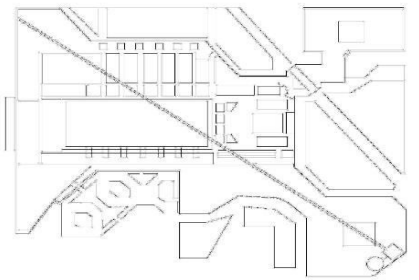
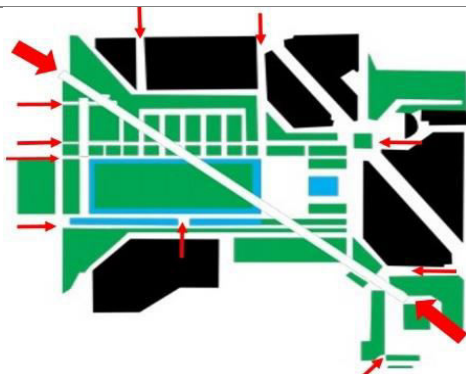
Internet Adress

www.Pariste.net/andre-citroen-parki-parc-andre-citroen

Evaluation of Citroen park according to Alexander pattern language thought

Based on the thought of Christopher Alexander, the macro phenomena of the Citroen park were evaluated and analyzed (Table 3). Citroen park took its name from the old factory in the same area, was designed with a modern logic as parcel and place, and was organized in harmony with its size and urban parcel, as well as its design style and its immediate surroundings. Since the park is in the middle of the city plot, its transportation is provided from various and different directions, besides, the main walking and movement axis is specified in the park with a cross road and the concept of continuity is emphasized with this road. In this park, water elements were used with various elements and water channels were specified as the secondary axis of the park (Müderrisoğlu and Demir, 2004). A very rich park and green area has been designed by using different artificial elements with different functions. The park's general setup and concept has achieved a holistic balance with its geometrical approach.

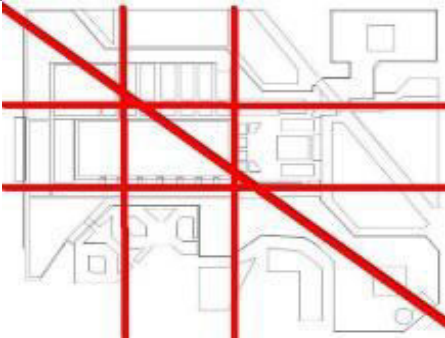
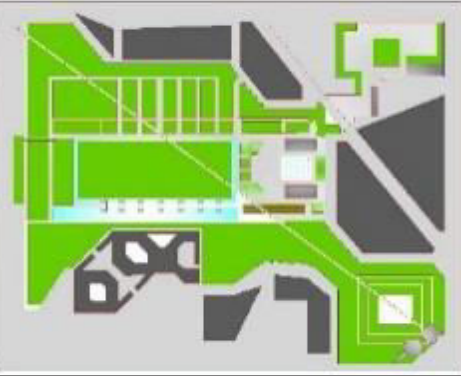

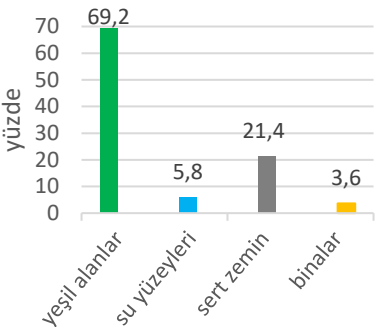
Table 3: Analysis of Citroen Park to General Criteria (Original)

Macro Olgus	Schematic Plan	Explanation
Park and Close area relationship		<ul style="list-style-type: none"> ▪ The general lines of the park were designed in harmony with the immediate surroundings and with its regular geometry, it was arranged in a way that resembles the modern Parisian urban fabric. ▪ The park is integrated with an urban space and urban fabric and is designed more like an urban green space than a park.
General form of park		<ul style="list-style-type: none"> ▪ The design logic is based on regular geometry and consists of distinct and defined axes depending on the modern style. ▪ Regular geometry and symmetry have led to the formation of space and each plot has created symmetrical forms within itself.
Accessibility and Circulation		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Since the park is within the urban fabric, it has entrances from different directions. The main circulation area of the park was formed depending on the main diagonal axis. ▪ Specified the main and secondary axes of the park, the general parcels within the park, the description of the place and the regional gardens.

Evaluation of Citroen park according to Anne W. Sprin basic design principles

Micro olgus show the design plots of the park with the characters Anne W. Sprin (Table 4). Citroen park has been designed with the logic of modern thought and has a neat and regular geometry. While the park is made up of legible axes, the diagonal road provided the main axis and continuity of the park, and also indicated the park's emphasis and activity line. The various gardens of the park have transformed this area into a rich landscape. Red, green, silver, gold, black and white gardens and the plants used in them and emphasizing the same concept have caused the spirit of space and its integration with nature. Two greenhouse structures have created a different landscape and recreation areas, and on the other hand, the watch towers called serial garden and green space have formed one of the other important points of the park (Oures et al, 2005). The forms that emerged from the distribution of various spaces in the park provided a general visual balance and defined the park as balanced. It has become an important pattern language.

Table 4. Landscape Design Principles Analysis of Citroen Park (Original)

Micro Olgus	Schematic Plan	Explanation																		
Direction and Line		<ul style="list-style-type: none"> Since it has a regular and regular shape, a few axes and parts a composed of symmetry lines. Citroen park, which has a fully regular geometry, is mostly composed of rectangular fragments and proportional design. 																		
Balance		<ul style="list-style-type: none"> Since the park has a regular geometry, the parcels and sections are rectangular and the spaces are proportionally designed. The large rectangular grass area designed in the center of the park, as the highlight and symmetry point of the park, defined the dispersal and directing zone and created axial symmetry and visual balance. 																		
Colour and Contrast		<table border="1"> <thead> <tr> <th>Natural and Artificial Elements</th><th>Açıklama</th><th>Percentage (%)</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Natural elements</td><td>water + tree + grass + ground</td><td>75</td></tr> <tr> <td>Artificial elements</td><td>buildings + floors</td><td>25</td></tr> </tbody> </table>	Natural and Artificial Elements	Açıklama	Percentage (%)	Natural elements	water + tree + grass + ground	75	Artificial elements	buildings + floors	25									
Natural and Artificial Elements	Açıklama	Percentage (%)																		
Natural elements	water + tree + grass + ground	75																		
Artificial elements	buildings + floors	25																		
Intensity and Proportion	 <table border="1"> <thead> <tr> <th>Place Proportions in the Park</th><th>Alan (m²)</th><th>Percentage (%)</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Green spaces</td><td>89,961</td><td>69.2</td></tr> <tr> <td>Water surfaces (areas)</td><td>7,503</td><td>5.8</td></tr> <tr> <td>Ground and roads</td><td>27,895</td><td>21.4</td></tr> <tr> <td>Buildings</td><td>4,641</td><td>3.6</td></tr> <tr> <td>Total</td><td>130,000</td><td>100</td></tr> </tbody> </table>	Place Proportions in the Park	Alan (m ²)	Percentage (%)	Green spaces	89,961	69.2	Water surfaces (areas)	7,503	5.8	Ground and roads	27,895	21.4	Buildings	4,641	3.6	Total	130,000	100	
Place Proportions in the Park	Alan (m ²)	Percentage (%)																		
Green spaces	89,961	69.2																		
Water surfaces (areas)	7,503	5.8																		
Ground and roads	27,895	21.4																		
Buildings	4,641	3.6																		
Total	130,000	100																		

Citroen Park Highlights and Focal points

Due to the design setup in Citroen Park, different and various spaces are planned (Figure 2) . The cross and diagonal road, which forms the main axis of the walk and the park, and the secondary axis emerging with the water channel from the other direction (Figure 3), revealed the proportion and fragmentation of the park in general (Seeley, 2005). The watchtowers (Figure 4), the balloon area and greenhouse gardens in the center of the park (Figure 5) and various geometric gardens and linear roads (Figures 6) in the park formed the emphasis and focal points in the park. Although the park was designed by two different landscape architecture groups, it has a holistic language and a unified concept and a different area is planned to meet each space (Gisiger, 2001). For example, black and white gardens, these gardens, as another important green area, actually reflect the summary of all senses, while darker leafy plants in the black garden and in the white garden, there were light and white flowers. The garden of senses is one of the highlights in the park and a space and space has been designed for each sense. Quality and rich meeting, gathering, recreation, spending time and green spaces connected to such places have emerged as the highlight and landmark of the park.

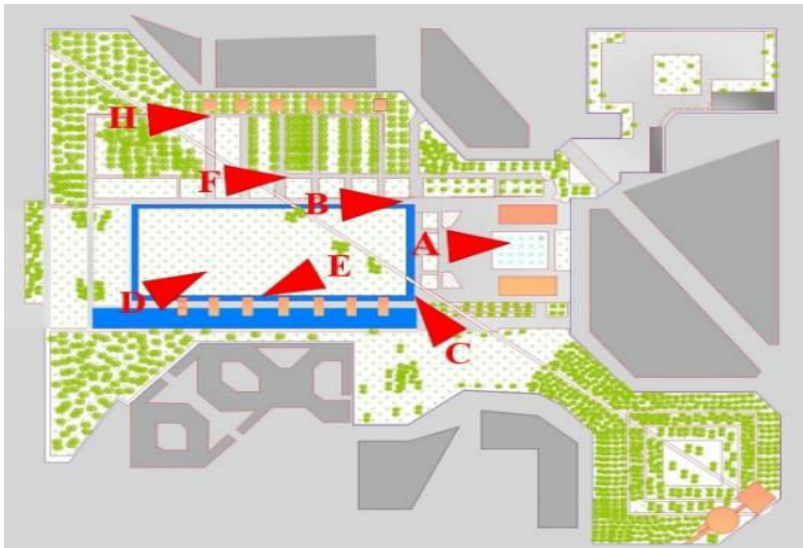

Figure 2: Citroen park focal points (Original)

A ve B
direction

Figure 3,4: Watchtowers (left), Greenhouse gardens and geometric road and pool (right) (Riha, 2004)

C ve D
direction

Figure 5,6: Geometric gardens (left), Linear paths (right) (Original)

RESULT

Landscape architecture is generally expressed as a communication element with facts, principles and traditional values. Criteria, which have both functional and formal functions, seem to be important factors in the formation of aesthetic and visual perception, in addition, parks designed with clear facts have more usable, legible, understandable and semantic contents, and therefore they have been very connected with people and become timeless. Such designs created a trend and style for themselves in different periods and defined a pattern language in park designs as a pattern (Table 5).

Table 5: Results and Evaluations Obtained from Macro Olgus

Macro Olgus	General Form	Close area Relationship	Visual Balance	Accessibility and Circulation
Park				
Citroen Park	Designed with the logic of the modern era, the park has a regular geometry form..	Formal approach and linear lines seem to be harmonious and holistic with its immediate surroundings.	Due to the regular shape and linear axes, and on the other hand various green gardens ensured a balanced distribution.	The prominent axis in the park provided the main road and access and created legible, understandable and easy circulation and circulation throughout the park.

The analyzed and stylistic cases were applied considering Citroen Park. While the four main titles obtained from macro phenomena ensure that the city parks are in a holistic framework with their immediate surroundings, form and formal approaches have emerged based on certain principles, trends and concepts.

Park designs seem to be subject to the same conditions as they are part of landscape areas, and in general, trend, cultural values and traditional conditions have been the determining factors in park planning. Form and form, density and proportion, balance, direction and line, as well as ecological values and common phenomena of today, are evaluated and indicated (Table 6).

Table 6: Results and Evaluations Obtained from Micro Olgus

Micro Olgus	Direction and Line	Balance	Color and Contrast	Intensity and Proportion
Park				
Citroen park	Straight lines and prominent axes are reflected in this park as the accent style of the modern period.	An equal distribution of functions and forms due to circular shapes, in this context, a balanced and holistic design has emerged.	The combination of artificial and natural elements caused a mixture of colors and created a balanced contract between the colors.	From the geometrical approach due to proportional looks like a plan.

While macro phenomena dealt with the park designs throughout the city, micro phenomena generally determined the interior design concepts and rules of the park. Parks, as important green areas of cities, should be designed in an ecological framework because they increase the thermal comfort and quality of life of cities.

REFERENCES

- Alexander, C. (1964). Notes on the synthesis of form. Harvard University Press, 224 p, USA.
- Alexander, C. (2016). A city is not a tree: 50th anniversary edition. Ed: M. W. Mehaffy. Sustasis Press, 200 p, USA.
- Alexander, C., Ishikawa, S., & Silverstein, M. (1977). A pattern language: towns, buildings, construction. Oxford University Press, 1171 p, New York, USA.
- Bell, S. (1993). Elements of visual design in the landscape. Taylor & Francis Press, 213 p, New York.
- Bell, S. (2002). Landscape: pattern, perception and process, Routledge Press, 361 p, London and New York.
- Dunn, C.P., Sharpe, D.M., Guntenspergen, G.R., Stearns, F., & Yang, Z. (1991). Methods for analyzing temporal changes in landscape pattern. Quantitative methods in landscape ecology: The analysis and interpretation of landscape heterogeneity. Eds: M.G. Turner, R.H. Gardner. Springer, New York, 173–198.
- Gazvoda, D. (2002). Characteristics of modern landscape architecture and its education. Landscape and Urban Planning, 60, 117-133.
- Gisiger, T. (2001). Scale invariance in biology: coincidence or footprint of a universal mechanism. Biological Reviews, 76(2), 161-209.
- İsmailoğlu, S., & Kulak Torun, F., (2022). Bir kültürel mirasın serüveni: Erzurum Feyzullah Efendi konağı. Journal of Humanities and Tourism Research (JoHUT) ,12 (3), 573-584.
- Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). The experience of nature: A psychological perspective. Cambridge University Press, 360 p, Cambridge.
- Kulak Torun, F., & İsmailoğlu, S. (2022). İnanç turizmi kapsamında Erzurum'da yer alan dini yapılar. Journal of Academic Tourism Studies, 3(2),1-15.
- Law, C.S., & Zube, E.H. (2007). Effects of photographic composition on landscape perception. Journal of Landscape Research, 8(1), 20-27.

- Lokocz, E., Ryan, R. L., & Sadler, A. J. (2011). Motivations for land protection and stewardship: Exploring place attachment and rural landscape character in Massachusetts, *Landscape and Urban Planning*, 99(2), 65-76.
- Mandelbrot, B.B. (1982). *The fractal geometry of nature*. Henry Holt and Company Press, 468p, New York.
- Müderrişoğlu, H., & Demir, Z. (2004). The relationship between perceived beauty and safety in urban recreation parks. *Journal of Applied Sciences*, 4(1), 72-77.
- Nasar, J. (1988). *Environmental aesthetics: theory, research and applications*. Cambridge University Press, 530 p, USA.
- Opdam, P., Foppen, R., & Vos, C. (2001). Bridging the gap between ecology and spatial planning in landscape ecology. *Landscape Ecology*, 16 (8), 767–779, <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1014475908949> (14.01.2016).
- Oures, L., Santos, R., & Panagopoulos, T. (2007). Urban parks and sustainable city planning. *Wseas Transactions on Environment and Development*, Portugal, 10(3), 171-18.
- Richards, R. (2001). A new aesthetic for environmental awareness: chaos theory, the beauty of nature, and our broader humanistic identity. *Journal of Humanistic Psychology*, 41(2), 59-95.
- Rapoport, A. (1977). *Human aspects of urban form: Towards a man-environment approach to urban form and design*. Pergamon Press, 448 p, Oxford, UK
- Riha, M., 2004. Parc Andre Citroen, South of Paris, France. LARC 263, https://www.academia.edu/4113334/Parc_Andre_Citroen_Site (19.04.2015).
- Seeley, W. (2005). *Aesthetics and the constructivist*. Yale College Seminar, USA, <http://abacus.bates.edu/~wseeley/AeCS.html>, (08.07.2016).
- Simitch, A., & Warke, V. (2014). *The Language of architecture: 26 principles every architect should know*. Rockport Publishers, 240 p, USA.
- Simonic, T. (2003). Preference and perceived naturalness in visual perception of naturalistic landscapes. *Zb. Biotechnical Faculty University of Ljubljana Kmet*, 81(2), 369-387.
- Swanson, F.J., katz, T.K., Canine, N., & woodmansee, R.G. (1988). Landform effects on ecosystem patterns and processes: Geomorphic features of the earth's surface regulate the distribution of organisms and processes. *Bioscience*, 39(2), 92-98, https://www.umass.edu/landeco/teaching/landscape_ecology/references/Swanson_etal_1988.pdf, (07.03.2016).
- Thayer, R.L. (1989). The experience of sustainable landscapes. *Landscape Journal*, 8 (2), 101-109, <https://www.jstor.org/stable/43324023?seq=1> (27.11.2015).
- Whiston Sprin, A. (2000). *The language of landscape*. Yale University Press, 336 p, New Haven, United States.
- Whiston Sprin, A. (2014). *The eye is a door: Landscape, photography, and the art of discovery*. Wolf Tree Press, 378p, United States.

Gayrimenkul Danışmanlarının Bağlamsal Performanslarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi

Examination of Contextual Performance of Real Estate Agents Based on Demographic Variables

ABSTRACT

This research was conducted to determine whether the contextual performances of real estate consultants differ according to demographic variables. Encouraging cooperation among employees with different demographics is important to achieve goals. Demographic variables that affect contextual performance can play an important role in determining business strategies. The question that needs to be answered in order to achieve the purpose of the research is as follows; does the contextual performance of real estate agents differ according to demographic variables such as gender, marital status, education level, income and age?

Quantitative method was preferred in the research. In this study, in which the quantitative method was preferred, the data were obtained by the survey method. Real estate consultants in Kocaeli constitute the research population. Volunteer participants were included in the study in accordance with the convenience sampling method. In the research, a contextual performance scale with 6 statements was used. In the first stage, factor analysis was applied, then reliability analysis was conducted. In the second stage, whether the factors differed according to demographic variables was determined by Oneway Anova, Kruskal Wallis, and Independent Sample t-tests. According to the results of the research, there was no statistically significant difference in the contextual performance of the participants according to their gender, marital status, and age. A statistically significant difference was found in contextual performance according to education level. The real estate industry is an area with strong competition. A higher level of education can increase counselors' knowledge and skills. Thus, the ability to attract more customers and provide effective service can be improved. Increasing level of education enables the feeling of empathy to develop and effective communication to be performed. In this context, it is thought that it will also have a positive effect on contextual performance. Based on the research results, it can be said that increasing the education level and improving themselves may be an important factor for real estate consultants who want to be successful.

Keywords: Job Performance, Contextual Performance, Real Estate Agent, Demographic Variables

ÖZET

Bu araştırma, gayrimenkul danışmanlarının bağlamsal performanslarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Farklı demografik özelliklere sahip çalışanlar arasında iş birliğini teşvik etmek edeflere ulaşmak için önemlidir. Bağlamsal performansı etkileyen demografik değişkenler, iş stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi için cevaplanması gereken soru şöyledir; gayrimenkul danışmanlarının bağlamsal performansları, cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi gelir ve yaş gibi demografik değişkenlere göre farklılık gösteriyor mu? Araştırmada nicel yöntem tercih edilmiştir. Nicel yöntemin tercih edildiği bu çalışmada veriler anket yöntemi ile elde edilmiştir. Araştırma evrenini, Kocaeli ilinde bulunan Gayrimenkul danışmanları oluşturmaktadır. Araştırmaya kolayda örneklem yöntemine uygun olarak gönüllü katılımcılar dahil edilmiştir. Araştırmada, 6 ifadenin yer aldığı bağlamsal performans ölçeği kullanılmıştır. Birinci aşamada faktör analizi uygulanmış, daha sonra güvenilirlik analizi uygulanmıştır. İkinci aşamada, faktörlerin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği, Oneway Anova, Kruskal Wallis ve Independent Sample t- testleriyle belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların cinsiyetlerine, medeni durumlarına ve yaşlarına göre bağlamsal performansında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Öğrenim düzeyine göre bağlamsal performansında ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Gayrimenkul sektörü, güçlü rekabetin olduğu bir alandır. Daha yüksek bir eğitim düzeyi, danışmanların sahip oldukları bilgi ve becerilerini artırabilir. Böylece daha fazla müşteri çekme ve etkili hizmet sunma becerisi geliştirilebilir. Öğrenim düzeyinin artması, empati duygusunun gelişmesine ve etkili iletişim yapılmasına olanak verir. Bu bağlamda, bağlamsal performans üzerinde de olumlu etkisi olacağı düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarına dayanarak, başarılı olmak isteyen gayrimenkul danışmanlarının eğitim düzeylerini artırmaları ve kendilerini geliştirmelerinin önemli bir faktör olabileceği söylenebilir.

Anahtar kelimeler: İş Performansı, Bağlamsal Performans, Gayrimenkul Danışmanı, Demografik Değişkenler

INTRODUCTION

Performance” is the best one can do; achievement” (Turkish Language Society, TLS). The concept of performance, which is mostly expressed numerically, is handled at the institutional level or at the individual level (Deniz and Kumru, 2022: 550). Institutional performance is a concept that expresses the ability and success level of a company or business to achieve certain goals (Uzuntarla et al, 2017: 16). Individual performance, on the other hand, expresses how effectively and efficiently a person fulfills a certain job or responsibility (Yalçınsoy, 2018: 5). An employee's performance at work is reflected through how successfully they complete the tasks, how close they are to the goals, and their work efficiency. Job performance consists of task and contextual behaviour (Goodman and Svyantek, 1999). Reaching goals include effective sales presentations, and it varies between jobs within the same organization. Behaviours in task performance also contribute directly or indirectly to individual and organizational performance (Behrman and Perreault, 1982). Contextual performance is defined as an employee's discretionary behaviour without necessarily directly affecting an employee's productivity (Podsakoff et al 2000). However, contextual performance supports the organizational, social, and psychological environment in which task performance takes place. (Borman

Leyla Şenol¹

How to Cite This Article

Şenol, L. (2023). “Gayrimenkul Danışmanlarının Bağlamsal Performanslarının Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3388-3394. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72290>

Arrival: 05 June 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Assoc. Prof. Dr. Ali Rıza Veziroğlu Vocational School of Higher Education, Kocaeli University, Kocaeli, Türkiye

and Motowidlo, 1993; Motowidlo and Van Scotter, 1994). Demographic characteristics, which constitute the independent variables of the research, are the elements that define the structure of an individual or a community. Features such as age, gender, marital status, income level, education level can be given as examples of demographic characteristics. These characteristics can affect the behaviour, preferences, and performance of individuals. Understanding these characteristics is important for increasing happiness and productivity in the workplace. Understanding this relationship can be used to promote diversity and inclusion in the workplace. Promoting harmony and cooperation among employees with different demographics is important for success. Demographic variables that affect business performance can play an important role in determining business strategies. Hassan and Olufemi's (2014) study on demographic variables and job performance showed that there is a significant relationship between age, marital status, educational status, and gender as demographic variables that affect job performance. In another study, it has been concluded that gender, age, and education have significant effects on task performance (Nasir et al., 2011). Gender affects the performance of employees (Yammarino and Dubinsky, 1988). However, according to Knudson (1982), women who are under the influence of the same situation or faced with the same event or situation are as talented as men. According to Ogunleye and Osekita (2016), gender does not have a significant effect on the job performance of employees. It can be said that marital status, which is another demographic feature, has a vital importance on the performance of employees. Married employees are more determined and willing to exhibit higher job performance than single employees. The reason is that they need a permanent job due to their responsibilities to their families and concerns about economic security (Choong et al., 2012). According to Mathieu and Zajac (1990), age has an effect on performance in business life. While young people may often be more physically energetic, it can be assumed that they may lack experience in some areas. The older you get, the more experience you usually gain. However, physical abilities may decrease with age. A negative relationship was found between education and task performance. No significant relationship was found with overall job performance. While it is expected that educated individuals will affect job performance positively, the opposite result is surprising (Kähya, 2007). However, Thomas and Feldman's (2009) study showed that education is positively associated with task performance. Ojeleye (2017) examined the effect of wages on employees' performance and showed that there is a strong positive relationship between employees' total income and job performance. In the study, showing that as the age of the employees increased, their task performance also increased, it was revealed that the context and task performance of the employees affected. Their contextual performance increased only up to the 40-50 age group and remained stable thereafter. It can be asserted that older employees show higher job performance compared to their younger colleagues, and that educated employees perform better in their jobs due to the self-confidence gained through the education they have had. In addition, it has been seen that annual income plays a role as an important factor in increasing business performance (Namrita and Bhardwaj, 2019: 38). In this study, it is aimed to examine the contextual performance of real estate consultants according to demographic variables. Real estate consultancy is a communication-based professional activity that plays a role in the effective functioning of the housing market, that provides services to compare housing supply and demand under the best conditions and in the most appropriate time frame (Demirtaş, 2022:121). Housing is one of the basic needs of people. It is used as an investment tool as its value increases. In addition, it is a property that is used for housing and has rental income (Bolat and Şenol, 2020: 216). In order to identify how real estate consultants behave in social and cultural context, analysing the effect of demographic variables on contextual performance makes this study important. It is believed that this review will make valuable contributions to the literature in terms of both the development of individual consultants and the overall effectiveness of the real estate sector. It can be said that increasing their contextual performance will help real estate consultants develop different marketing or sales strategies according to their portfolio and increase their competitiveness with their competitors. Besides, real estate consultants will increase their service quality and satisfaction levels in their direct communication with their clients. It can create satisfied customers, positive references, and recurring business opportunities.

This research is based on job adaptation theory. Job adaptation theory is closely related to employee's job performance and level of job adjustment. It is of great importance that the expectations, personality traits, experiences, knowledge, and skills of the employees are in harmony with the work they do (Edwards, 1991). Studies have shown that employees who are compatible with their jobs have high job satisfaction, full motivation, high organizational commitment and performance, low stress levels and willingness to work (Edwards, 1991; Sekiguchi 2004). It is thought that demographic variables may affect the adaptation of employees to work, and this may affect performance. Literature review, research methods, data analysis, conclusion and recommendations are included in the chapters of this study.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

Work Performance

Researchers suggesting performance as two factors (Borman and Motowidlo 1993; Borman and Motowidlo, 1997) identified these two factors as task performance and contextual performance. Task performance refers to the job-determined behaviours that support the technical structure of the organization. (Borman and Motowidlo, 1997; Viswesvaran and Ones, 2000). Contextual performance refers to optional behaviours such as undertaking tasks and helping and collaborating with colleagues. These duties are often not formally determined and are not directly or explicitly included in compensation systems. However, they contribute to sustainability by facilitating the achievement of organizational goals (Borman and Motowidlo, 1997; Organ and Ryan, 1995; Whitman, Van Rooy and Viswesvaran, 2010).

Context Performance

Contextual performance refers to the performance of a person or a group under certain context, condition, or environmental elements. It is the fulfilment of the basic duty beyond the official job descriptions of the employees (Goodman and Svyantek, 1999; Díaz-Vilela et al., 2015). The role of the business environment in which performance takes place is of great importance. This context may include elements such as organizational culture, leadership style, communication, workload, incentive system, job satisfaction level. These elements can have a direct or indirect effect on performance. In other words, contextual performance usually includes what needs to be done to achieve the goal (Motowidlo, 1997; Cleveland et al., 2019). To put it another way, although contextual performance is not a part of the formal role requirement, it expresses a process of social change and includes voluntary behaviour in favour of the organization (Rhoades and Eisenberger, 2002; Erdilek Karabay et al., 2020), it refers to the extra role performance of voluntary behaviour and (Borman and Motowidlo, 1993; Acaray, 2019; Palenzuela et al., 2019) are positive behaviours. It encourages others to help and cooperate (Motowidlo et al., 1997). Some of these organizational goals are as follows; voluntary participation in work, helping colleagues, following, adopting, and advocating organizational rules and procedures. (Koopmans et al., 2013; Jiang et al., 2022).

METHODOLOGY

Purpose of the Research

This research was conducted to determine whether the contextual performance of real estate consultants, which includes elements such as undertaking tasks, helping and cooperating with colleagues, differs according to demographic variables. Thus, it will be determined in which demographic variables and at what level the contextual performance differs. Based on these data, it is thought that it will help us understand the different demographic factors that affect the performance of real estate consultants and make sense of the trends in the sector.

The question that needs to be answered in order to achieve the purpose of the research is given below.

How does the contextual performance of real estate agents differ according to demographic variables such as gender, marital status, education level, income and age?

In order to answer this question, the following basic hypotheses were formed according to the demographic variables used in the research:

H1: Gender makes a difference on contextual performance.

H2: Marital status makes a difference on contextual performance.

H3: Education makes a difference on contextual performance.

H4: Income makes a difference on contextual performance.

H5: Age makes a difference on contextual performance.

Research Method and Model

Quantitative method was preferred in the research. In this study, in which the quantitative method was preferred, the data were obtained by the survey method because this method has the feature of providing cooperation with the respondents, minimizing the rate of non-response, and answering the questions sincerely (Tekin, 2007: 60). The survey consists of two parts. In the first part, there is the Contextual performance scale, and in the second part, there are statements about the demographic variables. These expressions; gender, marital status, education level, income, and age. The questions in the questionnaire were arranged according to a five-point Likert scale, and the different attitudes in the scale and the coefficients of these attitudes are as follows: 1. Strongly disagree, 2. Disagree, 3. Undecided, 4. Agree, 5. Strongly agree. The research model consists of two stages. In the first stage, factor analysis was applied, then reliability analysis was applied. In the second stage, whether the factors differ according to demographic variables was determined by Oneway Anova, Kruskal Walllis, and Independent Sample t-tests.

Population, Sample and Scales of the Research

Real estate consultants in Kocaeli constitute the population. Volunteer participants were included in the study in accordance with the convenience sampling method. In the research, a contextual performance scale with six statements was used. The scale was developed by Çalışkan and Koroğlu (2022). The reliability of the scale was calculated as 0.785.

For the application of the survey of this study, ethics committee permission was given by Kocaeli University Social and Human Sciences Ethics Committee with the decision dated 19.04.2023 and E. 399617. The questionnaires were distributed to the participants who attended the training seminar and collected at the end of the seminar. The number of surveys included in the analysis is 209. There are different opinions about accepting the sample size as sufficient (Büyüköztürk, 2002: 480). According to the generally accepted opinion, the number of samples is at least five times the number of items in the questionnaire (Aksu et al., 2017: 26).

The limitations of the study are that it was conducted on a professional group and the number of samples.

Analysis of Data

Factor Analysis

In order to determine the factors affecting the contextual performance, the data obtained as a result of the survey study were subjected to factor analysis with IBM SPSS 20 statistical software. In the first step, KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) and Barlett's test were applied, and it was observed that there was a sufficient relationship between the variables for factor analysis. The KMO value is .756, and the lowest acceptable limit of sample adequacy is 0.50. In the second step, it was understood that all questions would be included in the factor analysis by looking at the Measures of Sampling Adequacy (MSA) values. In the third step, by looking at the "Total explained variance" table, it was seen that six questions with eigenvalues greater than "1" were included in the factor analysis. According to the "Total Explained Variance" table, eigenvalues are included in the analysis as a factor greater than "1". The cumulative frequency value of the items is 0.49080, which is an acceptable value. The descriptive statistics regarding the demographic characteristics of the sample group included in the study are as follows: 142 of the participants (67, 9) were men and 67 (32.1%) were women. For marital status, it has been clarified that the number of married people was 124 (59.3%) and the number of singles was 85 (40.7%). For the age group, the highest number was in the 34-40 age group (n=63; 30.1%), and the lowest number was in the 55 and over age group (n=18; 8.6%). For income, it was established that it was between 8200 and above at most (n=205; 98%) and at least between 7200-8199 (n=4; 2%). For education, it was seen that the highest number of students was high school (n=95; 45.5%) and the least was graduate (n=10; 4.8%).

FINDINGS

The data obtained as a result of the research and the analyses applied to the data in order to test the hypotheses and the results are given below.

Table 1: Keiser-Meyer-Olkin ve Barlett value

KMO		0,785
Barlett Testi	Sd	15
Sig		,000

The Keiser-Meyer-Olkin value was calculated as 0.785, the degree of freedom of the Barlett test was 15, and the significance value was 0.00.

The findings of demographic variables and contextual performance are given in the tables below.

Table 2: Contextual performance relationship of gender

Factor	Gender	N	ss.	t	F	p
Contextual performance	Male	142	0,085	0,005	0,504	0,996
	Woman	67	0,088			

According to the results of the t-test in which the relationship between gender and contextual performance was examined, it was seen that the variances were equal (0.478). According to this result ($p > 0.05$), no significant relationship was found between gender and contextual performance.

Table 3: Contextual performance relationship of marital status

Factor	Marital status	N	ss.	t	F	p
Contextual performance	Married	124	0,522	0,981	2,386	0,328
	Single	85	0,702			

According to the t-test result ($p > 0.05$), in which the relationship between marital status and contextual performance was examined, no significant relationship was found between gender and contextual performance.

Table 4: Contextual performance relationship of education

Factor	Education	N	ss.	F	p
Contextual performance	High school	95	0,500	4,665	0,001
	Associate degree	50	0,621		
	University	52	0,564		
	Graduate	12	0,711		

The relationship between education and contextual performance was examined with one-way analysis of variance. As a result of the analysis ($p < 0.05$), there is statistical significance between education and contextual performance. It was determined that the level of significance of associate degree graduates was higher.

Table 5: Income contextual performance relationship

Factor	Income	N	ss.	F	p
Contextual performance	8200 and over	205	0,040	0,94	0,911

The relationship between income and contextual performance was examined with one-way analysis of variance. As a result of the analysis ($p > 0.05$), no significant relationship was determined between income and contextual performance.

Table 6: Contextual performance relationship of age

Factor	Age	N	ss.	F	p
Contextual performance	20-26	28	0,130	1,237	0,293
	27-33	34	0,115		
	34-40	63	0,067		
	41-47	43	0,084		
	48-54	23	0,084		
	55 and over	18	0,128		

The relationship between age and contextual performance was examined with one-way analysis of variance. As a result of the analysis ($p > 0.05$), there was no statistical significance between age and contextual performance.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

There was no statistically significant difference in the contextual performance of the participants according to their gender, marital status, and age. In this respect, the results of the research show similarities with the studies conducted by Borş (2010), Kılınç and Ulusoy (2014). The result of the research helped us understand that there is no gender inequality in the sector, and there is equal opportunity for real estate consultants. A statistically significant difference was found in the contextual performance of the research results according to the education level. This result is similar to the studies conducted by Kılınç and Ulusoy (2014), Şehitoğlu and Zehir (2010). It is stated that the higher the education level is, the higher the performance is. Increasing level of education enables the feeling of empathy to develop and effective communication to be performed. Hence, it can be said that this might have a positive effect on contextual performance. According to the results of the research, it can be said that real estate consultants should increase their education level in order to be successful. However, it should be taken into account that the factors affecting performance include not only demographic changes, but also personal abilities, motivation, market trends, and various other factors. For real estate consultants, increasing their education level and improving themselves can be an important step that has the potential to increase their success.

In future studies, it is recommended to investigate the relationship between performance and factors such as talent, motivation, market trends, and economic factors.

REFERENCES

- Acaray, A. (2019). Pozitif Psikolojik Sermaye, Duygusal Emek, Görev Performansı ve Bağlamsal Performans Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bankacılık ve Sigortacılık Sektöründe Bir Çalışma, Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi. 9(1): 73-99.
- Behrman, D.N. & Perreault, W.D. Jr, (1982), Measuring The Performance of Industrial Salespersons, Journal of Business Research, 10(3): 355-370.
- Bolat, M. & Şenol, L. (2020). Konut piyasasında Fiyatlandırma ve Konut Balonu. In International Marmara Social Sciences Congress. Imascon 2020–Autumn Proceedings Book, 216-221, Kocaeli.
- Borman, W. C. & Motowidlo, S. (1993). Expanding The Criterion Domain to Include Elements of Contextual Performance, In N. Schmitt & W. C. Borman (Eds.), Personnel selection in organizations, 71-98).

- Borman, W. C. & Motowidlo, S. J. (1997). Task Performance and Contextual Performance: The Meaning for Personnel Selection Research, *Human Performance*, 87: 99-109
- Borş D. (2010). Konaklama İşletmelerinde Stresin Çalışan Performansına Etkileri: Belek'teki 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Uygulama, *Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya*
- Cleveland, J.N., Huebner, L.A., Anderson, K.J. & Agbeke, D.V. (2019). Lifespan Perspective on Job Performance, *Performance Appraisal/Management and Creative Performance*, 291- 321.
- Choong, Y.O., Tan, C.E., Keh, C.G., Lim, Y.H. & Tan, Y.T. (2012). "How Demographic Factors Impact Organisational Commitment of Academic Staffs İn Malaysian Private Universities: A Review and Research Agenda", *International Journal of Academic Research*, 4(3): 72-76.
- Çalışkan, A. & Köroğlu, Ö. (2022). Job Performance, Task Performance, Contextual Performance: Development and Validation of A New Scale, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2): 180-201. DOI: 10.29131/uiibd.1201880
- Demirtaş, M. C. (2022). A Research to Determine the Problems of Real Estate Consultants in the Housing Marketing Process, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1): 104-126. DOI: 10.18074/ckuibfd.933430
- Deniz, M. ve Kumru, S. (2022). İş Performans Ölçeği Geliştirme Çalışması: Özel Bir Hastane Uygulaması, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2): 549-562.
- Díaz-Vilela, L. F., Delgado Rodríguez, N., Isla-Díaz, R., Díaz-Cabrera, D., Hernández-Fernaud, E. & Rosales-Sánchez, C. (2015). Relationships between Contextual & Task Performance & Interrater Agreement: Are There Any? *PLoS ONE* 10(10): e0139898. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0139898>
- Edwards, J. R.:(1991). Personjob Fit: A Conceptual Integration, Literature Review, & Methodological Critique, *International Review of Industrial & Organizational Psychology*, 6: 283-357.
- Erdilek Karabay, M., Demirbilek, İ. & Görmüş, İ. (2020). Türk Sigorta Şirketlerinde Çalışanların Proaktif Kişilik Özelliklerinin Bağlamsal ve Görev Performanslarına Etkisinin Araştırılması. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (28): 101-118. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.678509>
- Goodman S. A. & Svyantek D. J. (1999). Person-Organization Fit & Contextual Performance: Do Shared Values Matter", *J Vocat Behav.*; 55: 254-75.
- Hassan, B. & Ogunkoya, O. (2014). Demographic Variables & Job Performance: Any Link? (A Case of Insurance Salesmen) *Acta Universitatis Danubius, Economical*, 10(4): 19-30.
- Hendrawijaya, A. T. (2019). Demographic Factors & Employee Performance: The Mediating Effect of Employee Empowerment", *Media Ekonomi dan Manajemen*, 34(2): 116-136.
- <https://tdk.gov.tr/> Turkish Language Society (TLS) (accessed May 05, 2023).
- Jiang, F., Wang, L., & Yan, L. (2022). The Effects of Job Crafting on Task & Contextual Performance, Focusing on the Mediating Effect of Work Engagement. *The Journal of Industrial Distribution & Business*, 13(5): 27-40. <https://doi.org/10.13106/JIDB.2022>.
- Kâhya, E. (2007). The Effects of Job Characteristics & Working Conditions on Job Performance, *International Journal of Industrial Ergonomics*, 37 (6): 515-523.
- Kılınç E, & Ulusoy E. (2014). Investigation of Organizational Citizenship Behavior, Organizational Silence and Employee Performance at Physicians and Nurses, and The Relationship Among Them, *Business Management Dynamics* 3(11): 25-34.
- Koopmans, L., Bernaards, C. M., Hildebrandt, V. H., Lerner, D., de Vet, H. C. & Van der Beek, A. J. (2016). Cross-Cultural Adaptation of The Individual Work Performance Questionnaire, *Work*, 53(3): 609-619.
- Knudson, A.D. (1982). Young Management Women: A New Look, *Journal of the NAWDAC*, 45(2): 3-9
- Mathieu, J. E., & Zajac, D. M. (1990). A Review and Meta-Analysis of The Antecedents, Correlates, and Consequences Of Organizational Commitment, *Psychological Bulletin*, 108(2): 171-194 <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.2.171>
- Motowidlo, S.J., Borman, W.C. & Schmit, M.J. (1997). A Theory of Individual Differences in Task and Contextual Performance. *Human Performance*, 10(2):71-83.

- Namrita, K. & Bhardwaj B. (2019). Contextual and Task Performance: Do Demographic and Organizational Variables Matter? *Rajagiri Management Journal* 13(2): 30-42.
- Nasir, R., Fatimah, O., Mohammadi, M.S., Shahrazad, W.W., Khairudin, R. & Halim, F.W. (2011). “Demographic Variables as Moderators In The Relationship Between Job Satisfaction and Task Performance”, *Journal of Social Science and Humanities*, 19: 33-40.
- Thomas W. H. Ng. & Feldman, D.C. (2009). How Broadly Does Education Contribute to Job Performance? *Personnel Psychology*, 62(1): 89-134.
- Ogunleye, A. J., & Osekita, D. A. (2016). Effect of Job Status, Gender, and Employees’ Achievement Motivation Behavior on Work Performance: A Case Study of Selected Local Government Employees in Ekiti State, Nigeria. *European Scientific Journal*, ESJ, 12(26): 235. <https://doi.org/10.19044/esj.2016.v12n26p235>
- Ojeleye, Y. (2017). The Impact of Remuneration On Employees’ Performance: A Study Of Abdul Gusau Polytechnic, Talata-Mafara and State College of Education Maru, Zamfara State, *Arabian Journal of Business and Management Review*, 4(2): 34-43.
- Organ, D. W., & Ryan, K. (1995). A Meta-Analytic Review of Attitudinal and Dispositional Predictors Of Organizational Citizenship Behavior, *Personnel Psychology*, 48: 775-802.
- Palenzuela, P., Delgado, N., & Rodríguez, J. A. (2019). Exploring The Relationship Between Contextual Performance and Burnout In Healthcare Professionals, *Journal of Work and Organizational Psychology*, 35, 115-121. <https://doi.org/10.5093/jwop2019a13>
- Podsakoff, P.M., MacKenzie, S.B., Paine, J.B. & Bachrach, D.G. (2000). Organizational Citizens Hip behaviours: A Critical Review of The Theoretical and Empirical Literature and Suggestions for Future research, *Journal of Management*, 26(3): 513-563.
- Rhoades, L. & Eisenberger, R. (2002). Perceived Organizational Support: A Review of The Literature. *Journal of Applied Psychology*, 87:698-714.
- Sekiguchi, T. (2004). Person-Organization Fit and Person-Job Fit in Employee Selection: A Review of the Literature, *Osaka Keidai Ronshu*, 54(6):179-196.
- Şehitoğlu Y, & Zehir C. (2010). Türk Kamu Kuruluşlarında Çalışan Performansının, Çalışan Sessizliği ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Bağlamında İncelenmesi, *Amme İdaresi Dergisi*, 43(4): 87-110.
- Tekin, V.N., (2007). SPSS Uygulamalı Bilimsel Pazarlama Araştırmaları, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Uzuntarla, Y., Ceyhan, S., & Fırat, İ. (2017). Çalışan Performansının İncelenmesi: Sağlık Sektörü Örneği. *Gülhane Tıp Dergisi*, 59(1): 16–20. <https://doi.org/10.5455/gulhane>.
- Whitman, D. S., Van Rooy, D. L., & Viswesvaran, C. (2010). Satisfaction, Citizenship Behaviors, And Performance In Work Units: A Meta-Analysis of Collective Construct Relations. *Personnel Psychology*, 63: 41-81.
- Viswesvaran, C., & Ones, D. S. (2000). Perspectives on Models of Job Performance, *International Journal of Selection and Assessment*, 8: 216-226.
- Yalçınsoy, A. (2018). Algılanan Örgütsel Sessizlik ve İş Gören Sessizliği Davranışının İş Gören Performansına Etkisinin Analizi. *The Journal of Social Science*, 2(3): 1–11.
- Yammarino, F.J. & Dubinsky, A.J. (1988). Employee Responses: Gender-Or Job-Related Differences? *Journal of Vocational Behavior*, 32(3): 366-383.

Antik Çağ'dan İtibaren Tarih Boyunca Kadının Toplum İçindeki Yeri

From Ancient Age to The Present: The Role of Women in Society Throughout History

ÖZET

Tarihten günümüze kadar kadınların yaşadıkları toplum içinde kendilerine değer verilmesi, cinsiyet ayrımcılığının önlenerek sosyal ve kamusal yapılarda yer almaları Antik Çağ döneminde yaşamış medeniyetlerin içinde yer alan kadına bakış olgusu ve değeri günümüze kadar olan süreçte bazı değişimlere uğramış olmakla birlikte çok fazla değişmemiş, ataerkil yapı hakimiyeti her dönemde varlığını sürdürmüştür. Bazı topluluklar tarafından çoğunlukla dışlanan kadınlara sadece statü olarak iyi bir eş ve annelik rolü tanımlanmış olup, talihsizliklerin nedeni olarak da kadın sorumlu tutulmuştur. Tarihin belli dönemlerinde ise çok az medeniyetlerde kadın değerli ve kutsal kabul edilmiştir. Tarihsel süreçte yine kadın liderler tarafından başarılı bir şekilde yönetilen devletler olduğu görülmüştür. Kadına değer ve önem veren medeniyetler toplumsal gelişim süreçlerinde de hızlı ilerleme yaparak yaşadıkları dönem içinde güçlü uygarlıklar haline gelmiştir. Kadınların eşit ve özgür olma mücadelesi ancak 19. ve 20. yüzyılda gerçekleşmeye başlamıştır. Yapılan bu çalışmada farklı kültür, uygarlıklar ve devletler kuran toplumlar içinde yaşayan kadınların sosyal yaşamları, kendilerine verilen değer ve önem tarama yöntemi ile araştırılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda, kütüphane ve elektronik ortamlarda yer alan dergi ve kitaplara ulaşılmış, çalışmayla ilgili olanlar seçilmiş ve kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Toplum, Cinsiyet Roller, Aile, Sosyal Yaşam

ABSTRACT

Throughout history, the value attributed to women within the societies they lived in, their inclusion in social and public structures by preventing gender discrimination, and the perception and worth of women within civilizations that existed in the ancient world have undergone some changes over time, yet patriarchal dominance has remained prevalent in every era. Some societies have defined women, who were often marginalized, solely in terms of their status as good wives and their roles as mothers, while also holding women responsible for misfortunes. In certain periods of history, however, women have been considered valuable and sacred in very few civilizations. Throughout history, there have been states that were successfully governed by women leaders. Civilizations that value and prioritize women have made rapid progress in their societal development processes, evolving into powerful civilizations during their respective eras. The struggle for women to achieve equality and freedom began to unfold only in the 19th and 20th centuries. In this study, the social lives, value, and importance attributed to women living within societies that have established different cultures, civilizations, and states were investigated through a method of source scanning. Through this method, access was gained to journals and books available in libraries and electronic sources, and those relevant to the study were selected and utilized.

Keywords: Woman, Society, Gender Roles, Family, Social Life

INTRODUCTION

Throughout human history, women have been compelled to navigate their lives through the gender roles assigned to them by men and the societies in which they lived. "From ancient times to the present, in many states or civilizations that have been established, women have often been relegated to a secondary position, considered responsible for reproduction, or perceived as the cause of misfortunes befalling society. However, within the patriarchal and feudal structures of their eras, there have also been women who not only proved their existence but even governed their states.

The societal beliefs constructed throughout history regarding women have manifested themselves in both individual and social life in every era.

The transition from matriarchal to patriarchal structures, along with beliefs, rituals, and religious teachings, has constrained women, keeping them within very limited spheres and distancing them from social life and other roles they should assume within society.

The aim of this study is to highlight the value and significance of women in the society they inhabit, both in terms of governance and social life, in civilizations that value women's societal status.

Elvan Albayrak¹

How to Cite This Article

Albayrak, E. (2023). "Antik Çağ'dan İtibaren Tarih Boyunca Kadının Toplum İçindeki Yeri", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(68):3395-3407. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72303>

Arrival: 05 June 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Dr. Social Work, İstanbul Sabahattin Zaim University, İstanbul, Personell Department, İstanbul, Turkey

Within the scope of this study, the social status of women living in various societies from Ancient Greece, Roman Civilization, Babylonians, Hittites, Assyrians, Sumerians, Scythians, up to the Medieval and Modern periods, including the Byzantine, Seljuk, Ottoman, European, and 19th and 20th centuries, has been examined.

The study was conducted through a scanning method. In accordance with this method, access was gained to journals and books available in libraries and electronically, and those relevant to the study were selected and used.

B.C. ERA: Women in Ancient Greece

In ancient Greek society, women were subjected to different treatment from the moment they were born. With the society's emphasis on a warrior-based structure, male children were raised as warriors, while female children were denied the right to education and prepared for motherhood. During this period, women could even be deprived of the right to motherhood. After giving birth, babies would be taken from them, and weak, deemed unfit, or disabled infants would even be killed, by drowning (Karaaslan, 2016).

In ancient Greece, women had no political rights or authority in any field. The remaining family inheritance would only be given to the male child. Monogamy was one of the fundamental principles, and infidelity by a married woman was considered one of the gravest offenses. A man could divorce his wife without cause, and similarly, a woman could divorce and reclaim her dowry. Women could participate in collective religious rituals but sat separately from men. The highest and most honorable role for women during this period was to become a priestess (Harman, 2019).

In ancient Greece, women's lives were confined to the home. While men served the state, women's domain was solely the household. In every home, there was a section known as the 'gynaikon,' reserved for women. Women were expected to bear children for their husbands, raise them, and manage the household. The typical age for women to marry ranged from 13 to 15. The prevailing belief in ancient Greek society was that women should always be protected by men. Women in ancient Greece were not granted the freedom to participate in political and social life (Sağı, 2021).

Figure 1: Women in Ancient Greece

References: <https://listelist.com/antik-yunan-kadinlar>. Access Date: May 30, 2023.

B.C. ERA: Woman in Ancient Rome

In ancient Roman families, daughters were raised with strict discipline, and marriage was considered a virtue for them; they were raised accordingly. Upon marriage, they came under the authority of their husbands. Particularly, the value attributed to giving birth to male children led wives to take on the responsibility of caring for their homes and raising their children. The firstborn daughters were left untouched and raised within the family. Special places were designated for unwanted female infants to be left. Additionally, disabled or illegitimate babies were also left in these special places. In order to raise their children and to become good Roman citizens in the future, mothers supported the education of their daughters, ensuring that they would not be deprived of an education (Gönenç, 2010, pp. 52-54).

In ancient Rome, women, before marriage, made agreements with their prospective husbands to ensure that they remained a part of their own families even after getting married. This was because, according to these marriage agreements, a woman was only considered part of her husband's family after leaving her own family's home. Although a rare occurrence, in the event of her father's death, a woman could become the head of her own household. This situation often caused tension within the Roman society of that era, as it did not align with the gender roles established by Roman culture. To avoid such situations, Roman men began to opt for purchasing female slaves rather

than marrying free women, in an effort to maintain their status within society and prove that they still held power. Over time, this practice led to a decrease in the number of marriages. To encourage Roman women to bear children for the benefit of society, new laws were enacted, making marriage mandatory for everyone and granting more freedom to women who met the legal marriage requirement of giving birth to at least three children (Ulusoy, 2016).

Figure 2: Woman in Ancient Rome

References: <https://onedio.com/haber/antik-romada>. Access Date: May 24, 2023.

B.C. ERA: Woman in Babylonian Period

Women living during the Babylonian period are documented in the III. Ur archives as actively participating in economic activities. In particular, they were engaged in weaving, pottery, agriculture, and metalwork, and they had economic relations with women from other cities (Bahrani, 2018, p. 187). During this period, women were often represented as sexual objects and lived within a matriarchal society for an extended period.

In ancient Mesopotamian civilizations, there was a transition from matriarchal to patriarchal structures over time. As a result, a male-dominated structure gradually became established within society. Men had influence in political, military, religious, and social aspects of life. Women's social statuses were often defined in relation to their roles as queen mothers, wives, and daughters. Royal marriages were arranged for princesses as a means to establish and maintain peace with other countries (Kağnıcı, 2020).

During the Babylonian period, both women and men would enter into marriage through a written document in the presence of witnesses. Documents from that era emphasized the foundation of family unity through laws related to marriage, divorce, spousal relationships, inheritance, and adoption. Infidelity and adultery were considered grounds for divorce during marriage and were subject to severe penalties. Although there were variations in practices, it was generally regarded as a crime punishable by death (Sümbül, 2020).

Figure 3: Woman in Babylon Period

References: <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/mezopotamya-da-kadin-olmak>. Access Date: May 30, 2023.

B.C. ERA: Woman in the Hittite Period

In the Hittite society, the family structure was based on monogamy. The recognition of rights such as formal documentation of marriage and divorce, record-keeping, and the equal division of property and assets in case of divorce indicated that women and men had equal rights. Only in the case of a married woman's infidelity, there was no punishment for the husband if he killed the adulterous wife. Additionally, during the Hittite period, almost all women were working women, primarily engaged in pottery making, weaving, and agricultural tasks. However, despite women performing the same tasks as men, they received only half the wages. Moreover, Hittite women actively participated in political life. This is best exemplified in the 'Kadesh Agreement' with Egypt, where the king and queen of the Hittites were represented equally and jointly sealed the agreement (Ediz, 1995, pp. 11-18).

In the Hittite period, alongside women engaged in trade and homemaking, there were also women who were acquired and sold as slaves. During that era's social stratification, society was divided into those who were free and those who were not. For instance, a woman who had debts and couldn't pay them on time could fall into a slave-like status. Additionally, foreign traders who came for commerce would purchase some young women. In Hittite society, laws concerning women were established in social life. Thanks to these laws, when it came to the marriage of a Hittite girl, a bride price was paid to her family, and her family provided her with a dowry. Furthermore, women were granted the right to divorce. Incestuous relationships were strictly prohibited according to Hittite laws and were punishable by death. In addition, Hittite women had inheritance rights. In the event of a woman's husband's death, to secure her future, the widowed woman would often be married to her deceased husband's older or younger brother. (Doğan, 2020).

Figure 4: Woman in the Hittite Period

References: <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/hititlerde-kadin>. Access Date: May 24, 2023.

Figure 5: Sacred Marriage in the Hittite Period

References: <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/hititlerde-kadin>. Access Date: May 24, 2023.

B.C. ERA: Woman in The Assyrian Period

The written history of Anatolia began around 2nd millennium BC. Prior to this period, there was no written history, so there is limited information available about the civilizations that existed in Anatolia. Some information about these civilizations is attempted to be gathered through of female figurines, kitchen and decorative tools, icons, and sculptures from that era. Women living in Anatolian cities, for example, during the time of the Assyrians, were known to have been involved in trade, conducting transactions with promissory notes and seals, and they had the right to initiate legal proceeding and typically lived in monogamous marriages. However, in cases of divorce, spouses could not continue living together or share the same house. This period presents one of the earliest instances of family law being established in favor of women's rights. Marriages, divorces, and adoptions were carried out in front of witnesses and with official documents. In the event of separation, the husband would pledge to pay a certain amount of silver or gold as agreed upon during the marriage, which was documented with official paperwork and witnessed by others (İnan, 1975, pp. 5-7).

The tablets from the Assyrian period indicate that women were actively engaged in working alongside their husbands or brothers. Women who had a say in the country's administration held significant roles in the business world. Furthermore, during the marriage and divorce processes, women and men had equal rights. Assyrians were allowed to marry only one spouse, and taking a second spouse was prohibited. It is very evident that gender equality was quite pronounced in this civilization established in Anatolia during that period (Evrensel, 2018).

Figure 6: Woman in the Assyrian Period

References: <https://www.evrensel.net/haber/364302/anadoluda-kadinlar-ticari-anlasma-yapip-muhur-basiyordu>. Access Date: May 30, 2023.

B.C. ERA: WOMAN IN THE SUMERIAN AND SCYTHIAN PERIODS

In the Sumerian and Scythian societies, it is observed that women who couldn't have children had their husbands remarry. In the polytheistic Sumerian culture, women were regarded as symbols of fertility and abundance, and goddesses took precedence over gods. Sumerian women had the ability to testify independently and manage their property as they saw fit. Among the Scythians, women were trained and raised as warriors and soldiers (Bakay, 2006, pp. 19-21).

According to Muazzez İlmiye Çığ, in Sumerian culture, goddesses held great significance. The most important of these goddesses was "Inanna," who represented fertility. This was because Sumer was an agricultural country, and its economy relied entirely on agriculture. For this reason, reproduction and procreation were of utmost importance. It was a necessary condition for a woman to be a virgin during the marriage process. If a married woman was not a virgin, she could receive less compensation in case of divorce. In Sumer, monogamy was practiced, but if a woman did not fulfill her expected duties, the man had the right to remarry. Marriages and divorces were always conducted in front of a court. Additionally, women were involved in all aspects of social life. They engaged in trade and could collaborate with their husbands in business ventures (Çığ, 2012).

Figure 7: Social Life and Women in Sumerians

References: <https://hayatpencerem.wordpress.com/2013/08/09/sumer-mitolojisi-karamanlari/>. Access Date: May 24, 2023.

Figure 8: Scythians and Warrior Women

References: <https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/gocebe-savasci-iskitler>. Access Date: May 24, 2023.

COMMON ERA: Women in Ancient Turkic States

The Göktürks, in 552 CE, established the first state in history with the name "Turk" by achieving peace among various Turkic tribes. In Turkic society, the family was considered the fundamental structure of the community, and great importance was placed on family life. While men were recognized as the heads of households, women were also respected and valued members of society. Among the Turks, monogamous marriages were common (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

In the Göktürk and Uyghur societies, women and men had equal rights. In Turkic Shamanism, the most powerful deities were regarded as Mother Goddesses. Women held a distinct place in inter-state relations and special ceremonies. In the ancient Turkic states that led a nomadic lifestyle, women participated in warfare alongside men, using bows and arrows, and riding horses (Bakay, 2006, pp. 19-21).

In different historical periods, the status of Turkish women in society and family life has varied. Before the acceptance of Islam, especially during the nomadic era, Turkish women would ride horses, shoot arrows, wield swords, and engage in combat against enemies.

After transitioning to a settled way of life and the acceptance of Islam, women became more passive compared to men and ceased to utilize many of the skills they had acquired in the past. In Central Asia, rulers were referred to as 'Hakan,' and their wives were called 'Hatun.' Turkish women received military training to fight alongside men in battles. In ancient Turkish families, the birth of a daughter was not considered dishonorable; in fact, they would pray to their deities to bless them with daughters. The Orkhon inscriptions even contain expressions like 'The Hakan governs the state, the Hatun knows the state.' Women used to stand by their husbands in battles, political gatherings, and social interactions. However, after the acceptance of Islam, due to that the tradition of men having multiple wives and women withdrew from public life, their education suffered, and they started to be seen as the property of men. Consequently, Turkish women lost their voice within the family and began to feel the absence of being a full partner to their husbands (Doğramacı, 1992, pp. 2-5). The most significant evidence that demonstrates the equality between women and men in pre-Islamic Turkish societies is the absence of polygamy (Ediz, 1995, pp. 11-18).

During the shamanistic period of the Turks, Turkish women would sometimes be alongside their men, and at times, they even held positions of authority higher than their men. In ancient Turkish society and lifestyle, the concept of motherhood was central and revered. Throughout Turkish history, there have been women who ruled as monarchs. The theme of women and motherhood was considered the fundamental element of the society and a representative of civilization in ancient Turkish history. For example, the mother of Genghis Khan had a significant influence on his establishment of the world's largest empire. In ancient Turkish society, women took their place alongside men in all aspects of life (Asım, 1989, p. 23).

Figure 9: The Ancient Turkish Hakan and His Hatun

References: <https://www.yenivatan.at/tuerk-toeresinde-hatun-kutsaldir-saygindir-ve-her-yerde-baskoesededir/>. Access Date: May 24, 2023.

COMMON ERA: Women in Byzantine Period

There isn't much information available about women lived in rural areas during the Byzantine period. However, between the years 1300-1400, it is known that women who came to worship at Hagia Sophia were mostly from the upper class, were highly adorned and were criticized by the monks. Women of that period felt more liberated compared to Byzantine women in the past. In Byzantium, democracy was considered a dangerous and unspeakable concept for men, and the form of government was monarchy. What mattered was not an individual's achievements but their lineage from their family. Women began to take on important roles in society and the continuation of the empire rather than just the roles of wives and mothers. Upper-class Byzantine women actively opposed the church

and societal life in the 13th and 14th centuries. At the same time, these women were quite wealthy due to the wealth and land they inherited from their families. Although Byzantine society had a patriarchal structure, the management of the household and the upbringing of children were considered the mother's responsibilities. Byzantine law granted women extensive economic rights, and the dowries (the bride's family's payment to the groom) brought by women upon marriage were especially used for the benefit of children. The marriages of girls were not carried out for diplomatic power or economic purposes. In Byzantine times, the approved marriage age was 12 for girls and 14 for boys (Nicol, 2001, pp. 2-7). If the deceased emperor left no male child, the throne could pass to his daughter. She could marry either on her own or choose a suitable spouse from an aristocratic or military background. Similarly, the widowed empress of a deceased emperor could also select an appropriate spouse to secure the future of the empire (Connor, 2011, pp. 289-290).

Figure 10: Byzantine Women

Reference: <https://www.tarihisanat.com/bizansa-hukmeden-kadin-theodora/> Access Date: May 24, 2023.

COMMON ERA: Women In The Seljuk, Ottoman, And European Periods

In the Seljuk society, women within the dynasty were actively involved in political and social life. They established their own social and military systems, possessed personal wealth, and used them at their own free will (Doğru, 2023).

For example, during the time of Seljuk Sultan Melikşah, the words of his wife, Terken Hatun, held weight in all state affairs. Her era saw the establishment of the first women's organization called 'Bacıyan-ı Rum.' Noble Turkish families would enroll their daughters in this organization, and they would conceal their identities (Bakay, 2006, pp. 19-21).

In ancient Turkish societies, women always stood by their husbands in political, legal, and military matters. During the Seljuk period, women were also involved in cultural and artistic activities and established endowments. Especially in the Seljuk State, women had a broad range of mobility in political, military, economic, cultural, religious, and social aspects. The position of women in social life and within the family was crucial, as they were always the assistants of their husbands and took on the role of their husbands' representatives in their absence. Despite having a patriarchal structure, in the Seljuk period, women and men were considered equals in social life (Güvendik, 2020).

Figure 11: Women in the Seljuk Period

Reference: <https://www.tuicakademi.org/anadolu-selcuklu-devleti-doneminde-bir-kadin-orgutlenmesi-ornegi-baciyan-rum/> Access Date: May 24, 2023.

Figure 12: Warrior Women in the Seljuk Period

Reference: <https://www.akademiktarihtr.com/selcukludakadin/> Access Date: May 24, 2023.

In the Ottoman period, Ottoman women were born free and independent. None of the wealth a woman possessed before marriage would be transferred to her husband after marriage; it remained under her control, and her husband couldn't use it without her consent and permission kullanamazdı (Temizer, 2022). In the Ottoman era, marriage contracts were officiated by female qadis (judges) for free women. They lived with their religious marriages unless their husbands divorced them for a valid reason, and they raised their children. Ottoman women did not participate in commercial life, preferred to live in accordance with Islamic principles, and remained outside of social, political, and economic life.

Most Ottoman sultans predominantly preferred wives of Turkish descent. During the reign of Suleiman the Magnificent, the palace was filled with captives and concubines as a result of wars and conquered territories. One of these concubines, Roxelana, captivated Suleiman with her beauty (Refik, 1984, pp. 34-47), and she made history as the first consort from the harem to become a legally married wife of a sultan during the Ottoman era, known as Hurrem Sultan. This was a condition of that era. Due to the problems caused by marriages to foreign spouses in the past Turkish states, it had been prohibited for sultans to marry. Beautiful and healthy girls selected from among the captives brought to the palace were trained in palace etiquette, music, religious knowledge, reading, writing, dancing, and more, and presented to the sultan. The concubines who became pregnant by the sultan were called "favorite" and were allocated a separate room for childbirth.

If the child born was a boy (especially the first-born son), then she would become the padishah's sultan wife. The concubine who gave birth to a girl would remain as a favorite, and her status wouldn't change. The primary goal in the Ottoman palace was to bear male children. After the death of the sultan, the eldest prince would ascend to the

throne, issuing the death decree for his brothers born from other favorites by suffocating them with a silk cord. As for the sisters, they were married off to prominent statesmen much older than them under the orders of the sultan.

Figure 13: Women in the Ottoman

Reference: <https://olaybende.com/tarih/osmanlida-kadin-haklari-ve-osmanlida-kadin-olmak/> Access Date: May 24, 2023.

Throughout the years, women in Europe who often remained in the background while men took the forefront have played significant roles in governing their countries from behind the scenes or by directly seizing the throne. Their courage, sense of justice, equality, and abilities have led to remarkable achievements in history. Among the countries where women ascended to the throne the most, England and Russia stand out. In England, Queen Elizabeth I defended Protestantism by waging war against Spain, turning her country into a formidable naval power with one of the strongest fleets of her time. During the reigns of Mary and Anne, democracy took firm root in England. In the era of Queen Victoria, the British Empire expanded worldwide, incorporating Egypt and South Africa within its borders. In Russia, in the 18th century, Catherine the Great expanded Russian territory up to the Black Sea by waging wars against the Ottoman Empire. In the 15th and 16th centuries, Queen Isabella I of Spain played a crucial role in the discovery of America by providing Christopher Columbus with the ships and resources he needed (Üçok, 1981, pp. 13-14).

Figure 14: Queen of England, Queen Elizabeth I

Reference: <https://www.haberturk.com/kralice-i-elizabeth-in-civa-ve-kursunla-yaptigi-olumcul-makyaji-3581028/2>.

Access Date: May 24, 2023.

In 1789, during the French Revolution, women participated in the process to obtain equal rights; however, later on, they were excluded from political rights, and freedom and equality were only granted to men. During World War I and World War II, women's contribution to production increased, and although they had the opportunity to work in public spheres, after the wars ended, they couldn't fully achieve the rights they desired. After the establishment of the United Nations, women began to be legally protected through “*the Universal Declaration of Human Rights and the European Convention on Human Rights*”. “*The United Nations Convention on the Political Rights of Women*” (1952) and “*the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*” (1979-CEDAW) can be cited as examples of women's human rights. (Doğru, 2023).

Figure 15: Women Who Participated in the 1789 French Revolution

Reference: https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/fransiz-devrimi-kanli-ihtilal-1789-1799-332#google_vignette. Access Date: May 24, 2023.

Figure 16: Russian Empress Catherine II

Reference: <https://www.yeniakit.com.tr/biyografi/ii-katerina>. Access Date: May 24, 2023.

In Western countries, women were traditionally considered the property of their husbands and fathers and were not legally regarded as equals until the 19th century. In the United States, married women's property rights were granted in 1809, while in Scandinavian countries, women were given inheritance rights only in the mid-19th century. Women's suffrage rights were granted in the United Kingdom in 1928 (Temizer, 2022). In Turkey, women's right to vote and stand for election was granted in 1934.

"Human rights are for everyone, not just for men." - Flora TRISTAN.

"One who is not independent cannot be free." - Maria MONTESSORI.

"Reason, which we recognize as our highest and only law-giver, commands us to be free" - Mathilde Franziska ANNEKE.

"Women should make use of every kind of ability that God has given them." - Harriet Beecher STOWE.

RESULT

In every era of history, women have occupied different statuses within society. During times when matriarchal structures existed, women were revered as sacred and symbolized abundance and fertility. In nomadic societies, women were considered equal to men, riding horses, bearing swords, and participating in wars alongside men.

Even in civilizations where patriarchal structures prevailed and left their mark on history, women often lacked rights and freedoms. They were relegated to roles such as slaves, concubines, or similar practices, keeping them on the fringes of social life. Within society, a woman's role was often limited to fertility and motherhood. In some civilizations, women had no say or rights even over their own children.

In ancient Greece, while boys were given the opportunity for education to become warriors, girls were deprived of such education and were raised solely for the role of motherhood. Female infants who were born weak or with disabilities were often euthanized. During this period, women couldn't inherit family estates, and although monogamy was practiced, men had the right to divorce their wives without a valid reason. Women in ancient Greece were excluded from social and political life and were confined to their homes.

In ancient Roman civilization, girls were raised with discipline by their families, and marriage was considered a virtue for girls, with the expectation that they would come under the authority of their husbands upon marriage. Especially, women were expected to give birth to male children, and they were expected to take care of the house and children. A special place was even designated for unwanted infants. Women were primarily expected to excel in their role as mothers to raise good Roman citizens by providing proper care and education for their children. During the Babylonian period, women were involved in trade. They lived within a matriarchal structure. Over time, the transition from a matriarchal to a patriarchal structure took place. Marriage and the marital process for both women and men were documented in writing during this period. Matters such as marriage, divorce, marital relationships, inheritance, and other aspects related to family unity were of significant importance in this period.

In Hittite society, marriage was based on monogamy, and formal documents were used to record marriages and divorces. Women in the Hittite period were actively involved in various aspects of public life. During this time, alongside with the women engaged in trade as well as those who played the role of housewives, there were also women who were enslaved and bought and sold. They were divided into social classes, distinguishing between those who were free and those who were not.

During the Assyrian period, it is observed that women were engaged in trade, signed commercial agreements, and practiced monogamy. Additionally, women had the right to initiate legal proceedings, and after divorce, they did not share the same household with their former husbands. In marriage contracts, it was ensured that if divorce were to occur, the man would provide a certain amount of gold or silver to financially secure the woman.

In Sumer, a polytheistic society, women were considered symbols of fertility and abundance, and goddesses were prominently worshiped in place of gods. Women in Sumer had the ability to act as witnesses independently and could use their personal property as they saw fit. Among the Scythians, women were trained as warriors and fighters. Monogamy was practiced in Sumer, but if a woman failed to fulfill her expected duties, the man was granted the right to remarry. Marriage and divorce always took place in front of a court. Additionally, women were actively involved in various aspects of social life. They could engage in trade and participate in joint businesses with their husbands.

In the ancient Turkic states established in the Common Era, the family was considered the cornerstone of society, and women were highly valued both within the family and in social life. Monogamy was always practiced among the Turks. Equal rights were granted to women and men in society. Women held a respected position in society. They joined their husbands in battle, were skilled archers and horseback riders, and even engaged in combat with enemies. In the absence of their husbands, they took on a role as their husbands' representatives. They received special military training to participate in battles against enemies. In Turkish families, there was no distinction between male and female children, and prayers were offered to the gods for the birth of daughters. In ancient Turkish society, women took their place alongside men in all aspects of life.

In Byzantine society, women were considered primarily responsible for their homes and the upbringing of children within a patriarchal structure. Additionally, Byzantine women were granted economic freedoms, allowing them the right to use the dowry they brought in as they wished. The marriage age for women varied between 12 and 14 years old.

During the Seljuk period, women actively participated in political and social life and had the freedom to use their personal wealth as they wished. The first women's organization, known as "Bacıyan-ı Rum," was established during the Seljuk era. Women in the Seljuk period were involved in cultural and artistic activities and even established charitable foundations. The role of women in social life and within the family was highly regarded, and despite the patriarchal structure of society, women were considered equal to men in social life during the Seljuk period.

After the establishment of the Ottoman Empire, free Ottoman women did not transfer their wealth before marriage to their husbands after marriage; instead, they retained control over their assets, and their husbands could not use

these assets without the woman's consent and permission. In the early days of the Ottoman Empire, Ottoman rulers preferred to marry women of Turkish descent. Over time, after winning wars, foreign girls were brought into the palace as slaves. In the Ottoman era, marriage contracts were performed by Islamic judges (kadis) for free women. They lived through religious marriages as long as their husbands did not divorce them for a justifiable reason and raised their children. Ottoman women did not participate in commercial life, preferred to lead a life in accordance with Islamic principles, and remained outside the scope of social, political, and economic activities.

In Europe, queens have successfully left their mark in history by governing their states with justice, equality, and their abilities. In England, Queen Elizabeth I defended Protestantism by waging war against Spain and turned her country into a powerful nation with the strongest naval fleet of the time. In England, during the reigns of Mary and Anne, democracy fully took hold. During the Victorian era, under Queen Victoria's rule, the British Empire expanded globally, incorporating Egypt and South Africa into its territorial boundaries. In Russia, in the 18th century, Catherine II expanded Russian territories up to the Black Sea through wars with the Ottoman Empire. In the 15th and 16th centuries, Queen Isabella I of Spain played a direct role in the discovery of America by providing Christopher Columbus with the ships and resources he needed.

In 1789, despite their participation in the events of the 1789 French Revolution to obtain equal rights, women were later excluded from political rights, and freedom and equality were only granted to men. During World War I and World War II, women's contributions to production increased, and although they had the opportunity to work in public spheres, they couldn't fully achieve the rights they desired after the wars ended.

In Western countries, until the 19th century, women were often considered the property of their husbands and fathers and were not legally regarded as equals. In the United States, the property rights of married women were recognized in 1809, and in Scandinavian countries, inheritance rights were granted to women only in the mid-19th century. The right to vote for women was granted in the UK in 1928. In Turkey, after the establishment of the Republic, women were granted the right to vote and be elected in 1934. In patriarchal societies, some of the situations where gender discrimination occurs include the devaluation of women's labor and their exploitation in poor working conditions. These societies harbor prejudices and stereotypes. As a result, this inequality becomes ingrained in our lives and is passed on to future generations. Women living in patriarchal societies often endure oppression. Girls are denied the right to education, while boys are educated. The family's property is typically recognized as the inheritance of male children (Topçuoğlu Atası, 2011, pp. 72-73).

From ancient times to the present day, the gender roles assigned to women have largely been restricted as a result of the advent of monotheistic religions, leading to the loss of a significant portion of women's rights and freedoms. Women's participation in education, society, and governance has been hindered. As a result, women have been the key to the development and progress of societies. The education, economic freedom, and personal freedom of women have been consistently restricted and hindered throughout history. Women's ability to improve and advance their lives has largely depended on the cultural structure, norms, and values attributed to them within the societies in which they live.

Communities that value and hold women in high regard have always laid the foundation for strong and successful civilizations. Equal and just societies where women have a say, have allowed women to participate in economic, social, and political life beyond the role of motherhood, thus established advanced civilizations.

On the contrary, societies that assigned women solely the roles of motherhood and companionship have, over time, seen their established orders and systems crumble, disappearing from the pages of history.

REFERENCES

Asım, S. (1989). *The Status of Women in the Ottoman Empire*. İstanbul: ARBA Research Publishing and Distribution Co.

Bahrani, Z. (2018). *Women of Babylon: Gender and Representation in Mesopotamia* (1 ed.). (S. Çalcı, Trans.) İstanbul: Berdan Printing.

Bakay, G. (2006). *Success Stories from Contemporary Turkish Women*. İstanbul: Remzi Bookstore.

Connor, C. L. (2011). *The Women of Byzantium*. (B. Cezar, Trans.) İstanbul: Promat Printing and Publishing.

Çığ, M. İ. (2012, 12). *Patriarchy Emerged with the Transition to a Slave Society in Sumer*. Retrieved 08 30, 2023, from Science and Utopia: <https://bilimveutopya.com.tr/sumerde-ataerki-koleci-topluma-gecisle-basladi>

Doğan, M. (2020, 08 07). *Women in the Hittites*. Retrieved 05 30, 2023, from Contemporary Archaeology: <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/hititlerde-kadin>

- Doğramacı, E. (1992). *The Past and Present of Women in Turkey*. Ankara: Doğu Publishing.
- Doğru, D. (2023). The Attainment of Women's Political Rights in Turkey and Challenges in Political Representation. *Ankara University Faculty of Law Journal*, 72(1), 247-293. Retrieved 05 24, 2023, from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2940755>
- Ediz, Z. (1995). *An Introduction to Women's History from the Hittites to the Present Day* (1 ed.). İstanbul: Adım Publishing.
- Evrensel. (2018, 11 24). *Women in Anatolia Were Engaging in Commercial Agreements and Sealing Contracts*. Retrieved 08 30, 2023, from Evrensel: <https://www.evrensel.net/haber/364302/anadoluda-kadinlar-ticari-anlasma-yapip-muhur-basiyordu>
- Gönenç, F. İ. (2010). *Women in Roman Law*. İstanbul: On İki Levha Publishing.
- Güvendik, E. (2020, 12 28). *Women's Organization During the Anatolian Seljuk Era: Bacıyan-ı Rum*. Retrieved 08 24, 2023, from TUIK Academy: <https://www.tuicakademi.org/anadolu-selcuklu-devleti-doneminde-bir-kadin-orgutlenmesi-ornegi-baciyani-rum/>
- Harman, Ö. F. (2019, 12 28). *As a Comparative Analysis Essay, 'Woman' in Judaism, Christianity, and Islam*. Retrieved 05 31, 2023, from School of Thought: <https://www.dusuncemektebi.com/d/188070/karsilastirmali-bir-analiz-yazisi-olarak-yahudilik-hristiyanlik-ve-islamda-kadin>
- İnan, A. A. (1975). *Rights and Duties of Turkish Women Throughout History* (3 ed.). İstanbul: Milli Eğitim Printing House.
- Kağnıcı, G. (2020). Women in Assyrian and Babylonian Chronicles: Queens, Consorts, and Goddesses. *Journal of Historical Research*, 39(68), 23-49. Retrieved 05 24, 2023, from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1078395>
- Karaaslan, D. (2016). Being a Woman in Ancient Greece. *Journal of Faculty of Theology at Siirt University*, 1(2), 159-174. Retrieved 05 14, 2023, from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/159917>
- Nicol, D. M. (2001). *The Noble Women of Byzantium*. (Ö. Arıkan, Trans.) İstanbul: Numune Publishing.
- Refik, A. (1984). *Women's Reign in the Ottoman Palaces*. İstanbul: Erdem Publications.
- Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism. (2023). *Turkish Culture*. Retrieved 05 30, 2023, from <https://www.ktb.gov.tr/TR-96255/turk-kulturu.html>
- Saçı, C. (2021, 11 05). *Education, Art, Culture: How Did Women Live in Ancient Greek Society?* Retrieved 08 30, 2023, from Listelist: <https://listelist.com/antik-yunan-kadinlar/>
- Sümbül, N. (2020). Family and Marriage in Ancient Mesopotamian Law. *International Studies in Ancient History*, 2(1), 99-113. Retrieved 05 24, 2023, from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1018681>
- Temizer, N. C. (2022). The Place of Women in Social and Economic Life in the 19th Century in the West and the Ottoman Empire. *Nineteen May University Journal of Women and Family Studies*, 2(1), 51-70. Retrieved 58 024, 2023, from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2309368>
- Topçuoğlu Atası, R. (2011). New Trends in Women's Labor and the Labor Market: Part-Time Employment and Home-Centered Work. *Women's Labor Conferences: Women's Employment and Problem Areas* (pp. 72-73). Ankara: Tepav.
- Ulusoy, M. (2016, 06 13). *Ancient Roman Women Were More Liberated Than Believed*. Retrieved 05 30, 2023, from Archaeophilia: <https://arkeofili.com/antik-roma-kadinlari-sanilandan-daha-ozgurdu/>
- Üçok, B. (1981). *Turkish Vice-Sultans and Turkish Female Rulers*. Ankara: DSİ Publishing.

Muvatta'da Sahabe Fetvaları

Fatwas of the Companions in Muwatta

ÖZET

Muvatta hem fıkıh hem hadis kitabıdır. İmam Malik, Hulefa-i Raşidinden, sahabeden, tabiinin ileri gelenlerinden, yedi fakihten gelen içtihatları, onlarla devamlı amel edildiğini ve onların Rasulullah'ın döneminden, kendi dönemine kadar, mütevatır, fiili sünnet olduğunu vurgulamak için onda toplamıştır. Muvatta'da sahabe fetvalarının mevkiini, sahabenin, dinin özünü, Peygamber'e vahyin inişine şahit oldukları için, tertemiz kaynaktan aldıklarını belirtmek için bu makalenin yazılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Muvatta' kendi alanında ilk olması ve İslâm Hukuk Tarih'i'nde müstesna bir yere sahip olması sebebiyle sonraki dönemde yazılan bazı hadis ve fıkıh kitaplarının yazılış metodlarını etkilemiştir. Ulaştığı şöhret nedeniyle, hadis edebiyatının en eski ürünlerinden olan Muvatta' üzerine, hadis, fıkıh ve dil açısından bağımsız veya karma pek çok çalışma ve şerh yapılmıştır. Muvatta, ıkkı konularıyla ilgili bir kısım hadisi, Medine halkının uygulamalarını, sahabe ve tabiîn fetvaları ile İmam Malik'in kendi içtihadlarını içine alır. Sağlam hafızası ve derin anlayışı yanında sabrı, disiplin ve ihlâsı sayesinde hadis ve fıkıh alanlarında büyük bir âlim olan İmam Mâlik kendi zamanında ve daha sonra gelen âlimler tarafından övgüyle anılmış, İslâm ümmetinin yetiştirdiği mümtaz şahsiyetler arasında yerini almıştır. Kaynaklar onun hakkında övgülerle doludur. Mâlik bütün hadis otoritelerince bu ilmin zirvelerinden biri kabul edilmiş, "hâfiz, hüccet, imam, emirü'l-mü'minin fi'l-hadis" gibi vasıf ve unvanlarla anılmıştır. Hadislerin sıhhatini ve senedlerin sağlamlığını bilme konusunda tartışmasız bir otoriteydi. Kendisi son derece güvenilir olduğu gibi rivayette bulunduğu kimseler hakkında da aynı titizliği göstermesi onun yer aldığı senedlerin güvenilirliğini en üst düzeye çıkarmıştır. Malik'in Muvatta'da takip ettiği usul, kitabın tetkikinden de kolayca anlaşılacağı gibi, önce, konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber'den gelen hadisi zikretmek sonra da, yine aynı konuda sahabe ve tabiinden vârid olan söz ve fetvayı vermektir. Haberlerin hemen hepsinin kaynağı Medine ehlidir. Diğer belde ehlinde nadiren haber nakletmiştir. Makalede bir de şu husus ele alınmıştır: Sahabe fetvaları, şeri bir delil midir? Onu kesinlikle kabul etmeyenler ve kabul etmede ihtilafa düşenler var mı? İmam Malik'in Muvatta'ındaki sahabe fetvalarından örnekler ve Malik'in onları uygulamadaki boyutu sunulmuş ve diğer mezhep imamlarının görüşleriyle karşılaştırılmıştır. Ayrıca Muvatta'daki sahabe sözleri ve fetvalarından bazı örnekler verilip Malik'in onlarla amel etme durumu açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Fıkıh, Muvatta, Sahabe, Fetvalar.

ABSTRACT

Muwatta is both a fiqh and a hadith book. Imam Malik collected ijthahs from Hulefa-i Raşidin, companions, notables of tabiin, and seven faqihs in order to emphasize that they were constantly practiced with them and that they were mutawatir, actual sunnah from the time of the Messenger of Allah to his own time. It was necessary to write this article in order to state that the place of the fatwas of the Companions in the Muwatta, the essence of the religion from an immaculate source since they witnessed the descent of the revelation to the Prophet. Muwatta's pioneering status in its field and exceptional place in Islamic Legal History significantly influenced subsequent hadith and jurisprudence works. Its renown prompted diverse independent and collaborative studies about Muwatta, among the earliest in hadith literature. Covering hadith, jurisprudence, and language, Muwatta includes selected hadith on jurisprudential matters, Medina's practices, opinions of companions, successors, and Imam Malik's insights. Imam Malik, a revered scholar in hadith and jurisprudence, with a strong memory, deep understanding, patience, discipline, and sincerity, earned praise in his time and later. He secured prominence among distinguished Islamic figures. Praises for him are widespread. Malik, universally recognized, held titles like "hafiz, hujjat, imam, emir al-mu'minin fi'l-hadith," an undisputed authority in authenticating hadith and chain integrity. His reliability and meticulous approach elevated chain credibility. Malik's Muwatta methodology, evident from scrutiny, involves presenting Prophetic hadith on a subject, followed by companions' and successors' perspectives. Medina was the main source; other regions' reports were rare. The following issue is also discussed in the article: Are the fatwas of the Companions a religious evidence? Are there those who absolutely do not accept it and those who disagree about accepting it? Examples of the fatwas of the Companions in Imam Malik's Muwatta and the extent of Malik's application of them are presented and compared with the views of other madhhab imams. In addition, some examples of the words and fatwas of the Companions in Muwatta are given and the situation of Malik's action with them is explained.

Keywords: Hadith, Fiqh, Muwatta, The Companions, Fatwas

GİRİŞ

İmam Malik, Muvatta'da, hadisi, sahabe ve tabiinin sözleriyle fikhî görüşleri bir araya getirmiştir. Böylece sahabe eserleri altı yüz on üçe ulaşmıştır. O, babda hadisi verir, arkasından eserleri getirir. Bazen Medine halkının amelinin zikreder. Fıkıhla ilgili olan kitabı aynı zamanda hadis kitabıdır. O, sadece rivayetleri toplayan bir kitap değildir. Rivayetlerinde, sadece Hulefa-i Raşidin'den ve tabiinden gelenleri, Medine halkının amelinin ve fetvalarını nakleder.

Sahabe fetvaları, bazı ilim adamlarının alıp ve birtakım fikhî meselelerde kabul ettikleri şeri delillerin kaynaklarından birini temsil eder.

Bu makale, Muvatta'daki fetvaların mevkiini ve Malik'in Muvatta'da getirdiği sahabe fetvalarıyla amel etmesinin boyutunun açıklanmasının önemine binaen yazılmıştır.

Önce makaledeki "sahabe" ve "fetva" terimlerinin tanıtımı yapılacaktır, sonra sahabenin dindeki mevki açıklanacaktır.

Alaaddin Kiraz¹

How to Cite This Article

Kiraz, A. (2023). "Muvatta'da Sahabe Fetvaları", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3408-3420. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.71675>

Arrival: 12 June 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., KTO Karatay Üniversitesi, Arapça Mütercim Tercümanlık Bölümü, Konya, Türkiye

Sahabî kime denir?

Sahabi, lugatte; sohbet kelimesinden türetilmiş bir kelimedir (Hatîb el-Bağdâdî, 1938: 51). Sahib ise, dost ve arkadaş anlamına gelmektedir. Sahib kelimesinin çoğulu sahb, ashab ve sahabedir. Sahabî, sahabeden biri, sahabeye mensup manasında kullanılan bir kelimedir.

İbnu'l-Esir'e göre; Sahabe, sahib kelimesinin çoğuludur. Böyle bir çoğul ölçüsü sadece sahib kelimesine aittir (İbnu'l-Esir, 1979: III/12).

Sahabinin tarifinde değişik görüşler vardır. O tarifleri şu şekilde özetleyebiliriz: Hz. Peygamber devrini idrak etmiş, Müslüman olarak Peygamberi görmüş, onun sohbetinde bulunmuş ve yine Müslüman olarak ölmüş olan kimselere sahabî denir (Koçyiğit, 1977: 375).

Âyet ve hadislere göre sahabenin dindeki yeri

İslam'da sahabîlerin yüksek bir mertebesi vardır. Çünkü onlar Hz. Peygamber'i görmek, onu dinlemek, ondan hadis rivayet etmek şerefine nail olmuşlardır. İslam için onunla birlikte savaşan, onunla birlikte eza ve cefaya katlanan, işkenceye maruz kalan, malını mülkünü, eş ve çocuğunu terkedip hicret etmek zorunda kalan, şehit olan bu insanlar dereceleri farklı da olsa tabîi olarak yüksek bir meretebeye haizdirler. Allah Taa'lâ birçok ayette sahabeden övgüyle bahsetmiştir. İşte birkaç örnek:

“İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.” (Tevbe suresi, 100).

”Ey Peygamber! Allah'ın yardımı sana ve sana uyan mü'minlere yeter.” (Enfal Suresi, 64).

Hz. Peygamber de ashabından övgüyle bahsetmiş ve onların fazilet, üstünlük ve eşsizliklerine şahadet etmiştir.

Hz. Peygamber'in sahabenin faziletini anlatan sahih hadislerinden örnekler: “Ümmetimin en hayırlısı kendi asrımdaki ashabımdır. Sonra onu takip eden asırda yaşayan tabîiler, sonra da onu takip eden asırda yaşayan etbauttabîindir.” (Buharî, 1987: 1). “Sakin ashabım aleyhinde bulunmayınız. Onları hedef edinmeyiniz. Onları her kim severse bana muhabbeti sebebiyle sever. Kim de onlara buğzederse bana buğzu sebebiyle buğzeder. Kim onlara eza ederse bana eza etmiş olur. Kim de Allah'a eza ederse çok sürmez Allah onun belâsını verir.” (Tirmizî, 1981: 59).

Yukarda örnek olarak verdiğimiz ayet ve hadisler, sahabenin dindeki şerefli mevkiini bize açıkça göstermektedir. Allah Ta'ala ve Peygamberi tarafından böylesine övülen bu topluluğun, gerek Peygamberin sağlığında, gerek vefatından sonra dini meselelerin hallinde verecekleri kararların ve söyledikleri sözlerin değeri ve ehemmiyeti olmaması mümkün değildir. Sahabenin konuştukları bu sözlerin veya bir soru neticesinde verdikleri bu kararların özel bir adı vardır. Bunlara fetva denilir. Şimdi fetvanın ne demek olduğunu daha teferruatlı olarak görelim.

Fetva ne demektir?

Fetva veya futya lugatte; sorulan bir müşkile verilen cevap, çözüm ve açıklamadır. Bir müşkilin hal ve izah edilmesini istemeye istifta; böyle bir soruya cevap vermeye de ifta denilir (el-İsfahânî, 1992, 373).

İstifta ve ifta kelimelerinden türeyen fiiller Kur'anı Kerim de geçmekte ve aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Allah Ta'alâ şöyle buyurmaktadır: (يَسْتَفْتُونَكَ قُلْ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ) “Ey Muhammed! Senden fetva isterler, de ki: Allah size ikinci dereceden mîrasçılar hakkında fetva veriyor.” (Nisa Suresi, 126).

Bu ayetlerde geçen (يَسْتَفْتُونَكَ: Senden fetva isterler) ve (يُفْتِيكُمْ: Size fetva veriyor) kelimeleri yukarda verdiğimiz anlamlarda yani ”soru sormak, açıklamasını istemek” ve “cevap vermek, açıklamak” anlamlarında kullanılmıştır. Istilahta fetva; sorulan dînî bir meseleye dair fakih bir zatın verdiği cevaptan, bildirdiği hükümden ibarettir (Bilmen, 1967: I/246).

Kendisiyle fetva verilen söze de “müfta bîh” denir. Binaenaleyh bir meseleyi öğrenmek için ehlinde soran kimseye Müsteftâ denildiği gibi, o meseleyi bildiren ehliyetli zata da mufti adı verilir. Vuku bulan bildirme de bir cevaptan, fetvadan ibarettir (Bilmen, 1967: I/246).

Bu arada izah edilmesi gereken bir husus vardır: İfta (fetva verme) ile icthad arasında fark vardır. Bu fark şöyle açıklanmıştır: "İfta (fetva verme), icthada nisbetle daha özel bir anlam taşır; çünkü icthad fikhî hükümleri kaynaklarından çıkarmaktır. Bu hükümlerin açıklanması hakkında herhangi bir soru bulunsun veya bulunmasın neticede değişmez. Nitekim Ebu Hanîfe derslerinde birçok fer'î meselenin hükümlerini açıklarken illetlerini istinbat ettiği kıyasları ve bu illetlerin o kıyaslara ne derecede elverişli olup olmadığını tesbit etmek için böyle yapmıştır. İfta ise, ortada bulunan bir vakıanın hükmünü açıklamak üzere fakih tarafından verilen bir cevaptır. Gerçek fetva, icthad şartları ile birlikte başka şartları da kendinde bulunduran müctehid tarafından verilir. Bu şartlar fetva isteme (istifta)

hadisesini bilmek, fetva isteyen (müsteftinin) durumunu ve içinde yaşadığı toplumu incelemektir. Böylece mufti, bunların, fetva isteyen kimse üzerindeki tesirini bilsin; Allah'ın dinini oyuncak etmesin (Ebu Zehra, 1968: 391). Kur'an'ın ve dinin mübelliği olan Hz. Peygamber'den sonra dîni meselelerin halli ve soruların cevaplandırılması sahabeye aittir. Sahabenin hepsi bilgi bakımından aynı seviyede değildi. Onun için sahabenin bir kısmı dîni meselelerde verdikleri hüküm ve fetvalarıyla tanınmışlardır. Öyleyse sahabe fakihlerini tanımamız uygun olacaktır.

Sahabe fakihleri

İnsanların her alanda kabiliyet göstermelerinin mümkün olmadığı aşîkârdır. Her kişinin gücünün yettiği belli bir alan veya birkaç alan vardır. İşte sahabiler de kendilerini, kabiliyetli oldukları alanlarda göstermişlerdir. Bunların içinde sadece askerlik ve harp sahalarında, kendilerini gösterenler olduğu gibi, yalnız ilim ve fetvada temayüz edenler de vardır.

İbn Kayyim'in ifadesine göre; sahabe fakihleri 130 civarındadır. İbn Kayyim bunları da üç gruba ayırır:

a) Çok fetva verenler: Ömer b. el-Hattab, Ali b. Ebî Talib, Abdullah b. Mes'ud, Aişe Bint Ebî Bekir, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer.

b) Orta derecede fetva verenler: Ebu Bekir, Ummu Seleme, Enes b. Malik, Ebu Sa'id el-Hudrî, Ebu Hureyra, Osman b. Affan, Abdullah b. Amr b. el-As, Abdullah b. ez-Zubeyr, Ebu Musa el-Eşâri, Sa'd b. Ebî Vakkas, Selman-ı Farisî, Cabir b. Abdillâh ve Muaz b. Cebel. Bunlar 13 kişidir. Talha, ez-Zubeyr, Abdurrahman İbn Avf, İmran b. Husayn, Ebu Bekre, Ubade b. e-Samit ve Muaviye b. Ebî Sufyan da bu gruba ilâve edilmektedir.

c) Az fetva verenler: Bu gruptakilerden sadece bir veya iki mesele rivayet edilmiştir. Bunlardan bazıları: Ebu'd-Derda, Ebu'l-Yusr, Ebu Seleme el-Mahzumî, Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, Sa'id b. Zeyd, Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin, en-Nu'man b. Beşîr, Ebu Mes'ud'dur. (İbn Kayyim, 1955: I/12).

Bunlar birinci grupta yer alan bazı sahabilerin ilmî ve fikhî üstünlüklerini anlatan birçok söz vardır. Burada onlardan ayrıca bahsetmeyeceğiz.

Böylece anlaşılıyor ki, sahabilerden bir kısmı ilim ve fetvalarıyla şöhret bulmuştur. Acaba bu ilim ve fetvalarının dindeki yeri nedir? Şimdi de bunun açıklamasına geçiyoruz.

SAHABE FETVALARININ DİNDEKİ YERİ

Fakihlerin cumhuruna göre sahabilerin görüş ve fetvaları nasslardan sonra yer alan şer'î bir hüccettir. Cumhur, bu hususta aklî ve naklî olmak üzere iki türlü delil getirir.

Naklî deliller şunlardır:

-“İslâm'ı ilk önce kabul eden Muhâcirler ve Ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır.” (Tevbe, 100). Burada Allah, sahabilere uyanları övmüştür. Demek ki onların yolundan gitmek, övülmeyi icabediyor. Görüşlerini hüccet olarak kabul etmek de bir tür onlara uymaktır.

- Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: ”Ben ashabım için emanım. Ashabım da ümmetim için emandır.” (Muslim, 198; 51). Sahabilerin ümmet için eman oluşu, ancak ümmetin onların görüşlerine uymasıyla olur.

Aklî delilleri de şöyle sıralanabilir:

Sahabiler Hz. Peygamber'e diğer insanlardan daha yakındırlar. Dolayısıyla onların nassları anlayışları, başkalarınınkinden daha kuvvetli ve nasslar üzerindeki sözleri uyulmaya daha elverişlidir.

Sahabilere ait görüşlerin sünnet olma ihtimali vardır; çünkü onlar, çoğu zaman Hz. Peygamber'in açıkladığı hükümleri anlatırken O'na nisbet etmiyorlardı. Esasen onlardan bunu isteyen de yoktu. Böyle bir ihtimalle birlikte, sahabilerin görüşleri kıyas ve icthada dayansa bile, onlara uymak daha iyidir; çünkü bu, hem nakle yakın hem de akla uygun olur. Eğer sahabilerden kıyas mahsulü bir görüş bize ulaşmışsa bizim de, onlara aykırı bir kıyasta bulunmamız mümkündür; ancak onların görüşlerine uymamız ihtiyat bakımından daha iyidir; çünkü Hz. Peygamber: “Ümmetimin en hayırlısı, benim gönderilmiş bulunduğum çağdakilerdir.” (Buharî, 1987: 1). buyurmuştur. Ayrıca sahabilerden birine ait bir görüş üzerinde icma da edilmiş olabilir; çünkü onun görüşü ötekilerine aykırı olursa, sahabilerden gelen şeyleri araştıran bilginler buna da vakıf olurlar. Eğer bazı sahabiden rivayet edilen görüşe aykırı başka bir görüş, diğer sahabilerden intikal etmişse, bu görüşlerin ikisinin de dışına çıkmak, sahabilerin hepsinden ayrılmak demektir. Bu ise, kabul edilemeyecek ve sahibine ait bir saçmalaktır. (Ebu Zehra, 1973: 208-209).

İbn Kayyim el-Cevziyye de sahabî fetvalarının dindeki yerini şöyle anlatır:

“Sahabî bir söz söylediği, bir hüküm veya fetva verdiği zaman, onda, bizde bulunmayan anlayış imkanları vardır. Bazı hususlarda onun sahip olduğu anlayış imkanlarına biz de sahibiz; fakat sahabînin anlayış özelliği, Hz. Peygamber’den veya başka bir sahabîden şifahen işitmiş olma ihtimalidir.

Sahabîlerin kendilerine has bilgileri pek çoktur; çünkü her sahabî, işittiği şeylerin hepsini rivayet etmemiştir. Ebu Bekir ve Ömer el-Faruk gibi büyük sahabîlerin işittiklerine nisbetle rivayet ettikleri pek azdır. Mesela; Ebu Bekir’den rivayet edilen hadis sayısı yüze varmamaktadır. Halbuki o, Hz. Peygamber’den hiç ayrılmamış ve O’nun yaptığı her şeye vakıftı. Hatta Peygamberliğinden önce başlayıp vefatına kadar O’na arkadaşlık etmişti. Peygamber’i, O’nun sözünü, işini ve yaşayışını en iyi tanıyan zat o idi. Diğer büyük sahabîlerin rivayetleri de, Hz. Peygamber’den işitip gördüklerine nisbetle pek azdır. Onlar, işitip gördüklerini rivayet etselerdi, Ebu Hureyre’nin rivayetinden kat kat fazla olurdu. Ebu Hureyre, dört seneye yakın bir zaman Hz. Peygamber’e arkadaşlık ettiği halde O’ndan birçok hadis rivayet etmiştir. Sahabîlerin hal ve yaşayışlarını bilmeyenler, herhangi bir vaka hakkında sahabîler birşey bilselerdi, onu rivayet ederlerdi, derler. Halbuki sahabîler, Hz. Peygamber’den birşey rivayet ederken fazla veya eksik yaparız diye korkarlardı.

Sahabînin verdiği fetva şu altı şıkkın dışına çıkmaz:

- Sahabî, onu Hz. Peygamber’den işitmiş olabilir.

-Peygamber’den işitenden işitmiş olabilir.

-Kur’an’dan böyle anlamış olabilir.

-Sahabîler bir hususa ittifak etmiş olduğu halde, onların bu ittifakı değil de, sadece o fetvayı veren sahabînin sözü bize nakledilmiş olabilir.

-Sahabîler; Arapçayı ve kelimelerin delâlet ettiği manayı bizden daha iyi bilmek, yahut Allah’ın emriyle ilgili durum ve karînelerden faydalanmak veya Peygamber’e uzun zaman arkadaşlık etmek, onun hal ve yaşayışlarını müşahede etmiş olmak, sözlerini işitmek ve bu sözlerin maksatlarını kavramak ,vahyin gelişine şahid olmak, bilfiil Peygamber’in bu vahyi açıklamasını görmek gibi hususların yardımıyla birçok meseleyi bizden iyi anlamış olabilirler.

Bu beş husustan dolayı sahabînin fetvası hüccettir.

-Sahabî, Peygamber’den kendisinin rivayet etmediği bir şeyden anladığı manaya göre fetva vermiş; fakat bu anlayışında yanılmış olabilir. Bu takdirde sahabînin sözü hüccet olmaz. Kesin olarak bellidir ki beş ihtimalin vuku, bir ihtimalin vukuundan çok kuvvetlidir. Akıl sahibi bunda şüphe etmez. Böyle kuvvetli bir ihtimal, galip zan ifade eder ki, bununla amel edilir (İbn Kayyim, 1955: IV/147-148). Sahabî fetvalarının, her ne kadar cumhur tarafından şer’î bir hüccet olduğunu ifade etmişsek de bu arada, onları hiç kabul etmeyenlerle kabulü hususunda farklı görüşlere sahip olanların bulunduğunu belirtmemiz gerekir:

Sahabe fetvalarını kabul etmeyenler

Gazali sahabî fetvalarını kabul etmez ve bu konudaki görüşlerini şöyle açıklar: ”Bazıları sahabî görüşlerinin mutlak olarak hüccet olduğu, bazıları da sahabe fetvalarının kıyasa muhalefetleri halinde hüccet olduğu, bir kısmı da, Rasulullah’ın; “Benden sonra iki kişiye iktida ediniz” (Tirmizî, 1981: 16; İbn Mace, 1981: 11). hadîsine dayanarak, özellikle Ebu Bekir ve Ömer’in sözlerinin hüccet olduğu, diğer bir kısmı da ittifak hasıl olmuşsa Hulefa-ı Raşidîn’in sözlerinin hüccet olduğu görüşündedirler. Bize göre hepsi batıldır. Çünkü hata etmeleri ve yanılmalari mümkün olan ve masum oldukları da sabit olmayan kimselerin sözleri hüccet olmaz. Hata yapmaları mümkünken onların sözleri nasıl hüccet olur? Mütevatir bir delil olmaksızın, onların masum olduğu nasıl iddia olunur? İhtilaf etmeleri mümkün olan kimselerin masum oldukları da nasıl tasavvur olunur? (Gazzalî, 1906: I/260).

Mutezilîlerin ekserisi (Şener, 1974: 42). Haricîler ve Şîîler sahabîlerin sözlerini hüccet saymamışlardır. Zahirîler de aynı görüşe katılmışlar, ancak sahabîlerin icma’nı bir hüccet olarak kabul etmişlerdir (Ebu Zehra,1968: 195).

Büyük mezhep imamları sahabî sözlerini delil saydıkları halde, bu imamların mukallidleri durumunda olan sonraki bilginlerden bazıları sahabî sözlerinin hüccet olamayacağını söylemişlerdir (Şener, 1974: 42). Bunlardan birisi eş-Şevkani’dir. Eş-Şevkani sahabî sözlerini şu sözleriyle reddeder :”Gerçek olan şudur ki sahabî sözü hüccet değildir. Allah Ta’la bu ümmete Muhammed’den başka peygamber göndermemiştir. Bizim peygamberimiz birdir, kitabımız birdir. Ümmetin hepsi, Allah’ın kitabına ve Peygamber’inin sünnetine uymakla emrolunmuştur. Bu konuda sahabîlerle, bunlardan sonrakiler arasında bir fark yoktur. Herkes, şer’î teklifleri yerine getirecek, Kitab ve Sünnet’e uyacaktır. Kim, Allah’ın dininde O’nun kitab’ı ve Peygamber’inin Sünnet’inin dışında olan ve bu ikisine dayanmayan bir şeyin hüccet olduğunu ileri sürerse köksüz birşey söylediği gibi, İslam şeriatına Allah’ın emretmediği birşeyi

sokmuş olur ki, bu, çok ağır bir iş ve haddini bilmezliktir." (Ebu Zehra,1969: 296). eş-Şevkanî sahabî sözlerinin hüccet olmadığına dair açıklamalarını sürdürdükten sonra sözünü şöyle bitirir:

"Bunu bil ve bu hususta titiz ol, çünkü Allah, sana ve bu İslâm ümmetine yalnız Muhammed'i Peygamber olarak göndermiş, O'ndan başkasına uyulmasını emretmemiş, O'nun dışında ümmetinden hiç kimseye şeriat koymak için bir harf bile söyleme yetkisi vermemiş ve kim olursa olsun O'ndan başkasının sözünü senin için hüccet kılmamıştır." (Ebu Zehra,1967: 296).

Çağdaş alimlerimizden Abdulkerîm Zeydan da sahabî sözünün mutlak olarak hüccet olmadığı görüşündedir. Bunu şöyle açıklar: "Bizim tercih ettiğimiz görüş, sahabî kavlinin mutlak olarak hüccet olmadığıdır. Fakat biz, Kitab, Sünnet ve icma'da nass olmaması mesele hakkında muteber bir delilin bulunmaması halinde onu almaya taraftar ve bu durumda sahabî sözünü almanın daha geçerli olduğu görüşündeyiz" (Zeydan, 1977: 263).

Sahabî fetvalarını kabul etmeyenler ve fikirleri hakkında elde edebildiğimiz malumatı aktardıktan sonra, mezhep sahibi imamların ve onların taraftarı olan alimlerin sahabe fetvaları karşısındaki tutumlarını belirteceğiz. Zaten bunların hepsi sahabe fetvalarını kabul etmektedirler. Sadece kabul şekillerinde farklılıklar vardır.

Sahabe fetvalarını kabul edenler

a) Ebu Hanîfe ve taraftarları:

Ebu Hanîfe'nin fıkıhta usulünü belirten şu sözü meşhurdur:

"Eğer Allah'ın Kitabı'nda ve Rasulü'nün Sünnetinde bulamazsam ashabın sözünden alırım. Onların sözünden başkalarının sözüne çıkmam. İş İbrahim en-Nahâ'ye, eş-Şa'bî'ye, İbn Sîrîn'e, Hasan el-Basrî'ye, Ata'ya, Sa'id b. el-Museyyeb ve başkalarına gelince onlar nasıl icthad ettilerse ben de icthad ederim." (Ebu Zehra,1969: 355).

"Bu söz açıkça gösteriyor ki, Ebu Hanîfe sahabe kavlini delil olarak almakta, onlara uymayı vacip saymaktadır. Sahabeden görüş naklolunan bir mevzuda icthad ederse, ashabın görüşlerini içinden seçiyor, onların görüşünden çıkmıyor, başkalarının görüşüne bakmıyor. Ashabdan naklolunmuş bir görüş yoksa,o zaman icthad ediyor, tabîilerin görüşüne tabi olmuyor. O tabîi mukallidi değildir. Fakat sahabeyi taklid ediyor.

Onun sözünün sarahatından anlaşılan budur. o sarahaten böyle söyledikten sonra bize ancak bunu, onun icthad yolu olarak kabul etmek düşer. Zira bu hususta ondan böylece naklonunan sözler birbirini desteklemektedir." (Ebu Zehra,1969: 355).

Ebu Hanife'nin kendi sözlerinden, sahabe fetvalarını üçüncü delil olarak aldığı anlaşılmaktadır, ama füru' meseleler ele alındığında sahabeyi taklid kaidesinin ihtilaflı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ebu Bekir er-Razî, Ebu Sa'id el-Burdu'î, Fahu'l-İslâm Pezdevî, Şemsu'l-eimme es-Serahsî bu konuda şöyle demektedirler: "Kıyas ve görüşün caiz olduğu sahabî sözü, sahabî olmayanlar için sünnet kabul edilir. Onların sahabîyi taklit etmeleri, görüşlerini de terketmeleri gerekir. Fakat sahabînin başka bir sahabîyi taklit etmesi gerekmez" (el-Leknevî, 2002: II/185).

Ebu'l-Hasen el- Kerhî de: "Sahabî ile bir başka müctehidin sözleri arasında fark yoktur" der (el-Leknevî, 2002: II/185).

"Kıyasa müsait olan yerlerde Ebu Hanîfe'nin sahabe sözüne muhalefet ettiği oluyordu. Fakat görüş için müsait olmayan ve müddetler gibi yalnız nakille bilinecek hususlarda onlara muhalefet etmez, belki onları taklit ederdi. Onun içindir ki hayzın müddetinin azı üç, çoğu on gün olduğuna dair Hz. Enes ve Osman b. Ebi'l- As'ın sözlerini aldı. Zira bu gibi hususlarda sahabenin yolu icthad değildir, işitmeye dayanır. Hz. Aişe'nin sözü de bunu göstermektedir. Şöyle ki: Birisi Zeyd b. Erkam'a 800 dirheme bir şey sattı. Sonra parayı teslim etmeden önce 600 dirheme onu, ondan satın aldı. Hz. Aişe bunu duyunca:

"Bu ne kötü bir alış-veriştir" dedi. Zeyd b. Erkam tövbe etmezse, Peygamber'le birlikte yaptığı cihadını, haccını da iptal etmiş oldu." Zeyd b. Erkam özür dileyerek Hz. Aişe'ye geldi ve o da Allah Ta'âlâ'nın şu ayetini okudu: "Bundan böyle kime Rabb'inden bir öğüt gelir de faizcilikten geri durursa, geçmiş kendisinedir, onun işi Allah'a aittir." (Bakara Suresi, 275).

Bu alış-veriş yüzünden haccın ve cihadın iptal edilmesi, sevabının bozulması, bunlar ancak semaen-naklen bilinen şeylerdir. Görüş ve kıyasla bilinmeyecek şeyler hususunda sahabenin sözü sem'a/işitmeye dayanır. (Ebu Zehra,1969: 336).

Muhammed Ebu Zehra, Ebu'l-Hasen el-Kerhî'nin füru' meselelerden çıkardığı: "Ebu Hanîfe'nin görüşüne göre kıyasa müsait yerlerde sahabenin fetvası taklit olunmaz, kıyasa imkan olmayan yerlerde sahabenin fetvası alınır" görüşünü şöyle açıklamaktadır:

El-Kerhî'nin çıkardığı netice, Ebu Hanîfe'nin kendisinden naklolanına uymaktadır. Hangisini alalım? Ebu Hanîfe'nin kendisinin tasrih ettiğini mi, yoksa fûru' meselelerden çıkarılanı mı? Şüphesiz ki, biz tasrih olunanı alırız. Onun sarîh kavline aykırı netice çıkarılan fûru' meselelerden onun kavline uygun olarak da netice çıkarmak mümkün olabilir.

Hatta belki de nefsülemirde arada teâruz bile vaki değildir. Çünkü arada teâruzu isbat için bu teâruzu iddia edenin, Ebu Hanîfe'nin sahabe fetvasını bildiğini ve onu bildiği halde bırakıp kıyasa gittiğini isbat etmesi lâzımdır. Hatta sahabenin bu kavline, sahabe arasında muhalefet eden bulunmadığını da isbat etmesi gerekir. Ne Fahru'l-İslâm Pezdevî ve ne de Ebu'l-Hasen el-Kerhî böyle birşey isbat etmiş değillerdir. Ebu Hanîfe ecîr-i müştereke tazmîn etmek düşmez diye fetva verirken onun, Hz. Ali'nin ve Ömer'in, daha doğrusu Hulefa-i Raşidîn'den dördünün de tazminle amel ettiklerini bildiğini iddia edemez ve keza onların fetvası sahabe arasındaki icma' ile kabul edilmiş, aralarında hiç ihtilâf yoktu diye de iddia edemez. Öyle olunca Ebu Hanîfe sahabe fetvalarını terk ediyor diye kimse söyleyemez. Çünkü bunun aksi ondan rivayet olup duruyor ve bu rivayet herkesçe bilinen meşhur birşey olduğu gibi, birçok mesele hakkında Ebu Hanîfe'nin hükmü de bunu teyit etmektedir. Kölenin verdiği eman hususunda Ebu Hanîfe kendi kıyasını bırakıp Hz. Ömer'in fetvasını derhal kabul etti. Halbuki o kıyasla kölenin emanını kabul etmiyordu. İslâm cemaatını korumak için ihtiyat da bunu îcap eder. Çünkü harp yapıp dururken bir adam esir düşer, Müslüman olur, harp esiri bir köle olduğu halde düşmana eman verir, bütün Müslümanlar da bu emana riayete mecbur olur. O böyle deyip dururken Hz. Ömer'in kölenin verdiği emanı muteber tuttuğu haberi ulaşınca kıyası terk etti ve Hz. Ömer'e uyup onu taklit ederek, onun fetvasıyla amel etti. (Ebu Zehra,1969: 337).

Şemsu'l-eimme es-Serahsî ise, tearuz eden bir nass bulunmayan her ahvalde sahabenin kavline tabi olmanın vücubunu isbat için bir takım deliller getirmiştir.

Hulasa: Ebu Hanîfe sahabe kavline tabi olmuştur. Bunu kendi sözünden çıkarmaktayız. Çünkü onun kendi sözü daha muteberdir. Diğer hanefî mezhebi mensuplarına göre de; re'yle halledilemeyen konularda sahabîyi taklit ittifakla vaciptir. (el-Leknevî, 2002: II/187).

b) Eş-Şafî'ye göre sahabe fetvaları:

Eş-Şafî, Kitab'la Sünnet ve icma'dan sonra sahabe sözlerini alır, yani onun fikhının kaynaklarında üçüncü delil sahabe sözleridir.

Usul-i fikh kitapları, eş-Şafî'nin mezheb-i kadîminde sahabe sözünü aldığını, mezheb-i cedîdinin ise böyle olmadığını kaydederler (Ebu Zehra,1969: 293). Halbuki eş-Şafî eski mezhebinde de yeni mezhebinde de sahabe kavlini almaktadır.

Bazıları ise eş-Şafî'nin yeni mezhebinde nasslarda olduğu gibi mücerret uygun bulduğundan dolayı sahabe kavline itimad etmeyip onu te'yid ve takviye eden kıyaslar bulunduğu zaman aldığını ileri sürmek istiyorlar.

Eş-Şafî birtakım usul kurdu, bu usulü yerli yerince sıraladı, onların dışına çıkmadı. O sahabe kavlini Kitab'tan, Sünnet'ten ve icma'dan sonra gelen bir delil olarak alır. Eğer sahabe kavlinin Sünnet'e muhalif olduğunu görürse onu bırakır ve Sünnet'i alır. Çünkü sahabe kavlinin mertebesi, Sünnet'ten sonradır.

c) Ahmed b. Hanbel'in sahabe fetvaları hakkındaki görüşleri:

Ahmed b. Hanbel sahabe sözünü sünnet olarak kabul etmiştir. İbn Kayyim, Ahmed İbn Hanbel'in dayandığı usulün beş esas üzerine kurulduğunu söyler. Birinci asıl teşkil eden nassları açıkladıktan sonra, ikinci asıl olan sahabe fetvalarına geçer. Bu konuda şöyle der: "Ahmed b. Hanbel, sahabîlerden bazısının vermiş olduğu fetvalara diğerlerinin muhalif olduğunu tesbit edemezse, bu fetvaları esas olarak alır ve başkasına ehemmiyet vermez. Buna icma' da demez. Takvasından dolayı da: "Bunu reddedecek birşey yahut bunun benzerini bilmiyorum" der. Kölenin şahitliğini kabul etmesi böyledir. Bu hususta Enes İbn Malik'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Kölenin şahitliğini hiçbir kimsenin reddettiğini bilmiyorum." İmam Ahmed, sahabîlerden böyle birşey bulursa, ona herhangi bir amel, re'y ve kıyası tercih etmezdi." (İbn Kayyim,1955: I.30-31).

Sonuç olarak diyebiliriz ki Ahmed b. Hanbel, kayıtsız şartsız sahîh hadîsi sahabe fetvalarına tercih ettiği gibi, sahabî fetvalarını da mürsel ve zayıf hadîse tercih etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, bütün sahabîlerin fetvalarını nakil yani sünnet olarak kabul ediyordu. Ona göre sahabe sözleri, İslâm dînini ve onun hükümlerini anlamak için, Hz. Peygamber'in sözlerinden sonra ikinci kaynaktı.

İMAM MALİK

İmam Malik'in hayatı ve ilmî kişiliği

Hicret yurdunun imamı Malik b. Enes b. Malik b. Ebî Amir el- Asbahî, hicri 93 yılında Medîne’de doğmuştur. Dedesi Ebu Amir, Bedir hariç, Hz. Peygamber’le birlikte bütün gazvelere iştirak etmiştir (Suyûtî, 1998: 1/2). O, ilim ve hadîs rivayetiyle meşgul olan bir ailede büyümüştür. Abdurrahman b. Hüzmüş başta olmak üzere, İbn Ömer’in kölesi Nafi’, İbn Şihab ez-Zuhrî, Ebu’z-Zinad, Rabîatu’r-re’y, Yahya İbn Sa’id el-Ensârî, Cafer es-Sadık ve birçok Medîne’li alimden ilim almıştır. Kendisinden rivayette bulunan bazı imamlar da şunlardır. Sufyan es-Sevrî, Sufyan İbn Uyeyne, Şu’be, Abdullah b. el-Mubarek, el-Evza’î, İbn Mehdî, İbn Cureyc, el-Leys, eş-Şafîî, kendi şeyhleri olan ez-Zuhrî ve Yahya İbn Sa’id el-Ensârî, Yahya İbn Sa’id el-Kattan, Yahya b. Yahya ve el-Endelusî ve Yahya İbn Yahya en-Nisaburî’dir (İbn Kesîr, 1970: X/174-175).

İmam Malik ,önce hadîs ve sahabîlerin fetvalarını, bunlarla da yetinmeyip İslâm’la ilgili bütün ilimleri öğrenmiştir. Sahabîlerden Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sabit, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Affan ve Hz. Peygamber’den öğrendiklerini açıklayarak fetva veren diğer sahabîlerin fetvalarını öğrenmiştir. Sa’id b. el-Museyyeb, el-Kasım b. Muhammed, Süleyman b. Yesar gibi sahabîlerin fikhını yakından bilen, anlayan ve tetkik eden büyük tabîilerin de fetvalarına çok önem vermiştir.

İmam Malik, hadîs ilmiyle meşgul olurken ravîleri çok sıkı araştırır ve sika olanların rivayet ettiklerini alırdı. Ravîleri tanıma ve fikhî mertebelerini anlamada üstün bir derecedeydi. Eş-Şafîî, Malik hakkında şöyle demiştir: “Malik, tabîinden sonra Allah’ın kulları üzerindeki hüccetidir (es-Salih, 1978: 215).

İmam Malik ders vermeye ve hadîs rivayetine, ilmini tamamlayıp kendine güven hasıl olduktan sonra başlamıştır. Önceleri mescidde ders verirken, daha sonra rahatsızlığı sebebiyle ders vermeye evinde devam etmiştir. Onun bu durumu hakkında şöyle rivayet edilmektedir: O, mescide gelir, beş vakit namaz ve cenaze namazlarında hazır bulunur, hastaları ziyaret eder, gerekli işlerini görür ve mescide gelip otururdu.

Bu sırada talebeleri etrafına toplanırlardı. Daha sonra mescide gelip oturmayı terketmiştir. Sadece namazını kılar ve ders verdiği yere dönerdi. Sonra cenazelerde hazır bulunmaktan da vazgeçmiştir. Cenaze sahiplerine gelir, onları tesellî ederdi. Daha sonra, bunları da terketmiştir. Ne beş vakit için, ne de Cuma için camiye gelemeyiz olmuştur. Taziyelere de gelemiyordu. İnsanlar onun bu durumunu ayıplıyorlar, o da şöyle diyordu: “Her insan özrünü söyleyemez.” Bu arada ona yapılan bir işkence vardır. Bu işkencenin sebebi hakkında değişik görüşler ileri sürülmektedir. İmam Malik hicri 179 yılında Medîne’de 85 yaşındayken vefat etmiş ve Baki’ mezarlığına defnedilmiştir (İbnu’n-Nedîm, 1978: 280; İbn Hallikan, 1948: III/ 284-287; İbn Kesîr, 1970: X/174-175; Ebu Zehra, 1968: III.7-53).

İmam Malik’in fikhî ve sahabe fetvaları hakkındaki görüşleri

İmam Malik büyük bir muhaddis olduğu gibi, aynı zamanda büyük bir fakîh idi.

“Hicret Yurdunun imamı olan Malik, önce Allah’ın Kitab’ına sarılırdı. Kitapta bir nass bulamazsa Sünnete yönelirdi. Ona göre Peygamber’in hadîsleri, sahabîlerin fetva ve hükümleri ile Medînelilerin ameli Sünnete dahildir. Sünnetten sonra bütün çeşitleriyle kıyas gelir.

Kıyasla birlikte maslahat, seddu’z-zerayî’, örf ve âdetler yer alır (Ebu Zehra, 1968: 63).

Malik’in sahabe fetvaları hakkındaki görüşlerine gelince; onun sahabe fetva ve sözlerini delil olarak aldığını belirtmiştik.”Sahabe fetvalarının onun fikhında yeri vardı. Onları kabul eder ve onların dışına çıkmazdı. Medînelilerin amelinin de delil olarak almıştı. Çünkü sahabe Medîne’de yaşamıştı. El-Leys İbn Sa’d’a yazdığı mektupta şöyle der: “Bana gelen haberlere göre sen, bizim bulunduğumuz bu memleketteki cemaatin bağlı olduğu şeylere aykırı olarak halka çeşitli fetvalar veriyormuşsun. Sen emanet ve fazîlet ehli oluşuna, senden öncekilerin sana olan ihtiyacına ve senin söylediklerine itimat etmelerine rağmen kendini tehlikeye atmaktan korkmalısın ve uyduğun takdirde seni kurtuluşa götürecek olan şeylere bağlı kalmalısın. Çünkü Kur’an-ı Kerîm’de Allah Ta’âlâ şöyle buyurmuştur:

“O halde sözü dinleyip en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah’ın doğru yola erdirdiği onlardır. İşte onlar akıl sahipleridir.” (Zümer Suresi, 17-18).

Zira insanlar hicretin yapıldığı, Kur’an’ın nazil olup, helali ve haramı getirdiği yer olan Medîne’nin halkına tabi olmuştur. Öyle ki Rasulullah onların arasındaydı. Onlar vahiy ve nüzule şahit oluyorlardı. Rasulullah onlara emrediyor, onlar da onun emirlerini tutuyorlardı. O onlara örnek oluyor, onlar da ona tabi oluyorlardı. Nihayet Allah onu rahmetine kavuştu.

Daha sonra ümmeti arasındaki yöneticilerden kendisine en çok bağlı olan kimse, onlara nazil olanı uyguladı, onlar da bildiklerini tatbik ettiler. Bilmediklerini de sordular. İctihadlarında, yeni başlamalarına rağmen, elde ettiklerinin en güçlüsünü aldılar. Biri onlara muhalefet etse yahut bir başkası çıkıp “şu onların görüşlerinden daha iyi ve daha güçlüdür derse” onun dediğine itibar edilmez.

Bu sözlerde sahabî sözünü almanın gerekli olduğundaki, onların sözlerinden başkasını yahut onların fetvaları hakkında bundan başkasının daha güçlü olduğunu söyleyenin sözüne itibar edilmeyeceğindeki açıklığı görüyorsunuz. Bunda onu sahabe sözlerini almaya sevkeden sebebe açıkça işaret vardır. Bu sebep, onların iyilik yarışında önceliği kazanan Muhacirler ve Ensar olmaları, Allah'ın, "güzelce onlara tabi olanları" övmüş olmasıdır. Şüphesiz onların sözlerini kabul etmek onlara ittibadır. Bu Kur'anı Kerim'de övülmüştür. Onların zamanı Hz. Peygamber'e yakındır. Onlar vahiy ve nüzule şahid oluyorlardı. Hz. Peygamber onlara emir veriyor, onlar da ona itaat ediyorlardı. O sünnet koyuyor, onlar da onun sünnetine tabi oluyorlardı. Onlar da dini ve Peygamber'in sünnetini en iyi bilenlerdir. Sahabilerin sözlerini almak sünneti almak demektir.

Malik, Sünnet'in sahabenin tatbikatında olduğu görüşündeydi. Ömer İbnu'l-Abdilaziz de sünnetin yayılmasını istediğinde sahabenin hüküm ve fetvalarının toplanmasını emretmişti (Ebu Zehra, 1984: 281-282). Malik, Halife'nin şu sözünü naklederdi: Rasulullah ve kendisinden sonraki yöneticiler tatbikat bırakmışlardır. Onları almak; Allah'ın Kitabı'nı tasdik, ona tam bir itaat ve onun dinine sınıksız sarılmak demektir. Onları hiçbir kimse değiştiremez. Onlara muhalefet edenin görüşüne de itibar edilmez. Kim onların yaşayış ve tatbikatına sarılırsa hidayeti bulmuş olur. Kim onlardan yardım isterse yardım görür ve kim onlara muhalefet edip müminlerin yolundan başkasına uyarsa, Allah onu döndüğü yere döndürür ve onu cehenneme sokar. Orası ne kötü bir dönüş yeridir. (eş-Şatıbi, 1997: IV/79).

Malik, sahabe sözlerini; fikhın kaynak ve delili, Hz. Peygamber'in sünnetinden bir parça olarak kabul etmiştir. Muhammed Ebu Zehra bunu şöyle izah eder: "Malikî usulü ve Muvatta'nın araştırılmasından, Malik'in Ahmed b. Hanbel gibi sahabe sözlerini fikhın bir kaynağı veya bir delili olarak kabul ettiği, onları Hz. Peygamber'in sünnetinden bir bölüm saydığı, çünkü onları iyi bilen sünneti iyi bilen birisi, onlara karşı çıkmanın bid'atçılık olduğu görülmektedir. (eş-Şatıbi, 1997: I/286). Daha sonra da İbn Kayyim'in sahabe sözlerinin sünnet olduğunu açıklayan sözlerini aktarır.

Malik'in ahad haberleri bırakıp sahabî sözlerini aldığı söylenmektedir. İmam eş-Şafiî İhtilâfu Malik isimli kitabında buna dair örnekler vererek, bundan dolayı onu tenkid eder ve ona muhalefet eder. Aynı zamanda Malik'in talebesi olan eş-Şafiî, onun aslı, fer' ile reddettiğini söyler (Ebu Zehra, 1984: 288).

Muhammed Ebu Zehra da, bunun gerçekten böyle olmadığını şu sözleriyle açıklar: "Lâkin İmam Malik, sahabînin sözünü ancak nakil ile bilinebilecek olan bir meselede alırdı. Buradaki çatışma iki asıl arasındadır, asıl ile fer' arasında değildir. O halde, İmam Malik, iki asıldan hangisi kuvvetli ise onu tercih ederek İslâm'ın umumî hükümlerine uygunluk bakımından en kuvvetli olanı alıp ikincisini reddetmiş ve onun Peygamber'e nisbetini sabit saymamıştır." (Ebu Zehra, 1968: III/70).

İmam Malik'in eseri Muvatta'

Muvatta' fıkıh ve hadîs konusunda telif edilen ilk eser sayılmaktadır. Malik'in yazdığı da kesindir. Muvatta'dan önce insanlar zihin ve hafızalarına güveniyorlar, ilmi işitme ve bizzat görüşme yoluyla alıyorlardı. Tedvîn ve telif gerçekten Muvatta' ile başlamıştır (Ebu Zehra, 1984: 190).

İbn Hacer, Muvatta'dan önceki devri de açıklayarak şöyle der: "Rasulullah'ın asarı, sahabe ve büyük tabîler zamanında iki sebepten dolayı cami'lerde tedvîn ve tertib edilmemişti. Birincisi, Muslim'in Sahih'inde sabit olduğu gibi, Kur'anı Kerim'le karışma korkusundan dolayı sahabenin tedvinden menedilmeleri; ikincisi ise, hafızalarının genişliği ve zihinlerinin akıcılığı idi. Çoğu da yazı bilmiyordu. Fakat tabi'un devrinin sonlarına doğru ulemanın muhtelif şehirlere dağılması, haricî, rafıza ve kaderi inkâr edenler gibi bid'atçıların çoğalması üzerine, asarın tedvîni ve bablara göre tertibi başladı. Bu işe ilk defa girişenlerin başında er-Rabi' b. Subeyh, Sa'id b. Ebî Arube ve diğerleri vardı. Bunlar, üçüncü tabaka gelinceye kadar her babı ayrı ayrı tasnif ediyorlardı. İmam Malik el-Muvatta'ı tasnif etti. Bu kitapta, Hicazlıların hadîsini toplamış, sahabenin sözlerini tabiun ve daha sonrakilerin fetvalarını da mezcederek onu telif etmişti (İbn Hacer, 1884: I/4).

Muvatta'nın tedvîni gerektiren çeşitli sebepler vardır. İmam Malik bu eseri Ebu Ca'fer el-Mansur devrinde onun teklifi üzerine yazmaya başlamış, fakat el-Mansur'un sağlığında bunu tamamlayamamıştı.

Ancak el-Mehdî devrinde tamamlayabilmiştir. El-Mansur bütün halkı bir kanun üzerinde toplamak fikrindeydi. Fakat Malik'in bu eseri, Bütün memlekete şamil bir kanun olmamıştır. Çünkü İmam Malik, buna mücadele etmemiştir. Harun er-Reşid de, bu eseri kanun olarak kabul etmek ve bir nüshasını bütün halka öğretmek için Kabe'ye asma teşebbüsünde bulunmuştur. Lakin İmam Malik buna da razı olmamış, insanlara kazaî hükümlerinde kolaylık sağlamak için bundan sarfınazar etmiştir (Ebu Zehra, 1968: III/75).

Malik, bu kitabını 40 senede meydana getirmiştir. el-Evza'nın kitabı Malik'e kırk günde okuyup arzemesi üzerine onun, "benim kırk senede telif ettiğimi siz benden kırk günde aldınız" demesi (Suyûtî, 1998: 6). hem telif süresini hem de telifde gösterilen gayret ve titizliğe delâlet eder. Malik kitabına Muvatta' ismini veriş sebebini de şöyle

açıklar: “Kitabımı Medîneli fakîhlerden yetmişine arzettim, hepsi de muvafakat ettiler ve ben de ona “Muvatta’: muvafık görülmüş” ismini verdim (Suyûtî, 1998: 5).

Muvatta’, en sahih hadîs kitapları arasında yer almıştır. İmam eş-Şafîî onun hakkında şöyle der: “Yeryüzünde ilim yönünden Malik’in kitabından daha sahih bir kitap bulunduğunu sanmıyorum (İbnu’s-Salâh, 1966, 14). İbnu’s-Salâh, eş-Şafîî’nin bu sözü, el-Buharî ve Muslim sahihlerini telif etmeden önce söylediğini açıklamıştır (İbnu’s-Salâh, 1966, 14). Bundan, el-Buharî ve Muslim’in sahihlerinden sonra en sahih kitap olduğu manası çıkarılmıştır.

Böylece şu neticeye ulaşıyoruz: Bazılarına göre; “Malik’in cerh ve tadilindeki sıkılık, hadîsleri kabuldeki ihtiyat ve titizliği dolayısıyla Muvatta, el-Buharî ve Muslim’in sahihlerinden önce gelir.

Bazılarına göre o, iki sahih ayarında veya meretebesindedir. Diğer bazılarına göre ise, iki sahihin altındadır ve bu görüş ekserî hadisçerin görüşüdür (Koçyiğit, 1977: 216).

Muvatta’daki hadîslerin miktarı ravîlerine göre değişmektedir. Bunun sebebi, Malik’ten rivayet edilen Muvatta’ nüshalarının farklı oluşudur. Ebu Bekir el-Ebhurî’ye göre; Hz. Peygamber’le sahabe ve tabiundan gelen asarın toplamı 1720 dir. Bunların musned olanları 600, mursal olanları da 222 dir. 613 mevkuf, 285 de maktu’ yani tabîî sözleri vardır (Suyûtî, 1998: 9).

Muvatta’ın en meşhur iki rivayeti vardır:

1) Yahya b. Yahya el-Leysî el-Endelusî’nin rivayeti.

2) İmam Ebu Hanîfe’nin talebesi Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybanî’nin rivayetidir (Ebu Zehra, 1968: III/76).

Malik’in hadîslerin naklinde takip ettiği yol, umumiyetle konunun başında, Hz. Peygamber’den gelen hadisleri, sonra da sahabe ve tabi’undan varid olan asarı vermek olmuştur. Sahabe ve tabi’undan tercih ettiği kimselerin hemen hepsi Medîneli olanlardır, çünkü Malik Medîne dışına çıkmamıştır. Bazen hadîsin akabinde, Medîne’de üzerinde ittifak olunan bir görüşü veya ameli, bazen de herhangi bir kelime ile ilgili tefsiri veya bir cümlenin izahını vermiştir (Koçyiğit, 1977: 217). Nihayet, İbn Hazm’ın onun hakkında şu sözünü veriyoruz: “Muvatta’, hadîs ve fıkıhta eşi bulunmayan bir kitaptır.” (es-Salih, 1978: 215).

MALİK’İN MUVATTA’INDAKİ SAHABE FETVALARINA ÖRNEKLER VE MEZHEBİNDEKİ GÖRÜŞLERİYLE MUKAYESESİ

İmam Malik’in sahabe söz veya fetvaları karşısındaki tutumunu ve onun büyük eseri olan Muvatta’ın sahabe söz ve fetvalarıyla dolu olduğunu belirtmiştik. Bu bölümde de el-Muvatta’da yer alan sahabe söz ve fetvalarından örnekler verip İmam Malik’in bunlarla amel derecesini açıklayacağız.

1- Abdullah b. Ömer şöyle der: ”Bir erkek tenasül uzvuna dokunursa, abdesti bozulur ve yeniden abdest alması gerekir.” (Malik. 1981: 58).

İmam Malik ise bu konuda şöyle der: Tenasül uzvuna dokunurken duygulanan kimsenin abdestini yenilemesi gerekir. Duygulanmayana gerekmez (İbn Ruşd, 1973: I/56).

Malik’in kitabına aldığı bu fetvaya asıl teşkil eden hadîs Yine Muvatta’da Busra Bint Safvan yoluyla şu şekilde rivayet edilmektedir: Rasulullah’tan şöyle duydum: “Sizden biriniz tenasül uzvuna dokunursa, yeniden abdest alsın.” (Malik. 1981: 58). Bu hadîs aynı şekilde, Ebu Davud, et-Tirmizî’nin sünenlerinde de geçmektedir (Ebu Davud, 1981: 70; Tirmizî, 1981: 61).

El-Hattabî bu konuda şöyle demektedir: “Aralarında Ömer, Sa’d b. Ebî Vakkas, İbn Ömer, İbn Abbas ve Ebu Hüreyre’nin da bulunduğu bazı zevat tenasül uzvuna dokunmaktan dolayı abdestin bozulduğu görüşündedir. El-Evza’î, eş-Şafîî, Ahmed ve İshak’ın görüşü de böyledir. Ancak eş-Şafîî: “Avuç içiyle dokunulduğu takdirde abdestin bozulacağı görüşündedir. El-Evza’î ve Ahmed: “Kişi tenasül uzvuna koluyla veya elinin dışıyla dokunursa abdesti bozulur. Elinin ayasıyla dokunursa da aynıdır.” demişlerdir. Ali b. Ebi Talib, Abdullah b. Mes’ud, Ammar, Huzeyfe ve Ebu’d-Derda, tenasül uzvuna dokunmakla abdestin bozulmayacağı görüşündedirler. Ebu Hanîfe’yle arakadaşları, Sufyan es-Sevrî’nin de dediği gibi tenasül uzvuna dokunmanın abdesti bozmayacağı görüşündedirler.” (Hattabî, 1981: I/126).

2-Abdullah İbn Mes’ud şöyle der: “Erkeğin hanımını öpmesi abdesti gerektirir.” (Malik. 1981: 65).

Malik bu rivayeti naklettiikten sonra kendisi de şöyle der: “Bu bana göre duyduklarımın en iyisidir.” (Malik. 1981: 66).

Kadına dokunmakla abdestin bozulması için duygulanma şartını ileri sürenler vardır. İmam Malik ve taraftarlarına göre, hanımını öpmeye, duygulanma şart değildir (İbn Ruşd, 1973: I/54).

Malik'in, Abdullah b. Mes'ud'un fetvası olarak naklettiği bu rivayetle ilgili olarak Muvatta'da merfu bir hadîs yoktur. Fakat Ebu Davud, et-Tirmizî, en-Nesaî ve İbn Mace'nin Sünenlerinde Hz. Aişe'nin şöyle bir rivayeti vardır: "Rasulullah hanımlarından birini öptü ve arkasından abdest almdan namaza çıktı." Urve: "O mutlaka sendin" dedim. Bunun üzerine Aişe güldü" (Ebu Davud, 1981: 69; Tirmizî, 1981: 63; en-Nesaî, 1981: 121; İbn Mace, 1981: 69). Ebu Davud'un es-Sünen'inde başka bir rivayet daha vardır: "İbrahim et-Teymî'nin Aişe'den rivayet ettiğine göre: "Rasulullah Aişe'yi öptü ve abdest almadı." (Ebu Davud, 1981: 69).

Et-Tirmizî bu konuda ilk naklettiğimiz hadis hakkında şöyle der: "Rasulullah'ın ashabından ve tabiînden birçok ilim adamının bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir. Sufyan es-Sevrî ve Kufeliler:

"Öpmekten dolayı abdest lâzım gelmez" demişlerdir. Malik b. Enes, el-Evza'î, eş-Şafiî, Ahmed ve İshak: "Öpmekten dolayı abdest gerekir" demişlerdir. Ashab ve tabiînden birçoğunun görüşü böyledir. Hadîşçilerin, Aişe'nin Rasulullah'tan rivayet ettiği hadîsi terk etmelerinin sebebi; hadîsin isnadını sahih görmemeleridir. Ebu Bekir el-Attar el-Basrî'nin, Ali İbnü'l-Medîni'den naklen şöyle dediğini duydum: "Yahya b. Sa'îd el-Kattan bu hadîsi çok zayıf bulup, hiç hükmünde olduğunu söyledi." Ebu Davud da naklettiğimiz ikinci rivayetle ilgili olarak şöyle demiştir: "Bu mürseldir. İbrahim et-Teymî, Aişe'den hiç hadîs duymamıştır." (Ebu Davud, 1981: 69).

En-Nevevî de İmam Malik'in; "kadına şehvetle dokunulursa abdestin bozulacağı, aksi halde bozulmayacağı" görüşünde olduğunu söylemiştir (Hattabî, 1981: I/124).

3- Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: "Kadının abdestinden arta kalan su ile, hayızlı veya cünüb olmadıkça yıkanılmasında beis yoktur." (Malik. 1981: 86).

Müctehidler, gusül ve abdest artığı mevzuunda beş görüş ileri sürmüşlerdir. Bazıları: "Bu artık mutlak olarak temizdir" demişlerdir.

Bu görüş, Malik, eş-Şafiî ve Ebu Hanîfe'ye aittir (İbn Ruşd, 1973: I/47). Malik'in bu konuda kitabına aldığı merfu bir hadîs yoktur. Diğer hadîs kitaplarında şu rivayetler yer almaktadır: Hz. Aişe: "Rasulullah'la ben bir kaptan gusül abdestimizi alırdık" (Buharî, 1987:3; Muslim, 1981: 41).

Bu hadîsten hem kadının abdestinden, hem de erkeğin abdestinden arta kalan su ile abdest alınabileceği anlaşılmaktadır. Nitekim et-Tirmizî bu hadîsi naklettikten sonra şöyle der: "Fakîhlerin umumu bir kaptan erkek ve kadının (karı-kocanın) boy abdesti almalarında beis yoktur" demişlerdir. İbn Abbas'ın rivayet ettiği bir hadîste de şöyle denilmektedir:

"Rasulullah'ın zevcelerinden biri Cefne'de gusletti. Rasulullah da o sudan abdest almak isteyince; "Ya Rasulullah! Ben cünüb idim. Bunun üzerine Rasulullah: "Su cünüb olmadı ya!" buyurdu (Tirmizî, 1981: 48; İbn Mace, 1981: 33). Yine et-Tirmizî, bu hadîsten sonra şu açıklamayı yapar: "Bu, Sufyan es-Sevrî, Malik ve eş-Şafiî'nin görüşüdür."

Rasulullah'ın kadınla erkeğin birbirlerinden artan su ile abdest almalarını yasaklayan rivayetler de vardır: El-Hakem b. Amr el-Akra' şöyle rivayet etti: "Rasulullah erkeğin, kadının abdestinden artan su ile abdest almasını yasak etti." (Ebu Davud, 1981: 40; Tirmizî, 1981: 48; İbn Mace, 1981: 34). Abdullah b. Sercis de şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah, erkek ve kadının birbirlerinden arta kalan su ile gusletmelerini menetti." (İbn Mace, 1981: 34).

İbn Mace bu iki hadîsten sonra şu açıklamayı yapar: "Sahîh olan birinci hadîstir, ikincisi ise zayıftır." El-Hattabî ise; Muhammed b. İsmâil el-Akra'nın haberi sahîh değildir, demiştir. Bu babda Abdullah b. Sercis'in hadîsi sahihtir, fakat o mevkuftur. Onu merfu yapan kimse hata etmiştir" der (el-Hattabî, 1981: 1/63).

4- Hz. Aişe: "Salât-ı vusta (orta namaz) ikinci namazıdır. Bunu Rasulullah'tan duydum" der (Malik. 1981: 25). Zeyd b. Sabit de: "Salât-ı vusta, öğle namazıdır, der." (Malik. 1981: 26).

Ali b. Ebî Talib'le Abdullah b. Abbas ise: "Salâtı vusta, sabah namazıdır" derler (Malik. 1981: 27). Malik bunları naklettikten sonra şöyle der: "Ali ile İbn Abbas'ın sözleri, benim için bu konuda duyduklarımın en iyisidir (Malik. 1981: 28). Malik'in Muvatta'da rivayet ettiği Hz. Aişe'nin hadîsi, diğer hadîs kitaplarında da şu şekilde geçmektedir: "Aişe'nin mevlası Ebu Yunus demiştir ki: "Aişe bana ,kendisine bir mushaf yazmamı emretmiş ve (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى): Namazlara ve orta namaza devam ediniz." (Bakara Suresi 238). ayetine geldiğimde kendisine haber vermeme söylemişti." Yazı işi bu ayete geldiğinde ona haber verdim. Bana bu ayeti

(حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ وَتُؤْمُوا لِلَّهِ قَانَتِينَ) şeklinde imlâ ettirdi ve bu ayeti Rasulullah'tan böyle işittim" dedi. (Muslim, 207; Ebu Davud, 1981: 5; Tirmizî, 1981: 3; en-Nesaî, 1981: 14). Yalnız buradaki salâtı'l-asr ifadesinin başında atıf vavı vardır. Onun için Hz. Aişe'nin hadîsi bu konuda pek açık değildir. Salât-ı vustanın (orta namazın) ikinci namazı olduğuna Hz. Aişe'nin rivayetinden daha açık olarak işaret eden hadîsler vardır: Hz. Ali şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah Hendek günü, Kureyş müşrikleri bizi orta namazdan-ki ikinci namazıdır-

alıkoydular. Allah onların (Kureyş'in) ev ve kabirlerine ateş doldursun" buyurmuştur. (Muslim, 205; Ebu Davud, 1981: 5).

Semura b. Cundeb şöyle rivayet eder: "Rasulullah, salât-ı vusta (orta namaz) ikindi namazıdır" buyurdu. (Tirmizî, 1981: 3). Abdullah b. Mes'ud da şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah, orta namaz ikindi namazıdır" buyurmuştur. (Tirmizî, 1981: 3). Abdullah b. Mes'ud'un başka bir rivayeti de şöyledir: "Müşrikler Rasulullah'ı ikindi namazı kılmaktan alıkoymuşlardı da Rasulullah: "Bu müşrikler bizi orta namazı kılmaktan alıkoymuşlardı. Allah bunların kabirlerine ve gönüllerine ateş doldursun." buyurdu (Muslim, 1981: 206).

"Salât-ı vustanın ne olduğu hakkında muhtelif rivayetler nakledilmiştir ki, bunların toplamı yirmiye ulaşmaktadır. Bunların içinde en fazla haiz-i rüçhan olan; salât-ı vustanın ikindi namazı olduğuna dair olan rivayettir." (Mîras, 1976, IV/233).

İmam Malik Muvatta'ında bu konuyla ilgili olarak Hz. Aişenin rivayetini nakletmiş ve "salât-ı vusta, sabah namazıdır" diyen Ali b. Ebi Talib'le Abdullah b. Abbas'ın görüşünü benimsemiştir.

5-Enes b. Malik şöyle demiştir: "Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın arkalarında namaz kıldım. Onlardan hiçbiri namaza başladıklarında besmeleyi okumuyorlardı." (Malik. 1981: 30).

İmam Malik ise şöyle der: "Namaz ister sesli, ister sessiz kılınanlardan olsun, farz olanlarında besmeleyi okumak caiz değildir, ancak sünnetlerde caizdir." (İbn Ruşd, 1973: I/183).

Enes b. Malik'in bu rivayeti Muslim'in Sahih'inde şöyledir:

"Rasulullah, Ebu Bekir, Ömer ve Osman'la birlikte namaz kıldım. Onlardan hiçbirinin besmeleyi okuduklarını duymadım." (Muslim, 1981: 50).

el-Buharî'nin Sahih'inde ise Enes'in bu rivayeti şöyledir: "Rasulullah, Ebu Bekir ve Ömer namaza (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) ile başlardı" (Buharî, 1987: 89) Ebu Davud ve et-Tirmizî'nin Sunenleriyle, Ahmed b. Hanbel'in Musned'inde ise: "Rasulullah, Ebu Bekir, Ömer ve Osman namaza (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) ile başlardı." denilmektedir. (Ebu Davud, 1981: 124; Tirmizî, 1981: 182; İbn Hanbel, 2001: III.273).

6- Abdullah b. Ömer: "Zekatı verilecek malın üzerinden bir yıl geçmedikçe zekat gerekmez" demiştir (Malik. 1981: 6).

Dört mezhebin ittifakı ile: "Nisaba ulaşmış bir malın üzerinden bir sene geçmesi, zekatın vücubunun şartıdır." (ed-Dımeşkî, 1981: 269).

Bu hükümde icma edilmiş ve ashab devrinde de bunda ihtilaf edilmemiştir (İbn Ruşd, 1973: I/390). Bu konuda, Abdullah b. Ömer'in biri merfu, diğeri de mevkuf olarak et-Tirmizî'nin Sunen'inde iki rivayeti vardır: Merfu olanı şöyledir:

"Rasulullah şöyle buyurdu: Her kim bir mal elde ederse, sahibinin yanında üzerinden sene geçmedikçe onda zekat yoktur." (Tirmizî, 1981: 10).

Mevkuf olanı ise: "Kimi bir mala sahip olursa, sahibinin yanında o malın üzerinden sene geçmedikçe onda zekat yoktur." rivayettir (Tirmizî, 1981: 10).

Rasulullah'ın ashabından birçoğu, elde edilen malın üzerinden sene geçmedikçe zekatı verilmez demişlerdir. Malik İbn Enes, eş-Şafî, Ahmed ve İshak da aynı şeyi söylemişlerdir.

Bazı ilim adamları da şöyle derler: "Kişinin zekatı gerektirecek malı varsa, onun zekatını vermesi gerekir.

7-Abdullah b. Ömer şöyle der: "Oruçluysen kasden kusan kimsenin orucunu kaza etmesi gerekir. Eğer elinde olmadan kusarsa, orucunu kaza etmesi gerekmez." (Malik. 1981: 47).

Dört mezhebin ittifakı ile: Kasden kusan kimsenin orucu bozulur, elinde olmayarak kusan kimsenin ise orucu bozulmaz (İbn Ruşd, 1973: I/378).

Muvatta'da Abdullah b. Ömer'in fetvası olarak geçen rivayeti, Ebu Davud, et-Tirmizî ve İbn Mace, Ebu Hureyre yoluyla merfu olarak nakletmişlerdir. Rivayet şöyledir: "Rasulullah şöyle buyurdu: Kim oruçluysen elinde olmayarak kusarsa, onu kaza etmesi gerekmez. Kim kasden kusarsa onun kaza etmesi gerekir (onu kaza etsin)." (Ebu Davud, 1981: 32; Tirmizî, 1981: 25; İbn Mace, 1981: 16).

8- Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: "İhramlı kadın yüzünü örtmez ve eldiven giymez." (Malik. 1981: 15).

İmam Malik: İhramdayken eldiven giyen kadının fidye vermesi gerekir demiştir (İbn Ruşd, 1973: I/490).

Malik'in Abdullah b. Ömer'in fetvası olarak rivayet ettiği haber, yine Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen, ihramlının giymemesi gerekenler merfu hadisinin son cümlesidir. el-Buharî ve Muslim Sahihlerinde sadece bu cümleyi almamışlardır. (Buharî, 1987: 21 ; Muslim, 1981: 1).

9-Abdullah İbn Amr b. el-Hazrami bir hizmetçisini Ömer b. el-Hattab'a götürerek şöyle dedi:"Bunun elini kes, çünkü hırsızlık yaptı." Ömer sordu: "Ne çaldı?" Abdullah: "Altmış dirhem değerinde eşime ait bir aynayı çaldı." dedi. Hz. Ömer: "Onu serbest bırak, bundan dolayı el kesilmez. Çünkü eşyayı çalan hizmetçinizdir." (Malik. 1981: 33).

İmam Malik'in bu konudaki görüşü şöyledir: "Hizmetçinin hali hırsıza benzemez. O haine benzer, hainin ise eli kesilmez." (Malik. 1981: 33).

İmam Malik'in benimsediği bu fetva ile ilgili olarak Muvatta'da naklettiği merfu bir hadîs yoktur. "Hain'in durumuyla ilgili olarak diğer hadîs kitaplarında yer alan rivayetler şunlardır: Cabir b. Abdilllah şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah, hain, çapulcu (yağmacı) ve aşırıncının eli kesilmez, buyurdu." (Ebu Davud, 1981: 13).

10- Mervan b. el-Hakem'e aşırıncılık yapan birisi getirildi. Mervan onun elini kesmek istedi. Fakat Zeyd b. Sabit'e bunun durumunu sormak üzere birisini gönderdi. Zeyd ise şöyle cevap verdi: "Aşırıncılık yapanın eli kesilmez." (Malik. 1981: 33). İmam Malik bu konudaki görüşünü şöyle açıklar: "Çaldığı malın değeri el kesmeyi gerektiren miktarda olsun veya olmasın aşırıncının eli kesilmez." (Malik. 1981: 33).

Yukarda zikrettiğimiz gibi, Muvatta'da aşırıncının elinin kesilmeyeceğine dair merfu bir hadis yoktur. Ama diğer hadîs kitaplarında daha önce naklettiğimiz Cabir b. Abdilllah'ın rivayet ettiği merfu hadîs vardır.

Böylece Malik'in Muvatta'ya aldığı Zeyd b. Sabit'in fetvasıyla kendi görüşünün aynı olduğunu görüyoruz. Yukarda örneklerini sunduğumuz sahabî fetvalarıyla İmam Malik kendi görüşleri mukayese edildiği zaman elde edilen netice şudur; İmam Malik Muvatta'da naklettiği sahabî fetvalarını aynı zamanda kendi görüşü olarak benimsemiş ve böylece onun mezhebi ortaya çıkmıştır. Bu arada şunu da ilâve etmek istiyoruz: Onun rivayet ettiği sahabe fetvalarının çoğu ya bir ayete ya da bir hadîse dayanmaktadır.

Eğer sahabîler bir meselede değişik görüşlere sahip iseler, İmam Malik kendince bunlardan birini seçip almıştır. Bu da bir müctehid için normaldir. Çünkü onun fikhî hükümleri çıkarırken takip ettiği usul ve metodları vardır. Şurası muhakkaktır ki, İmam Malik sahabe fetvalarına son derece önem vermiştir. Bunun en açık misali de, el-Muvatta'ına çok miktarda sahabe fetvası alarak bunlarla amel etmiş olmasıdır. İşte benimseyip amel ettiği bu fetvalar diğer görüşleriyle birlikte mezhebinin meydana getirmektedir.

SONUÇ

Fazîlet ve üstünlükleri hem Allah hem de Peygamber'i Hz. Muhammed tarafından övülen ve tasdik edilen sahabîlerin dînî bir meselede söyledikleri sözlere, verdikleri fetvalara çoğunluk tarafından değer verilmiştir. Onların söz veya fetvalarının hüccet olduğuna delâlet eden aklî ne naklî deliller vardır. Onlar Müslümanların en hayırlı neslidir. Onlar Kur'an ve vahyin inişine şahit olmuşlar, ilimlerini Hz. Peygamber'den almışlardır.

Fikhî görüşleri mezhep haline gelmiş büyük imamlardan Ebu Hanîfe, eş-Şafîi, Malik ve Ahmed b. Hanbel de sahabe söz ve fetvalarını, fikhî delillerinin kaynağı olarak kabul etmişlerdir.

Bunlardan İmam Malik, fıkıh ve hadîs konusunda te'lif ettiği ünlü eseri Muvatta'ına birçok sahabe söz ve fetvasını almış ve büyük ölçüde onlarla amel etmiştir. Çünkü ona göre; sahabî söz ve fetvaları sünnettir, sünnet ise, sahabenin söz, fetva ve tatbikatında yer almaktadır. Bu fetvalar, Sahabîlerin İslam'ı nasıl uyguladıklarını ve doğru bir şekilde anladıklarını yansıtmakta olup, Sahabîlerin günlük hayatlarında Hz. Muhammed'in öğretilerini nasıl uyguladıklarını açıklamaktadır. Ayrıca bu fetvalar, İslam hukukunun evrimini daha derinlemesine anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Kaynakça

Bilmen, Ö. N. (1967). Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, Bilmen Yayınevi, İstanbul.

Buharî, Muhammed İbn İsmâ'il. (1987) el-Cami'us-Sahîh, Dâru'sh-Şa'b, Kâhire.

Ebu Davud, Suleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistanî. (1981). es-Sunen, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Ebu Zehra, Muhammed. (1967). İbn Hanbel, Daru fikri'l Arabi, Kahire.

Ebu Zehra, Muhammed. (1968). İslâm'da fikhî mezhepler tarihi (Türkçesi: AbdulKadir Şener.

Ebu Zehra, Muhammed. (1969). Ebu Hanîfe, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarından, Ankara.

Ebu Zehra, Muhammed. (1984). İmam Malik / Hayatı - Görüşleri - Fıkıhta Yeri, Hilal Yayınları, Ankara.

- Ebu Zehra, Muhammed.(1973). İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkıh usulü), (Türkçesi: Abdulkadir Şener, İlahiyat Fakültesi Yayınlarından, Ankara.
- ed-Dımeşkî, Muhammed b. Abdirrahman. (1981). Rahmetu'l-umme fi ihtilâfi'l-eimme, İst.
- el-Leknevî, Muhammed. (2002). Fevathu'r-Rahamut bi- şerhi Musellemi's-Subut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Gazzalî, Muhammed Ebu Hamid. (1906). el-Müstaşfa fi 'ilmi'l-uşûl, Bulak, Kâhire.
- Hafîdu İbn Ruşd, Muhammed. (1973). Bidayetu'l-Muctehid ve nihayetu'l-muktesid, Arslan Yayınlar, İstanbul.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed. (1938). el-Kifaye fi ilmi'r-rivaye, Haydarabad.
- Hattabî Ebu Suleyman, el-Bustî. (1981). Ma'alimu's-Sunen Şerhu Ebî Davud, İstanbul.
- İbn Hacer, el-Askalânî. (1884). Hedyu's-sarî mukaddimet Fethi'l-Barî, Bulak, Kâhire.
- İbn Hallikan, Ahmet. (1948). Vefeyatu'a'yan ev ebnu ebnaî-z-zaman, Dâru'n-Nedve, Kahire.
- İbn Hanbel, Ahmed. (2001). Müsned, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed. (1955). İ'lâmu'l-muvakkî'n an Rabbi'l-alemin, Mısır.
- İbn Kesîr, İmadu'd-Dîn. (1970). el-Bidaye ve'n-nihaye fi't-tarîh, Beyrut.
- İbn Mace, Muhammed. (1981). es-Sunen, İstanbul.
- İbnu'l-Esîr Mecdu'd-Dîn Ebu's-Seadet. (1979) en-Nihaye fi ğarîbi'l-hadîs ve'l-eser, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- İbnu'n-Nedîm. (1978). el-Fihrist, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut.
- İbnu's-Salâh Ebu Amr Osman. (1966). Ulûmu'l-hadîs, Haleb.
- Koçyiğit, Talât. (1977). Hadîs tarihi (İlahiyat Fakültesi Yayınlarından, Ankara.
- Malik İbn Enes. (1981). el-Muvatta, İst.
- Mîras, Kamil(1976). Sahîh-i Buharî muhtasarı tecrîd-i sarîh tercemesi (şerh), Ankara.
- Muslim İbnu'l-Haccac. (1981). el-Cami'u's-Sahîh, İst.
- Nesâî, Ahmet. (1981). es-Sunen, İst
- Rağîb el-İsfahânî. (1992). el-Müfredât, Dâru'l-Kalem, Suriye.
- Subhî, es-Salih. (1978). en-Nüzümü'l-İslâmiyye, Beyrut.
- Suyûtî, Abdirrahman. (1998).Tenvîru'l-havalik şerhu Muvatta'i Malik, Darul Kütübül Alemi, Beyrut.
- Şatîbî, Ebu İshak. (1997). el-Muvafakat fi usulî'ş-şerî'a, Daru İbn Affan, Mısır.
- Şener, A. (1974). Kıyas İstihsan İstıslah, Ankara.
- Tirmizî, Muhammed İbn İsa. (1981). es-Sunen, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Zeydan, A. (1977). el-Vecîz fi usulî'l-Fıkıh, İkbal Yayınları, İstanbul.

Okul Yönetiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Okul Yöneticilerinden Sorunlara Çözüm Önerileri

Problems Encountered in School Management and Suggestions for Solutions from School Administrators

ÖZET

Eğitim bireylerin davranışlarında kasıtlı davranış değişikliği yaratma sürecidir ve toplumların gelişmişliğinde çok önemli bir işlevi vardır. Eğitimin planlı bir şekilde yapıldığı kurumlar olan okullarda, eğitim-öğretim faaliyetlerinin sağlıklı ilerlemesi ve eğitimin hedeflerine ulaşması büyük oranda okul yönetimine bağlıdır. Okul yönetimleri eğitim-öğretim faaliyetlerinin hedefine ulaşması için kurumunu yönetirken birçok sorunla karşılaşmaktadır.

Araştırmamızın amacı; okul yönetiminde okul yöneticilerinin karşılaştıkları sorunları belirlemek ve yine okul yöneticilerinden bu sorunlara çözüm önerileri getirmeleridir. Samsun ilinde görev yapan okul yöneticilerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile belirlenen 34 yöneticiye yarı yapılandırılmış görüşme formları uygulanmış ve sonuçlar betimleme yöntemiyle analiz edilmiştir.

Araştırmamızda okul yöneticilerinin karşılaştıkları sorunlar genel olarak daha önce yapılan araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Diğer araştırmalardan farklı olarak okul yöneticilerinin görev sürelerinin kısa olmasını sorun olarak gördükleri sonucu araştırmamızın sonuçlarında çıkmıştır. Okul yöneticileri belirledikleri her soruna çözüm önerileri getirmiş olup, ödenek ve personel ihtiyaçlarına yönelik çözümlerde neredeyse bütün yöneticilerin hemfikir olması dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul Yöneticisi, Eğitim, Çözüm Önerileri

ABSTRACT

Education is the process of creating deliberate behavioral change in the behavior of individuals and has a very important function in the development of societies. In schools, which are institutions where education is carried out in a planned manner, the healthy progress of education and training activities and the achievement of the goals of education largely depend on school management. School administrators face many problems while managing their institutions in order to achieve the goals of education and training activities.

The aim of our research is to determine the problems faced by school administrators in school management and to ask school administrators to suggest solutions to these problems. Semi-structured interview forms were applied to 34 administrators determined by maximum diversity sampling method among the school administrators working in Samsun province and the results were analyzed by descriptive method.

In our research, the problems faced by school administrators are generally similar to the previous studies. Unlike other researches, the results of our study show that school administrators see the short term of office as a problem. School administrators suggested solutions to each problem they identified, and it is noteworthy that almost all administrators agreed on solutions for funding and personnel needs.

Keywords: School Administrator, Education, Solution Suggestions

GİRİŞ

En bilinen tanımıyla eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Başaran, 1984). Eğitim, insan ihtiyaçlarının en başında gelen ve insanın olgunlaşması sürecine katkıda bulunan en önemli faaliyettir. İnsanın okuma ve yazmayı öğrenmesinde, kendini geliştirmesinde, meslek sahibi olmasında, kendini ifade edebilmesinde ve sosyalleşmesinde eğitimin payı çok büyüktür. İnsanların, toplumların ve ülkelerin refahında, mutluluğunda ve kalkınmasında temel belirleyicilerinden biri eğitimidir.

Eğitim-öğretim denince akla ilk olarak okullar gelmektedir. Okulların başarısı iyi yönetilmelerine bağlıdır. Okullar, insan odaklı örgütler olduğu için, yönetilmesi ve geliştirilmesi diğer örgütlerden biraz daha zor olabilmektedir. Bu zorlukların aşılması ve kaliteli bir okul ortamı oluşturulması için okul yöneticilerine büyük görevler düşmekte ve bu yüzden okul yöneticilerinin kendilerini sürekli geliştirmeleri gerekmektedir (Karacaoğlu, 2008).

Ümran Üysal¹
Mustafa Kaya²
Bünyamin Emeksiz³
Hasan Kaya⁴

How to Cite This Article

Üysal, Ü., Kaya, M., Emeksiz, B. & Kaya, H. (2023). "Okul Yönetiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Okul Yöneticilerinden Sorunlara Çözüm Önerileri", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3421-3427. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.71802>

Arrival: 16 June 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğretmen, MEB, İstanbul, Türkiye

² Öğretmen, MEB, Samsun, Türkiye

³ Öğretmen, MEB, Samsun, Türkiye

⁴ Öğretmen, MEB, Samsun, Türkiye

Okulların istenilen eğitimi sunabilmesi için; olumlu okul kültürünü benimsemiş kadrolara sahip, içinde bulunduğu toplumun ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebilen, yeniliklere karşı uyum gösteren kurumlar olması gerekmektedir. Okulların bu beklentilere cevap verebilmesi, okul müdürü başta olmak üzere tüm okul yöneticilerinin göstereceği yönetsel performansa bağlıdır.

Okul; öğrenci, veli, öğretmen, okul müdürü, müdür yardımcıları ve diğer paydaşlarıyla birlikte bir kurumdur ve bu kurumu istenilen hedefe yöneltecek olan okul müdürü başta olmak üzere bütün okul yönetimidir. Okul yöneticileri etkili liderlik becerileri gösterebilir yapıda olmalıdır ki bütün bu paydaşları eşgüdüm halinde eğitim hedeflerine yönlendirebilmelidir. Etkili liderlik becerileri; doğru iletişim kurma, vizyon sahibi olma, verimli zaman yönetimi, güvenilir ve yaratıcı olma, gelişimsel odaklı, dürüst ve yaratıcı olma şeklinde sıralanabilir.

MEB “Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği”nde okul yöneticilerinin ve okul yönetiminin görevleri “öğretmenlere, öğrencilere, velilere ve çevreye eğitim ve öğretimde liderlik yapmak, verimliliği artırmak, takım çalışması ile okulun çevreyle kaynaşmasına ve örgüt kültürünün geliştirilmesine dönük faaliyetler yapmak ile okulu her an eğitim ve öğretime hazır bulundurmak olarak ifade edilmiştir (Meb, 2021).

Okul yöneticileri görev ve sorumluluklarını yerine getirirken çok çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların eğitim sistemimizin özelliklerinden kaynaklandığı düşünülse de çözümsüz değildir. Özellikle; kalabalık sınıflar, finansman sorunları, öğretmenlerin niteliği, eğitim politikalarının sık değişmesi gibi sorunlar konuyla ilgili yapılmış birçok araştırmada değinilen ortak soranlar olarak dikkat çekmektedir.

Okul yönetim kadrosunun başı okul müdürüdür. Okulun genel olarak belirlenen hedeflere taşınmasında esas sorumlu okul müdürüdür. Müdür yardımcılarında öğretmene, velilerden servis şoförlerine kadar bütün paydaşları aynı hedef doğrultusunda yönlendirmek okul müdürünün görevidir.

Okul Yönetim Süreçleri

Okullar bir eğitim kurumu olması nedeniyle çevresinden etkilenen ve aynı oranda etkilendiği çevresini etkileyen kurumlardır. Bu nedenle okul müdürü başta olmak üzere bütün okul yöneticilerinin dikkatle kullanması gereken yönetim süreçleri şu şekildedir:

1.Planlama: Planlar, tüm çalışmaları şekillendirmekte, çalışma sürecini ve sonuçlarını etkilemektedir (Karakütük, 2019). Planlama faaliyetleri, okulların gelecekteki hedeflerini belirleme ve hedeflere yönelik öngörülerini saptama işlemidir.

2.Örgütlenme: Bir eğitim kurumu olan okullarda örgütlenme, belirlenene eğitim hedefine ulaşmak için çalışanların iş bölümü yaparak çabalarını birleştirdikleri bir düzendir.

3.İletişim: Birden fazla kişi arasındaki bilgi, duygu ve düşüncenin her türlü araçla transferine iletişim denilmektedir. Çok sayıda insanın bir arada yaşadığı okulda; iş bölümünün sağlıklı yapılması, örgütlü bir toplum olarak kuralların sağlıklı işleyebilmesi için iletişim çok önemli bir yer tutmaktadır.

4.Eş güdümlenme: Belirli bir amaca ulaşabilmek için türlü işler arasında bağlantılı, ilişki, düzen ve uyum sağlamaktır (TDK,2023). Eş güdümlenme, bir eğitim örgütü olan okullardaki kişiler arasındaki görev ve sorumlulukların zamanında gerektiği şekilde yerine getirilmesini sağlar.

Konuyla İlgili Benzer Çalışmaların Sonuçları

Gündüz ve Can’a göre (2011) okullarda fizikî koşullar, yönetim, program ve öğretmenlerin özlük haklarından kaynaklı bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar kalabalık sınıflar, oyun alanlarının yetersizliği, ders araç gereçlerinin yetersizliği, yöneticilerin görüş ve öneri almaksızın tek taraflı kararlar almalarıdır.

Gümüseli’nin (2002) araştırma sonuçlarına göre, okul müdürleri okul yönetiminde maddî kaynak yetersizliği, araç-gereç ve teknolojik yetersizlikler, derslik ve maaş yetersizliği, öğrenci devamsızlığı, personel yetersizliği, vb. sorunlarla karşılaşmaktadır.

Gedikoğlu (2005) araştırmasında okul yöneticilerine her dönemde siyasi otoriteler tarafından yapılan baskının en önemli problem olduğu sonucuna varmıştır. Bunun yanında okulların fiziksel olarak yetersiz olması, eğitim politikalarının sık değişimi ve veli kaynaklı problemlere de araştırmacı değinmiştir.

Demirtaş ve diğerlerine (2007) göre, okullarda yönetsel, öğretimsel ve eğitimsel boyutlarda sırasıyla öğretmen, öğrenci, okul binası, yönetim ve okul ikliminden kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların okul yöneticilerin görevlerini olumsuz etkilediği sonucuna araştırmacılar ulaşmıştır.

Yöntem

Araştırmamızda nitel araştırma deseni ve durum çalışması modeli yöntem olarak seçilmiştir. Bu yöntemin seçilmesinde araştırmamıza konu olan unsurun derinlemesine analiz etmek istememiz belirleyici olmuştur. Durum çalışması bir durumu, olayı, eylemi, bir programı veya süreci ayrıntılı ve derinlemesine analiz etmeye yardımcı olan, olaylar ve davranışlar hakkında zengin ve önemli bakış açıları sağlayan bir araştırma yöntemidir (Brown, 2008; Stake, 1995; Yıldırım ve Şimşek, 2006; Yin, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmamızın evreni Samsun ilinde görev yapan devlet okullarındaki bütün okul yöneticilerinden oluşmaktadır. Ancak araştırmamızın sonuçları yapılan örnekleme yöntemiyle seçilen 34 okul yöneticisinden elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Örneklemin seçiminde maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesinde belirlenen kriterlere göre maksimum farklı özellik gösteren okul yöneticilerinin seçilebilmesi etkili olmuştur. Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin özellikleri aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 1: Okul Yöneticilerinin Kişisel Özellikleri Tablosu

Kişisel Özellikler	Özellik Türleri	Kişi Sayısı	Yüzde
Kıdem Süresi	1-5 Yıl	4	11,76
	5-10 Yıl	19	55,89
	10-20 Yıl	9	26,48
	20 Yıl ve üzeri	2	5,87
Eğitim Durumu	Ön lisans	1	2,94
	Lisans	23	67,64
	Yüksek Lisans	8	29,42
Branş	Sınıf Öğretmenliği	11	32,35
	Türkçe	3	8,84
	Beden Eğitimi	4	11,76
	Meslek Dersleri	5	14,70
	Genel Bilgi Dersleri	11	32,35

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan okul yöneticilerinin 55,89'unun yöneticilikteki kıdeminin 5 ile 10 yıl arasında olduğu görülmektedir. Okul yöneticilerinin branş olarak dağılımlarına bakıldığında geneldi sınıf öğretmeni ve genel bilgi dersleri öğretmenlerinin diğer branşlara göre çoğunlukta olduğu görülmektedir. Okul yöneticilerinin % 67,64'ünün lisans mezunu olduğu tablodan anlaşılmakta olup %29,32 ile yüksek lisans mezunu okul yöneticisinin okullarda görev yaptığı görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplamada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu alanında uzman bir akademisyenin görüşlerinden yararlanılarak hazırlanmış ve yapılan görüşmelerden sonra form güncellenmiştir.

Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin ve görev yaptığı okulların adı yöneticilerin isteği üzerine paylaşılmamış olup okul yöneticileri YNT1, YNT2 şekline kodlanmıştır. Form için her yönetici ile 30 dakikalık görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler araştırmaya katılanların da izni alınarak ses kaydına alınmış ve görüşme bittikten sonra yanıtlar Microsoft Word aracılığıyla yazıya geçirilmiştir.

Verilerin Analizi

Toplanan verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Betimsel analiz yönteminin tercih edilmesinde yöntemin toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini ve önceden belirgin olmayan temaların boyutlarının ortaya çıkarılmasına olanak sağlaması etkili olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

BULGULAR

Okul yöneticileri okul yönetimlerinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin bu konudaki çalışmaları destekler nitelikte sorunlardan bahsetmiştir. Benzer çalışmalardan farklı olarak bizim araştırmamızda okul yöneticileri yöneticilerin yer değiştirme süresinin kısa olmasını sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. Diğer bulgular benzer çalışmalarla örtüşmektedir. Yöneticilerin okul yönetiminde karşılaştıkları sorunlara yönelik görüşleri aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo2: Okul Yöneticilerinin Karşılaştığı Ekonomik Sorunlara İlişkin Bulgular

Temalar	Alt Kategoriler	Frekans
Okulların Ekonomik Durumları	Fiziksel Şartların İyileştirilmemesi	24
	Ödenek İhtiyacının Karşılanmaması	21
Okul Yöneticilerin Mali Hakları	Maaş	9
	Ek ders ve Diğer Haklar	29

Tablo 2 incelendiğinde 34 okul yöneticisinden 24'ünün okulların fiziksel şartlarının yeterince iyileştirilmediğini 21 tanesi ise ihtiyaç duyulan ödenek ihtiyacının karşılanmadığını belirtmiştir. Çalışmaya katılan toplam yönetici sayısı dikkate alındığında bu sorunlara değinen yönetici sayısının önemli olduğu görülmektedir. Bunun yanında 34 yöneticiden 29'unun yöneticilerin ek ders ve yöneticilere özgü mali bazı haklarında kayıplarının olduğunu dile getirmişlerdir. Yöneticilerden bazılarının okul yönetiminde karşılaştığı ekonomik bulgularına ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Okulumuz fiziksel olarak kötü durumda. Yapım yılı 1998 olan bir bina. Muhtelif yerlerinde sıkıntılar var ve çözmek için okul yönetimi olarak çaba harcıyoruz ama elimizden pek bir şey gelmiyor. İhtiyaç duyduğumuz ödenğe ulaşamıyoruz. Gelen ödenekler de sadece okulun rutin ihtiyaçlarına yetiyor maalesef(YNT4)”.

“Okullarda bizlerin yaşadığı en önemli sorunlar ekonomik tabanlı. Hem kendi açımdan hem de okul açısından. Müdür yardımcısı olduğum için haftalık 20+3 saat ek ders alıyorum. İdareci olmayan aynı branştaki arkadaşlarım destekleme ve yetiştirme kurslarıyla çok daha fazlasını alıyor. Üstelik ben her gün 9 saat mesai yaparken o arkadaşlarım dersi bittiğinde okuldan gidiyor. Bu durum böyle olmamalı. Bence arada yönetici lehine ekonomik de bir fark olmalı. Aynı okulda görev yaptığım bir arkadaş da okulda teknik müdür yardımcısı ve ekonomik bazı yükümlülükleri var. Bu yükümlülükleri taşıyan insanların maaşları bence farklı olmalı. Aynı maaşı alıyoruz ve o arkadaş bu yükümlülüğü bir kazanç elde etmeksizin alıyor üzerine. Bu gibi durumlar yöneticilerin idareciliği bırakma fikrini hep aklının bir köşesinde tutmasına neden oluyor(YNT21).”

Tablo 3: Okul Yöneticilerinin Karşılaştığı İş ve Personel Kaynaklı Sorunlar Tablosu

Temalar	Alt Kategori	Frekans
İş Yoğunluğu	Gereksiz Prosedür	23
	Mevzuatın Sık Sık Değişmesi	19
	Yeterli Personelin Bulunmaması	30
Personelden Kaynaklanan Sorunlar	Astlardan Kaynaklanan Sorunlar	14
	Üstlerden Kaynaklanan Sorunlar	11

Tablo 3 incelendiğinde okul yöneticilerinin gereksiz prosedürlerden, okulda yeterli personelin bulunmamasından ve mevzuatın sık değişmesinden rahatsız oldukları görülmektedir. Özellikle yeterli personelin bulunmaması yöneticiden 30'unun ortak kanaati olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanında okul yöneticilerinin bir kısmının astlarından kaynaklı sorunlar yaşadığı bir kısmının ise üstlerinden kaynaklı sorunlar yaşadığı da görülmektedir. Okul yöneticilerinden bazılarının karşılaştığı iş ve personel kaynaklı sorunlar sorusuna verdiği cevaplar aşağıdaki gibidir:

“Yıllardır yöneticilik yapıyorum farklı okullarda. Merkezdeki okullar da dahil daha yeterli personeli olan bir okulda çalışmadım. Özellikle yardımcı personelin eksik olması okulun genel temizliğini ciddi sıkıntıya sokuyor. Ayrıca bir çok branşta ücretli diye tabir edilen öğretmenler çalıştırıyoruz. Her sene onların sigortası, farklı hesaplanan ek dersleri gibi gereksiz işlerle uğraşıyorum. Ayrıca bu arkadaşların bir kısmı tam anlamıyla öğretmen de değil(YNT8).”

“ Sık sık değişen mevzuatlara yetişemiyoruz artık. Bu gün doğru bildiğimiz yarın yanlış oluyor. Tam anlamıyla sürekli bir mevzuat takibi gerekiyor. Bu durum bizim değişen mevzuatı özümsememize de engel oluyor. Nasıl olsa yarın o da değişir gözüyle bakıyoruz artık. Bunun yanında birçok gereksiz evrak yüküne hala sahibiz. DYS gelince rahat edeceğimizi düşündük. Kısmen daha da evrakla uğraşır da olduk ama halen daha neden yapıldığını bilmediğimiz birçok yazıya cevap verme, saklama gibi işlerle uğraşmak durumunda kalıyoruz(YNT17).”

“ Bana göre yöneticiliğin büyük kısmı herkesle doğru iletişim kurabilmekten geçiyor. Bunu yapabilen insanlar gerçekten iyi yönetici olarak kabul görüyor. Ancak sadece yöneticilerin değil öğretmen ve yardımcı personellerde dahil bütün eğitim çalışanlarının bu etkili iletişim kurma becerilerine sahip olması gerek. Birçok okulda müdürle müdür yardımcılarının, öğretmenle hizmetlilerin arasında sıkıntılar var(YNT25).”

Tablo 4: Okul Yöneticilerinin Karşılaştığı Diğer Sorunlar Tablosu

Diğer Sorunlar	Frekans
Okul Yönetimine Müdahale	9
Liyakat Sorunu	7
Kısa Görev Süresi	14
Sendikal ve Siyasal Baskılar	23
Yetki-Sorumluluk Dengesizliği	24
Eğitim-Öğretim Dışı İşler	20
Denetlenmeme	6
Olumsuz Okul İklimi	8
Emri-vaki Uygulamalar	7

Tablo4 incelendiğinde okul yöneticilerinin karşılaştığı bazı sorunlar görülmektedir. Okul yöneticileri sorumluluklarına oranla yetkilerinin olmamasından son derece şikayetçidir. 34 yöneticiden 24'ünün bu soruna değinmesi dikkat çekmektedir. Bunun yanında okul yöneticilerine siyasal ve sendikal baskıların yapıldığı, okul

yöneticilerinin eğitim-öğretim dışı işlerle uğraşmak zorunda kaldığı ve bazı üstleri tarafından bazı keyfi uygulamalara mağruz kaldıkları da yine tabloda dikkat çeken sorunlar olarak görülmektedir. Yöneticiler tarafından yoğun olarak ifade edilen bu sorunların yanında okul yöneticileri okul yönetimine üstleri ya da okul dışından müdahale edilmeye çalışıldığı, bazı durumlarda üstleri tarafından keyfi tutumlara mağruz kaldıkları, okulların yeterince denetlenmediği, okul değiştirdiklerinde olumsuz bir okul ikliminin içinde bulunabildikleri de yine ifade edilmiştir. Okul yöneticilerinin karşılaştığı sorunlara diğer başlığı altında verilen bazı cevaplar aşağıdaki gibidir:

“Okul müdürleri olarak her şeyden sorumluyuz ama ne kadar yetkiliyiz. Sorumluluğumuzun yanında yetkilerimiz çok sınırlı. Keyfi rapor alan öğretmen için ne yapabiliyoruz? Hiçbir şey. Ama o rapor yüzünden aksayan eğitimden biz sorumluyuz. Bu mantıkla doğru bir sonuca varamayız. Ne kadar yetkimiz varsa o kadar sorumlu tutulmalıyız diye düşünüyorum(YNT28).”

“Okul yöneticisi olarak bizler kararlar alırken tamamen yönetmelik ve vicdan çerçevesinde kararlar alamıyoruz. Merkezi bir okulun müdürü olarak neredeyse her uygulamada her gün ya bir siyasinin müdahalesiyle uğraşıyorum ya da bir sendika yetkilisinin. Bu durum bizi hata yapmaya ve stres altında çalışmamıza neden oluyor. Bu durumdan dolayı merkez dışında kırsal bir okulda görev yapmak istiyorum bundan sonra(YNT5).”

“Ben kendimi müdür yardımcısı da olsam bir eğitimci olarak görüyorum. Okulun kırılan camıyla, akıtan çatısıyla ya da dökülen boyasıyla uğraşmak zorunda kalmamalıyım bir eğitimci olarak. Çoğu zaman bu gibi sorunları kendi yarattığımız finansal kaynaklarla çözüyoruz. Peki bir eğitimcinin görevi mi? Bence kesinlikle değil. Ben sadece eğitim-öğretim işleriyle uğraşmalıyım. Eğitim-öğretim dışı işlerle eğitimle ilgisi olmayan bir birim ilgilenmeli ve bize bu durumu yansıtmamalı(YNT9).”

“Kalabalık bir okulda müdür yardımcısıyım. Benim dışımda 5 arkadaşım daha var müdür de dahil. Çoğunu okul yöneticisi olacak yeterlilikte görmüyorum kesinlikle. Okuldaki diğer bütün personel de hemen hemen aynı fikirde. Bu okul yönetimi için çok olumsuz bir durum. Herkes yöneticiliğini kabul ettiği ve yöneticiliği hak ettiğini düşündüğü idareciler tarafından yönetilseydi o okulda çok daha doğru bir eğitim ortamı oluşurdu. Bence en önemli sorunlardan biri bu liyakat sorunu(YNT11).”

“14 yıldır okul yöneticisiyim. Son birkaç yıl hariç neredeyse her yıl denetlenirdik. Yanlış yaptığımız ne varsa orada öğrenir ve ona göre düzeltirdik. Ama 5 yıldır bir kere bile müfettiş görmedim. Yaptıklarımız ya daha önceki yıllarda ezberlediğimiz şeyler ya da diğer okulların uygulamalarının aynısı. Okullar bu kadar kendi başına bırakılmamalı. Eskisi gibi okullara eğitim müfettişleri mentörlük yapmalı(YNT30).”

“Okul yönetimlerini en çok yoran ve enerjisini düşüren işler bana göre üstlerimizin keyfi uygulamaları ve emrivaki olarak bize dayattıkları işler. Bu uygulama ve işler ne görev tanımımızda var ne de bu iş ve uygulamalara mağruz kalınırken fikrimiz alınıyor. Sadece tek merkez bu böyle yapılacak deniliyor ve yapmamız bekleniyor. Haliyle bu da bizi yaptığımız işe karşı soğutuyor ve gizli de olsa karara direnme düşüncesini bizde var ediyor(YNT26).”

“Bir okul müdürü olarak okul yöneticileri için belirlenen 4 yıllık sürenin yetersiz olduğunu düşünüyorum. Görev başladıktan bir iki yıl sonra görev değişikliği olacak mı olmayacak mı, nerede devam ederiz gibi düşüncelerde buluyoruz kendimizi. Bu da bizim okul içindeki motivasyonumuzu düşürüyor. Bu sürenin daha uzun olması gerekiyor(YNT23).”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Samsun ilinde görev yapan maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle seçilmiş 34 okul yöneticisiyle yapılan görüşmede okul yöneticilerinin daha önce bu alanda yapılmış çalışmalarla benzer sorunlarla karşılaştıkları belirlenmiştir. Bunun yanında çalışmamızda diğer çalışmalardan farklı olarak bazı okul yöneticilerinin 4 yıl olan okul yöneticiliği süresinin kısa olması nedeniyle sorunlar yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmamızda ortaya çıkan sorunlar aşağıdaki gibidir

- 1.Okullarda yeterli personel bulunmamaktadır.
- 2.Okulların fiziki şartlarının yeterince iyi olmaması
- 3.Okulların ihtiyaç duyduğu ödeneklere ulaşamaması
- 4.Mevzuatın sık sık değişmesi
- 5.Gereksiz prosedürlerle okul yöneticilerinin üzerindeki iş yükünün artması
- 6.Okul yöneticilerinin astları ve üstleriyle sorunlar yaşaması
- 7.Okul yöneticilerinin eğitim-öğretim dışı işlerle uğraşmak zorunda kalması

- 8.Okul yönetimlerine sendikal veya siyasi baskıların yapılması
- 9.Okul yöneticilerinin yetkilerinin sorumluluklarını yerine getirmede yetersiz kalması
- 10.Okul yönetimlerinin üstleri tarafından keyfi uygulamalara tabi tutulması
- 11.Okulların yeterince denetlenmemesi
- 12.Okul yöneticilerinin maaş ve ek derslerinde okul yöneticileri olması nedeniyle yeterli artışın sağlanmaması
- 13.Okul yöneticilerinin liyakatsiz yöneticilerle çalışmak zorunda kalması
- 14.Okul yöneticilerinin 4 yılla sınırlandırılan görev süresini yetersiz bulması

Yukarıda belirtilen sorunlara okul yöneticileri çözümler de getirmişlerdir. Bu çözümleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- a.Okullar kendi bütçelerine sahip olmalı ve bu bütçeleri il-ilçe insiyatifine kalmaksızın kendi ihtiyaçlarına göre harcayabilmeliler
- b.Okullara yeteri kadar personel görevlendirilmeli. Yardımcı hizmetli sayıları arttırılmalı ve okullarda ücretli öğretmen yerine kadrolu öğretmenler atanmalı
- c.Okul yöneticilerinin almış oldukları ek ders ve görevi gereği aldığı tazminat miktarları arttırılarak okul yöneticiliği cazip hale getirilmeli
- d.Okul yönetimlerine sendikal, siyasi baskılar yapılmamalı
- e.Mevzuatlar sık sık değiştirilmemeli ve gereksiz prosedürler sadeleştirilerek okul yöneticilerinin üzerindeki iş yükü azaltılmalı
- f.Üst yönetimler, okul yöneticileriyle yapılacak çalışmalar hakkında istişarelerde bulunmalı. Keyfi ve emri vaki uygulamalardan kaçınmalı.
- g-Okul yöneticileri eğitim-öğretim dışı işlerle uğraşmak zorunda kalmamalı, tamir-tadilat gibi konularla ilgilenecek birim okula bu işlerin yoğunluğunu aksatmadan halletmeli.
- h-Okullarda yöneticilerin sorumlulukları ile yetkileri orantılı olmalı, okul yöneticilerinin yetkileri arttırılmalıdır.
- i-Okullara yöneticiler liyakata dayalı olarak atanmalı ve görev süreleri uzatılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Başaran, İ.(1984). Eğitime Giriş, Ankara Gal Yayınevi,(s14-15).
- Bozkurt, S.(2012). Okul Müdürlerinin Okul Yönetiminde Karşılaştığı Sorunlar, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2):349 -368
- Can, E. (2022). Okul Yönetiminin Sorunları: Okul Müdürlerinin Değerlendirmeleri, Yaşadıkça Eğitim, Cilt 36, Sayı 2, s.402-433.
- Demirtaş, H., Üstüner, M., & Özer, N. (2007). Okul yönetiminde karşılaşılan sorunların öğrenci ve okul ile ilgili değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 51, 421-455.
- Gedikoğlu, T., Şahin, S. ve Büyükelbaşı, (2004). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Kültürel Liderlik Davranışlarına İlişkin Yönetici Ve Öğretmen Algıları, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 19, 73-84.
- Gümüşeli, A.İ. (2001). Çağdaş Okul Müdürünün Liderlik Alanları, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 28, 531-548
- Gündüz, Y., & Can, E. (2011). Öğretmenlerin eğitim sistemi ve uygulamalarına ilişkin güncel sorunları algılama düzeylerinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(4), 745-774.
- Karacaoğlu, Ö.C. (2008). Öğretmenlerin Yeterlilik Algıları, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 70-79
- Karakütük, K. (2019). *Eğitim planlaması*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2021b). *Millî Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarına yönetici seçme ve görevlendirme yönetmeliği*. Resmi Gazete 5 Şubat 2021. Sayı: 31386. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/02/20210205-1.htm>

Usta, E., Boğa F.(2021). Okul Yöneticilerinin Okul Yönetiminde Yaşanan Sorunlara İlişkin Görüşleri, *Harran Maarif Dergisi*, Volume/Cilt 6 Issue/Sayı 1

Göreve Yeni Başlayan Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Problems Faced by Newly Appointed School Administrators and Suggestions for Solutions

ÖZET

Göreve yeni başlayan okul yöneticilerinin karşılaştıkları sorunları belirlemek ve bu sorunlara çözüm getirmek amacıyla yapılan çalışmamızda 2021-2022 ve 2022-2023 eğitim-öğretim yıllarında Samsun ilinde yöneticilik görevine başlayan yöneticilerden 39 tanesi amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Araştırmaya katılan yöneticilere yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmış ve sonuçlar betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, yöneticiler en çok tecrübesizlik nedeniyle sorunlar yaşamaktadır. Bunun yanında gereksiz evrak yükü, diğer yöneticilerle yaşanan sorunlar, üstlerin yanlış tutumu, astların yöneticileri kabullenmemesi, öğrenci-veli-öğretmenle yaşanan iletişim sorunları ve ödene sıkıntısı da göreve yeni başlayan yöneticilerin sıklıkla sorun yaşadığı konular olarak belirlenmiştir. Yöneticiler bu sorunlarla başa çıkabilmek için yöneticiler arasından deneyimli güvenilir birini kendilerine mentor olarak seçtiği, her zaman iletişim kanallarını açık tutup sabırlı davrandıkları, sorunlara sakin ve yapıcı bir tutumla yaklaştıkları, düzenli olarak mevzuatı takip ettikleri ve bazı durumlarda son çare olarak yasal işlemlere başvurdıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan yöneticilerle yapılan görüşme sonrasında; yöneticilere mutlaka deneyimi esas alan eğitimler verilmesi, deneyimli bir yöneticinin mentor olarak yeni yöneticiye atanması, yöneticiliğin öğretmenlikten ayrı profesyonel bir meslek olarak görülmesi, yöneticilerin iletişim konularında eğitimler alarak okulun paydaşlarıyla sık görüşmeler yapmasının sağlanması ve okula gönderilen ödeneklerin artırılması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mentor, Yönetici, Okul Yönetimi

ABSTRACT

In our study, 39 of the administrators who started to work as administrators in the 2021-2022 and 2022-2023 academic years in Samsun province were selected by purposeful sampling method in order to identify the problems faced by newly appointed school administrators and to propose solutions to these problems. A semi-structured interview form was applied to the administrators participating in the study and the results were analyzed by descriptive analysis method.

According to the results of the study, the most common problems experienced by administrators were inexperience. In addition, unnecessary paperwork burden, problems with other administrators, prejudiced attitudes of superiors, subordinates' lack of acceptance of administrators, communication problems with students, parents and teachers, and insufficient salaries were also identified as problems frequently experienced by new administrators. The administrators stated that in order to cope with these problems, they selected an experienced and reliable person from among the administrators as a mentor, kept communication channels open and were patient, approached the problems with a calm and constructive attitude, followed the legislation regularly and in some cases resorted to legal remedies as a last resort.

After the interviews with the administrators participating in the research, it was concluded that the administrators should be provided with experience-based trainings, an experienced administrator should be appointed as a mentor to the new administrator, administration should be seen as a professional profession separate from teaching, administrators should receive trainings on communication issues, frequent meetings should be held with the stakeholders of the school and the funds sent to the school should be increased.

Keywords: Mentor, Administrator, School Management

GİRİŞ

Eğitim, en bilinen tanımıyla bireylerin davranışlarında yaşantı yoluyla kasıtlı davranış değişikliği yapma sürecidir ve toplumların gelişmişliğinde en önemli unsurlardan biridir. Eğitim ülkelerin ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştirerek ekonomik anlamda piyasaya sunan faaliyetler bütünüdür. Ülkelerin yaşam kalitesi üzerinde eğitim öğretim faaliyetlerinin niteliği, bunlara harcanan zaman ve kaynakların miktarı etkili olmaktadır. Teknolojinin gelişmesi, zamana göre ihtiyaçların ve sorunların değişmesi, eğitimden beklentilerin çeşitlenmesi, bilgi paylaşımının hızlanması (Özbağ,2012) gibi hususlar öğretmenlere ve okullara bakışı tamamen etkilemektedir.

Onur Aydın ¹
Bahar Dursun ²
Fatma Damla Aydın ³
Bayram Kahraman ⁴

How to Cite This Article

Aydın, O., Dursun, B., Aydın, F. D. & Kahraman, B. (2023). "Göreve Yeni Başlayan Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3428-3434. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.71836>

Arrival: 16 June 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

² Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

³ Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

⁴ Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

Eğitimin planlı bir şekilde yapıldığı yer denilince akla okullar gelir. İnsan odaklı kurumlar olan okulların yönetilmesi birçok kuruma göre farklılık gösterir ve yönetilmesi birçok açıdan daha zor olabilir. Okulların iyi yönetilmesi ve kendinden beklenen eğitim hedeflerine ulaşabilmesi bu kurumların iyi yönetilmesine bağlıdır. Okulların iyi yönetilmesi de okul yönetimini oluşturan müdür ve müdür yardımcılarının istenilen yöneticilik becerilerine sahip kişiler olması gerekmektedir.

Okulların etkili yönetiminin öğrenci başarısı başta olmak üzere öğretimin niteliği, öğretmenlerin başarısı ve çevre üzerinde de olumlu etkileri olduğu kestirilebilir. Açıkalin'ın (1994) “okul ancak yöneticileri kadar kalitelidir” tespiti, okul yönetiminde okul yöneticilerinin yeterliklerinin önemini ortaya koyması bakımından önemli görülmektedir. Ancak okul yönetimleri ülkemiz şartlarında bazı durumlarda çaresiz ve etkisiz kalabilmektedirler. Kendilerinin kontrolü dışında gelişen ve okul yöneticisinin yapabileceklerini aşan konularda okul yöneticisinin üstlerinden ve okulun diğer paydaşlarından destek görmesi önemlidir. Müfredatın sık sık değişmesi, okula yeterli ödeneklerin gönderilmemesi, fiziksel şartların kötü olması, okul yönetimine baskı gruplarının etki etmesi gibi konular okul yönetimlerini ne kadar başarılı olurlarsa olsunlar olumsuz etkileyen unsurlar olarak görülmelidir.

Okul Yönetimi

Eğitim yönetimi, yönetimin eğitime uygulanması şeklinde tanımlanırken, okul yönetimi ise, eğitim yönetiminin okula uygulanmasıdır. Okul yönetimi, diğer bir ifadeyle, eğitim yönetiminin sınırları belli olan bir alanda uygulanmasıdır (Gündüz, 2008). Okul yönetimi, eğitim-öğretim kurumu olan okulu planlanmış eğitim hedeflerine ulaştırmakla görevlidir. Okul yönetimi okul müdürü, müdür başyardımcısı ve müdür yardımcısından oluşur. Okulun büyüklüğü ve türüne göre okul yönetimindeki yönetici sayısı farklılık gösterebilir. Okul yönetiminde bulunan yöneticilerin görevleri Milli Eğitim Bakanlığının ilgili yönetmelikleriyle sınırlandırılmıştır.

Okul müdürü; okul yönetiminin başıdır. Haftalık 2 saat ders okutma görevinin yanında yönetsel görevleri vardır. Okulun genel işleyişini yönetir ve bu işleştenden sorumludur. En önemli görevlerinden biri de okulun temsilini yapmaktır.

Müdür başyardımcısı; belli şartları sağlayan okullarda bulunur. Müdür yardımcılarının başıdır ve müdürün olmadığı zamanlarda müdüre vekalet eder. Ders programlarının yapılması, tahakkuk amirliği ve disiplin kuruluna başkanlık etmek yönetmelikte belirtilen belli başlı görevleridir. Haftada 2 saat ders okutma sorumluluğu da vardır.

Müdür yardımcısı; okulların büyüklüğüne göre sayısı değişir. Müdürün verdiği görevleri yapar. Öğrenci işleri, taşınır işlemleri, okul-aile birliğinin sağlıklı işleyişi ile ilgili görevleri yönetmelikte geçen bazı görevleridir. Haftada 6 saat ders okutma sorumluluğu da vardır.

Milli Eğitim Mevzuatına Göre Yönetici Seçme ve Görevlendirme

Milli eğitim bakanlığının yönetici seçme ve görevlendirme usulü ciddi değişikliklere uğramıştır. Önceleri çırak yöntemini benimseyen bakanlık, süreç içerisinde bu yöntemden vazgeçer halen yürürlükte bulunan Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliği kapsamında yönetici görevlendirmesi yapmaktadır. 2017 yılında yürürlüğe giren yönetmelikte 2018 ve 2021 yıllarında köklü değişiklikler yapılmıştır.

Mevcut yönetmelik kapsamında yönetici görevlendirmede şu genel şartlar aranır:

- Yükseköğretim mezunu olmak.
- Bakanlık kadrolarında öğretmen olarak görev yapıyor olmak.
- Eğitim Yönetimi Sertifikasına sahip olmak.
- Yöneticiliğe ilk defa görevlendirilecekler bakımından bu Yönetmelikte belirtilen sınavlarda başarılı olmak.
- Görevlendirileceği eğitim kurumu ile aynı türdeki eğitim kurumlarından birine öğretmen olarak atanabilecek nitelikte olmak ve görevlendirileceği eğitim kurumu ile aynı türdeki eğitim kurumlarından birinde aylık karşılığında okutabileceği ders bulunmak.
- Yazılı sınav başvurusunun son günü itibarıyla son dört yıl içinde adli veya idari soruşturma sonucu yöneticilik görevi üzerinden alınmamış olmak.
- Zorunlu çalışma gerektiren yerler dışındaki eğitim kurumu yöneticiliklerine görevlendirilecekler bakımından, ilgili mevzuatına göre zorunlu çalışma yükümlülüğünü tamamlamış, erteletmiş ya da bu yükümlülüğünden muaf tutulmuş olmak.

(2) Bazı alan öğretmenleri ya da tüm öğretmenleri yazılı sınav/değerlendirme/uygulama sınavı sonucuna göre atanan eğitim kurumlarının yöneticiliklerine görevlendirileceklerde, bu eğitim kurumlarına daha önce aynı süreçlerden geçerek öğretmen olarak atanmış olma şartı aranmaz(Meb,2021)

Yukarıda sayılan genel şartların yanında okul müdürlerinde en az bir yıl müdür, müdür yardımcılığı, müdür başyardımcılığı veya şube müdürlüğü yapma şartı aranır. Müdür olarak görevlendirileceklerde yöneticilik tecrübesi aranırken müdür başyardımcılığı ve müdür yardımcılığında ise 2 yıl öğretmenlik yapma şartı aranmaktadır.

Bütün yöneticilerde mutlaka eğitim yönetimi sertifikası alma şartı aranmaktadır. Eğitim sertifikasının geçerlilik süresi 8 yıl olup istemeleri halinde yöneticiler her zaman bu sertifikayı yenileyebilirler. 8 yıllık sürenin sonunda bütün yöneticiler ilgili sertifikayı yenilemek zorundadırlar.

İlk defa okul yöneticisi olacak olanlar öncelikle yazılı sınava tabi tutulurlar. Yazılı sınav ÖSYM tarafından yapılır. Sınavdan en az 60 puan alan adaylar değerlendirmeye tabi tutulurlar. Bu değerlendirme kriterleri ek-1 olarak bütün adaylara ilan edilir. Her adayın ek-1'eri il-ilçe değerlendirme komisyonlarınca değerlendirilir. Yazılı sınavın %50'si değerlendirme sonuçlarının %30 alınır. Ek-1'in değerlendirilmesinden sonra adaylar sözlü mülakata alınır. Sözlü mülakat sonuçları sonuçlarının da %20'si alınır ve bu işlem sonucunda görevlendirmeye esas puan oluşur. Adaylar bu aşamaların her birinde itiraz etme hakkına sahiptir. En fazla 20 tercih sonrasında adaylar puan üstünlüğüne göre yeni görev yerlerine atanırlar.

Yeniden görevlendirme kapsamında görev yeri değişikliği yapacak yöneticiler ek-2 denilen değerlendirme kriterlerine göre değerlendirilir ve görevlendirmeye esas puan oluşur. En fazla 20 tercih sonrasında adaylar puan üstünlüğüne göre yeni görev yerlerine atanırlar.

Benzer Çalışmaların Sonuçları

Okul yöneticilerinin okul yönetiminde karşılaştıkları sorunlara yönelik birçok çalışmaya yapılan literatür taramasında ulaşılmıştır. Ancak çalışmamızda olduğu gibi yeni göreve başlayan yöneticilerin yaşadığı sorunları araştıran çalışmalara yeterince ulaşılamamıştır. Çalışmamız bu alandaki eksikliği gidereceğinden önem taşımaktadır. Göreve yeni başlayan okul yöneticilerinin yaşadığı sorunlara yönelik yapılan çalışmaların sonuçları şu şekildedir:

(Keman,F. 2019) Göreve Yeni Başlayan Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri adlı yüksek lisans tezinin sonuçlarına göre; yöneticiliğe yeni başlayanların veli, öğretmen, öğrenci, il ve ilçe milli eğitim müdürlüğü çalışanları ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla sorunlar yaşadıklarına değinilmiştir. Bunun yanında yeni başlayan yöneticiler aldıkları yöneticilik eğitimlerini yetersiz bulmuşlardır.

(Yetim, G. Ve Toprakçı, E.) Göreve Yeni Başlayan Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri adlı araştırma makalesinin sonuçlarına göre; göreve yeni başlayan yöneticiler bilmedikleri alanda çalışmaya başlamanın zorluğunu yaşadıklarına ve bu alanda öncesinde mentörlük yapılmasının doğru olacağı görüşünü paylaşmışlardır. Bunun yanında gereksiz veli şikayetleri, dezavantajla bölgelerde yöneticiliğe başlama, meslektaşlarından yardım görememe ve öğretmenlerle iletişim sorunları yaşadıkları da yine bu araştırmaya katılan yöneticiler tarafından dile getirilmiştir.

YÖNTEM

Çalışmamızda bir nitel araştırma yöntemi deseni olan olgu bilim deseni kullanılmıştır. Bu desenin tercih edilmesinde kısmen de olsa bildiğimiz bir konuyu derinlemesine inceleme fırsatını olgu bilim deseni ile bulabilecek olmamızdır. Çünkü bu desende amaç; farkında olduğumuz ancak derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanmaktır. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam olarak kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Çalışmamıza veri toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Konunun uzmanı bir akademisyenin yardımıyla hazırlanan görüşme formu formun uygulanması esnasında katılımcılardan gelen cevaplara göre yeniden düzenlenmiştir. Görüşme formunda araştırmacı ve veri kaynağı arasında etkileşim söz konusu olması ayrıca toplanan verilerin teyit edilmesi, açıklanması, ayrıntılı hale getirilmesi gibi yönleri ile görüşme güçlü bir veri toplama yöntemi olarak görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu nedenle çalışmamızda yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanılması tercih edilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Okul yönetimleri okulu belirlenen hedeflere ulaştıracak, bütün eğitim çalışanlarını bu hedefe yönlendirecek olan ekiptir. Yöneticiler kendinden beklenen rolleri yerine getirerek bu amaçlara okulu ulaştırabilirler. Bu rolleri yerine getiremezse okul belirlenen eğitim hedeflerinden uzaklaşır. Bazı durumlarda okul yönetimleri okul içi ve dışı nedenlerle görevlerini doğru yapamaz hale gelir ve bu durumdan en çok zararı başta öğrenciler olmak üzere bütün

kurum paydaşları görür. Bu araştırmayla yöneticiliğe yeni başlayan okul müdür ve müdür yardımcılarının hangi sorunlarla karşılaştıklarını ve bu sorunlarla nasıl baş edebildiklerini, diğer meslektaşlarına hangi önerilerde bulunabileceklerini araştırmaya çalıştık.

Yeni göreve başlayan okul yöneticilerinin karşılaştıkları sorunlarla ilgili çok az sayıda araştırmaya yapılan literatür taramasıyla ulaşıldı. Bu açıdan bakıldığında araştırmamız ile bu alandaki bir eksikliği gidermesi açısından önem arz etmektedir.

Araştırmamıza gönüllü olarak katılan okul yöneticilerine aşağıdaki sorulardan oluşan bir görüşme formu uygulanmıştır.

1-Göreve yeni başlayan bir okul yöneticisi olarak hangi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

2.Bu sorunları kimlere karşı yaşıyorsunuz?

3-Karşılaştığınız olduğunuz bu sorunlarla nasıl baş edebiliyorsunuz?

4.Sizin gibi göreve yeni başlayan-başlayacak olan yöneticilere karşılaştıkları sorunlarla baş edebilmeleri için ne önerirsiniz?

Çalışma Grubu

Araştırmamızın evreni 2021-2022 ve 2022-2023 eğitim-öğretim yıllarında Samsun ilinde göreve ilk defa başlayan okul yöneticileridir. Amaçlı örnekleme yöntemi ile ilgili okul yöneticilerinden seçilen 39 kişi çalışmamızın grubunu oluşturmaktadır. Anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise kademelerinden eşit sayıda okul yöneticisinin çalışmaya katılmasına özen gösterilmiştir.

Araştırmamıza okul yöneticileri gönüllü katılmış olup, kendilerinin isteği üzerine isimler ve çalıştıkları kurum çalışmamızda yer almamıştır. Okul yöneticileri A1,A2 şeklinde A39'a kadar sıralanarak kodlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular çalışmaya katılanlara yüz yüze sorulmuş olup ses kaydı ve notlar görüşme esnasında alınmıştır. Görüşme sonrasında alınan cevaplar Microsoft Word programı aracılığıyla yazıya dönüştürülmüştür.

Çalışmaya katılan yöneticilerin bilgileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcı Yönetici Bilgileri

		Müdür	Müdür Yardımcısı	Toplam
Cinsiyet	Erkek	5	18	23
	Kadın	2	14	16
Yaş	25-35	4	21	25
	36 ve Üzeri	3	11	16
Kıdem	2-10 Yıl	3	18	21
	11 Yıl ve Üzeri	4	14	18
Mezuniyet Türü	Lisans	4	26	30
	Lisansüstü	3	6	9

Tablo 1 incelendiğinde müdür ve müdür yardımcılarının %59unun(39 kişiden 23ü) erkek olduğu %41inin ise kadın olduğu görülmektedir. İlk defa yöneticiliğe atananların %64ünün (39 kişiden 25i) 25-35 yaş arasında yöneticiliğe başladığı ve yöneticiliğe başlayanların %54ünün ise 2-10 arasında mesleki kıdeme sahip oldukları görülmektedir. Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin sadece %23ünün (39 kişiden 9u) lisansüstü eğitim aldığı, %77sinin ise lisans mezunu oldukları anlaşılmaktadır.

39 okul yöneticisi ildeki okul türü sayısı da dikkate alınarak liseden 10, ortaokuldan 10, ilkokullardan 12 ve anaokullarından 7 yönetici şeklinde belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmamızda yapılan literatür taramasının yanında okul yöneticilerinin sorun tespiti ve önerilerini öğrenmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan görüşme formunun hazırlanmasında uzman yardımı alınmış ve form uygulanırken çalışmaya katılanların görüşleri doğrultusunda yeniden formda düzenlemeler yapılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde ise betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir.

BULGULAR

Göreve yeni başlayan okul yöneticilerini karşılaştıkları sorunlara ilişkin bulgular

Çalışmamıza gönüllü olarak katılan yöneticilere göreve yeni başlayan bir okul yöneticisi olarak hangi sorunlarla karşılaşıyorsunuz sorusuna verilen cevaplar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Göreve Yeni Başlayan Bir Okul Yöneticisi Olarak Hangi Sorunlarla Karşılaşıyorsunuz Sorusuna Verilen Cevaplar

Sorunlar	Katılımcı Sayısı	Yüzde
Diğer Yöneticilerle Karşılaşılan Sorunlar	21	54
Tecrübesizlikten Kaynaklanan Sorunlar	38	97
Gereksiz Evrak Yüğü	32	82
Üstlerinin Adil Olmayan Tutumu	23	59
Astları tarafından Kabul Görmeme	12	31
Veli, Öğrenci ve Öğretmenle İletişim Sorunları	19	49
Ödenek Sıkıntısı	6	15

Tablo2 incelendiğinde, göreve yeni başlayan okul yöneticileri karşılaştıkları en önemli sorunun kendi tecrübesizliklerinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bu sorunu sırasıyla gereksiz evrak yükü, üstlerin adil olmayan tutumu, diğer yöneticilerle karşılaşılan sorunlar, veli-öğrenci-öğretmenle iletişim sorunları, astları tarafından kabul görmeme ve ödenek sıkıntısı takip etmiştir. %97’lik bir oranla karşılaşılan sorunların en önemli nedeni olarak tecrübesizlik görülmüştür.

Çalışmamıza katılan yöneticiler karşılaştıkları sorunları kimlerle yaşıyorsunuz sorusuna şu şekilde cevap vermişlerdir:

Tablo2’den de anlaşılacağı üzere göreve yeni başlayan yöneticiler karşılaştıkları sorunların en önemli nedeninin kendi tecrübesizliklerinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Bakanlık başta olmak üzere üst birimlerin gereksiz evrak yükü yüklemesini, aynı okulda görev yaptığı diğer yöneticilerin tavırlarını, üstlerinin adil olmayan tavırlarını, veli-öğrenci-öğretmenlerle yaşanan iletişim sorunlarını, göreve yeni başladıkları için astları tarafından kabul görmemeyi ve bakanlığın yetersiz ödenek göndermesini göreve yeni başlayan yöneticiler yaşadıkları sorunlara kaynak olarak göstermişlerdir.

Karşılaşmış olduğunuz bu sorunlarla nasıl baş edebiliyorsunuz? Sorusuna çalışmamıza gönüllü katılan yöneticiler aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi cevap vermişlerdir.

Tablo 3: Karşılaşmış Olduğunuz Sorunlarla Nasıl Baş ediyorsunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Sorunlarla Baş Etme Yolları	Katılımcı Sayısı	Yüzde
Deneyimli Yöneticilere Danışma	23	59
Sabırlı Davranarak Yapıcı Olma	14	36
Sürekli Mevzuat Takibi Yapma	19	49
Sorunlara Soğukkanlı Yaklaşma	11	28
Yasal İşlemleri Başlatma	8	20

Tablo 3 incelendiğinde çalışmamıza gönüllü olarak katılan yöneticilerin karşılaştıkları sorunları çözmede deneyimli yöneticilerden faydalandıkları görülmektedir. Bunun dışında yöneticilerin sık değişen mevzuatları sürekli takip etme, sabırlı davranarak yapıcı olma, sorunlara soğukkanlı yaklaşma ve yasal işlemleri başlatma gibi yollarla sorunlarla baş etmeye çalıştığı görülmektedir.

Yöneticilerin genel olarak sorunları iletişim yoluyla, sakin ve sabırlı davranarak çözmeye çalıştığı tablodan anlaşılmaktadır. Yasal yollara başvuran yöneticilerin sadece %20de kalması dikkat çekmektedir.

Sizin gibi göreve yeni başlayan-başlayacak olan yöneticilere karşılaştıkları sorunlarla baş edebilmeleri için ne önerirsiniz? Sorusuna yöneticilerin cevapları aşağıda sıralandığı gibi olmuştur:

- 1.Göreve başladıkları okulu iyi tanımalı ve her zaman yapıcı olmaya çalışmalıdır.
- 2.Yöneticisi oldukları okulda, deneyimli ve bilgisine güvenebileceği en az bir yöneticiye işi öğrenene kadar danışmalıdır.
3. Yöneticiliğin büyük oranda sabır ve iletişim işi olduğunu unutmamalı, her durumda her zaman iletişim kanalları açık tutmalıdır.
- 4.Yasal mevzuatları sürekli olarak takip etmelidir. İlk kez karşılaştığı bir durumda acele etmemeli önce işi öğrenip sonra gereğini yapmalıdır.
- 5.Okul yöneticisi olarak diğer yöneticilerle iyi bir ekip üyesi olma özelliği göstermeye çalışmalıdır.

6.Çatışma yaşadığı durumlarda yasaların gerektirdiği disiplin işlemlerine son çare olarak başvurmalıdır.

SONUÇ VE YORUM

Göreve yeni başlayan okul yöneticilerinin karşılaştıkları sorunları tespit etme ve tespit edilen sorunlara çözüm önerileri getirme amacıyla yapılan çalışmamızda yöneticilerin karşılaştığı en önemli sorunun tecrübesizlikten kaynaklandığı görülmüştür. Araştırmaya katılanların neredeyse tamamı bu doğrultuda görüş belirtmiştir.

Çalışmaya katılan yöneticilerin %82'si, ilk defa başladıkları yöneticilik görevinde gereksiz evrak yükü altında kaldıklarını da belirtmişlerdir. Oran itibarıyla bu sorunu yaşayan yöneticilerin çok yüksek olduğu görülmüştür. Yöneticiler yaptıkları evrak işinin genelde gereksiz bir yük getirdiğini, aslında bu işin memurlar tarafından yapılması gerektiğini sıklıkla dile getirmişlerdir.

Yöneticilerin karşılaştığı bir diğer önemli sorun ise, okuldaki diğer yöneticilerle yaşadıkları problemlerden kaynaklanmaktadır. Deneyimsiz oldukları ve işi tam olarak bilmedikleri için bazı deneyimli yöneticilerin kendilerine fazla iş yükü yükleme çalıştığını söylemişlerdir. Çalışmaya katılanların %54'ünü paylaştığı bu sorun çalışmamızın sonuçlarında ortaya çıkan önemli bir veridir.

Araştırmamıza gönüllü katılan yöneticilerin %59'u üstlerinin kendilerine adil davranmamasından kaynaklı sorunlar yaşadıklarını paylaşmışlardır. Bu görüşü ifade eden yöneticiler üstleri olan müdürlerinin özellikle görev dağılımında kendilerine haksızlık yaptığını, bu duruma yapılan itirazları ciddiye almadıklarını ve deneyimli yöneticilerin bu konuda bazı müdürler tarafından kayırıldığını sıklıkla ifade etmişlerdir.

Araştırmamıza katılan yöneticilerin 49'u veli-öğrenci-öğretmenle doğru iletişim kuramamaktan kaynaklı sorunlar yaşadıklarını söylemişlerdir. Bu görüşü paylaşan yöneticilerin genel olarak, dezavantajla bölgelerde ve kırsal alanlarda sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan veli ve öğrencilerin olduğu yerlerde çalışan kişiler olduğu görülmüştür. Velilerin ilgisiz ve her durumda hemen şikayet mekanizmasını çalıştıran kişiler olduklarını, öğretmenlerin sorumluluk almaktan kaçtıklarını ve derslerini erkenden bitirip gitmek istediklerini ilgili yöneticiler ifade etmişlerdir.

Araştırmamıza katılan yöneticilerin %31'inin astları olan öğretmen veya hizmetçiler tarafından kabul genç olmaları nedeniyle kabul görmediklerini söylemişlerdir. Yaşının küçüklüğü nedeniyle kendilerine amir olarak kabul edememelerinden kaynaklı sorunlar yaşayabildiklerini ilgili okul yöneticileri söylemiştir. Bunun yanında çoğunluğu müdür olarak göreve başlayan %15'lik bir yönetici grubu ödenek yetersizliği sorununa dikkat çekmiştir. Okulu için gerekli olan ödeneklere zamanında ulaşamadıklarını, bunun da okulda bazı sorunlara yol açtığını dile getirmişlerdir.

Çalışmaya katılan okul yöneticileri, yöneticiliğe yeni başlayanlara göreve başladıkları okulda deneyimli, güvenilir bir yöneticiyi kendilerine kılavuz olarak seçmelerini tavsiye etmişlerdir. Böylece birçok sorunu daha önce bunu defalarca yaşamış birinin yardımıyla kolayca çözebilecekleri söylemişlerdir. Bu tavsiyenin yanında mutlaka çok sabırlı davranmalarını, iletişim kanallarını mutlaka her zaman açık tutmaları gerektiğini, her durumda soğukkanlı davranmalarını ve düzenli olarak mevzuatı takip etmelerinin önemli olduğunu çalışmamıza katılan yöneticiler söylemişlerdir. Ayrıca çatışma yaşamaları halinde yasal işlemleri başlatmanın son çare olması gerektiği vurgulanmıştır.

Öneriler

Göreve yeni başlayan yöneticilerin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm öneriler başlıklı araştırmamızın sonuçlarından çıkardığımız çözüm önerilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1.Göreve yeni başlayan yöneticilere mentorluk edecek deneyimli bir yöneticinin belirlenmesi gerekmektedir. Böylece göreve yeni başlayan yöneticiler mesleği deneyimli bir yöneticiden öğrenecek, böylece yeni yöneticilerin daha az hata yapması sağlanacaktır.
- 2.Yöneticiliğe yeni başlayanlara mutlaka profesyonel eğitim verilmelidir.
- 3.Yönetici seçme ve atama yönetmeliği yöneticiliğe yeni başlayanları öncelikle deneyim kazandırmalarını esasa alacak şekilde düzenlenmelidir.
- 4.Okul yöneticiliğinin öğretmenlikten ayrı profesyonel bir görev olduğu kabul edilmelidir. Yöneticiliğe görevlendirilenlerde belirli aralıklarla eğitim almalıdır.
- 5.Yöneticilerin iletişim problemleri yaşamaması için eğitim alması ve okulun paydaşlarıyla sık görüşmeler yapması sağlanmalıdır.
- 6.Okullara merkezi bütçeden daha fazla ödenek ayrılmalı, okul yöneticileri ödenek kaynaklı sorunlar yaşamamalıdır.

KAYNAKÇA

- Açıkalın, A. (1994). Çağdaş örgütlerde insan kaynağının yönetimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Bozkurt, S. Ve Aslanargun, E. (2012). Okul Müdürlerinin Okul Yönetiminde Karşılaştığı Sorunlar, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (<http://sbe.gantep.edu.tr>) 2012 11(2):349 -368 ISSN: 1303-0094
- Can, E. (2022). Okul yönetiminin sorunları: Okul müdürlerinin değerlendirmeleri. *Yaşadıkça Eğitim*, 36(2), 402-433.
- Gündüz, H. (2008). *İlköğretim okullarında örgütsel iklim ile öğretmenlerin iş doyumları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep
- Keman,Y. (2019). Göreve Yeni Başlayan Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul
- MEB. (2021). Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumları Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliği.
- Özbağ, G. (2012). Örgüt ikliminin yeniliğe destek algısı üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 27(2), s.145-161.
- Usta, M. E. ve Boğa, F. (2021). Okul yöneticilerinin okul yönetiminde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri. *Harran Maarif Dergisi*, 6 (1), 18-49. doi: <http://dx.doi.org/10.22596/2020.0601.18.49>
- Yetim, G. ve Toprakçı, E.. (2020). Göreve Yeni Başlayan Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 13-32. DOI: 10.17679/inuefd.538914.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 7.Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara:Seçkin Yayıncılık

Kavram Karikatürleri Destekli 5E Modeli Uygulamasının Ortaokul Öğrencilerinin Matematik Başarılarına ve Öğrenilenlerin Kalıcılığına Etkisi*

The Effect of Concept Cartoons Supported 5E Model Application on Secondary School Students' Mathematics Achievement and Permanence of Learned

ÖZET

Bu araştırma matematik öğretiminde kavram karikatürleri destekli 5E öğretim modelinin kullanılmasının öğrencilerin matematik başarılarına ve öğrenilenlerin kalıcılığına etkisini araştırmaktadır. Bu çalışmada, ön test - son test - kalıcılık testi kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak 25 sorudan oluşan Matematik Başarı Testi kullanılmıştır. Bu test deney ve kontrol gruplarına ön test, son test ve kalıcılık testi olarak uygulanmıştır. Araştırma Türkiye’de Batı Karadeniz Bölgesi’nin bir ilinde bulunan ortaokulun 6. sınıf öğrencileri ile yapılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının her birinde 23’er öğrenci bulunmaktadır. Ortaokul matematik dersi öğretim programının 6. sınıf alan ölçme alanına ait kazanımları kapsamında 5E modeline göre hazırlanan kavram karikatürleri deney grubuna uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise öğretim programında belirtilen şekilde uygulama gerçekleştirilmiş olup kavram karikatürlerinin kullanıldığı herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Verilerin analizinde parametrik istatistiksel yöntemler kullanılmış olup ilişkili ve ilişkisiz örneklem t-testi ile analiz yapılmıştır. Araştırma sonucunda kavram karikatürleri ile desteklenen 5E öğretim modeli uygulamasının öğrencilerin matematik başarılarını ve öğrenilenlerin kalıcılığını arttırmada etkili olduğu görülmüştür. Matematik öğretiminde öğrencilerin başarısını ve öğrenilenlerin kalıcılığını arttırmada kavram karikatürleri destekli 5E modelinin kullanıldığı uygulamaların yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Kavram Karikatürleri, 5E Modeli, Matematik Başarısı, Öğrenilenlerin Kalıcılığı, Ortaokul Öğrencisi.

ABSTRACT

This research investigates the effect of using the 5E teaching model supported by concept cartoons in mathematics teaching on students' mathematics achievement and permanence of what has been learned. In this study, pretest - posttest - permanence test quasi-experimental design with control group was used. The Mathematics Achievement Test consisting of 25 questions was used as a data collection tool in the research. This test was applied to the experimental and control groups as pre-test, post-test and retention test. The research was conducted with 6th grade students of a secondary school in a province of the Western Black Sea Region in Turkey. There are 23 students in each of the experimental and control groups. Concept cartoons prepared according to the 5E model were applied to the experimental group within the scope of the achievements of the 6th grade area measurement field of the secondary school mathematics curriculum. In the control group, the application was carried out as specified in the curriculum, and no application was made in which concept cartoons were used. Parametric statistical methods were used in the analysis of the data, and the analysis was performed with the related and unrelated samples t-test. As a result of the research, it was seen that the application of the 5E teaching model supported by concept cartoons was effective in increasing the students' mathematics achievement and the permanence of what was learned. It can be suggested to use the 5E model supported by concept cartoons in mathematics teaching.

Keywords: Concept Cartoons, 5E Model, Mathematics Achievement, Permanence Of Learned, Middle School Student.

GİRİŞ

Günümüzde bireylerin 21.yüzyıl becerilerini kazanmış olmaları oldukça önemlidir. Bu becerilerin kazandırılmasında matematik eğitiminin temel ve vazgeçilmez bir rolü bulunmaktadır (National Council of Teacher of Mathematics [NCTM], 1989). Sürekli yenilenen ve gelişen teknolojilerle birlikte matematiğin bilim alanları da genişlemektedir. Bilim, sanayi ve teknolojiye gelişmiş ülkelerin matematiğe ve matematik eğitime daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Bu ülkeler öğretim programlarını öğrenci merkezli eğitim anlayışları ile yapılandırmışlardır. Yapılandırmacılık bireylerin nasıl öğrendiklerini ve yeni bilgiyi nasıl özümlediklerini incelemektedir (Gold, 2001). Yeni bilgiler önceki bilgilerle ilişkilendirilerek anlamlandırılır ve zihinde yapılandırılır (Osborne ve Wittrock, 1983). Kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu alarak öğrenme sürecinde aktif rol alan öğrenenler bu sayede kalıcı ve işlevsel öğrenmeler gerçekleştirebilirler (Baki, 2008; Naylor ve Keogh, 1999). Yapılandırmacı bilgi kuramına dayalı öğrenme

Ahmet Yılmaz¹
Neslihan Usta²

How to Cite This Article

Yılmaz, A. & Usta, N. (2023). “Kavram Karikatürleri Destekli 5E Modeli Uygulamasının Ortaokul Öğrencilerinin Matematik Başarılarına ve Öğrenilenlerin Kalıcılığına Etkisi”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3435-3447. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.71970>

Arrival: 21 June 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

* Bu makale “Kavram karikatürleri destekli 5E modeli uygulamasının ortaokul öğrencilerinin matematik başarısına, öğrenme kalıcılığına ve tutumlarına etkisi (2018)” adlı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

¹ Öğretmen, MEB, Bartın, Türkiye

² Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Matematik Eğitimi ABD, Bartın, Türkiye.

ve öğretim yaklaşımlarından biri 5E modelidir. Bu model Bybee tarafından geliştirilmiş olup (Keser, 2003) Girme, Keşfetme, Açıklama, Derinleştirme ve Değerlendirme olmak üzere beş aşamadan (Carin ve Bass, 2005) oluşmaktadır. Bu model, aşamaların her birinde öğrencilerin etkinliklere katılımlarını sağlarken kendi kavramlarını oluşturmalarına da izin vermektedir (Martin, 2000). Yapılan çalışmaların sonuçlarından (Başer, 2008; Dağ, 2015; Hiçcan, 2008; Şahiner, 2013) modelin yeni kavramların öğrenilmesinde veya geliştirilmesinde etkili olduğu görülmektedir. Matematik öğretiminin amaçlarından biri öğrencilerin matematiksel kavramları anlamaları, kavramsal ve işlemsel öğrenme arasındaki ilişkilendirmeleri yapabilmeleri için öğrenme fırsatları sunmaktır (Van de Walle ve diğerleri, 2012). Yeni kavramların öğrenilmesi önceki öğrenme kazanımlarının oluşumuna bağlıdır. Aksi durumda öğrenmede çeşitli zorluklar ve kavram yanlışları ortaya çıkmaktadır (Baysarı, 2007; Özmantar ve diğerleri, 2008). Öğretimin her kademesinde matematik dersinin zor olduğu algısı öğrenciler arasında yerleşmiş bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu önyargının giderilmesi matematik dersinin anlamlı öğrenme oluşturacak şekilde yapılandırılması ve öğrenciler için öğrenmenin daha eğlenceli hale getirilmesiyle mümkün olabilir. Kavram öğretiminin etkili bir şekilde gerçekleşmesi öğrencinin öğrenme sürecine aktif olarak katılmasına ve kavrama doğru anlamlar yüklemesi ile mümkün olmaktadır. Kılıncı'a (2008) göre kavram karikatürleri öğrencilerin farklı fikirler oluşturmalarına izin vererek onların ön bilgilerini harekete geçirmekte ve daha fazla araştırma yapmaya sevk etmektedir. Bu nedenle karikatürler öğrencinin kendi bilgisini yapılandığı eğitim ortamlarında kullanılmaktadır. Kavram karikatürleri bir konuda üç ya da daha fazla karakterin yaptığı tartışmanın resimle ifadesi olarak tanımlanmaktadır (Kabapınar, 2005). Kavram karikatürleri ile bilgiler görsel hale getirilir. Bilginin bu şekilde sunulması karikatürlerin eğlenceli yönünü göstererek daha kolay öğrenmeyi sağlamaktadır (Güler, 2010). Kavram karikatürleri öğrencilerin sadece eğlenmesini değil ezberden uzaklaşarak düşüncelerini sağlaması ve yaratıcılıklarının gelişmesine katkı sağlaması nedeniyle eğitimde kullanılmaktadır (Örs, 2007). Karikatürlerle öğretimin yapıldığı eğlenceli bir öğrenme ortamında öğrenciler soyut olan matematik dersinden sıkılmazlar ve derse uzun süre devam edebilirler (Korucu, 2009). Bu durum daha rahat düşünmeyi, dersle daha fazla ilgili olmayı ve öğrenilenlerin kalıcı olmasını sağlamaktadır (Yoong, 2001). Karikatürler öğrencilerin ilgi duyduğu görseller olarak karşımıza çıkmaktadır (Arıkan, 2004). Böylece verilmek istenen mesaj ve bilgi, yerine kolaylıkla ulaşmakta ve bilgiler daha kalıcı olmaktadır. Kavram karikatürleri öğrencilerin matematiksel düşüncelerini günlük yaşamlarına uygulamalarına yardımcı olmaktadır (Dabell, 2004). Kavram karikatürleri ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçları öğrencilerin akademik başarısının artırılmasında ve öğrenilenlerin kalıcılığının sağlanmasında önemli katkıların olduğunu göstermektedir (Balım ve diğerleri, 2008; Rule ve Auge, 2005).

Stephenson ve Warwick (2002) fen öğretiminde “ışık” konusunun anlaşılması amacıyla kavram karikatürleri destekli bir öğretim yapmışlardır. Kavram karikatürlerinin kullanılmasının konunun anlaşılmasında, sınıf içi ve grup içi tartışmaların başlatılmasında ve farklı fikirlerin geliştirilmesinde olumlu sonuçlarının olduğu görülmüştür. Kabapınar (2005) fen öğretiminde kavram karikatürleri kullanarak 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin kavram yanlışlarının nedenlerini araştırdığı çalışmada kavram yanlışlarının giderilmesinde kavram karikatürlerinin etkili olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Özalp (2006) 7. sınıf öğrencileri üzerinde fen ve çevre eğitimi dersinde kavram karikatürleri kullanarak bir öğretim yapmıştır. Yapılan öğretimin geleneksel yöntemlere göre başarıyı arttırmada olumlu bir etkisinin olduğu ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı sonucu ortaya çıkmıştır. Durmaz (2007) mitoz ve mayoz hücre bölünmelerinin öğretimini kavram karikatürleri kullanarak desteklemiştir. Çalışmasının sonucunda kavram karikatürleri kullanımının öğrenci başarısını arttırdığını belirtmiştir. Yıldız (2008) fen öğretiminde kavram karikatürlerinin kullanılmasının kavram yanlışlarını gidermede etkili olduğunu belirtmiştir. İngeç (2008) karikatürlerin alternatif bir değerlendirme yöntemi olarak kullanımını inceleyerek karikatürlerin kavrama yeteneklerinin değerlendirilmesi amacıyla kullanılabileceğini vurgulamıştır. Balım ve diğerleri (2008) fen bilgisi dersinde kavram karikatürlerini kullanmanın öğrencilerin akademik başarılarına etkisini 7E modeli ile incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda iki grup arasında anlamlı bir fark görülmediğini belirtmişlerdir.

Matematik eğitimi alanında da kavram karikatürlerinin kullanılmasıyla yapılan çalışmalara literatürde rastlanmaktadır. Uğurel ve Moralı (2006) tarafından matematik öğretiminin kolaylaştırılması amacıyla kavram karikatürlerinin sınıflandırması yapılmış ve çeşitli örnekler üzerinden tartışılmıştır. Dereli (2008) tam sayılar konusunun öğretiminde kavram karikatürlerini kullanmıştır. Çalışma sonucunda kavram karikatürlerinin öğrencilerin matematik başarılarını arttırdığı ve öğrenilen bilgilerin kalıcılığını olumlu olarak etkilediği gösterilmiştir. Erdağ (2011) ondalık kesirler konusunun öğretimini kavram karikatürleri destekli olarak yaptığı çalışmada öğrencilerin akademik başarıları ve öğrenilenlerin kalıcılığını arttığı sonucuna ulaşmıştır. Güler (2010) doğal sayılar konusunun öğretiminde kavram karikatürlerini kullanmıştır. 6. sınıf öğrencileriyle yapılan çalışmada öğrencilerin akademik başarılarının anlamlı bir şekilde artmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Korucu (2009) çalışmada çokgenler konusunun öğretiminde öğrencilerin matematik başarılarını karikatürle öğretim ve bilgisayar destekli öğretim yöntemlerini kullanarak karşılaştırmıştır. Ancak çalışmanın sonucunda gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Göksu (2014) kavram karikatürleri destekli öğrenme ortamında doğrular, açılar ve çokgenler konularının öğretimine

yönelik yaptığı çalışmada öğrencilerin grup etkinliklerine olumlu yönde görüş belirttiklerini, derse olan ilgilerinin ve meraklarının arttığını, öğrenmeye ilişkin çabalarının geliştiğini ve özgüvenlerinin gelişiminin desteklendiğini ifade etmiştir.

Günlük hayatta temel geometrik becerilerin kullanıldığı birçok problem karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı bu becerilerin öğretimi her kademe için oldukça önemlidir (Altun, 2001). Alan ölçme alt öğrenme alanında bulunan konular öğrencilerin zorlandıkları geometri konularındandır. Aynı zamanda bu konular ileride öğrenilecek geometri konularına da zemin oluşturmaktadır. Çeşitli geometrik şekillerin yüksekliklerini, çevre uzunlukları ve alanlarını hesaplama konularında yapılan çalışmalarda karşılaşılan temel zorluğun bu kavramların tam olarak anlaşılabilmesi ve birbiri ile karıştırılması olarak gösterilmektedir (Outhred ve Mitchelmore, 2000). Aktaş ve Aktaş (2012) tarafından paralelkenarın özelliklerinin kavranmasında ve ilgili problemlerin çözümünde de olumsuz sonuçların alındığı ifade edilmektedir. PISA (2006, 2010, 2015, 2016) ve TIMSS (2011, 2014, 2016) sonuçlarının değerlendirildiği çalışmalarda Türkiye’deki öğrencilerin geometri alanındaki başarılarının genel başarı ortalamasının altında olduğu ifade edilmiştir (Olkun ve Aydoğdu, 2003; Pektaş, 2008). Öğrenciler şekiller arası ilişkileri kurmakta zorlanmakta ve dolayısıyla başarısız olmaktadır. Özellikle çevre ve alan kavramlarını anlamada ve hesaplama zorlukları yaşamaktadırlar (Tan Şişman ve Aksu, 2009). Öğrencilerin alan hesabında verilen sayılarla ilgisi olmayan çeşitli işlemler yapma eğiliminde oldukları yapılan çalışma ile ortaya konulmuştur (Dağlı, 2010). 6. sınıf öğrencileri ile alan ölçme alanında yapılan eylem araştırması çalışmasında öğrencilerin geometrik düşünme düzeylerinin gelişimine olumlu yansıdığı ifade edilmiştir (Tomooğlu, 2017). Matematik eğitimi alanında 5E modeli ile yapılan çalışmalarda öğrencilerin akademik başarılarını olumlu etkilediği belirtilmiştir (Tuna, 2011; Şahiner, 2013). Bu nedenle son yıllarda 5E modeli matematik öğretiminde kullanılmaktadır (Hiçcan, 2008). Dabell’e (2004) göre kavram karikatürleri fikirlerin sorgulanmasına, düşüncelerin genişletilmesine ve tartışmalara katılmaya yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte kavram karikatürleri öğrencilerin bilimsel araştırmalara yönlendirilmesi ve öğretimin değerlendirilmesi amacıyla kullanılabilmektedir (Köseoğlu ve Tümay, 2013). Dolayısıyla kavram karikatürleri matematik derslerinde kullanılabilecek önemli araçlardan biri olarak görülmektedir. Bu araştırma matematik dersi öğretim programında yer alan geometri ve alan ölçme alanının bir alt öğrenme alanı olan alan ölçme konusunda matematik öğretiminde kavram karikatürleri destekli 5E öğretim modelinin kullanılmasının öğrencilerin matematik başarısına ve öğrenilenlerin kalıcılığına etkisini araştırmaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarının kullanılan yöntemin öğrencilerin başarıları, öğrenilenlerin kalıcılığı ve matematik öğretmenlerine alternatif bir kaynak oluşturması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmanın problem cümlesi “Kavram karikatürleri destekli yapılan 5E öğretim modelinin ortaokul öğrencilerinin matematik başarılarına ve öğrenilenlerin kalıcılığına etkisi nedir?” olarak belirlenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada ön test - son test - kalıcılık testi kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır (Çepni, 2001; Dugard ve Toldman, 1995). Bu araştırmanın bağımsız değişkeni kavram karikatürleri destekli 5E modeli uygulamasıdır, bağımlı değişkeni ise öğrencilerin matematik başarıları ve öğrenilenlerin kalıcılığıdır. Araştırmanın deneysel deseni Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Ön Test-Son Test-Kalıcılık Testi Kontrol Gruplu Deneysel Desen

Grup	Ön Test	İşlem	Son Test	Kalıcılık Testi
DG	MBT	Kavram Karikatürleri Destekli 5E Öğretim Modeli Uygulaması	MBT	MBT
KG	MBT	Mevcut Öğretim Programına Göre Yapılan Öğretim Uygulaması	MBT	MBT

MBT: Matematik Başarı Testi, DG: Deney Grubu, KG: Kontrol Grubu, **Kaynak:** Yazar tarafından üretilmiştir.

Araştırma Grubu

Araştırma grubu Batı Karadeniz Bölgesi’nin bir ilinde Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından uygulama izni verilen orta sosyoekonomik düzeyde olan bir devlet ortaokulunun 6. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Deney ve kontrol gruplarının belirlenmesi için okulda bulunan 5 adet 6. sınıf şubesine genel bir test uygulanmıştır. Bu genel test 2016 yılında 5. Sınıflar için yapılan Devlet Parasız Yatılı ve Bursluluk Sınavı’nın 25 sorudan oluşan Matematik Testidir. Bu test öğrencilere Seviye Belirleme Testi (SBT) olarak uygulanmıştır. Bu testin yapılmasının amacı, şubelerden matematik başarı puanlarının birbirine en yakın olduğu iki şubenin belirlenerek birinin deney diğeri kontrol grubu olarak şans yoluyla atanmasının sağlanmasıdır. Testin sonuçlarına göre ortalamaları birbirine en yakın iki şube belirlenmiştir. 6A şubesinin SBT ortalaması $\bar{X} = 13,6$; 6E şubesinin SBT ortalaması $\bar{X} = 15$ olarak bulunmuştur. Daha sonra kur’a ile 6E şubesi deney, 6A şubesi ise kontrol grubu olarak atanmıştır. Deney ve kontrol gruplarının her birinde 23’er öğrenci bulunmaktadır. Deney ve kontrol grupları olarak belirlenen 6E ve 6A şubelerinin

SBT'den aldıkları puanlar karşılaştırılmış ve verilerin normal dağılım göstermesinden dolayı yapılan t-testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: DG ve KG'nin SBT Puanlarının t-Testi Sonuçları

Gruplar	N	\bar{X}	ss	t	p
KG	23	54,26	18,48	-1.006	.320
DG	23	60,00	20,18		

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 2'ye göre puanlar arasında yapılan ilişkisiz örneklem t-testi sonucunda $p = .320$ olarak hesaplanmış ve SBT'den alınan puanlar arasında anlamlı bir fark görülmemiştir [$t_{(44)} = -1.006$, $p = .320 > .05$]. Uygulama öncesinde her iki grubun genel matematik başarı düzeyleri bakımından birbirine denk oldukları söylenebilir.

Veri Toplama Araçları

Matematik Başarı Testi (MBT)

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan Matematik Başarı Testi (MBT), uygulama aracı olarak 5E modeline uygun kavram karikatürleri destekli ders planları ve etkinlikleri kullanılmıştır. MBT DG ve KG'ye ön test, son test ve kalıcılık testi olarak uygulanmıştır. Uygulamanın öğrenilenlerin kalıcılığına etkisini incelemek için son test uygulamasından 4 hafta sonra MBT kalıcılık testi olarak uygulanmıştır. Testteki sorular Matematik Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2017) Alan Ölçme alanında belirtilen kazanımlara uygun olarak çeşitli ortaokul ders kitaplarından yararlanılarak hazırlanmış ve uzman görüşleri alınarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Daha sonra farklı sosyoekonomik düzeyde olan 4 farklı ortaokulun 7. sınıfında bulunan 100 öğrenciyle testin pilot uygulaması yapılmıştır. Pilot uygulamadan elde edilen verilerle testin güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. MBT'nin son formuna ait KR-20 güvenirlik katsayısı .82, olarak bulunmuştur Çakır ve Aldemir, 2011; Şimşek, 2011). MBT son durumda her birinin puan değeri 4 olan 25 sorudan oluşmaktadır.

5E Modeline Göre Hazırlanan Ders Planları

5E modelinin her bir aşamasında kullanılmak üzere toplam 76 kavram karikatürü hazırlanmıştır. Kavram karikatürleri araştırmacının eğitimi aldığı Adobe Photoshop CC 2015 programı ile tasarlanmıştır. Karikatürler hazırlanırken telif haklarına ve kavram karikatürlerinin taşınması gereken özelliklerin olmasına dikkat edilmiştir. Modelin aşamaları girme, keşfetme, açıklama, derinleştirme ve değerlendirmedir. Hazırlanan karikatürler için uzman görüşleri alınarak gereken düzeltmeler yapılmıştır. Yazım hataları ve yazı büyüklükleri yapılan düzeltmeler arasındadır. Düzeltmelerin ardından 15 kişilik farklı bir öğrenci grubu ile pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışmada kavram karikatürlerinin akıllı tahta ile yansıtılması sonucunda arka sıralarda oturan öğrencilerin yazıları okumakta güçlük çekmesi en önemli problem olarak ortaya çıkmıştır. Bunun için karikatürlerde bulunan konuşma baloncukları içindeki yazıların puntosu büyütülmüş ve karikatürler her bir öğrenci için çoğaltılarak dağıtılmıştır. Aşağıda 5E modeline göre hazırlanan örnek bir ders planı kullanılan kavram karikatürleri ile verilmiştir.

Girme: Öğrencilerin derse ilgilerinin çekilmesi amacıyla Şekil 1'deki karikatür verilmiştir.

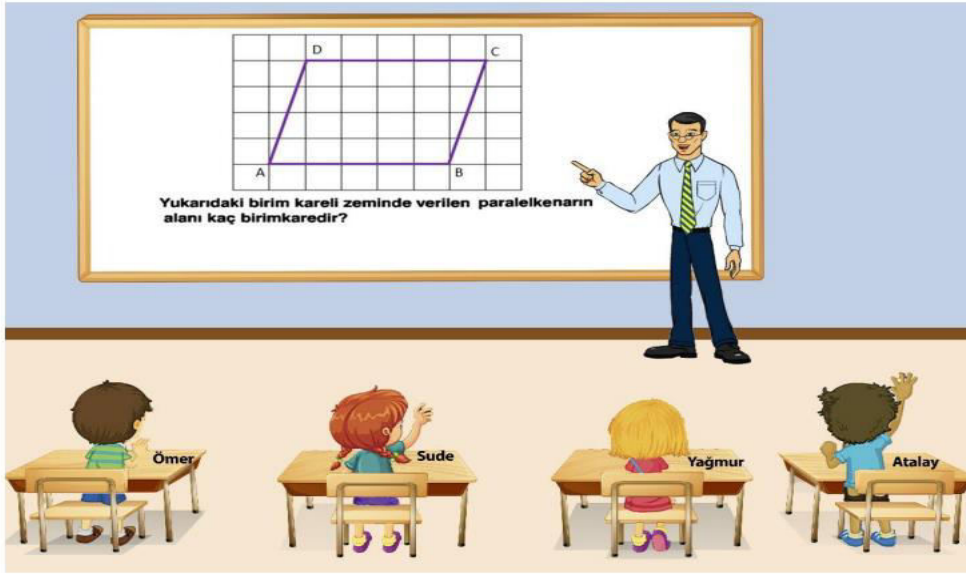

Şekil 1: Girme Aşaması İçin Hazırlanan Karikatür Örneği

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

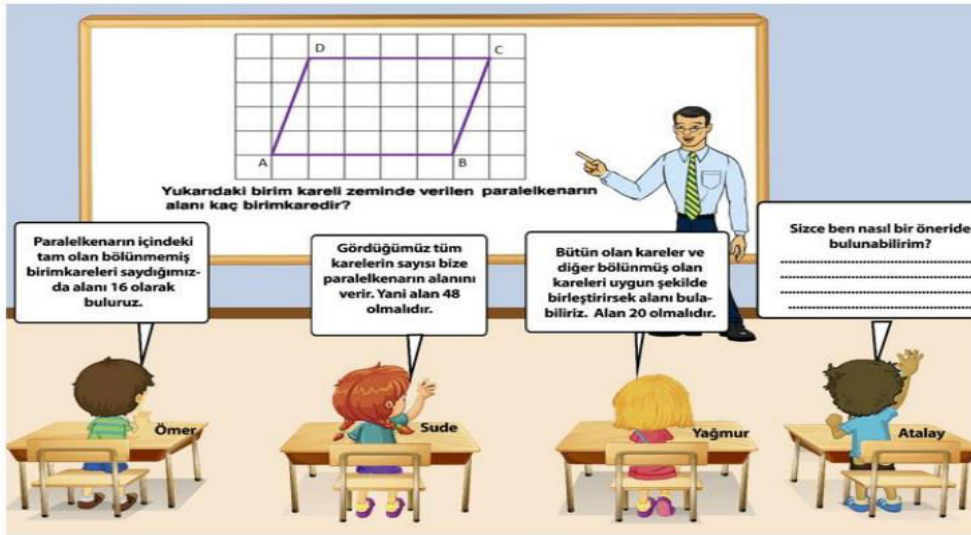
Keşfetme: Bu aşamada öğrenciler tahminlerde bulunur ve tahminlerini test ederler. Bu aşamada öğretmenin rehber rolde olması, öğrencilerin yanlış/eksik cevaplarında onların yanlışlarını/eksiklerini fark etmelerini sağlayacak çeşitli sorular sorması veya ipuçları vermesi beklenir. Öğretmen bu aşamada öğrencilerin düşüncelerini sınırlandırmalarına

neden olacak şekilde yönlendirme yapmaz. Bu aşamada önce Şekil 2’teki karikatürler gösterilerek öğrencilerin düşünceleri ve kendi cevaplarını oluşturmaları için fırsat verilir. Daha sonra karikatürde yer alan karakterlerin cevaplarının olduğu Şekil 3 gösterilir.

Şekil 2: (Cevapsız) Keşfetme Aşaması İçin Hazırlanan Karikatür Örneği

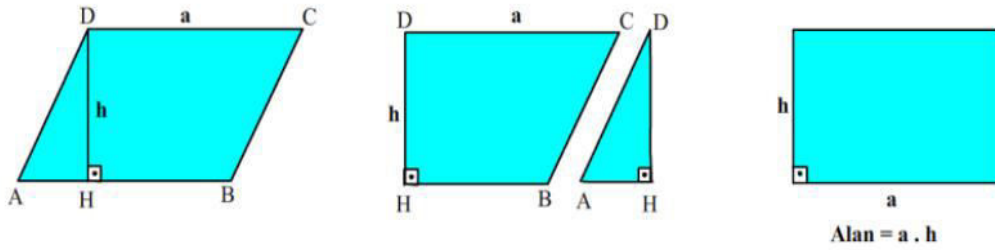
Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Şekil 3: (Cevaplı) Keşfetme Aşaması İçin Hazırlanan Karikatür Örneği

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Açıklama: Bu aşamada öğrencilerin kendi açıklamalarını yapmalarından sonra öğretmen konuyu açıklar. Şekil 4’te öğretmenin konu ile ilgili yaptığı açıklamadan bir örnek gösterilmektedir.

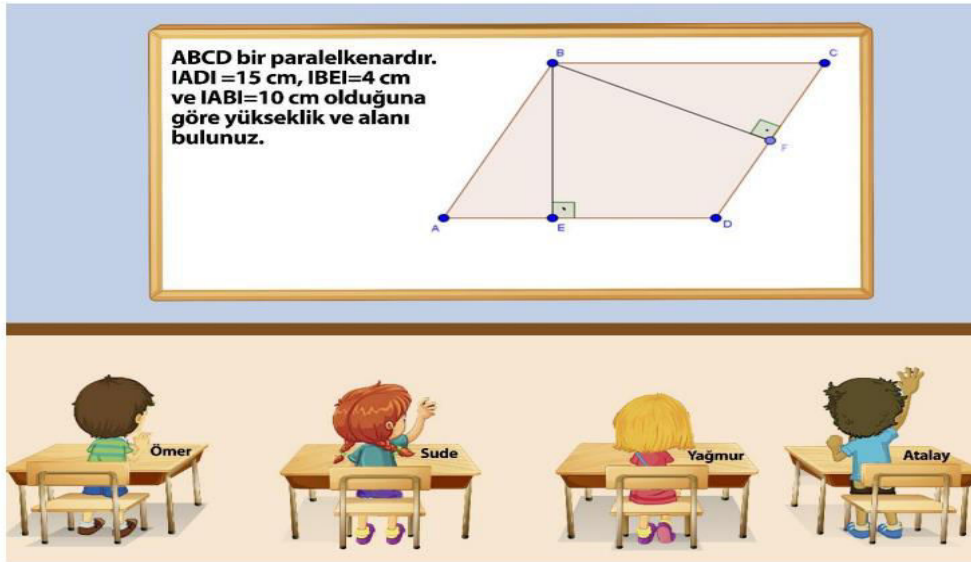

ABCD paralelkenarının alanını bulabilmemiz için D noktasından [AB] kenarına ait olan yükseklik çizilir. Oluşan ADH üçgeni paralelkenardan kesilir ve paralelkenarın diğer tarafına yapıştırılır. Böylelikle bir dikdörtgen elde edilmiş olunur. Oluşan dikdörtgenin alanı paralelkenarın alanına eşit olacağı için: Alan = $a \cdot h$ olarak hesaplanır.

Şekil 4: Açıklama Aşaması İçin Hazırlanan Karikatür Örneği

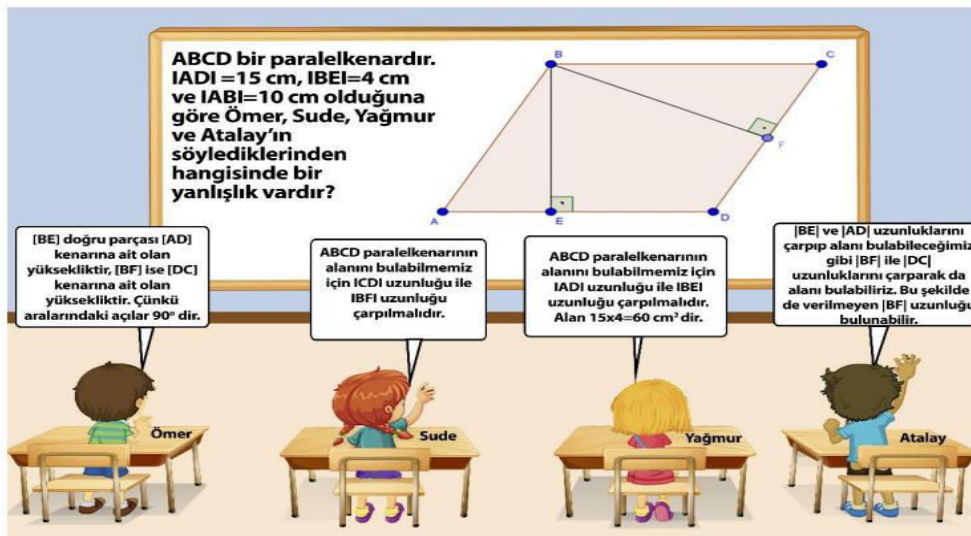
Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Derinleştirme: Öğrenciler bu aşamada, öğrendiklerini yeni durumlara ve problemlere uygularlar. Bu aşamada önce Şekil 5'te karakterlerin sorulan soruya cevaplarını vermediği karikatür, daha sonra Şekil 6'da karakterlerin cevaplarının bulunduğu karikatür öğrencilere gösterilerek tartışma ortamı ile cevaplarını savunmaları beklenir.

Şekil 5: (Cevapsız) Derinleştirme Aşaması İçin Hazırlanan Karikatür Örneği

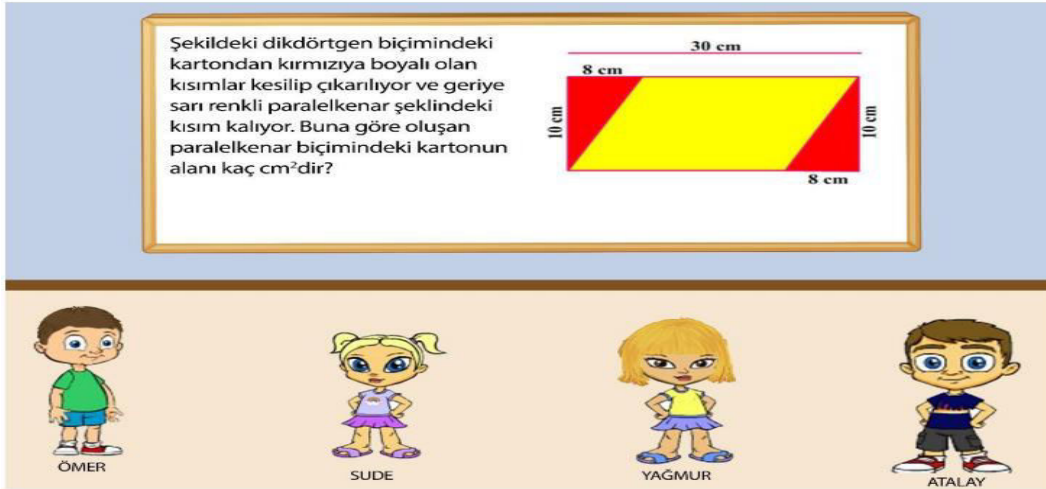
Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Şekil 6: (Cevaplı) Derinleştirme Aşaması İçin Hazırlanan Karikatür Örneği

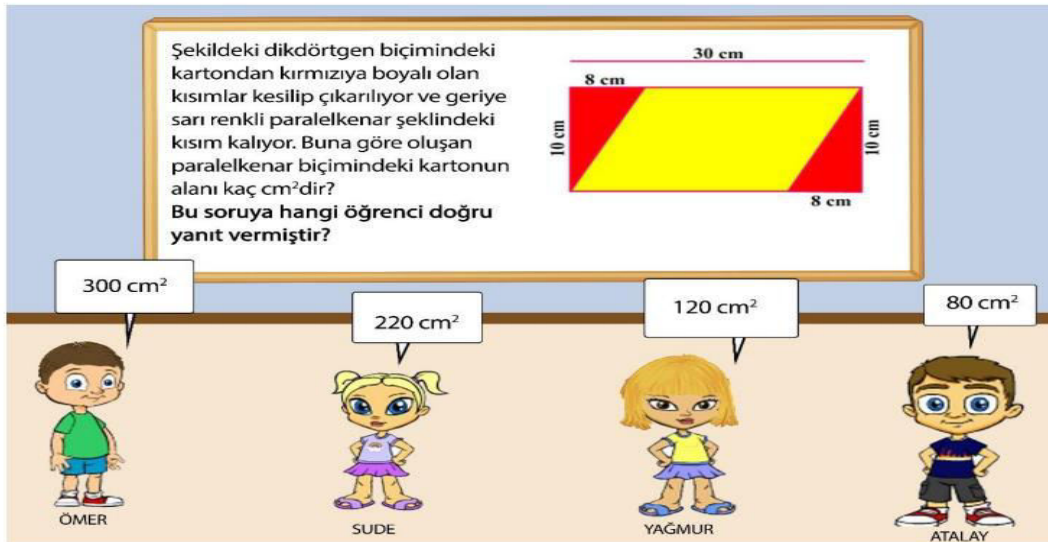
Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Değerlendirme: Şekil 7’de karakterlerin cevaplarının olmadığı, Şekil 8’de karakterlerin cevaplarının bulunduğu karikatürler sırasıyla öğrencilere gösterilir. Öğretmen, öğrencilerin verdiği cevaplardan ve gözlemlerinden yola çıkarak değerlendirme sonuçlarına ulaşır.

Şekil 7: (Cevapsız) Değerlendirme Aşaması İçin Hazırlanan Karikatür Örneği

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Şekil 8: (Cevaplı) Değerlendirme Aşaması İçin Hazırlanan Karikatür Örneği

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin normallik testi için Shapiro-Wilk testi kullanılmıştır (Can, 2014). Yapılan analizler sonucunda tüm grup puanlarının normal dağılım gösterdiği belirlenmiş ve veriler parametrik istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Verilerin analizinde ilişkisiz örneklem t-testi ve ilişkili örneklem t-testi kullanılmıştır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2015).

DeneySEL Çalışma Süreci

Araştırmada deney ve kontrol grupları kullanılmıştır. Araştırmanın uygulama aşamasında deney ve kontrol gruplarının derslerini hâlihazırda matematik dersine giren ders öğretmeni yürütmüştür. Araştırmada katılımcı olunmayan gözlem yaklaşımı benimsenmiştir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2017). Araştırmacı derslere gözlemci olarak katılmıştır. Araştırmacı uygulamaları gerçekleştirecek olan ders öğretmenine kavram karikatürleri, 5E modeli, etkinliklerin uygulanması ve uygulama süreci hakkında bilgilendirmeler yapmıştır. DG için 5E modeli ile hazırlanan kavram karikatürleri akıllı tahta kullanılarak sınıfta yansıtılmış ve her bir karikatürün çıktısı alınarak öğrencilere dağıtılmıştır. KG’ye ise öğretim programında belirtilen şekilde uygulama yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın Betimsel İstatistik sonuçları

Bu araştırmanın betimsel istatistiksel sonuçları Tablo 3’te görülmektedir.

Tablo 3: DG ve KG'nin Betimsel İstatistik Sonuçları

Gruplar	Test	N	\bar{X}	ss	Shapiro-Wilk (p)
KG	SBT	23	54,26	18,48	.090
	MBT Ön Test	23	30,61	9,47	.747
	MBT Son Test	23	42,78	9,30	.130
	MBT Kalıcılık Testi	23	36,35	12,30	.671
DG	SBT	23	60,00	20,18	.076
	MBT Ön Test	23	36,00	12,48	.439
	MBT Son Test	23	62,09	20,14	.061
	MBT Kalıcılık Testi	23	57,04	17,78	.220

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 3'te DG'nin MBT son test puanlarının ortalamasının ($\bar{X} = 62,09$) ön test puanlarının ortalamasına ($\bar{X} = 36,00$) göre, KG'nin son test puanlarının ortalamasının ($\bar{X} = 42,78$) ön test puanlarının ortalamasına ($\bar{X} = 30,61$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Tablo 3'ten DG'nin MBT kalıcılık test puanlarının ortalamasının ($\bar{X} = 57,04$) KG'nin kalıcılık test puanlarının ortalamasına ($\bar{X} = 36,35$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

DG ve KG'nin MBT Ön Test Puanlarının Analizi

DG ve KG için MBT ön test puanları arasında anlamlı farkın olup olmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4: DG ve KG'nin MBT Ön Test Puanları t-Testi Sonuçları

Gruplar	N	\bar{X}	ss	t	p
KG	23	30,61	9,47	-1.651	.106
DG	23	36,00	12,48		

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 4'e göre yapılan ilişkisiz örneklem t-testi sonucunda $p = .106$ olarak hesaplanmış ve gruplar arası MBT ön test puanları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir [$t_{(44)} = -1.651, p = .106 > .05$]. Bu durumda uygulamadan önce MBT ön test analiz sonuçlarına göre DG ve KG'nin birbirine denk oldukları söylenebilir.

DG ve KG'nin MBT Son Test Puanlarının Analizi

DG ve KG için MBT son test puanları arasında anlamlı farkın olup olmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5: DG ve KG'nin MBT Son Test Puanları t-Testi Sonuçları

Gruplar	N	\bar{X}	Ss	t	p
KG	23	42,78	9,30	-4.174	.000
DG	23	62,09	20,14		

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 5'e göre yapılan ilişkisiz örneklem t-testi sonucunda $p = .000$ olarak hesaplanmış ve gruplar arası MBT son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür [$t_{(44)} = -4.178, p = .000 < .05$]. Bu bulgudan kavram karikatürleri destekli 5E modeli uygulamasının matematik başarısı üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucu çıkarılabilir.

DG'nin MBT Ön Test - Son Test Puanlarının Analizi

DG'nin MBT ön test - son test puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6: DG'nin MBT Ön Test - Son Test Puanları t-Testi Sonuçları

Testler	N	\bar{X}	ss	t	p
MBT Ön Test	23	36,00	12,48	7.568	.000
MBT Son Test	23	62,09	20,14		

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 6'ya göre DG için yapılan ilişkili örneklem t-testi sonucunda $p = .000$ olarak hesaplanmış ve MBT ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür [$t_{(22)} = 7.568, p = .000 < .05$]. Bu bulgudan DG'ye uygulanan kavram karikatürleri destekli 5E modeli uygulamasının matematik başarısı üzerine anlamlı bir etkisinin olduğu sonucu çıkarılabilir.

KG'nin MBT Ön Test - Son Test Puanlarının Analizi

KG'nin MBT ön test - son test puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7: KG'nin MBT Ön Test - Son Test Puanları t-Testi Sonuçları

Testler	N	\bar{X}	ss	t	p
MBT Ön Test	23	30,68	9,47	6.683	.000
MBT Son Test	23	42,78	9,30		

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 7'ye göre KG için yapılan ilişkili örneklem t-testi sonucunda $p=.000$ olarak hesaplanmış ve MBT ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür [$t_{(22)} = 6.683$, $p=.000 < .05$]. Bu bulgudan KG'ye mevcut öğretim programı kapsamında yapılan uygulamanın matematik başarısı üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucu çıkarılabilir.

DG ve KG'nin MBT Kalıcılık Testi Puanlarının Analizi

DG ve KG'nin MBT kalıcılık puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 8'de görülmektedir.

Tablo 8: DG ve KG'nin MBT Kalıcılık Testi Puanları t-Testi Sonuçları

Gruplar	N	\bar{X}	ss	t	p
KG	23	36,35	12,30	-4.592	.000
DG	23	57,04	17,78		

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 8'e göre uygulamadan 4 hafta sonra yapılan DG'nin MBT kalıcılık testi puanları ortalaması ($\bar{X}_{DG} = 57,04$) ve KG'nin MBT kalıcılık testi puanları ortalaması ($\bar{X}_{KG} = 36,35$) olarak bulunmuştur. Yapılan ilişkisiz örneklem t-testi sonucunda $p=.000$ olarak hesaplanmış ve DG ve KG'nin MBT kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür [$t_{(44)}=-4.592$, $p=.000 < .05$]. Bu bulgudan kavram karikatürleri destekli 5E modeli uygulamasının mevcut öğretim programına göre yapılan uygulamaya göre öğrenilenlerin kalıcılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucu çıkarılabilir.

DG'nin MBT son test - kalıcılık testi puanlarının analizi

DG'nin MBT son test - kalıcılık test puanları arasında anlamlı farkın olup olmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9: DG'nin MBT Son Test - Kalıcılık Testi Puanları t-Testi Sonuçları

Testler	N	\bar{X}	ss	t	p
Son Test	23	62,09	20,14	-4.575	.000
Kalıcılık Testi	23	57,04	17,78		

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 9' a göre DG'den elde edilen son test ve kalıcılık testi puanları arasında yapılan ilişkili örneklem t-testi sonucunda $p=.000$ olarak hesaplanmış ve puanlar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür [$t_{(22)} = -4.575$, $p=.000 < .05$]. Bu durumda son testten 4 hafta sonra yapılan kalıcılık testinden alınan puanlarda anlamlı bir düşüş olduğu söylenebilir.

KG'nin MBT Son Test - Kalıcılık Testi Puanlarının Analizi

KG'nin MBT son test - kalıcılık test puanları arasında anlamlı farkın olup olmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 10'da görülmektedir.

Tablo 10: KG'nin MBT Son Test - Kalıcılık Testi Puanları t-Testi Sonuçları

Testler	N	\bar{X}	ss	t	p
Son Test	23	42,78	9,30	-5.044	.000
Kalıcılık Testi	23	36,35	12,30		

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 10'a göre KG'den elde edilen son test ve kalıcılık testi puanları arasında yapılan ilişkili örneklem t-testi sonucunda $p=.000$ olarak hesaplanmış ve puanlar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür [$t_{(22)}=-5.044$, $p=.000$].

< .05]. Bu durumda son testten 4 hafta sonra yapılan kalıcılık testinden alınan puanlarda anlamlı bir düşüş olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma kavram karikatürleri destekli 5E modeli uygulamasının ortaokul öğrencilerinin matematik başarısına ve öğrenilenlerin kalıcılığına etkisini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda uygulanan yöntemin matematik başarısını artırdığı görülmüştür. Bu bulgu ile ortaya konulan sonuçtan kavram karikatürleri ile desteklenen 5E öğretim modeli uygulamasının öğrencilerin matematik başarılarını arttırmada etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda literatürde araştırmamızın bu sonucunu destekleyen çalışmalara (Dereli, 2008; Durmaz, 2007; Keogh ve diğerleri, 1998; Kılınç, 2008; Özalp, 2006; Rule ve Auge, 2005; Stephenson ve Warvick, 2002; Yıldız, 2008; Young, 2001) rastlamak mümkündür. Matematik eğitimi alanında ise Dereli (2008) ve Erdağ (2011) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile araştırmamızın sonuçları kavram karikatürleri ile yapılan öğretimin öğrencilerin matematik başarılarını arttırmada etkili olduğu bulgusu yönünden paralellik göstermektedir. Diğer taraftan Güler (2010) ve Korucu'nun (2009) kavram karikatürlerinin öğrencilerin matematik başarısını arttırmada anlamlı bir etkisinin olmadığını gösteren çalışmalarının sonuçları araştırmamızın matematik başarısını arttırmada etkili olduğu sonucu ile paralellik göstermemektedir.

Bu çalışmada ikinci olarak kavram karikatürleri destekli 5E öğretim modelinin öğrenilenlerin kalıcılığına etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda kavram karikatürleri destekli 5E modeli uygulamasının öğrenilenlerin kalıcılığını sağlamada etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Kavram karikatürleri kullanılarak yapılan öğretimde öğrenilenlerin kalıcılığının sağlanmasında pozitif yönde etkisinin olduğunu gösteren çalışmalar (Balım ve diğerleri, 2008; Baysarı, 2007; Dabell, 2004; Dereli, 2008; Durmaz, 2007; Erdağ, 2011; Kabapınar, 2005; Rule ve Auge, 2005; Yoong, 2001) ile bu araştırmanın bu bağlamdaki sonucu benzerlik göstermektedir. Diğer taraftan bu çalışmada grupların kendi içinde uygulama öncesi ve sonrasında yapılan son test - kalıcılık testi analizleri ile elde edilen bulgulara göre anlamlı bir fark olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle kavram karikatürleri destekli 5E öğretim modeli uygulamasının gruplar arası yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar hariç olmak üzere deney grubu öğrencilerinin öğrenilenlerin kalıcılığını arttırmada etkili olmadığı söylenebilir.

ÖNERİLER

- ✓ Matematik öğretiminde öğrencilerin başarısını arttırmada kavram karikatürleri destekli 5E modelinin kullanıldığı uygulamaların yapılması önerilebilir.
- ✓ Matematik öğretiminde öğrenilenlerin kalıcılığını arttırmada kavram karikatürleri destekli 5E modelinin kullanıldığı uygulamaların yapılması önerilebilir.
- ✓ Bu çalışmada deney grubunun uygulama öncesi ve sonrasında yapılan analizle uygulanan yöntemin öğrenmenin kalıcılığını sağlamada anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Bu durumun nedenleri nitel araştırma yöntemleri ile derinlemesine araştırılabilir. Ayrıca aynı araştırmanın daha fazla örnekleme yapılması önerilebilir.
- ✓ Kavram karikatürleri destekli yapılan öğretimin öğrenilenlerin kalıcılığına etkisi üzerine daha fazla örnekleme ve farklı sınıf düzeylerinde çalışmaların yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, M. C. & Aktaş, D. Y. (2012). Öğrencilerin dörtgenleri anlamaları: Paralelkenar örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 319-329.
- Altun, M. (2001). *İlköğretim ikinci kademedeki matematik eğitimi*. Alfa Yayıncılık.
- Arıkan, E. (2004). *Karikatür ve toplum*. Ankara: 9. Uluslararası Ankara Karikatür Vakfı Etkinlikleri.
- Baki, A. (2008). *Kuramdan uygulamaya matematik eğitimi*. Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Balım, A., G., İnel, D. & Evrekli, E. (2008). Fen öğretiminde kavram karikatürü kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve sorgulayıcı öğrenme becerileri algılarına etkisi. *İlköğretim Online*, 7(1), 188 202.
- Başer, E. (2008). *5E modeline uygun öğretim etkinliklerinin 7. sınıf öğrencilerinin matematik dersindeki akademik başarılarına etkisi* [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Baysarı, E. (2007). *İlköğretim düzeyinde 5. sınıf fen ve teknoloji dersi canlılar ve hayat ünitesi öğretiminde kavram karikatürü kullanımının öğrenci başarısına, fen tutumuna ve kavram yanlışlarının giderilmesine olan etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. & Köklü, N. (2015). *Sosyal bilimler için istatistik*. Pegem Akademi Yayıncılık.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Carin, A. & J. Bass. (2005). *Teaching science as inquiry. Upper saddle river*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Çakır, M. & Aldemir, B. (2011). İki aşamalı genetik kavramlar tanı testi geliştirme ve geçerlik çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 335-353.
- Çepni, S. (2001). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Erol Ofset Matbaacılık.
- Dabell, J. (2004). *The math scoordinator's file—using concept cartoons*. London: PFP Publishing.
- Dağ, T. (2015). *5E öğrenme modeline uygun etkinliklerin ortaokul 1. sınıf öğrencilerinin matematik dersi kesirler konusundaki akademik başarılarına etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Dağlı, H. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin çevre, alan ve hacim konularına ilişkin kavram yanlışları* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Dereli, M. (2008). *Tam sayılar konusunun karikatürle öğretiminin öğrencilerin matematik başarılarına etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Dugard, P. & Toldman, J. (1995). Analysis of pre-test-post-test control group desings in educational research. *Educational Psychology*, 15(2), 181–198.
- <https://doi.org/10.1080/0144341950150207>
- Durmaz, B. (2007). *Yapılandırıcı fen öğretiminde kavram karikatürlerinin öğrencilerin başarıları ve duyuşsal özelliklerine etkisi (Muğla ili merkez ilçe örneği)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Üniversitesi.
- Erdağ, S. (2011). *İlköğretim matematik 5. sınıf dersinde kavram karikatürleri ile destekli matematik öğretiminin, ondalık kesirler konusundaki akademik başarıya ve kalıcılığa etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Gold, S. (2001). A construcitivist approach to online training for online teachers. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 5(1), 35-57.
- Göksu, F. C. (2014). *Doğrular, açılar ve çokgenler konularının kavram karikatür destekli yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına göre işlenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Güler, H. K. (2010). *Karikatür kullanılarak yapılan öğretimin ilköğretim 6. Sınıf öğrencilerinin matematik dersi doğal sayılar alt öğrenme alanındaki akademik başarılarına ve matematik dersine karşı tutumlarına etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Hiçcan, B. (2008). *5E Öğrenme döngüsü modeline dayalı öğretim etkinliklerinin 7. sınıf öğrencilerinin matematik dersi I. dereceden bir bilinmeyenli denklemler konusundaki akademik başarılarına etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- İngeç, Ş. K. (2008). Use of concept cartoons as an assessment tool in physics education. *US-China Education Review*, 5(11), 47-54.
- Kabapınar, F. (2005). Yapılandırmacı öğrenme sürecine katkıları açısından fen derslerinde kullanılabilecek bir öğretim yöntemi olarak kavram karikatürleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 135-146.
- Keogh, B., Naylor, S., & Wilson, C. (1998). Concept cartoons: a new perspective on physics education. *Physics Education*, 33(4), 219-224.
- Keser, Ö. F. (2003). *Fizik eğitimine yönelik bütünleştirici öğrenme ortamı ve tasarımı*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Kılınç, A. (2008). *Öğretimde mizahi kavramaya dayalı bir materyal geliştirme çalışması: Bilim karikatürleri* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Korucu, S. (2009). *Çokgenler konusunda karikatür ve bilgisayar destekli öğretim yöntemlerinin karşılaştırılması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Köseoğlu, F. & Tümay, H. (2013). *Bilim eğitiminde yapılandırıcı paradigma teoriden öğretim uygulamalarına*. Pegem Akademi Yayıncılık.

- Martin, D. J. (2000). *Elementary science methods: a constructivist approach*. Belmont, CA: Wadsworth/Thomason Learning.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2017). *Matematik dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. <http://mufredat.meb.gov.tr>
- Naylor, S. & Keogh, B. (1999). Constructivism in Classroom: Theory into Practice. *Journal of Science Teacher Education*, 10(2), 93-106.
- National Council of Teachers of Mathematics [NCTM], (1989). *Curriculum and evaluation standards for school mathematics*. Reston VA.
- Olkun, S. & Aydoğdu, T. (2003). Üçüncü uluslararası matematik ve fen araştırması (TIMSS) nedir? Neyi sorgular? Örnek geometri soruları ve etkinlikler. *İlköğretim-Online*, 2(1), 28-35.
- Osborne, R. J. & Wittrock, M. C. (1983). Learning science: a generative process. *Science Education*, 67(4), 489-502. <https://doi.org/10.1002/sce.3730670406>
- Outhred L. N. & Mitchelmore, M. C. (2000). Young children's intuitive understanding of rectangular area measurement. *Journal for Research in Mathematics Education*, 31(2), 144-167.
- Örs, F. (2007). Eğitim ve karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Dergisi*, 84, 26-28.
- Özalp, I. (2006). *Karikatür tekniğinin fen ve çevre eğitiminde kullanılabilirliği üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Celal Bayar Üniversitesi.
- Özmantar, M., F., Bingölbali E. & Akkoç, H. (2008). *Matematiksel kavram yanlışları ve çözüm önerileri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Pektaş, M. (2008). *Biyoloji öğretiminde yapılandırmacı yaklaşımın ve bilgisayar destekli öğretimin öğrenci başarısı ve tutumlarına etkisi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- PISA 2006 uluslararası öğrenci değerlendirme programı ulusal nihai raporu (2006). Milli Eğitim Bakanlığı. <http://pisa.meb.gov.tr/wpcontent/uploads/2013/07/PISA2006-Ulusal-Nihai-Rapor.pdf>
- PISA 2009 uluslararası öğrenci değerlendirme programı ulusal ön raporu (2010). Milli Eğitim Bakanlığı. <http://pisa.meb.gov.tr/wpcontent/uploads/2013/07/PISA-2009-Ulusal-On-Rapor.pdf>
- PISA 2012 araştırması ulusal nihai raporu (2015). Milli Eğitim Bakanlığı. http://pisa.meb.gov.tr/?page_id=22
- PISA 2015 uluslararası öğrenci değerlendirme programı ulusal raporu (2016). Milli Eğitim Bakanlığı. http://pisa.meb.gov.tr/wpcontent/uploads/2014/11/PISA2015_UlusalRapor.pdf
- Rule A., C. & Auge, J. (2005). Using humorous cartoons to teach mineral and rock concepts in six grade science class. *Journal of Geoscience Education*, 53(5), 548- 558.
- Stephenson, P. & Warwick, P. (2002). Using concept cartoonstosupportprogression in students' understanding of light. *Physics Education*, 37(2), 135-141.
- Şahiner, A. (2013). *5E modelinin 6. Sınıf öğrencilerinin matematik dersi kümeler konusundaki erişimi ve kalıcılığına etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Şimşek, A. (2011). *Öğretim tasarımı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tan Şişman, G. & Aksu, M.(2009).Yedinci sınıf öğrencilerinin alan ve çevre konularındaki başarıları. *İlköğretim Online*, 8(1), 243-253.
- TIMSS 2007 ulusal matematik ve fen raporu: 8. sınıf. (2011). Milli Eğitim Bakanlığı. http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/timss_2007_ulusal_raporu.pdf
- TIMSS 2011 Ulusal matematik ve fen raporu: 8.sınıflar (2014). Milli Eğitim Bakanlığı. <http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS-2011-8- Sinif.pdf>
- TIMSS 2015 ulusal matematik ve fen ön raporu (2016). Milli Eğitim Bakanlığı. http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf
- Tomooğlu, Ö. (2017). *6. Sınıf öğrencilerine alan ölçme konusunun öğretimine yönelik bir eylem araştırması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

- Tuna, A. (2011). *Trigonometri öğretiminde 5E öğrenme döngüsü modelinin öğrencilerin matematiksel düşünme ve akademik başarılarına etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Uğurel, I. & Moralı, S. (2006). Karikatürler ve matematik öğretiminde kullanımı. *Milli Eğitim Dergisi*, 170, 32-42.
- Van de Walle, J. A., Karp, K. S. & Bay- Williams, J. W. (2012). *İlkokul ve ortaokul matematiği gelişimsel yaklaşımla öğretim*. (S. Durmuş, Çev.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldız, İ. (2008). *Kavram karikatürlerinin kavram yanlışlarının tespitinde ve giderilmesinde kullanılması: Düzgün dairesel hareket* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Yoong, W. K. (2001). Mathematics cartoons and mathematics attitudes. *Studies in Education*, 6, 69-80.

Occupational Disease Profile of Turkey: Analysis by Economic Activities and Cities

Türkiye Meslek Hastalığı Profili: Ekonomik Faaliyet ve İllere Göre Analiz

ABSTRACT

Occupational disease is defined in the Social Insurance and General Health Insurance Law No. 5510 as a temporary or permanent illness, physical or mental disability that the insured is exposed to due to a recurring reason due to the nature of his work or due to the operating conditions of the work. The material and moral losses that occur as a result of occupational diseases that are completely preventable have reached significant dimensions, especially in developing societies. In this study, the 10-year occupational diseases profile of Turkey between the years 2011-2021 was examined on the basis of economic activity and city. By determining the economic activities and cities with the most and least occupational diseases, the areas to focus on for the prevention of occupational diseases were determined. By drawing attention to these economic activities, it is aimed to create the necessary policies in terms of occupational health and safety by taking province-specific health measures so that workers do not have occupational diseases. As the basis of this study for further academic studies; it is important to systematically collect data on occupational diseases, to analyse and interpret them, to convey them to the relevant units, and to update occupational diseases prevention policies.

Keywords: Occupational disease, Occupational safety, Work disease, Turkey

ÖZET

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda meslek hastalığı, sigortalının yaptığı işin niteliği veya işletilmesi nedeniyle tekrarlayan bir nedenle maruz kaldığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal özür olarak tanımlanmaktadır. Tamamen önlenabilir nitelikte olan meslek hastalıkları sonucunda meydana gelen maddi ve manevi kayıplar, özellikle gelişmekte olan toplumlarda önemli boyutlara ulaşmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin 2011-2021 yılları arasındaki 10 yıllık meslek hastalıkları profili ekonomik faaliyet ve şehir bazında incelenmiştir. Ekonomik faaliyetler ile meslek hastalıklarının en çok ve en az görüldüğü iller belirlenerek meslek hastalıklarının önlenmesi için odaklanılacak alanlar belirlenmiştir. Bu ekonomik faaliyetlere dikkat çekilerek, çalışanların meslek hastalığına yakalanmaması için illere özgü sağlık tedbirleri alınarak iş sağlığı ve güvenliği açısından gerekli politikaların oluşturulması amaçlanmaktadır. Daha sonraki akademik çalışmalar için bu çalışmanın temel olarak; meslek hastalıklarına ilişkin verilerin sistematik olarak toplanması, analiz edilerek yorumlanması, ilgili birimlere iletilmesi ve meslek hastalıkları önleme politikalarının güncellenmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Meslek hastalığı, İş güvenliği, İş hastalığı, Türkiye

INTRODUCTION

Work accidents and occupational diseases are among the most important problems of working life all over the world and in Turkey. Ensuring the health and safety of employees is extremely important (Koçali, 2021/a). For this reason, it is necessary to ensure the physical and mental well-being of the employees. This is only possible with the correct and complete implementation of occupational health and safety policies. Occupational risks such as dusty, noisy, extremely hot or cold workplace conditions, humid, oxygen-free working conditions, and the necessity of physical work appear as occupational diseases after a while (Reese, 2018; Salguero-Caparrós, et al, 2020). Since the cause of the disease in occupational diseases is in the workplace of the person, there is a causal relationship between the work done in these diseases and the disease (Punnet & Wegman, 2004; Anwer et al, 2021)

According to the World Health Organization (WHO), health is defined not only as the absence of disease or infirmity, but also as a state of complete physical, mental and social well-being. The scope of employee health in occupational health and safety, on the other hand, is expressed as the whole of public health policies that aim to support and protect employee health, and reduce diseases and deaths that occur in production processes (WHO, 1948; Min et al, 2019; Larsen, 2022).

Occupational disease, unlike a work accident, is of a purely occupational nature and results from the nature of the work or the conditions of the work. In other words, it is a disease caused by the work of the employee and different occupational diseases occur according to the work of the person (Spurgeon et al, 1997; İlhan et al, 2006). Dr. Bernardini Ramazzini, who is an Italian physician, wrote the first comprehensive book on occupational diseases named *De Morbis Artificum Diatriba* is today known as the father of occupational health (Felton, 1997). In this book,

Kaan Koçali¹

How to Cite This Article

Koçali, K. (2023). "Occupational Disease Profile of Turkey: Analysis by Economic Activities and Cities", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(68):3448-3459. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72063>

Arrival: 25 June 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Assist. Prof. Dr., Istanbul Gelişim University, Istanbul Gelişim Vocational School, Occupational Health and Safety Program, Istanbul, Türkiye

Ramazzini introduced fifty-three diseases in detail and included methods of protection from occupational diseases, nutrition, and hygiene rules. Ramazzini clearly saw the relationship between a person's job and his health status and stated that besides the classical questions that physicians ask during the examination of patients, questions about their profession should be asked. Ramazzini is the first physician to add the question of what you do to the questions that the physician who will examine the patient for the first time should ask (Sigerist, 1936; Gerstman, 2013; Keadle et al, 2021).

Occupational diseases are the common name of diseases that occur with the effect of risk factors in the working environment. According to the World Health Organization (WHO), not only known and accepted occupational diseases, but also diseases in which the working environment and working style are an important factor in their formation and development, among other reasons. In other words, it is defined as diseases in which a cause-effect, effect-reaction relationship occurs between a harmful factor and the human body affected by it, if they are specific to the work being worked on. Therefore, there is a causal link, a causal relationship between the disease and the work done (Reitz et al, 2020; Colenberger et al, 2021; Haile, 2023)

The definition of occupational disease is also made in the documents of the ILO. Occupational disease is defined as a disease group in which a work-specific cause-effect effect-reaction relationship can be demonstrated between harmful factors and the human body affected by it, in world-accepted sources such as the World Health Organization (WHO) by the International Labor Organization (ILO) with the P155 Protocol of 2002 to the Occupational Safety and Health Convention (1981) and according to this, occupational diseases are diseases arising from the conduct of the work or the factors exposed during the execution of the work.

In Turkey, occupational disease is defined as a temporary or permanent illness, physical or mental disability that the insured is exposed to due to a recurring reason due to the nature of the work he/she works or does, or due to the conditions of the work in Article 14 of the Social Insurance and General Health Insurance Law No. 5510 (2006). The same definition has been made in the first clause of the first paragraph of the fourth article of the Regulation on Determination of the Rate of Loss of Working Power and Profitability (2008), and in the eighth article of the Short-Term Insurance Branch Implementation Communiqué (2008).

In the Occupational Health and Safety Law No. 6331 (2012), occupational disease is defined as a disease resulting from exposure to occupational risks. In the definitions of the Social Insurance and General Health Insurance Law and the Occupational Health and Safety Law, the terms "Due to a Recurring Cause" and "Exposure to Occupational Risks" are included. As can be understood from these expressions, there is a long-term exposure to the factors in the workplace environment for the occurrence of occupational disease.

According to the result of the definitions made, occupational disease is completely occupational and is the common name of diseases that result from the nature of the work done or the conditions of execution of the work and cause physical or mental problems in the person. In other words, occupational disease, unlike a work accident, is entirely due to occupational reasons. This is one of the important elements that distinguishes an occupational disease from an occupational accident.

Occupational health and safety (OHS) is an interdisciplinary and diverse field that includes different branches of science. OHS covers many branches of science, especially law, medicine, engineering, and economics. Although it is a multidisciplinary field covering different branches of science, some basic principles have been adopted for studies in the field of occupational health and safety. The main objective of the principles to be mentioned and the regulations in the ILO standards is to ensure that the work is carried out in a healthy and safe environment (Hasle et al, 2006; Lorti et al, 2013; Wang et al, 2020)

At the beginning of the basic principles of the protection of occupational health and safety are the following principles: regulating occupational health and safety as a right for all employees, establishing policies in this area, establishing a national system, protecting workers against work accidents and occupational diseases, regulating programs and policies for occupational health and safety, preventing work accidents and occupational diseases, occupational health and safety. Promoting the continuous development of health and safety, providing the necessary information in the workplaces for the effectiveness of occupational health and safety policies and programs, establishing an occupational health practice that focuses on the physical, mental and social well-being of all employees, providing necessary training to create a safe and healthy working environment, certain duties and responsibilities to ensure occupational health and safety to employees, employers and competent authorities (Alli, 2008; Kılıkış, 2014).

While Law No. 5510 deals with occupational disease risk within the framework of occupational accident and occupational disease insurance and general health insurance, Law No. 6331 on Occupational Health and Safety deals

with occupational disease risk with a focus on prevention. In other words, while the Law No. 5510 regulates the occupational disease risk, by defining the occupational disease and determining its elements, and regulates the health and monetary benefits to be provided to the insured when the occupational disease risk arises, the Law No. 6331 includes provisions that will prevent the emergence of the occupational disease risk and protect the workers against this risk. In fact, the risk of occupational disease is one of the intersection points of social security law and occupational health and safety law. While examining the risk of occupational disease, the reason the subject is related to the occupational health and safety law is that the social security law covers the prevention of these risks as well as the compensation of the damages resulting from the risks. In this respect, the concept of occupational health and safety is included in the concept of social security due to its nature. In fact, many conventions, and recommendations of the ILO on occupational diseases regulate the measures to be taken against the risk of occupational diseases rather than compensation for damages, that is, the benefits provided under insurance.

In the period before the Occupational Health and Safety Law No. 6331, occupational health and safety was regulated only in terms of workers and workplaces within the scope of the Labor Law in the Section-V of the Labor Law No. 4857. In this respect, it was clear that occupational health and safety was foreseen only for those within the scope of Law No. 4857, and that there was a large gap for other employees (Alpagut, 2014). Law No. 6331 includes all works and workplaces belonging to the public and private sector, employers and employer representatives of these workplaces, all employees, including apprentices and interns, regardless of their field of activity, except for a limited number of exceptions. In the second paragraph of Article 2 of the Law, it is shown that it is very difficult or even impossible to take occupational health and safety measures due to the nature of the work or the place where it is performed, which is considered as the reason for not being included in the coverage. According to the first clause of the first paragraph of the third article of the Law No. 6331, an occupational disease is a disease that occurs as a result of exposure to occupational risks. Law No. 6331 defined occupational disease more broadly than Law No. 5510. It should be noted that the definition of the disease resulting from exposure to occupational risk as an occupational disease in Law No. 6331 (Baycık, 2013; Koçali, 2021/b).

MATERIALS AND METHODS

Statistical studies of occupational diseases are a good way to describe and evaluate a country's level of development. In order to carry out statistical studies, the World Labor Organization (ILO) has started to collect occupational disease data since 1941. After 1999, it asked the member countries to present to him the number of occupational diseases, work accidents, the number of incapacities, the number of days lost and accident rates. Since our country is a member of the World Labor Organization (ILO), occupational disease data is kept by the Social Security Institution (SSI) (Jorgensen, 1998; Rantanen et al., 2001; Rantanen and Fedotov, 2011; Ivascu and Cioca, 2019; Koçali, 2021/c).

In the Social Security Institution (SSI) data used in the study, only 4/1-a status workers were taken as a basis instead of all insurance branches. The reason for this is that the Labor Law No. 4857 and the Social Insurance and General Health Insurance Law No. 5510 focus on the workers in the 4/1-a status. Therefore, insured persons in the status of 4/1-b (employer) and 4/1-c (officer) are excluded from the scope of the study. In addition, these data are also outside the scope of the study, since the occupational disease experienced by workers who have no insurance and are employed informally are not included in the Social Security Institution (SSI) system. When this situation is evaluated within the limitations of the research and since the study is covering the whole of Turkey, it does not affect the overall study statistically, since the analysis is made within the development regions with the area narrowing system. The words "employee" and "worker" in the study refer to employees and compulsory insurance holders within the scope of 4/1-a. The study focused on the data of occupational diseases covering Turkey between the years 2011-2021. The data used were taken from the Social Security Institution (SSI) database. In order to obtain efficient and objective results, the obtained data were selected to cover all business lines and without sector discrimination, and were examined with parameters such as occupational diseases, permanent/temporary incapacity periods and number of employees.

RESULTS

Occupational Disease by Classification of Economic

When the data on the diagnosis of occupational disease in the 10-year period between 2011 and 2021 in Turkey were examined, a total of 6854 workers were identified in ninety-nine different economic activities codes (URL-1). When the annual distribution of the number of workers who have an occupational disease is examined, as can be seen in Table 1, the number of occupational diseases has been increasing regularly as of 2013. The annual performances of the economic activities are shown in color, and they are marked in green when there is no diagnosis of occupational disease, in yellow when there is a small number, and in red when the number is highest. Thus, the 10-year performance of the economic activities is more clearly shown in a single table.

In 2011, 257 occupational diseases were diagnosed in the “5-Metal ore mining” industry. The reason for this high number is the diagnosis of an occupational disease because of "heavy metal pollution" in the health screening of the workers working in the Kütahya Eti Silver Mine. In addition, the reason for the high number of occupational diseases in the “5-Coal and lignite extraction” industry between 2011 and 2012 is the occupational disease screening studies conducted for workers working in coal mines in Zonguldak (URL-2, 2011; URL-3, 2011). The reason for the sudden increase in the number of occupational diseases in 86-Human Health Services in 2020 is that Covid-19 is considered an occupational disease during the pandemic process (Durmuş, 2020; Emre and Topgöl, 2021).

Table 1: Number of Occupational Disease by Classification of Economic Activity between 2011-2021

NO	CLASSIFICATION OF ECONOMIC ACTIVITY	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Crop and animal production, hunting and related service activities	0	0	0	0	0	1	1	5	4	1	1
2	Forestry and industrial and firewood production	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
3	Fisheries and aquaculture	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	Coal and lignite extraction	170	231	42	19	84	74	36	95	50	36	36
6	Crude oil and natural gas extraction	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	Metal ore mining	257	4	1	0	1	0	14	6	7	4	13
8	Other mining and quarrying	3	2	0	2	2	3	4	7	14	2	9
9	Mining support service activities	0	0	1	0	0	2	1	0	1	2	0
10	Manufacture of food products	3	3	0	2	2	2	8	6	23	15	32
11	Manufacture of beverages	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0
12	Manufacture of tobacco products	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13	Manufacture of textile products	2	1	1	4	7	6	8	19	16	10	27
14	Manufacture of apparel	15	3	4	6	5	2	7	11	13	13	28
15	Manufacture of leather and related products	0	0	0	1	3	3	3	3	4	0	5
16	Tree. Manufacture of wood products and cork products (except furniture), manufacture of articles made of reeds, straw and similar materials	3	3	0	2	5	4	1	1	5	4	7
17	Manufacture of paper and paper products	1	1	0	0	0	0	3	4	3	4	3
18	Printing and reproduction of recorded media	3	0	0	0	0	3	0	5	1	2	8
19	Manufacture of coke and refined petroleum products	0	0	0	0	1	0	1	1	2	0	0
20	Manufacture of chemicals and chemical products	8	1	2	3	4	10	8	8	24	17	18
21	Manufacture of basic pharmaceutical products and pharmaceutical materials	0	1	0	1	0	0	3	0	3	2	6
22	Manufacture of rubber and plastic products	2	2	7	11	5	8	13	24	26	28	43
23	Manufacture of other non-metallic mineral products	16	8	9	62	49	84	115	178	188	60	42
24	Base metal industry	18	6	11	6	29	16	49	64	95	48	64
25	Manufacture of fabricated metal products (except machinery and equipment)	36	27	4	20	26	17	28	34	56	44	70
26	Your computers. Manufacture of electronic and optical products	3	0	0	4	0	2	2	2	2	1	3
27	Electrical equipment manufacturing	4	3	3	13	13	41	24	28	34	24	34
28	Manufacture of machinery and equipment not elsewhere classified	5	4	2	2	8	15	12	16	22	13	30
29	Motor land vehicle. Trailer (trailer) and semi-trailer (semi-trailer) manufacture	5	0	1	22	32	18	33	47	59	38	111
30	Manufacture of other means of transport	7	1	11	13	9	9	22	30	44	22	49
31	Furniture manufacturing	3	0	2	1	2	3	6	6	16	5	4
32	Other manufactures	2	7	0	6	9	2	10	6	9	7	16
33	Installation and repair of machinery and equipment	86	8	4	12	12	9	9	15	25	17	17
35	Electric. Gas. Steam and ventilation system production and distribution	1	0	2	1	0	0	0	0	6	1	6
36	Collection of water. Purification and distribution	0	0	1	0	0	2	0	0	1	0	0
37	Sewage	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1

38	Collection of waste. Reclamation and disposal activities, recovery of materials	1	4	1	1	0	4	1	0	5	2	4
39	Remediation activities and other waste management services	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
41	Building construction	4	5	5	5	4	16	11	16	19	14	20
42	Construction of non-building structures	2	10	1	2	4	7	3	8	5	6	6
43	Special construction activities	10	15	3	6	6	7	2	6	11	3	9
45	Wholesale and retail trade and repair of motor vehicles and motorcycles	0	0	1	5	5	3	10	5	12	10	9
46	Wholesale trade	1	4	0	10	3	5	6	8	12	5	16
47	Retail trade	1	4	2	1	2	5	7	5	10	13	42
49	Land transport and pipeline transport	3	12	2	5	6	2	10	8	5	11	12
50	Water transport	3	0	0	0	2	0	0	0	0	0	1
51	Airways transporting	0	0	0	0	3	1	1	3	0	0	0
52	Storage and supporting activities for transportation	7	5	0	2	8	6	10	15	21	14	27
53	Postal and courier activities	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
55	Accommodation	1	0	0	0	1	3	3	1	3	3	8
56	Food and beverage service activities	0	0	1	1	1	6	6	13	16	9	32
58	Publishing activities	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
59	Motion picture. Video and television program production. Sound recording and music publishing activities	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
60	Programming and broadcasting activities	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
61	Telecommunication	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
62	Computer programming. Consulting and related activities	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
63	Information service activities	0	0	0	0	1	0	0	1	0	9	3
64	Financial service activities	0	2	0	0	0	1	1	2	1	0	1
65	Insurance, reinsurance and pension funds	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
66	Ancillary activities for financial services and insurance activities	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
68	Real estate activities	0	0	1	0	1	1	3	0	0	3	6
69	Legal and accounting activities	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
70	Head office activities, administrative consultancy activities	3	1	2	2	2	0	0	1	2	3	2
71	Architectural and engineering activities; technical testing and analysis activities	0	0	1	0	0	0	0	2	2	1	4
72	Scientific research and development activities	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	3
73	Advertising and market research	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
74	Other professional. Scientific and technical activities	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
75	Veterinary services	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
77	Rental and leasing activities	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0
78	Employment activities	0	0	0	0	3	4	1	0	0	2	3
79	Travel agency. Activities related to tour operator and other reservation services	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
80	Security and investigative activities	1	0	1	1	1	0	3	0	1	4	3
81	Services related to buildings and landscaping activities	0	2	1	0	4	5	3	13	12	66	31
82	Office management, office support and business support activities	1	2	0	4	0	2	9	3	7	9	8
84	Public administration and defence; compulsory social security	0	0	0	0	0	0	2	0	0	6	7
85	Education	0	2	2	0	3	1	1	2	1	9	4
86	Human health services	1	5	1	1	2	3	2	5	4	119	82
87	Residential care activities	0	0	0	1	0	0	0	0	0	7	3
88	Social services provided without shelter	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0
90	Creative arts. Performing arts and entertainment activities	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
91	Libraries. Archives. Museums and other cultural activities	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0

92	Gambling and betting activities	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0
93	Sports activities. Entertainment and leisure activities	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	0
94	Activities of member organizations	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
95	Repair of computers, personal and household goods	0	0	0	0	2	1	0	1	0	0	0
96	Other service activities	3	3	2	1	1	0	1	4	1	1	1
97	Activities of households as employers of domestic personnel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
98	Undifferentiated goods and services produced by households for their own use	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0
99	Activities of international organizations and their representatives	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOTAL		697	395	136	264	374	422	518	746	907	757	1.038

When the 10-year total occupational disease diagnoses are examined, as seen in Table 2, the economic activities with the most occupational diseases are as follows: “5-Coal and lignite extraction” ranks first with 873 (13.97%), “23-Manufacture of other non-metallic mineral products” ranks second with 811 (12.98%), “24-Base metal industry” ranks third with 406 (6.50%), “29-Motor land vehicle Trailer (trailer) and semi-trailer (semi-trailer) manufacture” ranks fourth with 366 (5.86%), and “25-Manufacture of fabricated metal products (except machinery and equipment)” ranks fifth with 361 (5.78%) occupational diseases. It is also possible to see economic activities in the table that do not show any occupational disease. In Figure 1, the first twenty economic activities with the most diagnosis of occupational diseases are shown.

Table 2: Total Number, Percent and Placement of Occupational Disease by Classification of Economic Activity between 2011-2021

NO	CLASSIFICATION OF ECONOMIC ACTIVITY	TOTAL (n)	PERCENT (%)	PLACEMENT (1 st)
1	Crop and animal production, hunting and related service activities	13	0,21	47
2	Forestry and industrial and firewood production	1	0,02	70
3	Fisheries and aquaculture	0	0,00	77
5	Coal and lignite extraction	873	13,97	1
6	Crude oil and natural gas extraction	0	0,00	77
7	Metal ore mining	307	4,91	6
8	Other mining and quarrying	47	0,75	29
9	Mining support service activities	7	0,11	53
10	Manufacture of food products	96	1,54	19
11	Manufacture of beverages	2	0,03	65
12	Manufacture of tobacco products	0	0,00	77
13	Manufacture of textile products	101	1,62	18
14	Manufacture of apparel	107	1,71	16
15	Manufacture of leather and related products	22	0,35	35
16	Tree. Manufacture of wood products and cork products (except furniture), manufacture of articles made of reeds, straw and similar materials	35	0,56	31
17	Manufacture of paper and paper products	19	0,30	37
18	Printing and reproduction of recorded media	22	0,35	35
19	Manufacture of coke and refined petroleum products	5	0,08	56
20	Manufacture of chemicals and chemical products	103	1,65	17
21	Manufacture of basic pharmaceutical products and pharmaceutical materials	16	0,26	42
22	Manufacture of rubber and plastic products	169	2,70	11
23	Manufacture of other non-metallic mineral products	811	12,98	2
24	Base metal industry	406	6,50	3
25	Manufacture of fabricated metal products (except machinery and equipment)	361	5,78	5
26	Your computers. Manufacture of electronic and optical products	19	0,30	37
27	Electrical equipment manufacturing	221	3,54	8
28	Manufacture of machinery and equipment not elsewhere classified	129	2,06	13
29	Motor land vehicle. Trailer (trailer) and semi-trailer (semi-trailer) manufacture	366	5,86	4
30	Manufacture of other means of transport	217	3,47	9
31	Furniture manufacturing	48	0,77	28
32	Other manufactures	74	1,18	24
33	Installation and repair of machinery and equipment	214	3,42	10
35	Electric. Gas. Steam and ventilation system production and distribution	17	0,27	41
36	Collection of water. Purification and distribution	4	0,06	57

37	Sewage	1	0,02	70
38	Collection of waste. Reclamation and disposal activities, recovery of materials	23	0,37	33
39	Remediation activities and other waste management services	0	0,00	77
41	Building construction	119	1,90	14
42	Construction of non-building structures	54	0,86	27
43	Special construction activities	78	1,25	22
45	Wholesale and retail trade and repair of motor vehicles and motorcycles	60	0,96	26
46	Wholesale trade	70	1,12	25
47	Retail trade	92	1,47	20
49	Land transport and pipeline transport	75	1,20	23
50	Water transport	6	0,10	54
51	Airways transporting	8	0,13	51
52	Storage and supporting activities for transportation	115	1,84	15
53	Postal and courier activities	1	0,02	70
55	Accommodation	23	0,37	33
56	Food and beverage service activities	85	1,36	21
58	Publishing activities	0	0,00	77
59	Motion picture. Video and television program production. Sound recording and music publishing activities	0	0,00	77
60	Programming and broadcasting activities	0	0,00	77
61	Telecommunication	0	0,00	77
62	Computer programming. Consulting and related activities	1	0,02	70
63	Information service activities	14	0,22	46
64	Financial service activities	8	0,13	51
65	Insurance, reinsurance, and pension funds	0	0,00	77
66	Ancillary activities for financial services and insurance activities	1	0,02	70
68	Real estate activities	15	0,24	43
69	Legal and accounting activities	2	0,03	65
70	Head office activities, administrative consultancy activities	18	0,29	39
71	Architectural and engineering activities; technical testing and analysis activities	10	0,16	50
72	Scientific research and development activities	6	0,10	54
73	Advertising and market research	3	0,05	59
74	Other professional. Scientific and technical activities	0	0,00	77
75	Veterinary services	0	0,00	77
77	Rental and leasing activities	3	0,05	59
78	Employment activities	13	0,21	47
79	Travel agency. Activities related to tour operator and other reservation services	1	0,02	70
80	Security and investigative activities	15	0,24	43
81	Services related to buildings and landscaping activities	136	2,18	12
82	Office management, office support and business support activities	45	0,72	30
84	Public administration and defense; compulsory social security	15	0,24	43
85	Education	24	0,38	32
86	Human health services	225	3,60	7
87	Residential care activities	11	0,18	49
88	Social services provided without shelter	3	0,05	59
90	Creative arts. Performing arts and entertainment activities	2	0,03	65
91	Libraries. Archives. Museums and other cultural activities	1	0,02	70
92	Gambling and betting activities	2	0,03	65
93	Sports activities. Entertainment and leisure activities	3	0,05	59
94	Activities of member organizations	2	0,03	65
95	Repair of computers, personal and household goods	4	0,06	57
96	Other service activities	18	0,29	39
97	Activities of households as employers of domestic personnel	3	0,05	59
98	Undifferentiated goods and services produced by households for their own use	3	0,05	59
99	Activities of international organizations and their representatives	0	0,00	77

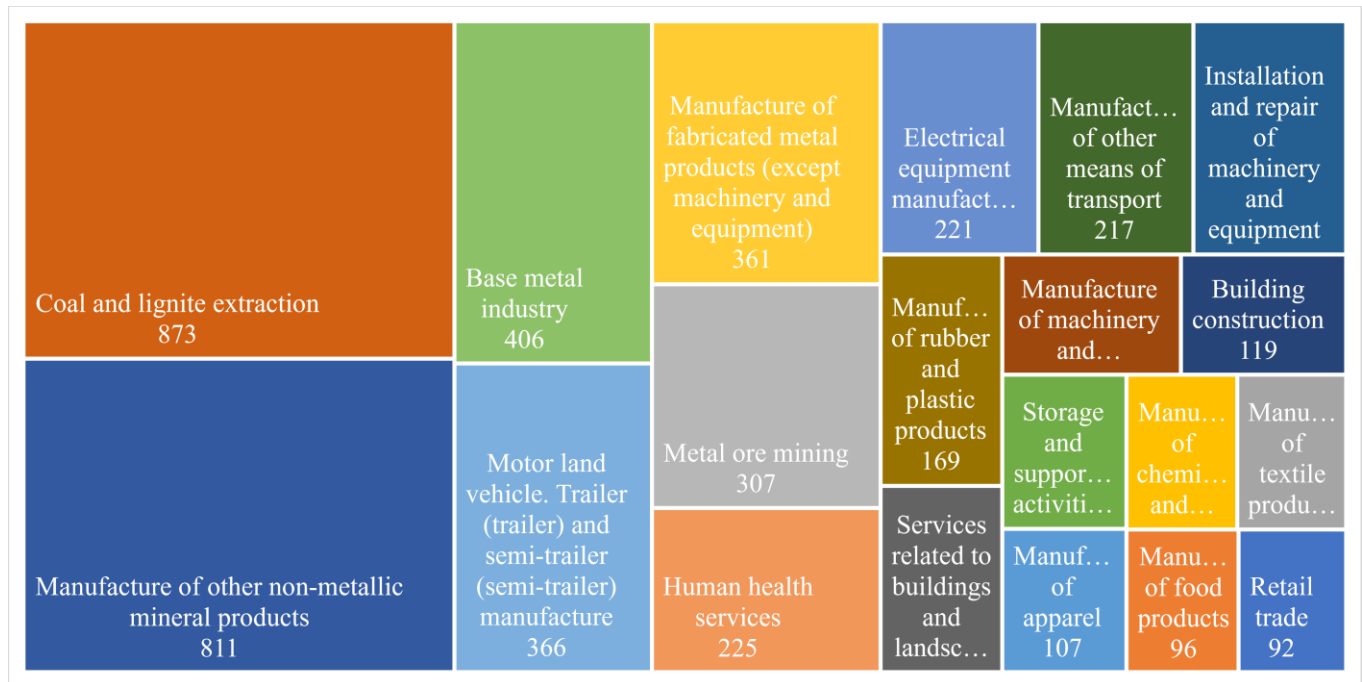

Figure 1: Top 20 Economic Activities with the most Occupational Diseases Diagnosed

Occupational Disease by Cities

When the workers diagnosed with occupational diseases between 2011-2021 are examined in which city they work; As seen in Table 3, Istanbul-1505, Zonguldak-856, Kocaeli-773, Kütahya-552, Ankara-536, İzmir-371, Bursa-193, Balıkesir-173, Sakarya-160, Manisa-150 and Tekirdağ-109 have become cities with an occupational disease of 100 or more in 10 years. Cities where no occupational disease has been diagnosed are Adıyaman, Ağrı, Bitlis, Muş, Tunceli, Bayburt, Şırnak, Ardahan and Kilis. In Figure 2, the 10-year numbers of occupational diseases in the provinces of Turkey are given. Occupational diseases of one hundred or more are marked in red.

When we examine these provinces as regional development and industrial zones, we can say that they are compatible with each other, and the number of occupational diseases increases when the level of development and industry rate in the city increases (Koçali, 2022).

Table 3: Number of Occupational Disease by Cities between 2011-2021

CODE	CITY	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	TOTAL
01	Adana	0	0	1	0	0	0	5	3	3	8	7	27
02	Adıyaman	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
03	Afyonkarahisar	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	2	6
04	Ağrı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
05	Amasya	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	3
06	Ankara	154	63	6	9	46	30	52	60	54	31	31	536
07	Antalya	0	0	0	2	3	0	5	1	2	2	3	18
08	Artvin	0	1	0	0	0	0	0	0	1	6	5	13
09	Aydın	1	0	1	5	0	0	1	3	4	1	5	21
10	Balıkesir	1	5	1	3	1	2	5	4	5	3	5	35
11	Bilecik	4	1	6	31	2	8	10	27	51	22	11	173
12	Bingöl	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	3
13	Bitlis	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14	Bolu	0	1	0	2	0	4	2	8	0	3	5	25
15	Burdur	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
16	Bursa	4	1	7	1	1	5	6	25	29	67	47	193
17	Çanakkale	0	0	1	5	4	5	5	6	11	3	4	44
18	Çankırı	0	2	3	0	1	0	1	2	2	1	3	15
19	Çorum	0	0	0	0	4	16	3	9	0	4	2	38
20	Denizli	1	1	0	0	0	1	1	0	2	1	1	8
21	Diyarbakır	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	3	4
22	Edirne	0	2	0	0	0	0	0	1	1	2	1	7
23	Elazığ	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0	2	6
24	Erzincan	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3

25	Erzurum	0	6	0	0	0	0	3	1	2	2	4	18
26	Eskişehir	7	0	0	0	2	0	2	27	15	9	8	70
27	Gaziantep	0	0	0	0	0	0	2	4	2	2	1	11
28	Giresun	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	4
29	Gümüşhane	0	0	0	0	0	1	0	2	0	1	0	4
30	Hakkari	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
31	Hatay	0	0	0	0	4	4	3	3	5	2	8	29
32	Isparta	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
33	Mersin	0	2	0	0	0	0	4	3	0	1	6	16
34	İstanbul	47	21	39	117	105	112	124	146	186	256	352	1505
35	İzmir	14	20	3	10	12	34	38	26	115	43	56	371
36	Kars	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
37	Kastamonu	1	0	1	0	0	0	0	1	0	2	1	6
38	Kayseri	0	0	0	1	2	0	2	4	9	0	6	24
39	Kırklareli	3	0	0	2	0	4	14	4	9	2	2	40
40	Kırşehir	0	0	0	0	0	1	1	0	0	2	0	4
41	Kocaeli	2	11	10	33	56	29	69	89	133	92	249	773
42	Konya	4	0	0	0	3	4	2	8	6	10	13	50
43	Kütahya	278	7	2	6	8	11	47	70	70	15	8	522
44	Malatya	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2
45	Manisa	2	8	1	2	4	16	8	46	25	18	20	150
46	Kahramanmaraş	1	6	0	0	0	0	0	0	1	8	1	17
47	Mardin	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	1	5
48	Muğla	1	1	2	0	1	2	0	0	6	2	1	16
49	Muş	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
50	Nevşehir	0	0	0	0	0	1	0	0	3	0	1	5
51	Niğde	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3
52	Ordu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1	4
53	Rize	0	1	0	0	1	1	3	0	2	0	0	8
54	Sakarya	8	0	0	4	4	5	14	19	30	36	40	160
55	Samsun	0	0	0	0	1	1	2	0	0	2	1	7
56	Siirt	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2
57	Sinop	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	3
58	Sivas	0	3	0	0	0	0	0	0	2	6	0	11
59	Tekirdağ	0	0	0	0	5	19	8	9	19	18	31	109
60	Tokat	1	0	0	0	0	1	5	1	1	3	3	15
61	Trabzon	0	1	0	1	1	0	1	0	1	0	1	6
62	Tunceli	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
63	Şanlıurfa	0	0	2	0	1	0	1	0	0	0	1	5
64	Uşak	0	1	1	0	2	1	2	7	2	3	2	21
65	Van	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	3
66	Yozgat	0	0	0	0	1	0	0	0	0	5	0	6
67	Zonguldak	159	221	43	21	90	87	40	87	48	32	28	856
68	Aksaray	0	0	0	0	0	0	4	0	0	1	2	7
69	Bayburt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
70	Karaman	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
71	Kırıkkale	1	0	4	2	0	0	1	2	1	0	0	11
72	Batman	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	3
73	Şırnak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
74	Bartın	0	4	0	1	4	4	3	11	6	0	1	34
75	Ardahan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
76	Iğdır	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
77	Yalova	0	0	0	0	1	1	6	12	24	13	23	80
78	Karabük	1	1	1	0	1	1	0	2	1	0	3	11
79	Kilis	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
80	Osmaniye	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2
81	Düzce	0	0	0	0	2	4	4	9	11	10	20	60

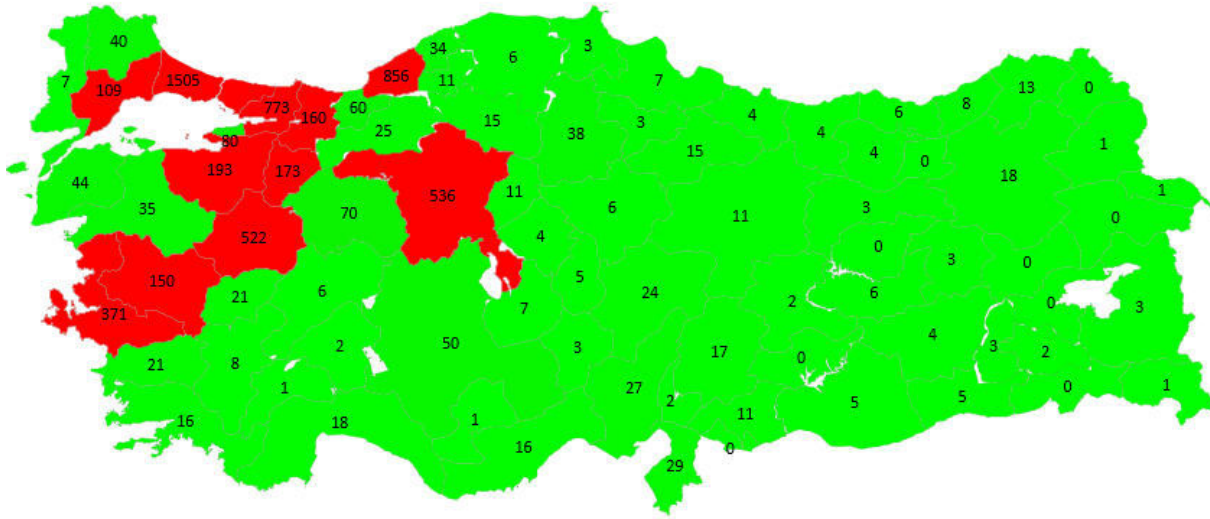

Figure 2: Cities and Number of Occupational Diseases

CONCLUSION

Business life is developing in all societies, and an increase is observed in the number of people working in this field. Employees constitute an important group in terms of health protective and improving activities, which is the basic approach of public health. Industrialization and the rapid development and spread of new technologies have led to the increasing importance of measures for the immediate or later protection of employees, especially in workplaces and outside the workplace.

The studies carried out to protect the employees from risk factors that may adversely affect their health in the workplace environment, to ensure the continuity of production and to increase the efficiency express the importance of the concept of occupational health and safety. Parallel to the developments in industry and technology, the importance of this concept is gradually increasing. For this reason, sources of danger should be determined in workplace environments, risk assessment should be made in terms of health and safety, and protection measures should be determined and implemented. In addition, employees should be informed about this issue. Measures to be taken regarding occupational health and safety should not be seen as a cost. Labor should be protected in order to reduce the number of occupational diseases.

In Turkey, it is obvious that there is a need for a systematic, effective and solution-producing structuring in terms of diagnosing occupational diseases, arranging treatments, and realizing the necessary rehabilitation. Some of the reasons for the insufficient number of occupational diseases reported in Turkey can be listed as some legal and medical regulations, malfunctions in the functioning of inspection and control mechanisms, and the reasons for the lack of knowledge and education of the relevant parties. It is important to systematically collect data on occupational diseases, to analyze and interpret them, to convey them to the relevant units, and to update occupational diseases prevention policies.

REFERENCES

- Alli, B. O. (2008). Fundamental principles of occupational health and safety Second edition. Geneva, International Labour Organization, 15, 2008.
- Alpagut, G. (2014). 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanununun genel esasları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 72(2), 31-45.
- Anwer, S., Li, H., Antwi-Afari, M. F., & Wong, A. Y. L. (2021). Associations between physical or psychosocial risk factors and work-related musculoskeletal disorders in construction workers based on literature in the last 20 years: A systematic review. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 83, 103113.
- Baycık, G. (2013). Çalışanların iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin haklarında yeni düzenlemeler. *Ankara Barosu Dergisi*, (3), 103-170.
- Colenberg, S., Jylhä, T., & Arkesteijn, M. (2021). The relationship between interior office space and employee health and well-being—a literature review. *Building Research & Information*, 49(3), 352-366.

- Durmuş, S.A. (2020). COVID-19'un iş kazası ve meslek hastalığı bakımından değerlendirilmesi. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(2), 363-393.
- Emre, K.O.L. & Topgül, S. (2021). COVID-19 pandemisinin sağlık çalışanları açısından iş kazası ve meslek hastalığı olarak değerlendirilmesi. *Enderun*, 5(2), 165-195.
- Felton, J. S. (1997). The heritage of Bernardino Ramazzini. *Occupational Medicine*, 47(3), 167-179.
- Gerstman, B. B. (2013). *Epidemiology kept simple: an introduction to traditional and modern epidemiology*. John Wiley & Sons.
- Haile, G. A. (2023). Precarious employment and workplace health outcomes in Britain. *Social Science & Medicine*, 115694.
- Hasle, P., & Limborg, H. J. (2006). A review of the literature on preventive occupational health and safety activities in small enterprises. *Industrial health*, 44(1), 6-12.
- İlhan, M.N., Kurtcebe, Z.Ö., Durukan, E., Koşar, L. (2006). Temizlik işçilerinin sosyo-demografik özellikleri ve çalışma koşulları ile iş kazası ve meslek hastalığı sıklığı, *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 20, 6, 433-439.
- International Labor Organization (ILO). (1981). P155 Protocol of 2002 to the Occupational Safety and Health Convention. (Date of Access; 09.05.2023). Retrieved from ILO: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312338
- Ivascu, L. & Cioca, L. I. (2019). Occupational Accidents Assessment by Field of Activity and Investigation Model for Prevention and Control. *Safety*, 5(1), 1-23.
- Jorgensen, K. (1998). Audits, Inspections and Investigations: Reporting and Compiling Accident Statistics. ILO (Ed.) In *ILO Encyclopedia of Occupational Health and Safety* (S. 1–31), Geneva: ILO.
- Keadle, S. K., Bustamante, E. E., & Buman, M. P. (2021). Physical activity and public health: four decades of progress. *Kinesiology Review*, 10(3), 319-330.
- Kılış, İ. (2014). *İş Sağlığı ve Güvenliği*, Bursa: Dora Yayınları.
- Koçali, K. (2021/a). Calculation of occupational accident indicators of Türkiye. *Dalkılıç & BS Yılmaz (Eds.), INSAC Social and Education Sciences*, 224-250.
- Koçali, K. (2021/b). *Maden Kazalarında Sorumluluklar ve Kusur Oranları*. Ankara: Nobel Yayın Evi.
- Koçali, K. (2021/c). Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2012-2020 yılları arası iş kazaları göstergelerinin standardizasyonu. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 12(2), 302-327.
- Koçali, K. (2022). Bölgesel kalkınma alanlarının iş sağlığı ve güvenliği performans analizi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 381-405.
- Larsen, L. T. (2022). Not merely the absence of disease: A genealogy of the WHO's positive health definition. *History of the Human Sciences*, 35(1), 111-131.
- Lortie, M., Mayer, F. M., & Lapointe, C. (2013). Interdisciplinary Relationships in the Field of Occupational Health and Safety. *The International Journal of Interdisciplinary Organizational Studies*, 7(3), 37.
- Min, J., Kim, Y., Lee, S., Jang, T. W., Kim, I., & Song, J. (2019). The fourth industrial revolution and its impact on occupational health and safety, worker's compensation and labor conditions. *Safety and health at work*, 10(4), 400-408.
- Occupational Health and Safety Law No 6331. (2012). (Date of Access; 10.05.2023). Retrieved from Official Gazette: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6331.pdf>
- Punnett, L., & Wegman, D. H. (2004). Work-related musculoskeletal disorders: the epidemiologic evidence and the debate. *Journal of electromyography and kinesiology*, 14(1), 13-23.
- Rantanen, J. & Fedotov, I. A. (2011). Standards, Principles and Approaches in Occupational Health Services. In: Stellman, J.M., Ed., *Encyclopedia of Occupational Health and Safety*, 4th Edition, Part II, Chapter 16. Occupational Health Services.

Rantanen, J., Kauppinen, T., Toikkanen, J., Kurppa, K., Lehtinen, S. & Leino, T. (2001). *Work and Health Country Profiles: Country Profiles and National Surveillance Indicators in Occupational Health and Safety*, Helsinki: Finnish Institute of Occupational Health.

Reese, C. D. (2018). *Occupational health and safety management: a practical approach*. CRC press.

Regulation on Determination of the Rate of Loss of Working Power and Profitability. (2008). (Date of Access; 10.05.2023). Retrieved from Official Gazette: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081011-10.htm>

Reitz, S. M., & Scaffa, M. E. (2020). Occupational Therapy in the Promotion of Health and Well-Being. *AJOT: American Journal of Occupational Therapy*, 74(3), 7403420010-14.

Salguero-Caparrós, F., Pardo-Ferreira, M. D. C., Martínez-Rojas, M., & Rubio-Romero, J. C. (2020). Management of legal compliance in occupational health and safety. A literature review. *Safety science*, 121, 111-118.

Short-Term Insurance Branch Implementation Communiqué. (2008). (Date of Access; 11.05.2023). Retrieved from Official Gazette: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/09/20080928-10.htm>

Sigerist, H. E. (1936). The Wesley M. Carpenter Lecture: Historical Background of Industrial and Occupational Diseases. *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 12(11), 597-609.

Social Insurance and General Health Insurance Act No. 5510, (Date of Access; 11.05.2023). Retrieved from ILO: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/74711/133294/F-379338786/TUR74711%20Eng.pdf>

Spurgeon, A., Harrington, J. M., & Cooper, C. L. (1997). Health and safety problems associated with long working hours: a review of the current position. *Occupational and environmental medicine*, 54(6), 367-375.

URL-1. (2023). (Date of Access; 12.06.2023). http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari.

URL-2. (2011). (Date of Access; 12.05.2023). <https://haber.sol.org.tr/sonuncu-kavga/sgk-2011-is-kazalari-verilerini-acikladi-2011de-69-bin-kaza-yasandi-1700-isci-yasamini>

URL-3. (2011). (Date of Access; 12.05.2023). https://www.ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=66d15aa6-9232-11e7-b66d-1540034f819c

Wang, Y., Chen, H., Liu, B., Yang, M., & Long, Q. (2020). A systematic review on the research progress and evolving trends of occupational health and safety management: A bibliometric analysis of mapping knowledge domains. *Frontiers in public health*, 8, 81.

WHO Interim Commission. (1948). *Official Records of the World Health Organization No. 2: Summary Report on Proceedings, Minutes and Final Acts of the International Health Conference Held in New York From 19 June to 22 July 1946*. Geneva: World Health Organization.

“Bellek Atığı” Kavramının Cam Esere Yansıması *

Reflection of the Concept of “Memory Waste” on Glass Artwork

ÖZET

Atık, çevreye zarar veren, artık istenmeyen ve kullanım ömrünü tamamlamış her türlü madde olarak bilinmesinin ötesinde zihinsel ve duygusal olarak da farklı anlamlara gönderme yapmaktadır. İşlevinden yoksun bırakılan ama hatırdaki tutulan nesnelerin oluşturduğu yığın, bellek aracılığıyla birey ile iletişimini sürdürmektedir. Bir konteynir görevi gören bellek, zamanla biriken ve yer eden, dönüştürülmeyen veya yok edilemeyen anı, duygu ve his durumlarını içerebilmektedir. Bu bağlamda geçmişten gelen, aile yadigarı ya da çocukluk döneminden beri kişinin kendisiyle büyüyen özel nesneler birer atık vazifesi görerek kişilerde derin izler bırakabilirler. Atığa dönüşen bu nesneler ve bunların hatırlatıcıları zihni meşgul eden "bellek atıkları" olarak nitelendirilebilecek özel bir alan oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında atıklar, fiziksel ve kavramsal olarak ele alınmıştır. İşlevini tamamlamış atık durumundaki nesneler veya geçmişten gelen aile mirası nesneler, “bellek atıkları” kavramı adı altında kurgulanarak camın özgün yapısıyla birleştirilmiştir. Cam eserlerin şekillenmesinde ise ele alınan atığın, bellekteki izlerini yansıtan bir teknik seçimi yapılmış ve cam modeller, camın içinde negatif boşlukların oluşturulduğu “İç Kalıp (Core Casting)” tekniği ile şekillendirilmiştir. Camın transparan özelliği sayesinde bu kurgular, bir taraftan konumlandırıldıkları camın içinde görünürken diğer taraftan da etrafına sınırlar koyan gizemli bir duruş sergilemektedirler.

Çalışmanın ana teması, atık nesnelerin ve belleğin cam sanatında nasıl kullanıldığı, bu kullanımın da eserlerin hem biçimini hem de anlamını nasıl etkilediği üzerinedir. Bu doğrultuda, bu çalışmanın cam alanında eser üretiminin ifade olanaklarına katkıda bulunması ve özgün bir kaynak oluşturulması hedeflenmektedir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen cam eserler, bellek atığı hazır nesnelerin, camın sahip olduğu fiziksel özelliklerden yararlanarak bir arada kullanımı üzerinden biçimlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atık, Bellek, Cam Sanatı, İç Kalıp Tekniği

ABSTRACT

The concept of waste goes beyond discarded materials; it has psychological and emotional aspects. Objects that have lost their function but remain in memory form a pile that continues to resonate with individuals. Memory serves as a container for memories, emotions, and enduring states that cannot be changed or eliminated over time. Items from the past or objects associated with one's childhood can be seen as waste in this context, leaving lasting impressions. These objects, turned into waste, and their reminders create a unique realm known as "memory waste".

In this study, waste is explored both physically and conceptually. Objects that have outlived their usefulness or family heirlooms from the past are reimagined as "memory waste" and integrated into glass's unique structure. When shaping the glass artworks, a technical choice is made to reflect the imprints of waste in memory, using the "Core Casting" technique, which creates negative voids within the glass. Thanks to the transparency of glass, these structures are visible within the glass, exuding a mysterious presence that defines their boundaries.

The primary theme of this study into how waste objects and memory are utilized in the realm of glass art and how this utilization impacts both the form and meaning of the artworks. Consequently, this study aims to enhance expressive possibilities in the field of glass art and create an original source. The glass artworks created in this study result from a combination of ready-made memory waste objects and the inherent physical properties of glass.

Keywords: Waste, Memory, Glass Art, Core Casting Technique

GİRİŞ

Atık kavramı, yaratıcı ve yenilikçi bir sanat anlayışı açısından önemli bir yaklaşımdır. Dadaizm ile başlayan ve 1960'ların sonrasında farklı biçimlerde günümüz sanatında varlığını sürdüren bu kavram, alternatif arayışlarla sanatın kullanım alanını genişletmiştir. Gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan zaman kavramının yetersizliği, artan tüketim ve zihinsel karmaşa gibi unsurlar da atık nesnelerin sanat için birer malzeme olarak kullanılmasını teşvik etmiştir (Yılmaz, 2020). Dolayısıyla bu nesneler hem geçmişte hem de güncel sanat yaklaşımlarında sanatçılar tarafından sıklıkla kullanılmış ve farklı yönleriyle ele alınmıştır. Bu bağlamda alternatif bir ifade biçimi sunan bu yaklaşım, cam sanat alanında da ele alınması gereken bir değere dönüşmüştür.

Nesneler, işlevlerinin dışında başka anlamları da barındırabilir ve sahibiyile yalnızca somut biçimde değil aynı zamanda kişinin zihinsel dünyasına da egemen olarak çok yakın ilişkiler kurabilmektedir (Baudrillard, 2010). Bazı atık nesneler de işlevsel sürecini tamamlasa bile bir sonraki varlığını bellekte ve anılarda sürdürmeye devam

Serap Bedel Özek¹
Nezihe Lerzan Özer²

How to Cite This Article

Bedel Özek, S. & Özer, N. L. (2023). ““Bellek Atığı” Kavramının Cam Esere Yansıması”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3460-3466. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72067>

Arrival: 25 June 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

* Bu çalışma “Atık Malzemenin Cam Sanat Yapıtı Üretiminde Kullanımı” başlıklı Sanatta Yeterlik tezinden üretilmiştir.

¹ Arş. Gör. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, Samsun, Türkiye

² Prof., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, İstanbul, Türkiye

etmektedir. Atık nesnenin dahil edildiği sanat eseri de bu anılar ve kişide uyandırdığı çağrışımlarla şekillenerek sanatçının iç dünyasının aracı ve simgesi olmaya da devam etmektedir (Kuspit, 2006).

Çalışma kapsamında; atık kullanımının cam sanat yapıtlarındaki farklı etki ve etkileşimlerinin ele alınması hedeflenmiştir. Aynı zamanda geçmişin izlerini taşıyan ve bellekte hatırası kalan nesneler ile işlevinin dışında farklı çağrışımlar uyandıran nesneler, cam malzeme ile hem biçimsel hem de kavramsal açıdan birleştirilerek değerlendirilecektir. Cam eser üretiminde gerçekleştirilecek olan bu eğilimin de cam sanatına sağlayabileceği katkılar irdelenecektir.

ATIK KAVRAMI, BELLEK VE CAM İLİŞKİSİ

Görünür ve görünmez unsurları içinde barındıran atık kavramı, sanatçılar tarafından farklı malzemeler, yöntemler ve kavramlar kullanılarak sürekli olarak ele alınmaktadır. Kendilerini ifade etmek için de farklı yollar arayan bu sanatçılar, günlük hayatta kullanılan eşyalara farklı anlamlar yükleyerek ve atıl malzemeleri kullanarak yeni sanat formları geliştirmekte ve geçmişi bugüne taşıyarak bağ kurmaktadır.

Atık nesneler zaman içinde değişebilir veya bozulabilir. Ancak bazıları, kişisel anlamlar taşıdığından dolayı bu nesnelerle ilişkilendirilen anılar ve duygusal deneyimler genellikle zamanın etkisi altında daha az değişmektedir. Çünkü atık olarak görülen ve duygusal olarak anlamlı bu nesneler, kullanıcısıyla duygusal bir bağlantı kurarak kişinin belleğinde uzun süre koruma altında kalır. Bellek ise, bireyin geçmişini depoladığı, özelleşmesini şekillendiren önemli bir kavramdır. Anılar ve yaşanmışlıklar, belleğin temel taşıyıcılarıdır ve bireysel veya toplumsal bellek yoluyla harekete geçirilir (Genç, 2021). Bu nedenle, atığın bellekle olan ilişkisi, geçmiş deneyimlerin ve anıların zaman içinde nasıl saklandığı, değiştiği ve bellekte nasıl değerli izler bıraktığıyla ilgilidir. Dolayısıyla atık nesneler fiziksel olarak işlevsiz hale gelse de bellekteki anlam ve duygusal bağlantılarıyla uzun süre yaşamaya devam ederler. Geçmişin izlerini ve anılarını taşıyarak bize geçmişle bağ kurma fırsatı sunarlar. Dahası bu nesneler, sanat eserleri haline getirildiğinde ise hem geçmiş yansıtır hem de yarım kalan hikayeleri tamamlama işlevini üstlenirler (Arıç, 2019). Öte yandan cam, kendine özgü simgesel anlamlar taşıyan bir malzemedir. Şeffaf yapısı nedeniyle, içindeki her şeyi açıkça gösterir ve böylece gerçekliğin doğrudan bir temsilcisidir. Camın şeffaf yapısının yanı sıra, dayanıklılığı ve kırılabilirliği de onun sembolik anlamlarını etkiler. Cam, doğru şekilde işlendiğinde sağlam ve dayanıklı bir malzeme olabilir, ancak bir darbe veya baskı ile kolayca kırılabilir. Bu durum, camı insan yaşamının karmaşıklığını, zorluğunu ve kırılabilirliğini sembolize eden bir materyal haline getirir. Sanat eseri ve cam malzeme bağdaştırıldığında ise camdan yapılmış bir sanat eseri de duyum ve imgelem yoluyla algı için yaratılmış ifadeci bir forma dönüşmektedir. İfade ettiği şey insan duygusudur ve camın yapısı da insan duygularının tercümanına dönüşmektedir (Görmez, 2017). Çünkü cam, ısıya maruz kaldığında akışkan, soğuduğunda ise sertleşen bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda iç-dış görüntü kavramını saydamlaştırarak; yakınlık ve yabancılık, mahremiyet ve teşhir etme, iletişim ve iletişimsizlik gibi özelliklere sahip olan “ortam” karmaşasını da en somut haliyle sergilemektedir. Cam, kullanıldığı amacı fark etmeksizin, ötesindeki unsurları görünür kılan fakat dokunulmasını engelleyen benzersiz bir özellik taşımaktadır. Aynı zamanda hem çevresiyle etkileşim sağlama kapasitesine sahiptir hem de bu etkileşimi sınırlayan bir materyal olarak öne çıkmaktadır (Baudrillard, 2010). Dolayısıyla camın bu yapısı, şekli ve dokusu insan duygularını da tercüme ederek duyguları yansıtan bir malzemeye dönüşür. Bir sanat eseri ise, iç dünyanın dışa yansıtılması ve öznel gerçekliğin nesnel bir şekilde sunulmasıdır. Bir sanat eserini yaratmadaki bu temel kavramın, aslında camın şeffaf yapısıyla aynı özellikleri taşıdığı söylenebilir. Çünkü sanat eserinin kavramsal tanımıyla camın maddesel özelliği birbirine benzemekte ve aynı amaca hizmet etmektedir. Sanat içsel yaşama ait her türlü şeyi sembolize etmekle yükümlüdür. İçsel yaşama da ister kullanılmış, eskimiş ya da işlevsel sürecini tamamlamış olsun ister manevi değerinden dolayı bir köşede bekleyen dokunulmamış bir nesne olsun her türlü atıl haldeki nesne dahil edilebilir. Atığın hem fiziksel olarak var olması hem de kavramsal olarak belleklere yerleşen yapısı camın özgün yapısıyla bir bütün oluşturmaktadır. Bellekte biriken, gizlenen, görünmeyen ya da atılamayan anı ve düşünce kalıntıları, camın transparan özelliğiyle iyi veya kötü bir biçimde görünür ancak dokunulamaz hale gelmektedir. Dolayısıyla bu süreçte atık malzemeler, sanatçının duygusal emeğiyle sanat eserine dönüşür. Camın şeffaflığı ve özgünlüğü, atık malzemelerle birleşerek eserlerin biçimlenmesine katkıda bulunur.

Sonuç olarak, atık kavramının bellek ekseninde oluşturduğu kavramsal yaklaşım, cam malzeme kullanılarak eserler üreten sanatçılar tarafından, geçmişin izlerini taşıyan nesnelere yeni anlamlar yüklemektedir. Camın sahip olduğu fiziksel özellikler, bu kavramsal alt yapıyı aktarabilmek için elverişli bir malzeme olarak görülmektedir.

“BELLEK ATIĞI” KAVRAMI ADI ALTINDA “CORE CASTING” YÖNTEMİ İLE ÜRETİLEN CAM ESERLER

Atıkların ele alınış biçimi zaman içerisinde sürekli değişime uğramıştır. Atıklar sadece fiziki anlamda var olan nesneler değildir, aynı zamanda görünmeyen atıklar da mevcuttur. Bunlar; kişisel olarak içe atılan, zamanla bellekte biriken ve yer eden, atılamayan, dönüştürülemeyen veya yok edilemeyen anı, duygu ve his durumlarıdır. Bu anıların

hatırlatıcıları da geçmişten gelen, aile yadigarı ya da çocukluktan beri kişinin kendisiyle büyüyen özel nesnelerdir. Yıllar sonra kişide bıraktığı derin izler fark edildiğinde ise atığa dönüşürler. İşte bunlar da kavramsal bir yaklaşımla “bellek atıkları” olarak nitelendirilebilir. Bu nesneler, işlevsel süreçlerini tamamlasalar da bellekteki varlıklarını bir atık gibi sürdürmeye devam ederler. Geçmiş ve şimdiyi bir araya getiren bu nesneler, imge haline gelirken belleği harekete geçirirler ve camın içinde kendi bellek mekanlarını oluştururlar (Arıg, 2019). Cam ise, içinde yatan anıları ve düşünceleri en iyi şekilde yansıtan bir malzeme olarak işlev görmektedir.

Cam sanat alanındaki üretim süreci, sanatçının oluşturacağı tasarıma ve esere kazandıracağı anlama göre şekillenmektedir. Bu bağlamda, cam sanatı alanında atık kullanımının eser üzerinde iki farklı türde etki yarattığı görülmektedir: birincisi "biçim" bakımından, diğeri ise "anlam" bakımından oluşturulan etkilerdir. Biçimsel etki, eserin camın özgün yapısını atık nesnelerle biçimsel olarak ilişkilendirerek kullanmasını ifade etmektedir. Camın transparanlığı, kırılabilirliği ve ışık geçirgenliği gibi özellikleri bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Anlamsal etki ise işlevsel sürecini tamamlamış bir nesnenin geçmişten gelen birikiminin camın özgün yapısıyla birleşerek ortak bir anlatıya dönüştüğü şekilde kendini göstermektedir. Dolayısıyla cam malzemesini kullanan sanatçılar, endüstriyel ürün atıklarından, çöplerden, hurdalardan ve hatta kendi dünyalarında biriktirdikleri ancak atmaya kıyamadıkları nesnelerden yola çıkarak içsel gerçekliği, öznel yaşamı ve duyguyu somutlaştırmaktadır. Bu atık nesneler, işlevsel süreçlerini tamamlamış olmalarına rağmen geçmişin izlerini taşıyarak varlıklarını sürdürürler. Sanatçının yaklaşımıyla atık nesne ve cam, birbirini tamamlayan iki malzeme olarak birleşmektedir. Camın özellikleri, atık nesnenin hayatın devamlılığını sağlamasında rol oynarken, atık nesnenin taşıdığı anlam da camın biçimsel şekillenmesine yol göstermektedir.

Uygulama aşamasında atık kavramı kavramsal olarak ele alınarak endüstriyel işlevlerini tamamlamış nesnelerin yanı sıra geçmişten gelen, bellekte yer eden ve bir kenara bırakılan nesneler de dahil edilmiştir. Bu nesnelerin de bellek atığı olarak biriken anısı veya hatırası camın içine kurgulanarak cam malzemeyle bütünleştirilmiştir. Uygulamalarda kullanılan cam, belleği temsil etmektedir ve kurgulanan bellek atıkları da camın içinde kalacak şekilde tasarlanmıştır. Bu sayede camın şeffaflığıyla da bu atıklar görünür hale getirilmiştir.

Camın şekillendirilmesinde ise “iç kalıp (core casting)” tekniği kullanılarak atık nesnelerin bellekte şekillenen hali kurgulanmıştır. Bu teknik, camın içinde negatif boşlukların oluşturulduğu bir biçimlendirme yöntemidir. Bu boşluklar ise camın eritileceği refrakter (ısıya dayanıklı) kalıp içine yerleştirilen yine ısıya dayanıklı “pozitif”, “çekirdek” veya “model” sayesinde oluşturulmaktadır. Uzun süreli fırınlama sonrası cam, kalıbın içinde erir ancak 'çekirdeğin' konumlandırıldığı yere nüfuz edemez. Bunun sonucunda camın soğumasıyla birlikte model camdan çıkarılır ve negatif bir boşluk oluşması sağlanır. Daha sonra cam formun dış yüzeyi parlatılır ve camın içinde oluşan iç boşluk, parlayan camın ardında varmış hissiyatıyla kendini gösterir (Thwaites, 2011).

Bir Vakte Kadar

Türk toplumunun önemli değerlerinden biri olan Türk kahvesi, günlük hayatta ve özel günlerde sıkça tüketilen sıcak bir içecektir. Genellikle sıcak olarak sunulan bu içecek, küçük fincanlarda servis edilir. Diğer kahve türlerinden ayıran özelliği ise kaynatılarak ve süzülmeden servis edilmesidir. Bu sebeple kahve telvesi fincanın dibinde kendiliğinden çöker ve birikir. Türk kahvesi aynı zamanda insanlar arasında iletişimi destekleyen bir araçtır. Bu iletişim, kahve kültürünün farklı bir boyutunu yansıtarak kahve falı geleneğini akıllara getirir. Fincanın dibinde oluşan telve tabakası, kahve falının sembollerini oluşturur ve fal bakan kişi, bu sembollere yüklediği anlamlarla gelecekle ilgili ipuçları arar. Dolayısıyla fincanın rengi ve formu, falın yorumlanabilirliğini sağlayan iki temel özelliktir. Ancak asıl amacı kahve sunmak olan bir fincan, içinde oluşan telve sembollerinin rehberliğiyle, insanların gelecekle ilgili merak ettiklerini duymalarını sağlayan bir nesneye dönüşür. İnsanlar, arzuladıkları olumlu bir gelecek için güzel haberler duymak isterler. Bu tür iletişimi hızlandıran şey ise bir kahve fincanının sunduğu sembollerden ibarettir. Bu semboller ışığında “Bir vakte kadar” adlı çalışma bellekte yer alan inançlar ve umutlar üzerine şekillenmiştir (Görsel 1).

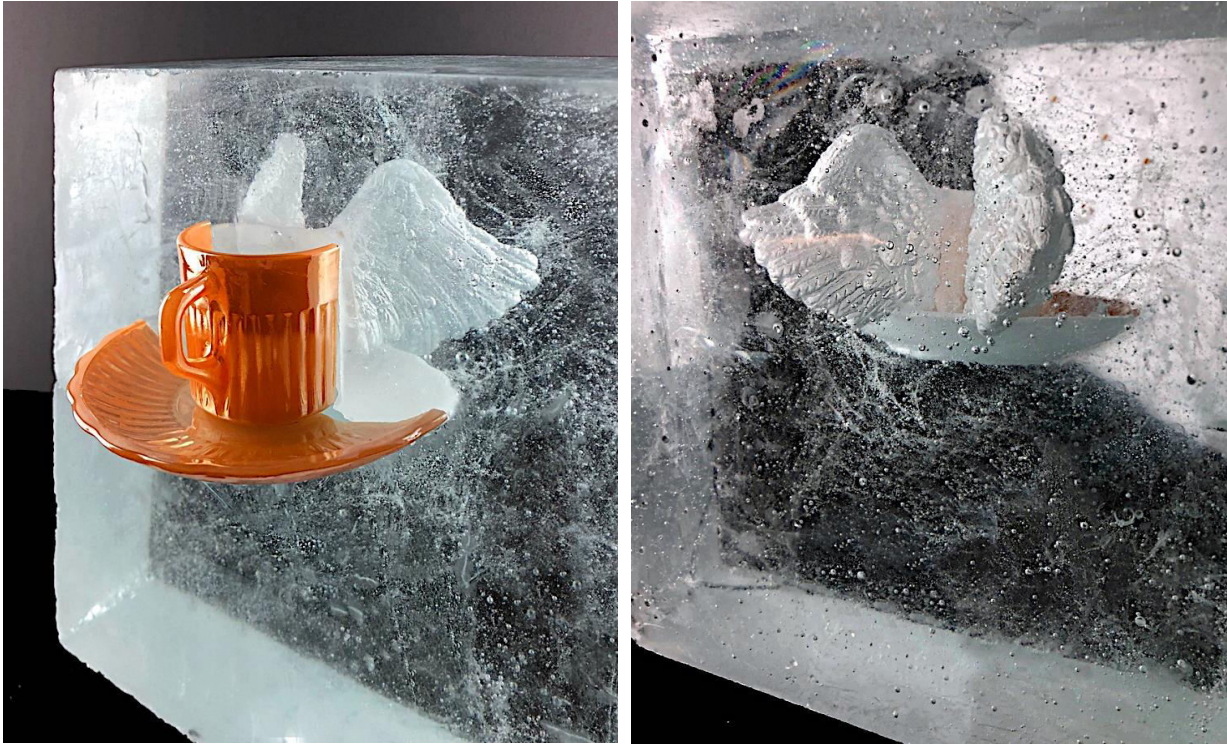

Görsel 1: Serap Bedel Özek, “Bir Vakte Kadar”, İç Kalıp (Core Casting) Tekniği, 18x18x14 cm, 2023.

Kaynak: Serap Bedel Özek Arşivi, 2023

Sonsuz Varlık

“Sonsuz Varlık” adlı çalışmada anneanneden kalan bir fincan kullanılmıştır (Görsel 2). Öncesinde sıradan bir işlevsel nesne görevini üstlenen bu fincanın, bugün ise hayattan göçüp giden anneannenın hatırlatıcısı konumuna geçmesi üzerine tasarım gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda ölüm ve cennet kavramlarına gönderme melek kanatları ile sembolize edilmiştir.

Görsel 2: Serap Bedel Özek, “Sonsuz Varlık”, İç Kalıp (Core Casting) Tekniği, 35x22x17 cm, 2023

Kaynak: Serap Bedel Özek Arşivi, 2023

Düzenin Düzensizliği

Belleği yoran, sağlığı bozan ve kişiyi mutsuzluğa sürükleyen bir eylem de “düzen takıntısı”dır. Düzen takıntısı, kişiyi sürekli tekrarlayan düşünceler ve davranışlar içine hapseder; stresi artırır ve kontrol altına alınamayan bir hastalık olarak öne çıkar. Birey, belirli bir düzen veya simetri sağlama arzusuyla yoğun bir iç zorunluluk hisseder ve bu ihtiyacını karşılamak için nesneleri belirli bir sıraya göre düzenlemek veya belli bir sayıda tekrar etmek gibi sıkça tekrarlanan ritüeller gerçekleştirir. Etrafındaki düzensizliği sürekli düzenlemeye çalışarak rahatlamaya çabalar, fakat sonuçtan tatmin olamaz. Bu anksiyete, günlük yaşamını olumsuz bir şekilde etkiler hale gelir. Hatta kişi, yaptığı davranışın mantıksız olduğunu bile bile şu cümleyi sıkça kurar: 'Mantıksız olduğunun farkındayım, ama...'. Ancak, bu farkındalık bile bu tür davranışların önüne geçmeye yetmez. Bu tür hastalığın neden olduğu eylemler ve sürekli düzeltme dürtüsü, aslında belleğin görünmeyen bozukluğunu ve düzensizliğini gün yüzüne çıkarır. Görünen düzenin arkasında, görünmeyen bellek düzensizliği gizlidir (Görsel 3).

Görsel 3: Serap Bedel Özek, “Düzen İçinde Düzensizlik”, İç Kalıp (Core Casting) Tekniği, 20x10x 9,5 cm, 2023.

Kaynak: Serap Bedel Özek Arşivi, 2023

Eskiden Ne de Güzeldin

Bazı nesneler vardır ki hem varlığıyla mutluluk verirler hem de estetik güzellikleriyle insanları büyülerler. Onların zarar görmemesi, kırılmaması veya bozulmaması dileğiyle korunurlar. İlk başta sadece gündelik kullanım eşyası olarak görünen bu nesneler, kullanıcıların onlara yüklediği anlam ve değerle, işlevlerinin ötesinde kıymetli ve özel birer eşyaya dönüşebilirler. Ancak, ne kadar özen gösterilirse gösterilsin, sevgiyle sarılsa da bazen bir darbe veya zarar, bu nesnelerin büyüsunü aniden bozabilir. Bu durumda, bir zamanlar değer atfedilen nesne, kullanılamaz hale gelerek bir kenara bırakılır ya da çöpe atılır. Sonuç olarak, geriye sadece bellekte saklanan güzel anıları ve hali kalır (Görsel 4).

Görsel 4: Serap Bedel Özek, “Eskiden Ne de Güzeldin”, İç Kalıp (Core Casting) Tekniği, 19x16x9 cm, 2023.

Kaynak: Serap Bedel Özek Arşivi, 2023

SONUÇ

Sanat alanında cam malzemenin atık nesnelerle birleşmesi, bellekteki anıların ve duygusal değerlerin somut bir şekilde temsil edilmesini sağlamaktadır. Atık ve belleğin ilişkisi ise, özellikle "bellek atıkları" kavramında somutlaşmaktadır. Bellek atıkları, kişisel deneyimlerin ve duygusal anıların zaman içinde birikerek depolandığı durumları ifade etmektedir. Bu anılar, atık gibi düşünülebilir çünkü işlevsel olmaktan çıkmış ve geçmişte kalmıştır. Ancak bu bellek atıkları, bireyin kimliğini şekillendiren ve duygusal deneyimlerini yansıtan önemli parçalardır. Sanat alanında bu duygusal deneyimleri izleyiciye en iyi şekilde yansıtmayı başaran malzeme ise cam olmuştur. Camın şeffaf yapısı, atık malzemelerin ve belleğin simgesel olarak görünür hale gelmesine olanak tanımaktadır. Camın dayanıklılığı ve katılığı, insan zihninde güçlü bir soyutlama sembolü olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla malzemenin sunduğu bu yapısal ve kavramsal özellikler günümüz cam sanatını da zenginleştirmektedir. Bu alanda eserler veren sanatçılar da camın bu özelliklerini kullanarak estetik ve teknoloji arasında bağlar kurmanın yanı sıra, düşünceler ve kavramların birlikteliğiyle de yenilikçi ve orijinal konseptler ortaya koymaktadır.

Cam sanat alanında kullanılan atıklar ne türde olursa olsun cam eserin anlatım dilini zenginleştirerek katkı sağlamaktadır. Bu sayede bir kenara bırakılmış, işlevsel sürecini tamamlamış, atık nesneler veya bellekte biriken görünmeyen atıklar, sanat üretimleri ile ele alınarak cam sanatında çağdaş bir ifade dili olarak sunulmuştur. Bu tür atık nesnelerin cam sanatı üretiminde malzeme olarak kullanılması ve bellekte bıraktığı izlerin de cama yansması da sanat eserinin değişen bir anlamını ifade etmektedir.

Sonuç olarak cam eser üretiminde atık kullanımı, camın ifade biçimini güçlendirmenin yanında esere biçimsel ve estetik bakımından da farklı anlamlar kazandırmaktadır. İşlevsel sürecini tamamlamış, bir nesnenin geçmişinden gelen birikimi, camın özgün yapısıyla birleşerek cam sanatında çağdaş bir ifade diline dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

Arıç, T. (2019). Sanatsal Düşüncenin Aktarımında Günlük Kullanım Nesnelerinin Değişen Rolü. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (42), 183-194. DOI: 10.32547/ataunigsed.482661.

Baudrillard, J. (2010). *Nesneler Sistemi*, çev. Oğuz Adanır-Aslı Karamollaoğlu. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Genç, L. (2021). *Kişisel Bellekten İmgelerin Sanat Nesnesine Dönüşümü*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

- Görmez, H. (2017). Yaşamda Yerinden Edinilen Nesnenin Sanattaki Yeni Yeri, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Kuspit, D. (2006). Sanatın Sonu (Y. Tezgiden, Çev.). Metis Yayınları: Ankara.
- Thwaites, A. (2011). Mould making for glass (Glass Handbooks). A&C Black. ISBN: 978-14081-1433-9.
- Yılmaz, S. R. (2020). Evsel Atık Nesnelerin Sanat Objelerine Dönüşümü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Elazığ/Hüseyin Mahallesi'nde Geleneksel Yapıların Korunması Üzerine Bir İnceleme: 23 No'lu Konut Örneği

An Investigation on The Conservation of Traditional Buildings in Elazığ/Hüseyin Neighborhood: The Case of House No 23

ÖZET

Geleneksel yapıların korunması, konu ile ilgili süreçte pek çok yasal çalışma ile güvence altına alınmış bir uygulama alanıdır. Bu konuda yapılan araştırmalar da koruma disiplinin hem anıt eserleri, hem daha mütevazı yapıları ve bunlardan oluşan dokuları kapsamını sağlamıştır. Bu bağlamda korunmaya değer özellikleri olan her türlü yapı ve yapı grubu mimari miras olarak ele alınmakta ve bunların geleceğe aktarılması için çok yönlü çalışmalar yürütülmektedir. Bu yapıların başında gelen geleneksel konutlar, çoğunlukla mütevazı eserler olarak değerlendirilmekte ve koruma altına alınmaktadır.

Çalışmanın amacı, Elazığ'ın geleneksel yapı stoku içinde önemli bir yer tutan Hüseyin geleneksel dokusunun korunmasına katkı sağlamaktır. Bu kapsamda günümüzde Ulukent Mahallesi olarak bilinen geleneksel Hüseyin Mahallesi'nin genel özellikleri incelenmiş ve burada yoğun olarak bulunan işlevlerin başında gelen konutlardan biri olan 23 No'lu geleneksel yapı koruma bağlamında detaylı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın yöntemini basılı ve dijital kaynakların incelenmesi ile alanda yapılan incelemeler ışığında belgelenen ve koruma/onarım önerileri oluşturmaktadır. Çalışma sonucunda başta örnek olarak incelenen yapı olmak üzere, Elazığ'ın mimari mirasının önemli bir parçasını oluşturan Hüseyin Mahallesi'nin hızlı yok olma sürecine dikkat çekmek ve geleceğe aktarılmasının önemini vurgulamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Elazığ, Hüseyin, Geleneksel konut, Belgeleme, Koruma.

ABSTRACT

The conservation of traditional structures is an area of practice that has been secured by many legal studies in the process related to the subject. Research on this subject has enabled the conservation discipline to include both monumental works, more modest structures and the textures formed from them. In this context, all kinds of buildings and building groups with properties worth conserving are considered as architectural heritage and multi-faceted studies are carried out to transfer them to the future. The traditional houses, which are at the forefront of these structures, are mostly considered as modest works and are taken under conservation.

The aim of the study is to contribute to the conservation of the Hüseyin traditional texture, which has an important place in the traditional building stock of Elazığ. In this context, the general features of the traditional Hüseyin District, which is known as Ulukent District today, were examined and the traditional building No. 23, which is one of the most intense functions here, was discussed in detail in the context of conservation. The method of the study consists of examination of printed and digital sources, documentation in the light of studies in the field and intervention decisions and repair proposals. As a result of the study, it is aimed to draw attention to the rapid extinction process of Hüseyin Neighborhood, which constitutes an important part of the architectural heritage of Elazığ, especially the structure examined as an example, and to emphasize the importance of transferring it to the future.

Keywords: Elazığ, Hüseyin, Traditional house, Documentation, Conservation

GİRİŞ

Mimarlıkta koruma kavramı, çeşitli yasa ve tüzükler çerçevesinde mimari miras niteliği taşıyan yapı ve yapı gruplarını geleceğe aktarmaya yönelik olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda koruma, Dünya Mirası Anlaşması'nda ifade edilen hâliyle; "Anıtlar, yapı grupları ve sitlerle tanımlanan kültürel mirası anlamak, malzemesinin korunmasını sağlamak ve gerekli olduğu hâlde tanıtımı, restorasyonu ve gelişimi için kullanılan yöntemlerin tümü" şeklinde tanımlanmaktadır (URL 1).

Korumaya dair araştırma ve uygulamalar özellikle 18. yüzyıldan itibaren günümüzdeki anlayışa doğru evrilmeye başlamıştır. Bu süreçte dünyanın pek çok yerinde çeşitli yasa ve tüzükler ortaya koyularak, korumaya dair her türlü eylemin yasal ve uluslararası bir çerçeveye oturtulabilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda Atina Kartası, Venedik Tüzüğü gibi önemli çalışmaların yanı sıra Nara Özgünlük Belgesi gibi korunmaya değer yapılara yönelik nitelikleri detaylandıran bildirimler de yayınlanmıştır. Bu belgeye göre özgün değer taşıyan yapıların korunabileceği ve özgünlüğün tasarım ve biçim, malzeme ve nesne, kullanım ve işlev, gelenek ve teknikler, konum ve yerleşim, ruh ve anlatım, ilk tasarım ve tarihsel evrim göz önünde bulundurularak belirlenebileceği anlaşılmaktadır (URL 2).

Tuba Nur Olgun¹

How to Cite This Article

Olgun, T. N. (2023). "Elazığ/Hüseyin Mahallesi'nde Geleneksel Yapıların Korunması Üzerine Bir İnceleme: 23 No'lu Konut Örneği", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3467-3485. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72142>

Arrival: 28 June 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Elazığ, Türkiye

Türkiye’de mimari koruma bağlamında yasal çerçeveyi 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu oluşturmaktadır. Bu kanuna göre; “ *"Koruma"; ve "Korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.*” (URL 3). Aynı kanunda korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları aşağıda sıralanan dört maddede toplanmıştır:

“ a) *Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,*

b) *Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,*

c) *Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,*

d) *Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.”* (URL 3).

Korumaya yönelik olarak dünyada ve Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde, Anadolu’nun pek çok yerinde korunması gerekli kültür varlıklarının olduğu anlaşılmaktadır. Bunların önemli bir kısmı da Elazığ’da bulunmaktadır. Anadolu’da kerpiç malzeme kullanımı bakımından Karaman, Malatya ve Van ile birlikte öne çıkan dört yerleşimden biri olan Elazığ’da hem kentsel hem kırsal alanda günümüze ulaşan çok sayıda kerpiç malzemeli geleneksel yapı bulunmaktadır (Çelebi, 2012). Bu yapılar ait oldukları dönemin yapı teknolojisini yansıtmaları bakımından ve kolektif bellekteki yerleri açısından büyük önem taşımaktadır (Akyıldız ve Olğun, 2020).

Elazığ’da, kentsel alanda geleneksel yapı yoğunluğunun en fazla olduğu yerleşimlerden biri olan Hüseyin Mahallesi, hem çok kültürlü geçmişi hem de günümüze ulaşan mimari mirasıyla dikkat çekmektedir. Ancak söz konusu miras, çeşitli nedenlerle hızla yok olmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde, Hüseyin geleneksel dokusuna dair yapılan çalışmaların da oldukça az sayıda olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın öncelikli amacı, Elazığ’ın geleneksel konut kültürünü ve niteliklerini yansıtan Hüseyin tarihi yerleşiminin korunmasına katkı sağlamaktır. Bu kapsamda yerleşimin genel nitelikleri incelenerek, dokudaki yapıların özelliklerini taşıyan 23 No’lu geleneksel konut belgelenmiştir. Rölöveleri hazırlanan yapının malzeme ve bozulma analizleri yapılarak, hem bu veriler ışığında hem de çevresel ve sosyo-kültürel yönden yapılan araştırmalar ve yerinde gözlemlerle koruma sorunları tespit edilmiştir. Sonuçta, tespit edilen sorunlara yönelik öneriler sıralanmış ve başta örnek olarak incelenen yapı olmak üzere Hüseyin geleneksel yerleşimindeki mimari mirasın yapı ve doku ölçeğinde korunmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

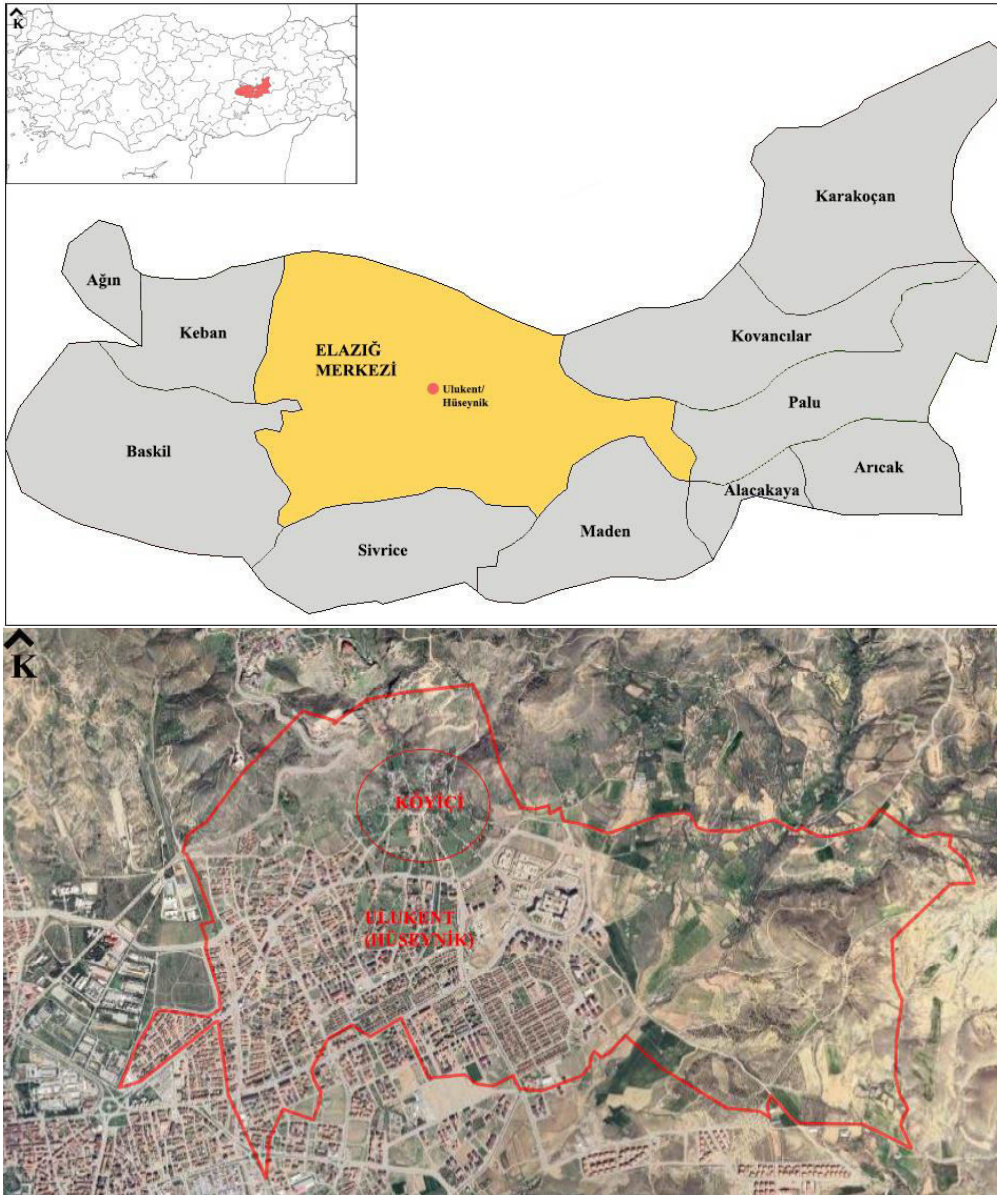
HÜSEYİN MAHALLESİ

Hüseyin Mahallesi, Elazığ ilinin Merkez ilçesine bağlı olan eski bir yerleşim alanıdır. Kentin tarihi ve turistik noktası olan Harput’a yakın konumu ve geleneksel yapıların yoğun olduğu alanlarıyla koruma bağlamında incelemeye değer nitelikler taşımaktadır. Çalışma kapsamında örnek yapı olarak ele alınan 23 No’lu geleneksel konutu da içinde barındıran mahallenin konumu ve tarihçesi, geleneksel doku özellikleri ve genel olarak koruma durumu araştırılmıştır.

✓ Konumu ve Tarihçesi

Hüseyin Mahallesi, günümüzde Elazığ ilinin kuzeydoğusunda, tarihi Harput yerleşiminin ise güneyinde konumlanmaktadır (Şekil 1). Elazığ kent merkezine yaklaşık 5 km uzaklıkta olan mahalle, köklü geçmişi ve zengin mimari mirasıyla çarpıcı niteliklere sahiptir. Günümüzde kuzey ve güneyde konumlanan çevre yolları aracılığıyla ulaşımın kolay olduğu bir noktada bulunmaktadır (Doğan vd., 2022).

Hüseyin’te yerleşimin şekillenmesi üzerinde etkili olan konum özelliklerinden bazıları, fiziksel ve coğrafi verilerden oluşmaktadır. Yerleşimde hâkim rüzgâr doğrultusu ağırlıklı olarak kuzey-güneydir. Karasal iklimin etkisi olarak oldukça soğuk ve don olayını fazla olduğu kış mevsimi ile yüksek sıcaklık değerlerinin görüldüğü yaz mevsimi yaşanmaktadır. Bununla birlikte ilgili kaynaklar incelendiğinde, geçmişte geleneksel dokunun merkezine yakın bir alandan geçen Hüseyin Deresi’nin varlığı anlaşılmaktadır. Ancak bu dere günümüze ulaşmamış; yalnızca coğrafi veriler ışığında dere yatağının yeri tespit edilmiştir (Bican, 2007; Günek vd., 2013).

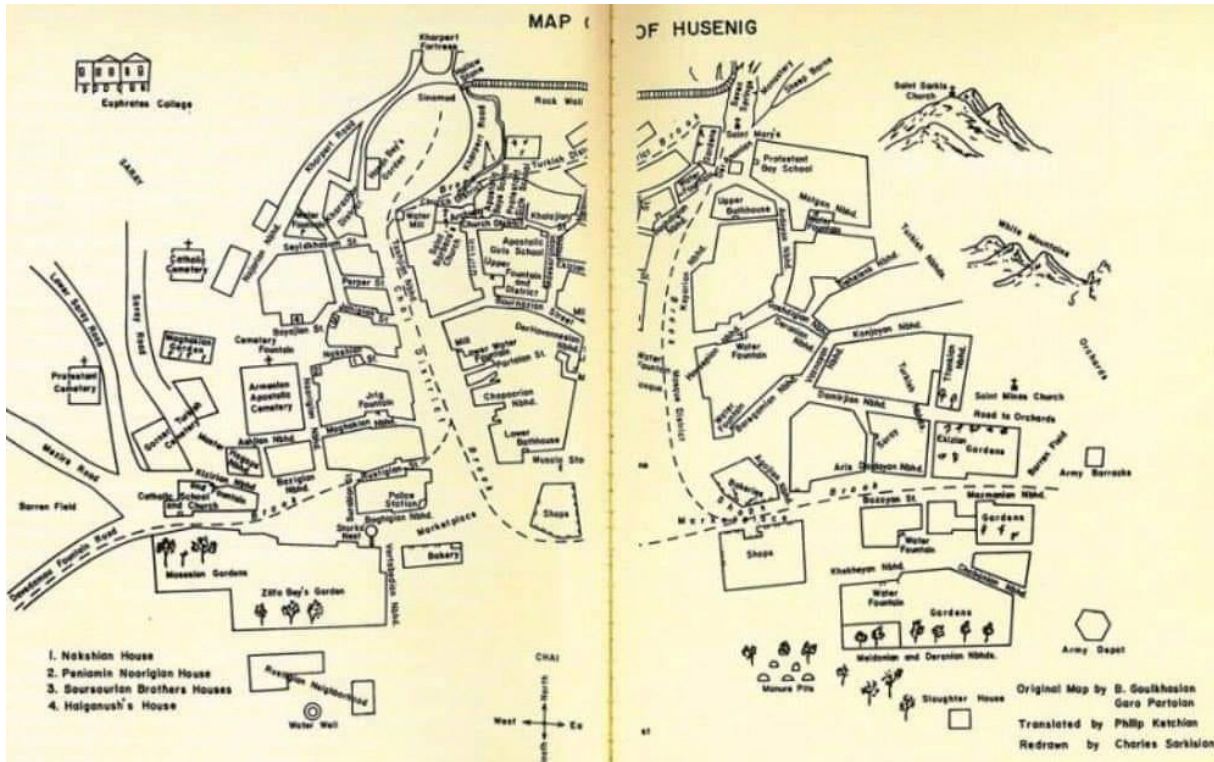

Şekil 1: Ulukent (Hüseyinik) Mahallesi'nin konumu

Kaynak: Google Earth, 2023 ve URL 4'ten alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

Hüseyinik geleneksel dokusu, günümüzde Ulukent Mahallesi'nin kuzeyinde yer almaktadır (Şekil 1). Elazığ'ın ilk yerleşim alanı olan Harput'tan batıya doğru yayılma sürecinde, 15. yüzyıldan itibaren kurulan Hüseyinik Mahallesi'nin adı, Diyarbakır'dan gelen kervanların konakladığı önemli bir nokta olması nedeniyle 'misafiri çok olan, misafir kabul edilen yer' anlamını taşımaktadır (Bican, 2007; İlhan, 2009; Akyel, 2015). Çeşitli kaynaklarda Husenik, Hüseyinig, Husseinig ve Hussenik gibi isimlerle de ifade edildiği görülmektedir (Bican 2007).

Hüseyinik'te nüfus, 20. yüzyılın başlarında yaklaşık 10.000 kişi olarak bilinmektedir. Bu anlamda 20. yüzyıl Hüseyinik'in en kalabalık olduğu tarihsel süreç olarak değerlendirilebilir (Şekil 2). Bu nüfus yoğunlukla tarım, ticaret ve çeşitli zanaatlarla geçimini sağlamıştır. Böylece bölgede refah düzeyi artmış ve kalkınma sağlanmıştır. Marangozluk, bakırcılık, dokumacılık ve kuyumculuk gibi farklı mesleklerin görüldüğü Hüseyinik, bu sayede önemli bir üretim merkezi hâline gelmiştir (Bican, 2007; Akyel, 2015). 1833 yılında Elazığ Ovası'na kamusal binaların inşa edilmesiyle birlikte kent bu alana taşınmaya başlamış ve Hüseyinik'te nüfus hızla azalmıştır. Böylece Hüseyinik, yeni kurulan Elazığ kentinin Merkez ilçesine bağlı bir köy hâline gelmiştir. 1978 yılında ise mahalle statüsü kazanmış ve çevresindeki yeni yerleşimle birlikte Ulukent Mahallesi adını almıştır (Demirçelik, 2019; Doğan vd., 2022).

Şekil 2: Hüseyinik Mahallesi'nin 20. Yüzyıldaki durumunu gösteren bir kroki

Kaynak: Jamgotchian, 2023.

Osmanlı Salnameleri'nde Hüseyinik ile ilgili bilgiler incelendiğinde, içinde hem Müslüman hem de Ermeni-Hristiyan nüfusun bir arada yaşadığı bir yerleşim olduğu görülmektedir. 1894 Mamuret-ül Aziz Vilayeti Salnamesi'ne göre Hüseyinik'te nüfus, toplam 866 hanede 2836 Ermeni-Hristiyan (1476 erkek ve 1360 kadın) ve 671 Müslüman (330 erkek ve 341 kadın) olarak görülmektedir (Akyel, 2015). Bu anlamda yerleşimde çok kültürlü bir toplumsal yapı oluşmuş ve bu durum pek çok yönden olduğu gibi mimari açıdan da çeşitliliği beraberinde getirmiştir.

✓ Geleneksel Doku Özellikleri

Hüseyinik Mahallesi, kurulduğu tarihlerden itibaren uzun yıllar boyunca yoğun yapılaşmanın olduğu bir yerleşim alanı olarak bilinmektedir. 1884-1890 yılları arasındaki Osmanlı Salnameleri incelendiğinde, bu tarihlerde Hüseyinik'te 570 konut, 1 cami, 1 kilise, 1 rüştiye mektebi, gayrimüslimlere ait kız ve erkek ayrı olmak üzere 2 iptidai okul, 2 hamam, 6 buzhane, ziyaretgâh olarak Seyyid Kasım'ın kabri bulunduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3). 1892/1893 tarihli salnamelere göre bu yıllarda Hüseyinik'teki kilise bir onarım geçirmiştir. Bununla birlikte Elazığ'ın ovaya taşınma süreci tamamlandıktan sonra Hüseyinik'te büyük bir kışla ve cephane binası yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak sonradan ordunun buradan taşınmasıyla bu yapılar terk edilmiş ve harap durumda kalmıştır (Yapıcı, 2009).

Şekil 3: Hüseyinik'te günümüze ulaşamayan geleneksel konut örnekleri

Kaynak: Balaban, 2000; Karakaş, 2008.

Hüseyinik geleneksel dokusunu oluşturan konut yapıları çoğunlukla taş temel üzerine kerpiç malzemeli duvarlarla ve yığma sistemle inşa edilmiştir. İbadet yapılarında da taş ve kerpiç malzeme kullanımı yoğundur. Dokuyu oluşturan sokaklar ise toprak malzemedir. Organik bir yerleşim düzeninin görüldüğü dokuda ibadet yapısı olarak cami, dokunun merkezi bir noktasında yer almaktadır.

✓ Koruma Durumu

Ulukent (Hüseyinik) Mahallesi, günümüzde Elazığ ilinin merkezine bağlı ve kentin doğusunda konumlanan, yaklaşık 20000 nüfuslu bir yerleşimdir (TÜİK, 2022). Geleneksel yapılar bu yerleşimin kuzeyinde yoğunlaşmaktadır. Kuzeydeki bu alan ‘köyiçi’ olarak da isimlendirilmektedir (Şekil 1, Şekil 4). Hüseyinik’e dair tarihsel veriler ve günümüzdeki durum karşılaştırıldığında, dokudaki pek çok özgün yapının yitirildiği ve bu yok olma sürecinin günümüzde de hızla devam ettiği anlaşılmaktadır (Şekil 5).

Şekil 4: Günümüzde Hüseyinik geleneksel dokusunun yoğunlaştığı köyiçi mevkii

Kaynak: Google Earth, 2023’ten alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

(a)

(b)

(c)

Şekil 5: Hüseyinik geleneksel dokusundaki bazı yapıların günümüzdeki durumu; 1689. parsel (a), 1739. parsel (b) ve 1754. parsel (c)

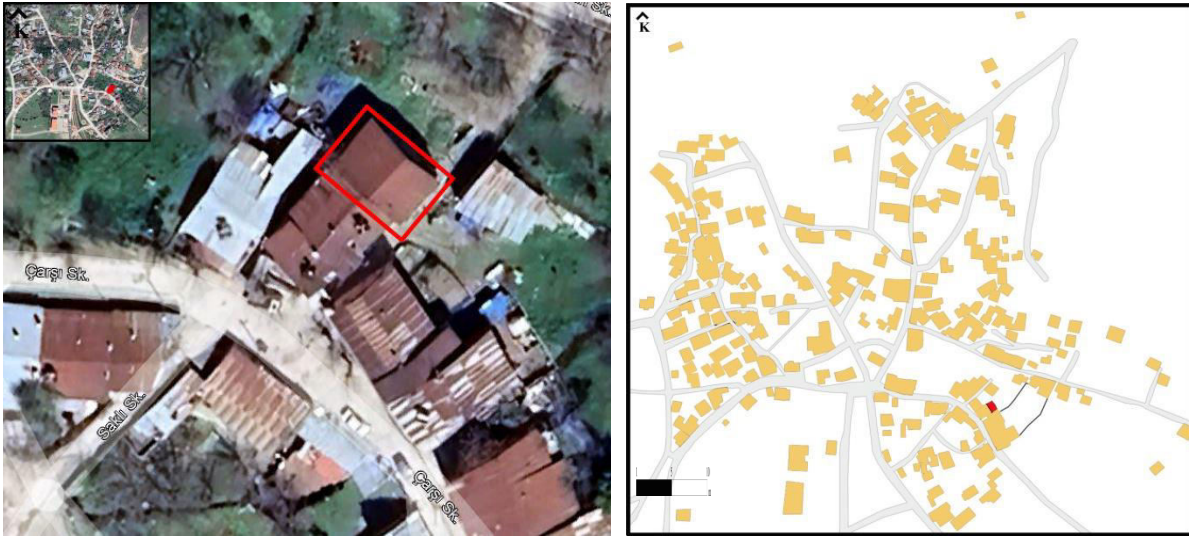
Kaynak: Yazar arşivi, 2022.

Hüseyinik ile ilgili kayıtlar incelendiğinde, günümüzde 22 adet tescilli yapının olduğu görülmektedir. Bunlardan biri cami yapısı, diğerleri ise konut işlevli yapılardır. 2021 yılı kayıtlarına bakıldığında 24 adet tescilli yapı mevcuttur. Ayrıca 2020 yılına ait tescil fişlerine göre, bu tarihten önce de yıkılan özgün kerpiç yapıların olduğu görülmektedir (Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, 2023). Alanda yapılan gözlemlerde de yıkılan ve harap durumda olan kerpiç yapılar olduğu görülmüştür. Bununla birlikte tescillenmemiş ancak özgün nitelikleriyle, tescil edilen yapılarla benzer durumda olan mimari mirasın da varlığından söz etmek mümkündür. Bu bağlamda Hüseyinik geleneksel dokusu kısmen koruma altında olmakla birlikte hızla yitirilen mimari mirası bünyesinde barındıran, bu nedenle koruma bağlamında ele alınması büyük önem taşıyan bir yerleşim alanı olarak değerlendirilebilir.

HÜSEYNİK MAHALLESİ 23 NO’LU KONUTUN KORUNMASI

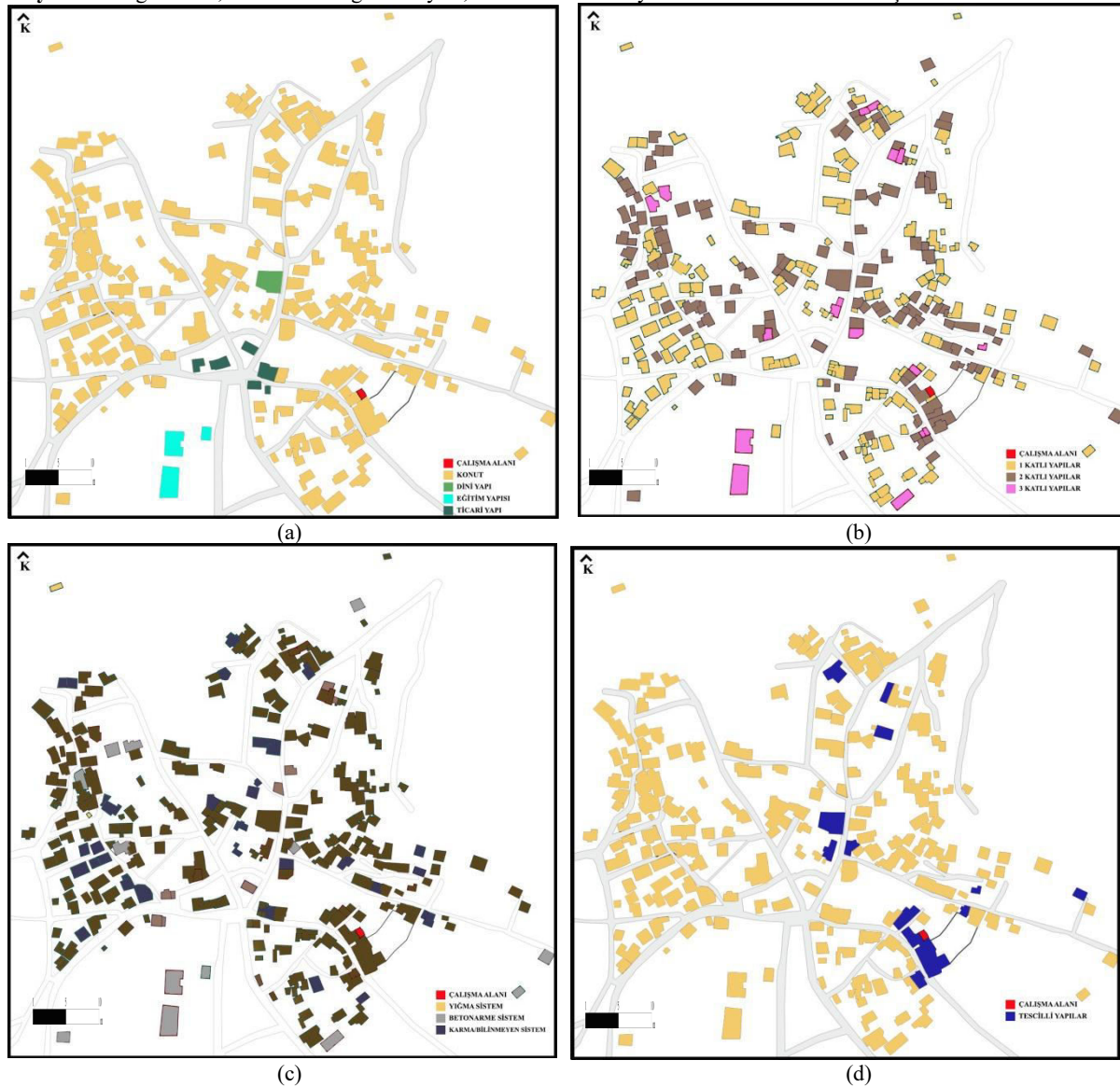
✓ Yapının Konumu ve Tarihçesi

Çalışma kapsamında incelenen 23 No’lu konut yapısı, Hüseyinik Mahallesi sınırları içinde, köyiçi mevkiinde, 1788 parselde konumlanmaktadır. 1789 parsel üzerindeki 21 No’lu konutla bitişik nizam düzendedir. Bu yapı, incelenen konutun kuzeybatı cephesine bitişiktir. Diğer üç cephesi açıktır (Şekil 6, Şekli 7).

Şekil 6: 23 No'lu konutun konumu

Kaynak: Google Earth, 2023 ve Elazığ Belediyesi, 2023'ten alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 7: 23 No'lu konutun çevre analizleri (köyiçi mevkii); işlev analizi (a), kat adedi analizi (b), yapım sistemi analizi (c) ve tescil durumu analizi (d)

Kaynak: Elazığ Belediyesi, 2023'ten alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

Yapı günümüzde terk edilmiş durumdadır. Tarihi ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Arşivlerde tescil edildiği bilgisi yer alsa da tescil fişine ulaşılamamıştır (Elazığ Belediyesi, 2023).

✓ Mimari Özellikleri

Yapının mimari özelliklerini ifade etmek amacıyla vaziyet planı, zemin kat ve 1. kat planları, zemin kat ve 1. kat tavan planları, kesitler ve cepheler için rölöveler hazırlanmıştır. Geleneksel yöntemlerle alınan ölçüler, rölöve çizimlerinin oluşturulmasında kullanılmıştır.

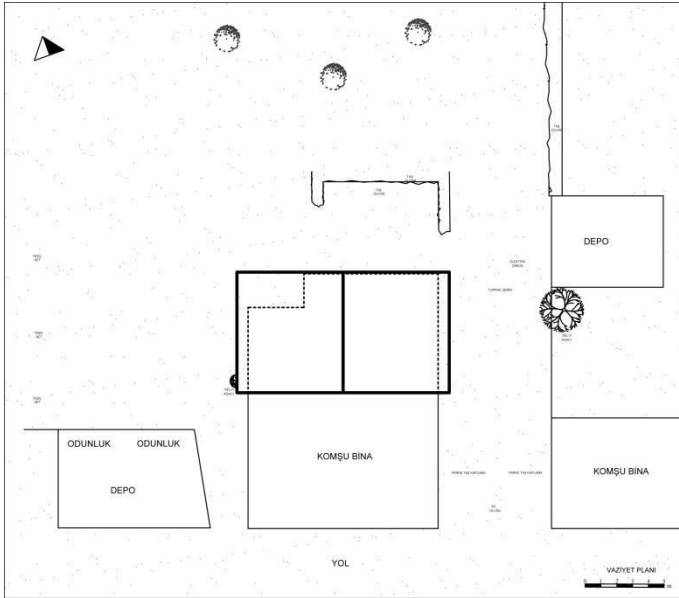
✓ Vaziyet planı

23 No'lu yapı, 1788 parselin güneybatısında konumlanmaktadır. Vaziyet planı incelendiğinde, yapının Çarşı Sokak ile Sait Çağlayan Sokak arasındaki toprak malzemeli ara aks üzerinde olduğu görülmektedir. Ana giriş bu yol üzerinden sağlanmaktadır. Güneybatı yönünde bitişik nizam düzende 21 No'lu konut bulunmaktadır. Bu yapı komşu olan 1789 parsel üzerindedir. İncelenen 23 No'lu konutun bulunduğu 1788 parselde ise yapının dışında kalan alan bahçedir. Hem bahçe hem de yapı terk edilmiş durumda ve oldukça bakımsızdır. Yapının kuzeydoğusunda yüksekliği 1-1,3 m arasında değişen U biçiminde bir taş duvar kalıntısı bulunmaktadır. Yapıya sonradan eklendiği anlaşılan metal malzemeli kırma çatının boyutları 8,55x13,25 m'dir (Şekil 8, Şekil 9).

Şekil 8: 23 No'lu konutun çevresinden çekilen fotoğrafların bakış yönleri (a), Çarşı Sokak'tan görünüm (b), ana giriş (c), bahçeden görünüm (d) ve bahçedeki duvar kalıntısı (e)

Kaynak: Google Earth, 2023 ve yazar arşivi, 2022'den alınarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

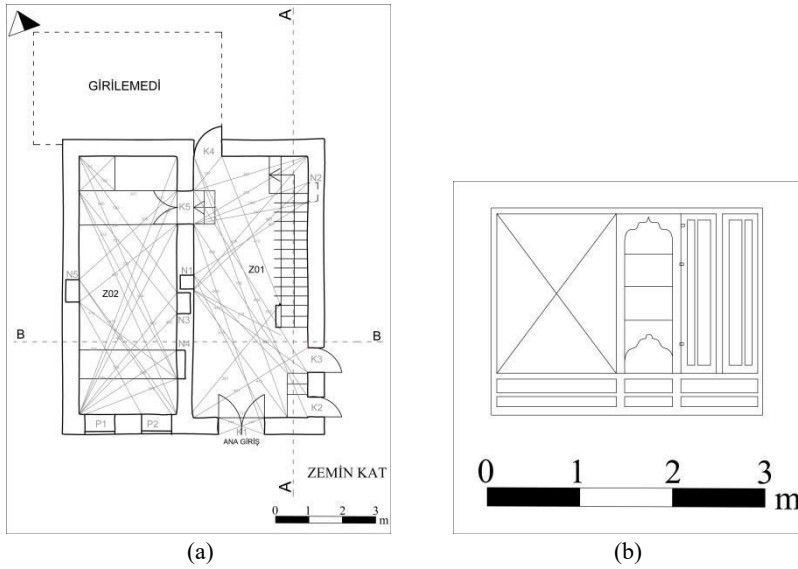
Şekil 9: 23 No'lu konutun vaziyet planı

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

✓ Kat planları

Yapı zemin kat ve 1. kat ve bodrum kat olmak üzere üç kattan oluşmaktadır. Bodrum kata, kapı kilidinin açılmamasından dolayı girilememiştir. Yapıya sonradan eklendiği anlaşılan metal malzemeli çatı örtüsünün çevresi ahşap malzeme ile kapatılarak burada da kapalı bir mekân oluşturulmuştur. Zemin kat planına bakıldığında güneydoğu yönünde iki kanatlı ahşap malzemeli bir giriş kapısının bulunduğu görülmektedir. Kapının üzerinde tepe penceresi yer almaktadır. Bu kapıdan girildiğinde dikdörtgen formlu büyük bir mekâna ulaşılmaktadır. Z01 adı verilen ve sofa olarak nitelendirilen bu mekânın boyutları 341,7x783 cm'dir. Z01 mekânının kuzeydoğusunda dışarı doğru açılan iki küçük kapı bulunmaktadır. Bu kapılardan birinin önünde çimento esaslı malzeme ile sonradan eklenen iki basamaklı ve sahanlıklı bir merdiven mevcuttur. Ana merdiven de aynı yönde ve 15 basamaklı ilk iki basamağı taş ve diğer elemanları ahşap malzemelidir. Küçük merdivenin genişliği 61 cm, ana merdivenin ise 98,7 cm'dir. Ana merdivenin rıht yükseklikleri 22 cm ile 24 cm arasında değişmektedir. Z01'in kuzeybatı yönünde de bir kapı bulunmakta ve buradan arkadaki mekâna geçilmektedir. Bu mekân kısmen toprak altındadır. Ancak kapı kilitli olduğu için bu mekâna girilememiştir. Güneybatı duvarında da 40,6x43,4 cm boyutunda bir niş bulunmaktadır (Şekil 10, Şekil 11).

Giriş mekânın güneybatısında dikdörtgen formlu bir mekân daha yer almaktadır. Z02 adı verilen bu mekâna da 100 cm genişliğinde ve rıht yüksekliği yaklaşık 20 cm olan iki basamaktan sonra iki kanatlı bir kapıdan geçilerek girilmektedir. Z02 mekânın boyutları 298,8x776 cm'dir. Bu mekânın kuzeydoğu duvarında iki adet pencere bulunmaktadır. Güneydoğu ve güneybatı duvarlarında ise 40,3x67,8 cm ve 39,8x62,3 cm boyutlarında birer niş mevcuttur. Mekâna giriş kapısının arkasında duvara bitişik hâlde ahşap bir yüklük yer almaktadır. Yüklüğün bir kısmı tamamen açık, bir kısmı üstü kemer formlu niş biçiminde ve bir kısmı da iki ahşap kapaklı dolap biçimindedir. Yüklüğün genişliği 290,7 cm, yüksekliği ise 223,4 cm'dir (Şekil 10, Şekil 11).

Şekil 10: Zemin kat planı (a) ve yüklüğe ait görünüş çizimi (b)

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Şekil 11: Z01 mekânına açılan ana giriş kapısı (a), 1. kata ulaşan merdiven (b), Z02 mekânı (c) ve Z02 mekânındaki yüklük (d)

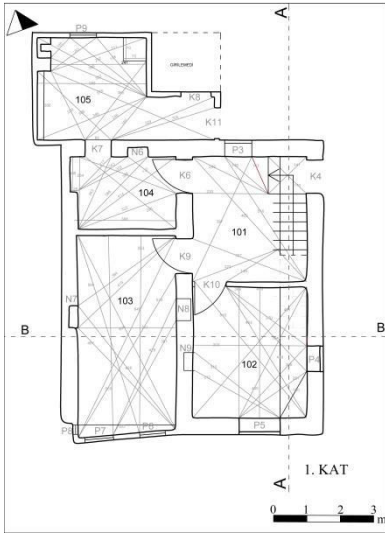
Kaynak: Yazar arşivi, 2022.

1. kata zemin kattaki ahşap merdiven ile ulaşılmaktadır. Merdivenle 101 adı verilen mekâna ulaşan sahanlığa çıkılmakta ve buradan iki basamak inilerek sofa niteliğindeki bu alana girilmektedir. Kareye yakın dikdörtgen formulu bu mekânın boyutları 341,7x373,3 cm'dir. Kuzeybatı yönünde bir pencere bulunan bu mekânda kuzeydoğu yönünde dış duvardan sahanlığa doğru açılan tek kanatlı bir kapı mevcuttur. Kuzeybatı duvarında da 102 ve 104 olarak adlandırılan odalara açılan tek kanatlı kapılar bulunmaktadır. Güneydoğu yönündeki tek kanatlı kapı ise 103 adlı odaya açılmaktadır (Şekil 12, Şekil 13).

102 olarak adlandırılan oda 338,4x431,9 cm boyutlarındadır. Odanın güneydoğu ve kuzeydoğu yönlerinde birer pencere ve kuzeybatı duvarında 27,8x52,9 boyutlarında bir niş bulunmaktadır (Şekil 12, Şekil 13).

103 adlı odanın boyutları 297x570,1 cm'dir. Bu odanın güneydoğu yönünde kuzeybatıya doğru artan şekilde dışarı doğru taşan bir çıkma bulunmaktadır. Çıkma da iki pencere mevcuttur. Ayrıca güneydoğu ve güneybatı duvarlarında ise 26,4x63,5 cm ve 43x66 cm boyutlarında birer niş bulunmaktadır (Şekil 12, Şekil 13).

104 adlı oda bu kattaki diğer mekânlara göre daha küçük ve 218,1 x290,1 cm boyutlarındadır. Bu odanın kuzeybatı duvarında ahşap yaşımlı bir ocak mevcuttur. Kuzeybatı yönünde de 27,2x60,4 cm boyutlarında bir niş ve yapıya sonradan eklenen wc/banyo birimlerine açılan tek kanatlı bir kapı yer almaktadır. Bu kısım betonarme sistem ve briket bloklar ile oluşturulmuştur (Şekil 12, Şekil 13).

Şekil 12: 1. kat planı

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

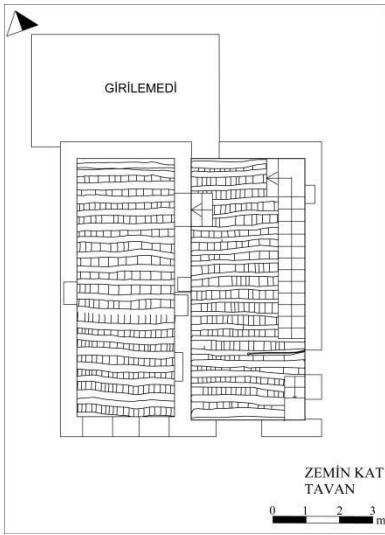

Şekil 13: 101 adlı sofa mekânı (a), 103 adlı oda (b), 104 adlı mekândaki yağmıklı ocak (c) ve 102 adlı çıkmalı oda (d)

Kaynak: Yazar arşivi, 2022.

✓ Tavan planları

Yapının zemin katındaki iki mekânın da tavanında ahşap kirişlerin üzerinde yine ahşap malzemeli plakalarla oluşturulan döşeme bulunmaktadır. Kirişlerin çapı yaklaşık 8 cm ile 21 cm arasında; kirişler arası mesafe ise yaklaşık 10 cm ile 55 cm arasında değişmektedir. Z01 olarak adlandırılan sofanın tavanında 21, Z02'nin tavanında ise 19 ahşap kiriş mevcuttur (Şekil 14, Şekil 15).

Şekil 14: Zemin kat tavan planı

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

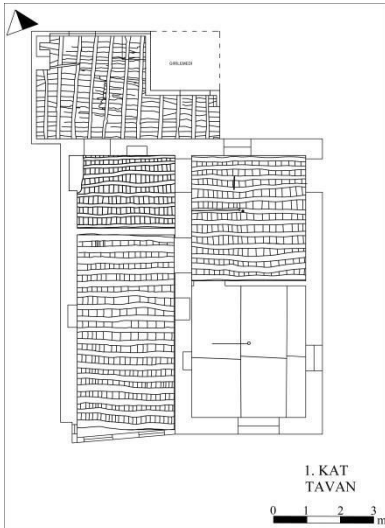
(a)

(b)

Şekil 15: Z01 (a) ve Z02 (b) mekânlarının tavanları

Kaynak: Yazar arşivi, 2022.

Zemin katta olduğu gibi 1. kattaki mekânların da tavanında ahşap kirişlerin üzerinde yine ahşap malzemeli döşeme bulunmaktadır. Yalnızca 103 olarak adlandırılan mekânın tavanında sonradan eklenen ahşap panellerle oluşturulmuş kaplama görülmektedir. Diğer odalardaki ahşap kirişlerin çapı yaklaşık 10 cm ile 19 cm arasında; aralarındaki mesafe ise yaklaşık 8 cm ile 48 cm arasındadır. 101 olarak adlandırılan sofanın tavanında 12, 102'nin tavanında 17, 104'ün tavanında ise 8 adet ahşap kiriş mevcuttur (Şekil 16, Şekil 17).

Şekil 16: 1. kat tavan planı

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

(a)

(b)

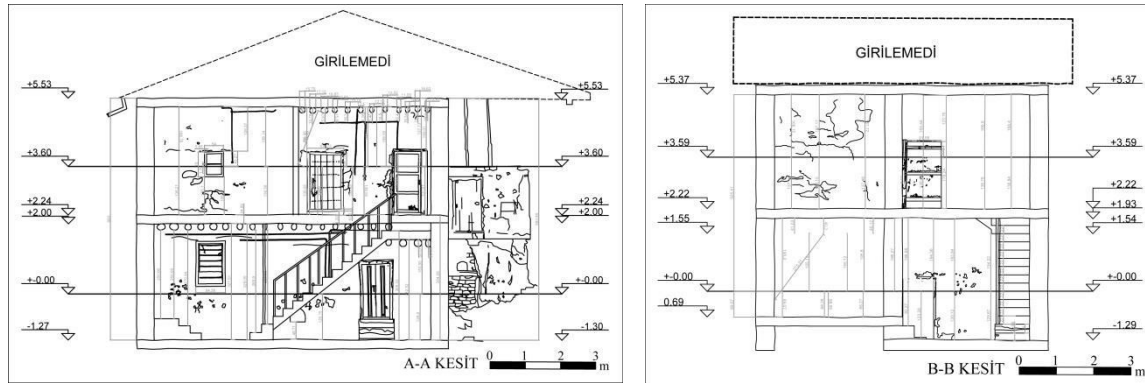

(c)

Şekil 17: 101 (a), 102 (b) ve 103 (c) mekânlarının tavanları**Kaynak:** Yazar arşivi, 2022.

✓ Kesitler

Yapının kesitleri incelendiğinde, taş malzemeli temel üzerine kerpiç duvarla inşa edildiği görülmektedir. Bodrum kata girilemediğinden bu kısım ölçülemedi. Zemin katın yüksekliği yaklaşık 328 cm, 1. katın yüksekliği ise yaklaşık 304 cm'dir. Zemin ve 1. katlar arasındaki döşemenin kalınlığı ise yaklaşık 25 cm'dir. Kerpiç malzemeli duvarların kalınlıkları yaklaşık 50 cm'dir. Çatı örtüsünün altında sonradan oluşturulan mekâna girilememiştir (Şekil 18).

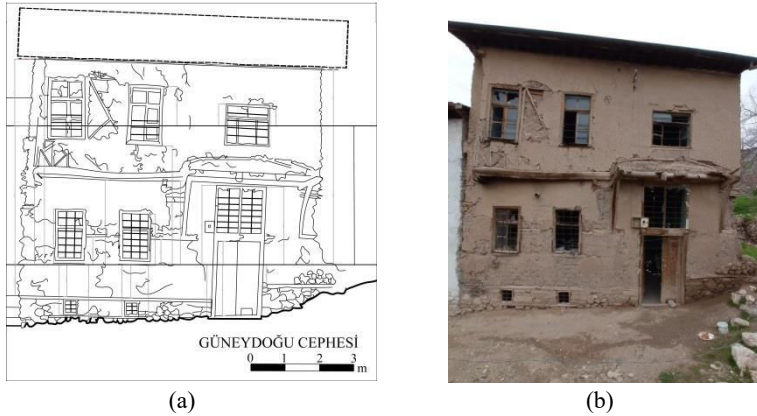
Şekil 18: A-A ve B-B kesitleri**Kaynak:** Yazar tarafından üretilmiştir.

✓ Cepheler

Yapının güneydoğu, kuzeydoğu ve kuzeybatı cepheleri açıktır. Güneybatı cephesinde bitişik nizam konumunda komşu yapı bulunmaktadır. Ana giriş kapısının bulunduğu cephe güneydoğu cephesidir. Bu cephede giriş kapısının üzerinde 1 tepe penceresi ve zemin katta Z02 adlı mekâna ait 2 pencere bulunmaktadır. Giriş kapısı iki kanatlı ve her bir kanadı yaklaşık 89x311 cm boyutundadır. Tepe penceresinde yaklaşık 84x176 cm boyutlarında iki adet sabit kanat yer almaktadır. Bu kanatların önünde metal korkuluklar bulunmaktadır. Giriş kapısının üzerinde ahşap malzemeli ve altında payandalar bulunan bir örtü görülmektedir. Z02'ye açılan iki pencereden birinin boyutları 179,6x285,5 cm; diğerinin boyutları ise 173,3x288,7 cm'dir. Bu iki pencerenin altında, bodrum kata açıldığı görülen iki küçük pencere daha bulunmaktadır. Bunların boyutları da yaklaşık 38x44 cm'dir (Şekil 19).

Güneydoğu cephesinde 1. katta 3 pencere bulunmaktadır. Bunlardan biri 103 adı verilen odaya, diğeri ise çıkmalı 102 mekânına açılmaktadır. 103 mekânına açılan pencere, zemin kattaki ana girişin üzerinde konumlanmaktadır. Bu pencerenin boyutu 263x240 cm'dir. Çıkmanın üzerindeki pencerelerden biri 249,6x347,8 cm, diğeri ise 210,6x353,1 cm boyutlarındadır. 1. kattaki tüm bu pencereler iki kanatlıdır ve her iki kanatları da hareketlidir (Şekil 19).

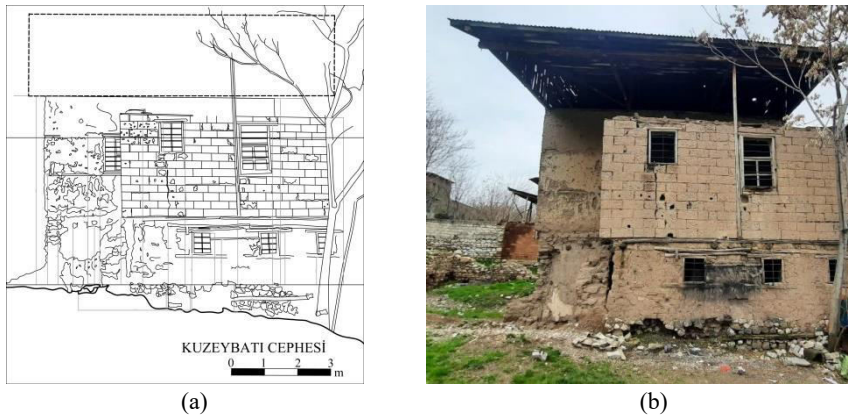
Güneydoğu cephesinde çıkmanın üzerindeki çamur esaslı sıvanın kısmen döküldüğü yerlerde ahşap çerçevelerin arasında toprak dolgu ile oluşturulmuş duvar görülmektedir. Yine sıvanın döküldüğü noktalarda ahşap hatıllar ve lentolar da göze çarpmaktadır (Şekil 19).

Şekil 19: Güneydoğu cephesi çizimi (a) ve fotoğrafı (b)

Kaynak: Yazar arşivi, 2022.

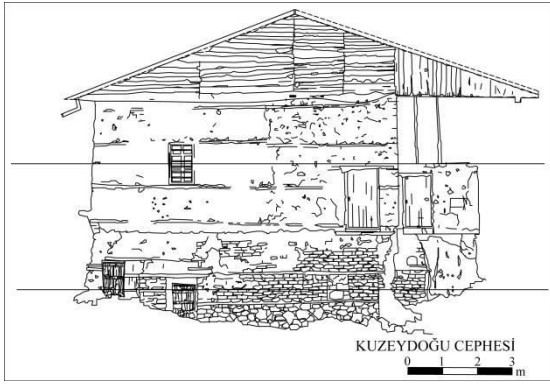
Kuzeybatı cephesi, giriş kapısının bulunduğu cephe ile aynı doğrultuda arka olarak nitelendirilen cephedir. Bu cephede sonradan yapılan eklemelerden dolayı müdahaleler mevcuttur. Zemin katta 3, 1. katta 101 adı verilen sofaya açılan 1 ve sonradan eklenen wc/banyo biriminde 2 adet olmak üzere toplam 4 pencere bulunmaktadır. Zemin kattaki pencereler, içine girilemeyen mekâna açılmaktadır. Zemin kattaki pencerelerin boyutları yaklaşık 49x73 cm'dir. 1. katta sofaya açılan pencerenin boyutu ise 81x116,7 cm'dir. Sonradan eklenen kısım cephede toplam 312x624 cm'lik bir alanı kapsamaktadır. Bu kısmın yüksekliği 1. katın yüksekliğinden daha azdır. Hem zemin katta içine girilemeyen mekân, hem de bu mekânın üzerine sonradan eklenen wc/banyo mekânı bu cephede çıkma yapmaktadır (Şekil 20).

Şekil 20: Kuzeybatı cephesi çizimi (a) ve fotoğrafı (b)

Kaynak: Yazar arşivi, 2022.

Yapının bahçeye doğru yönelen kuzeydoğu cephesi, Z01 mekânından dışarı doğru açılan 2 kapı ve zemin katta girilemeyen mekâna açılan 1 pencere açıklığı bulunmaktadır. Kapılardan biri yaklaşık 61x215 cm; diğeri ise 64x210 cm boyutlarındadır. Her iki kapı da kısmen toprak altında kalmıştır. Bu katta cephede bulunan pencere açıklığının boyutu yaklaşık 62x83 cm'dir. Pencere doğraması sökülmüş ve açıklık, briket bloklarla doldurulmuştur. 1. katta ise 101 adlı sofaya ulaşan merdiven sahanlığına açılan bir kapı ile 103 adı verilen odanın penceresi bulunmaktadır. Kapının boyutu yaklaşık 126x238 cm'dir. Pencere ise 60x166,3 cm'dir. Ayrıca bu cephede özgün duvara göre daha geride kalan, sonradan eklenen mekânın duvarında bu mekâna açılan bir kapı ve bu kapının üzerinde küçük bir tepe penceresi mevcuttur (Şekil 21).

(a)

(b)

Şekil 21: Kuzeydoğu cephesi çizimi (a) ve fotoğrafı (b)

Kaynak: Yazar arşivi, 2022.

Yapının mimari özelliklerine genel olarak bakıldığında, yöre mimarisinin niteliklerini yansıtan korunmaya değer bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yapıda görülen çeşitli sorunlar, korunması bağlamında bazı öneriler gerektirmektedir. Bu anlamda hem üst ölçekte hem de yapı bazında sorunlar ve bozulmalar tespit edilmiş ve bunlara yönelik gerek ilkesel düzeyde gerekse müdahale kararları bağlamında öneriler sunulmuştur.

✓ Koruma Sorunları

Yapıda görülen koruma sorunları sosyo-kültürel ve çevresel sorunlar ile yapısal problemler olmak üzere iki farklı açıdan ele alınmıştır. Çevresel sorunlar, ilgili literatür de incelenerek ilkesel düzeyde tespit edilirken, yapısal sorunların tespiti için bozulma analizleri oluşturulmuştur.

✓ Sosyo-Kültürel, yasal ve çevresel sorunlar

Hüseyin Mahallesi, Harput'tan ovaya taşınma sürecinde önemli yerleşim alanlarından biri olmuştur. Bu süreçten önce de farklı dinlere ve etnik kökenlere mensup kullanıcıların bir arada yaşadığı mahalle, zamanla bir üretim merkezi ve askeri yapıların yer aldığı güvenli bir nokta hâlini almıştır (Bican, 2007; Çelikdemir, 2019). Ancak hem kullanıcı profilinin değişmesi hem de zanaatların yitirilmesiyle birlikte pek çok yapı günümüze ulaşamamıştır. Hâlihazırda var olan mimari miras ise hızla yitirilmektedir. Bu anlamda incelen 23 No'lu konut başta olmak üzere dokudaki yapıların korunmasına yönelik sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Hüseyin Mahallesi, güneyinde gelişen doku ile birlikte Ulukent Mahallesi adını almıştır (Şekil 1). Yeni gelişen alanda modern yapılar inşa edilmiş ve bu alana rağbet artarken, köyiçi olarak bilinen geleneksel doku giderek terk edilmiştir. Buna bağlı olarak geleneksel yapılar bakımsız kalmış ya da yıkılarak yerlerine yeni yapılar inşa edilmiştir.

- Köyiçi mevkiinde yalnızca yapılar değil, bu yapılara ulaşımı sağlayan sokaklar ve diğer açık alanlar da oldukça bakımsız durumdadır.

- Kullanıcı ihtiyaçlarının değişmesi, yerleşimdeki yapıları bu anlamda yetersiz hâle getirmektedir. Bu nedenle 23 No'lu yapıya eklenen özgüne aykırı wc/banyo birimi gibi uygun olmayan müdahaleler ortaya çıkmaktadır.

- Yerleşimdeki somut olmayan kültürel değerler olarak zanaatların ve göç eden Ermeni nüfusa ait Hristiyanlık ritüellerinin yok olması, bunları içinde barındıran mekânların ve yapıların da yitirilmesine neden olmuştur.

- Tescil edilen yapılardan bazıları daha sonra tescilden düşürülmüş; bazı nitelikli yapılar ise tescilli olmalarına rağmen yıkılmış ya da yıkıldıktan sonra tescile uygun görünmüştür (URL 5). Yasal koruma statüsü konusundaki bu karışıklıklar ve yavaş ilerleyen süreç, dokunun hızla yitirilmesinde etkili olmuştur.

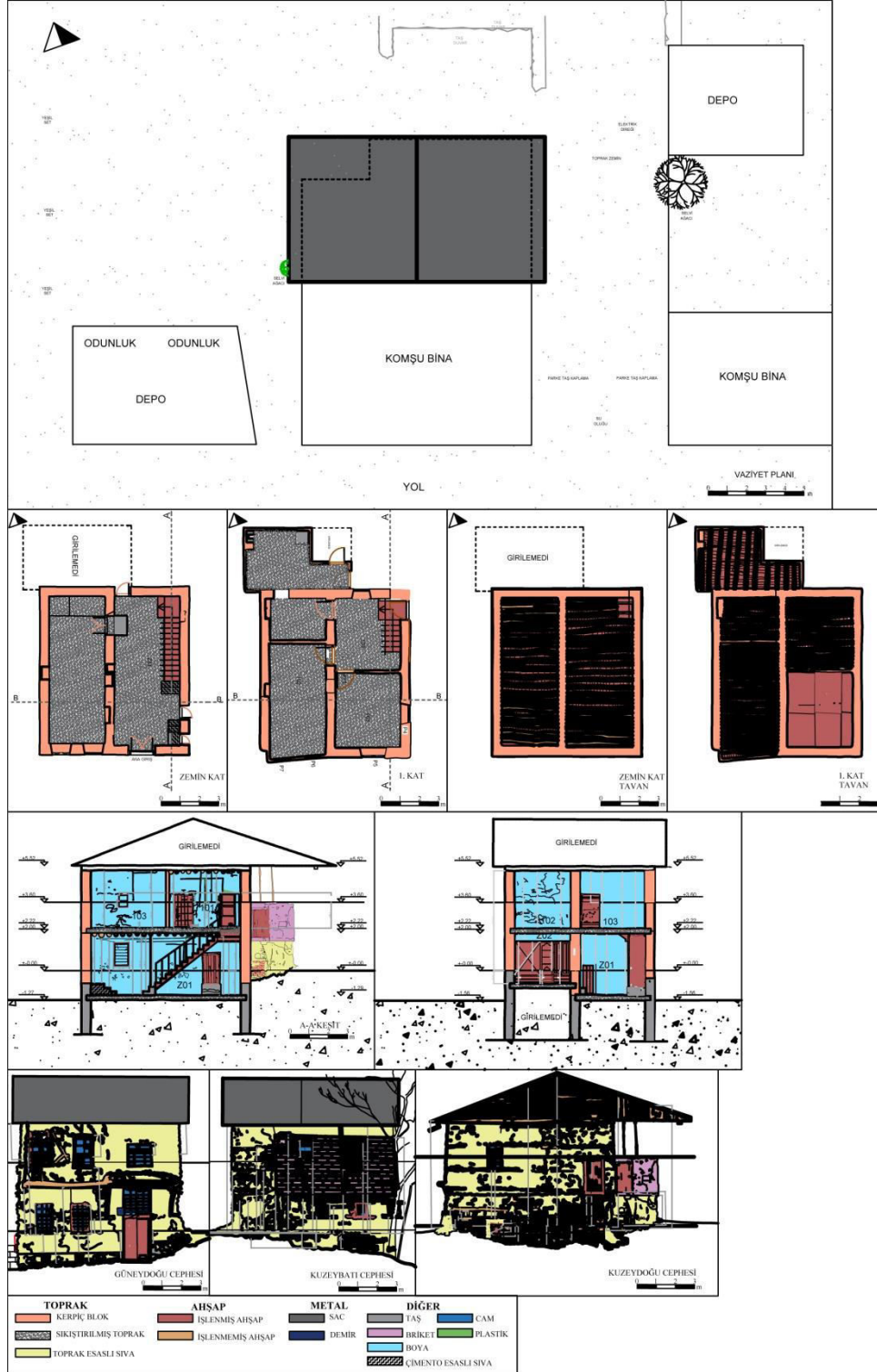
- Hüseyin'in, Elazığ'ın tarihi ve turistik bölgelerinin başında gelen Harput'a çok yakın bir konumda olmasına rağmen Harput kadar tanıtılmaması ve turizm gibi çeşitli endüstrilere yönelik çalışmaların yetersiz kalması, bu dokunun bilinirliğini azaltmıştır.

- Çalışma kapsamında incelenen 23 No'lu konut başta olmak üzere hem yapı ölçeğinde hem de doku bağlamında yapılan araştırma ve uygulama çalışmalarının kısıtlı olması da koruma sorunlarından biridir.

✓ Yapı ölçeğindeki sorunlar

Yapıdaki sorunların tespit edilebilmesi ve buna yönelik önerilerin ortaya koyulabilmesi için bozulma analizleri yapılmıştır. Bu analizlerin temelini oluşturması açısından malzeme analizleri de hazırlanmıştır. Buna göre yapının temelinde taş malzeme, duvarlarında ise kerpiç blokların olduğu görülmüştür. Döşemelerde ise ahşap kiriş ve

plakaların üzerinde sıkıştırılmış toprak bulunmaktadır. Ahşap, yapıda işlenmiş ve işlenmemiş olmak üzere iki farklı şekilde kullanılmıştır. İşlenmemiş ahşap, tavan kirişlerinde bulunmaktadır. İşlenmiş ahşap ise döşemelerde kullanılan plakalarda, lento ve hatıllar ile doğramalarda görülmektedir. Ayrıca duvarlar toprak esaslı malzeme ile sıvanmıştır. Ana malzemeler olarak kabul edilen kerpiç, taş ve ahşap dışında üst örtüde metal, bazı duvarlarda kireç esaslı sıva boya ile doğramalardan bazılarında da cam malzeme görülmektedir. Bunların dışında çimento esaslı malzeme kullanımı da görülmektedir. Bunlar briket bloklar ve duvarların çeşitli yerlerinde görülen sıvalardır. Buna ek olarak yapıya sonradan eklendiği anlaşılan elektrik sistemine ait plastik malzemeli kablolar da analizlere dâhil edilmiştir (Şekil 22).

Şekil 22: Malzeme analizi

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Yapıda tespit edilen bozulmalar malzeme kayıpları ve sıva-boya dökülmeleri, taş ve topraktan oluşan yığınlar, sıvalarda ve ahşap malzemelerde oluşan çatlaklar, korozyon, kirlenme, paslanma, sehim, çökme, bitkilenme ve

niteliiksiz ek gibi çok yönlü olarak tespit edilmiştir. Vaziyet planına bakıldığında yapının çevresindeki taş ve toprak yığınları ile niteliiksiz ekler, göze çarpan bozulmalardır. Kat planlarında sıkıştırılmış toprak döşemelerde kabarmalar, aşınma ve çökmeler, sehim ve kirlenmenin meydana geldiği görülmektedir. Niteliiksiz ekler de önemli bozulma nedenlerinden biridir. Tavanlarda ise kirlenme, aşınma ve ahşap malzemedeki çatlaklar önemli bozulmalardır (Şekil 23).

Kesitler incelendiğinde duvarların iç yüzeylerinde kabarma, aşınma, sıva ve boya dökülmesi ile ana malzemenin kaybına varan bozulmalar dikkati çekmektedir. Ayrıca duvarlarda çeşitli boşlukların oluştuğu ya da deliklerin açıldığı da görülmüştür. Ayrıca doğramalarda da ahşap çatlakları ve malzeme kayıpları sorunları söz konusudur. Cephelelerde de benzer sorunlarla birlikte aşınma, bitkilenme, paslanma gibi problemler ağırlıklıdır (Şekil 23).

Şekil 23: Bozulma analizi

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hüseyin Mahallesi, Elazığ'ın geleneksel konut kültürünü, yapım sistemi ve malzemeye yönelik değerleri ile geçmişin yapı teknolojilerini yansıtan mimari mirasa sahip bir dokudur. Bu dokuda anıt eser niteliğinde olan pek çok yapı yıkılmış olsa da mütevazı eserler olarak değerlendirilen konutlardan bazıları günümüze ulaşabilmiştir. Köyü mevkisinde yoğunlaşan bu yapılar, Nara Özgünlük Belgesi'nde bahsi geçen tasarım ve biçim, malzeme ve nesne, kullanım ve işlev, gelenek ve teknik, konum ve yerleşim, ruh ve anlatım ile ilk tasarım ve tarihsel evrime dair korunmaya değer nitelikleri bünyelerinde barındırmaktadır (URL 3). Hüseyin yerleşiminin tarihine bakıldığında ise 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'ndaki koruma kriterlerinden biri olan 19. yüzyıl ve öncesine ait olan yapılara dair gerekçeyle uygun olan mimari mirasın varlığından da söz edilebilir (URL 4). Bu anlamda Hüseyin Mahallesi geleneksel dokusu, hem ulusal hem de uluslararası yasal çalışmalar bakımından korumaya değer özelliklere sahiptir.

Çalışma kapsamında Hüseyin Mahallesi'ndeki geleneksel dokunun genel özelliklerine değinilerek, bu doku içinde yer alan 23 No'lu konut koruma bağlamında ele alınmıştır. Yerinde gözlemlerle ve belgeleme çalışmaları sonucunda, koruma sorunları sosyo-kültürel, çevresel ve yapı ölçeğinde ortaya koyulmuştur. Bu sorunların giderilmesi için, sosyo-kültürel ve çevresel bakımdan aşağıda sıralanan önerilerin faydalı olacağı düşünülmektedir:

- ✓ Hüseyin Mahallesi geleneksel dokusunun korunması için üst ölçekte kararların alındığı planlar oluşturulmalıdır. Bu planlar oluşturulurken mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi, inşaat mühendisliği, jeoloji mühendisliği gibi disiplinlerin yanı sıra sürdürülebilir korumanın sağlanabilmesi için kullanıcılarla doğru şekilde iletişim kurmak üzere sosyoloji ve psikoloji gibi alanlarla da işbirliği içinde olunmalıdır.
- ✓ Yalnızca yapılar değil, bu yapılara ulaşan caddeler ve sokaklar da onarılmalı, bu aksların düzenli bakımları yapılmalıdır.
- ✓ Yapıların korunmasına dair yasal süreç hızlandırılmalı ve bu konudaki karışıklıklar giderilmelidir.
- ✓ Yerleşimde yitirilen ya da yok olmaya yüz tutan zanaatlar canlandırılmalı ve böylece turizm gibi endüstrilere kaynak sağlanarak dokunun tanınırlığı artırılırken; göç vermenin de azaltılması sağlanmalıdır. Bu sayede somut olmayan kültürel mirasın da korunması mümkün olacaktır.
- ✓ Tüm mahalle dokusunu kapsayacak şekilde detaylı envanterler çıkarılmalı ve korunmaya değer yapıların hepsi tespit edilerek tescilli olanlar hızla belgelenmeli ve koruma uygulamalarına başlanmalı; tescilli olmayanlar ise tescil edilmek üzere önerilerek koruma altına alınmalı ve aynı işlemler bu yapılar için de uygulanmalıdır.
- ✓ Yapıların özgün mekânları içinde bulunmayan ancak değişen ihtiyaçlara göre gerek duyulduğu için eklenen wc/banyo ya da mutfak gibi birimler için tasarım önerileri ortaya koyulmalıdır. Bu bağlamda tarihi yapılara uygulanan eklere yönelik literatür taranmalı, ayrıca dünyada ve Türkiye'de bulunan örnekler detaylı olarak incelenmelidir.

23 No'lu konutta yapı ölçeğinde tespit edilen sorunlara yönelik olarak aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

Vaziyet planında;

- ✓ Parsel içindeki ve ana girişin çevresindeki taş ve toprak yığınları ayıklanarak, nitelikli taşlar kimyasal ve mekanik yöntemlerle iyileştirilmeli ve yapının onarımında kullanılmalıdır.
- ✓ Bahçede bakımsızlıktan dolayı yayılan zararlı bitkiler temizlenmelidir. Mevcut ağaçların budama ve bakım işlemleri yapılmalıdır. Yapının cephelerine yakın konumda bulunan ağaçlar bahçe içinde belirlenen uygun noktalara taşınmalıdır.
- ✓ Bahçede bulunan U şeklindeki taş duvar kalıntısı incelenmeli ve taşların özgün olması durumunda bu duvarların ait olduğu mekân belirlenerek rekonstrüksiyona uygun olup olmadığı araştırılmalıdır. Kalıntının nitelsiz olduğuna karar verilmesi hâlinde bulunduğu yerden kaldırılmalıdır.
- ✓ Yapıya ulaşan toprak düzeltilmeli ve düzenli olarak bakım yapılmalıdır.

Plan ve kesitlere göre;

- ✓ Zemin katta özgüne aykırı malzeme ile inşa edilen iki basamaklı merdiven kaldırılarak yerine özgüne uygun basamaklar koyulmalıdır. Ana merdivenin ilk basamaklarının taş malzemeli olması göz önünde bulundurularak söz konusu basamaklar da taş malzeme ile yeniden yapılabilir.
- ✓ Zemin katta Z01'den Z02'ye geçişi sağlayan iki basamak üzerindeki çimento esaslı malzeme kaldırılmalı ve temizleme işlemi uygulanmalıdır.

- ✓ Zemin katı 1. kata bağlayan merdivenlerin ahşap elemanlarında temizleme, zımpara, çatlaklar için dolgu ve empenye işlemleri yapılmalıdır.
- ✓ Sıkıştırılmış toprak malzemeli döşemede temizleme ve yenileme işlemi yapılmalıdır. Döşemeye periyodik olarak sıkıştırma işlemi uygulanmalı ve bakımı yapılmalıdır.
- ✓ Nişlerin iç yüzeyleri temizlenmeli, malzeme kaybının olduğu noktalar özgüne uygun olarak tamamlanmalı ve bazılarının içinde bulunan ahşap çerçeveler zımparalanarak dolgu ve empenye işlemleri uygulanmalıdır.
- ✓ Duvarlarda çatlayan ve hasar gören sıvalarla çimento esaslı malzemeler ve boyalar temizlenmelidir. Kerpiç bloklar kontrol edilmeli ve dayanımı azalan/özgün niteliğini yitirenler yenilenmelidir. Bu işlemin ardından iç duvarlar özgüne uygun olarak toprak esaslı sıva ve kireç badana ile kaplanmalıdır. Duvarların periyodik bakımının yapılmasına özen gösterilmelidir.
- ✓ 1. katta döşemelerin üzerindeki toprak yığınları temizlenmeli ve döşemelerdeki malzeme kayıpları özgüne uygun şekilde tamamlanarak periyodik bakımı yapılmalıdır.
- ✓ 1. katta, 103 adlı odada zemindeki sehmin giderilmesi için sıkıştırılmış toprak döşeme kaldırılmalı, altındaki ahşap malzeme onarılarak yerine yerleştirilmeli ve tekrar sıkıştırılmış toprak ile kaplanmalıdır. Onarılacak durumda olmayan ahşap malzemelerin yerine aynı niteliklere sahip olan malzemeler eklenmelidir.
- ✓ 1. katta cumbanın bulunduğu kısımda, döşemede çöken alandaki ahşap ve sıkıştırılmış toprak malzeme aslına uygun olarak yenilenmelidir.
- ✓ 1. katta döşemelerin genel durumuna bakıldığında, tamamında temizleme işlemi yapılması ve ahşap malzemelerin hepsinin kontrol edilerek hasarlı olanların onarılması ya da gereken durumda değiştirilmesi gerekmektedir.
- ✓ 1. katta özgün olmayan briket bloklarla oluşturulan ek kısım kaldırılmalıdır. Bu kısmın özgün sıkıştırılmış toprak malzemeli döşemesi, teras olarak düzenlenebilir.
- ✓ Wc/banyo ihtiyacına yönelik olarak tasarım önerileri geliştirilmelidir.
- ✓ Ahşap kirişler ve plakalar uygun şekilde yerinden çıkarılmalı ve zımpara, dolgu ve empenye işlemleri gerçekleştirilerek özgüne uygun şekilde yerlerine yerleştirilmelidir.
- ✓ Yapının depreme karşı dayanımının artırılması için ahşap kirişlere dik ve çarpaz doğrultuda bağlar oluşturulmalıdır (Işık, 2012).
- ✓ 103 adı verilen mekânın tavanındaki özgüne aykırı ahşap paneller kaldırılarak yerine özgün tavan malzemelerine uygun ahşap kirişler ve plakalar yerleştirilmelidir.
- ✓ Özgün olmayan metal çatı örtüsü kaldırılmalıdır. Bu örtünün metal elemanlarından kaynaklanan ve toprak dama zarar veren korozyonlu kısımlar temizlenmelidir. Toprak dam sıkıştırılmış toprakla kaplanarak özgüne uygun hâle getirilmeli ve periyodik olarak bakımı yapılmalıdır.
- ✓ Yapıya sonradan eklenen elektrik tesisatına ait kabloların duvarlara sabitlendiği noktalarda metal elemanlardan dolayı meydana gelen korozyonlar giderilmeli ve duvarlara zarar vermeyen ahşap esaslı elemanlarla tesisat yeniden düzenlenmelidir.

Cephelerde;

- ✓ Tüm kapı ve pencere doğramaları yerlerinden sökülerek zımpara ile temizlenmeli, çatlak olan kısımlara dolgu yapılmalı ve empenye ile güçlendirilmelidir.
- ✓ Doğramalar, uygun cm malzeme ile tamamlanmalıdır.
- ✓ Pencerelerdeki metal korkulukların korozyonu kimyasal yöntemlerle giderilmelidir. Onarılamayacak durumda olan korkuluklar özgüne uygun olarak yenilenmelidir.
- ✓ Ahşap hatıl ve lentolar zımparalanarak dolgu ve empenye ile onarılmalı ve güçlendirilmelidir.
- ✓ Cephe yüzeylerindeki aşınan toprak esaslı sıva, duvarlardaki kerpiç bloklara zarar vermeyecek şekilde raspanmalıdır. Kerpiç bloklardan dayanımı azalanlar tespit edilmeli ve özgüne uygun şekilde yenilenmelidir. Ardından yeniden toprak esaslı sıva ile tüm cepheler sıvanmalı ve bu işlem periyodik olarak tekrarlanmalıdır.
- ✓ Giriş kapısının yanında konumlanan buattan kaynaklanan korozyon temizlenmeli ve buat yapıya zarar vermeyecek şekilde yerleştirilmelidir.

Zemin ve temel özellikleri bakımından;

- ✓ Yapının üzerine oturduğu toprak yüzeylerden örnekler alınarak analiz edilmeli, zemin dayanımı kontrol edilmeli ve buna göre zeminde sağlamlaştırma/güçlendirme işlemleri yapılmalıdır.
- ✓ Yapının cephelerinde bitkilenmeye neden olan suyun doğru şekilde tahliyesi için drenaj sistemi oluşturulmalıdır.
- ✓ Bodrum kat kontrol edilmeli, yıpranan noktalar onarılmalı ve güçlendirilmelidir.

Yukarıda sıralanan öneriler, Hüseyinik geleneksel dokusu içinde yer alan tüm mimari miras için göz önünde bulundurulabilir. Sonuç olarak yapılan çalışmanın, başta 23 No'lu konut olmak üzere yerleşimin bütüncül olarak korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına dikkati çektiği; bu alanda çalışma yapan diğer araştırmacılara da ışık tutacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyel, S. (2015). XIX. Yüzyılda Harput Sancağının Demografik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme. Tarih Araştırmaları Dergisi, 34, 199-220.
- Akyıldız, N. A. & Olğun, T. N. (2020). Tarihi Kentlerin Sürdürülebilir Korunmasında Kolektif Belleğin Önemi: Elazığ-Harput Kenti Örneği. (Ed: A. Erçetin ve D. Aydemir), Geleceğin Dünyasında Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar, 49-57, Ekin Yayınları, Bursa.
- Balaban, M. (2000). Harput'tan Elazığ'a Fotoğrafın Tarihi Serüveni. Bizim Külliye Dergisi, 5, 31-34.
- Bican, Z. (2007). Sekizinci Şehir Elazığ'a Harput'tan İnciler, Bellek Kitabevi, Elazığ.
- Çelikdemir, M. (2019). Harput'un Elazığ'a Nakli. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29(2), 425-430.
- Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (2023). Hüseyinik Mahallesi, arşiv.
- Doğan, E., Güven, İ. & Yamak, F. B. (2022). Swot Yöntemi ile Hüseyinik Kırsal Yerleşim Alanı Ekoturizm Stratejilerinin Belirlenmesi. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 133, 205-219.
- Elazığ Belediyesi (2023). Hüseyinik Mahallesi, arşiv.
- Günek, H., Akdemir, İ. O. & Kuşçu, V. (2013). Harput ve Yakın Çevresinin CBS-Uzaktan Algılama ile Morfometrik Özelliklerinin Analizi. Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, 265-278, Elazığ.
- Işık, B. (2012). İskelet ve Kerpiç Yapının Depremde Davranışı. 16 Mayıs 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=J95HLhc0LH8&t=94s>
- İlhan, N. (2009). Harput Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Düşünceler. (içinde) Geçmişten Günümüze Harput Mimarisi Panel-Forum, 38-43, https://harput.web.tr/wp-content/uploads/2021/02/gecmisden_gunumuze_harput_mimarisi.pdf, erişim tarihi: 04.01.2023.
- Jamgotchian, C. (2023). Hussenig Aka Hussenig, Husenik, Now Known as Ulukent. <https://www.rexinet.com/husenig.html>, erişim tarihi 21.05.2023.
- Karakaş, S. (2008). Elazığ Geleneksel Konut Kültürü. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- TÜİK (2022). Ulukent Mahallesi nüfus sayısı.
- URL 1 <https://whc.unesco.org/en/conventiontext>, erişim tarihi: 20.04.2023.
- URL 2 http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0756646001536913861.pdf, erişim tarihi: 20.04.2023.
- URL 3 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf>, erişim tarihi: 20.04.2023.
- URL 4 <https://www.mapsharita.com/elazig-haritasi>, erişim tarihi: 27.06.2023.
- URL 5 <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/71806,7488-elazig-ili-huseynik-mah-1620-parcel-konut-tescilpd.pdf?0>, erişim tarihi: 22.06.2023.
- Yapıcı, S. (2009). Osmanlı Salnamelerinde Harput. ELESKAV Yayınları, Elazığ.

Pekişmiş Kırmızı Astarlı Seramiklerin Odun Yakıtlı Fırınlarda Pişirimine Dair Deneysel Bir Bakış

An Experimental Perspective on the Firing of Sinter Red-Slip Ceramics in Wood-Fired Kilns

ÖZET

Seramik, insanın doğal hammaddeleri işleyerek kendisine yararlı yeni bir ürün haline getirerek kullandığı ilk malzemelerden biridir. Seramik sanatı binlerce yıldır insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Seramik nesnelerin üretilmesindeki çeşitlilik, eski toplumların yaratıcılığının ve becerisinin de bir kanıtıdır. Bu çalışmanın konusu olan, Erken ve Geç Roma dönemlerini kapsayan, yaygın kullanımı ile geniş bir alıcı kitlesine sahip, döneminin sofra kapları olan kırmızı pekişmiş astarlı seramiklerin odun yakıtlı fırınlarda pişirimine ilişkin deneyel bir bakıştır. Doğu ve Batı Roma'nın en bilinen seramik ürünleri arasında yer alan bu sofra kapları, aynı zamanda dönemin seramik endüstrisini oluşturan ürünlerin başında gelir. Bu seramiklerin geniş coğrafyalara yayılması ve çok tercih edilen ürünler olmasının nedeni; günlük kullanıma uygunluklarının yanı sıra yüzeylerini kaplayan ipeksi, mat veya parlak kırmızı renkleridir. Seramik kaplarda kullanılan astarın, standart ve istenilen homojen kırmızı renkte olmasındaki en önemli etken pişirildiği ortamdır. Pekişmiş kırmızı astarlı seramikler olarak nitelendirilen bu ürünlerin pişirimleri sırasında fırın yakıtlarından kaynaklanan duman, kül gibi yanmamış hidrokarbonlardan etkilenmemesi gerekmektedir. Binlerce yıllık çömlekçilik geleneğine baktığımızda kırmızı astarlı seramiklerin odun, kömür gibi organik yakıt kullanılan fırınlarda (Sagar) kutu içinde pişirimi, olağanüstü bir işçilik ve yenilik örneği olarak öne çıkmaktadır. Bu makale, kırmızı astarlı kapların, Sagar olarak bilinen kutu içinde pişirim tekniğine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Erken ve Geç Roma Dönemine ait kırmızı astarlı kap örnekleri ve literatürle desteklenerek aynı zamanda deneyel pişirim uygulamaları bu makalenin kilit argümanını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seramik, Kırmızı astarlı kaplar, Pekişmiş astar, Tübüler fırın, Muffel fırın

ABSTRACT

Ceramics is one of the first materials used by humans to process natural raw materials into a new product useful to them. Ceramic art has been an integral part of mankind history for thousands of years. The diversity in the production of ceramic objects is also a testament to the creativity and skill of ancient societies. The subject of this study is an experimental look at the firing in wood-fired kilns of Early and Late Roman self glazing red-slip ceramics, a type of tableware with widespread use and a wide range of buyers. Among the most well-known ceramic products of Eastern and Western Rome tableware is also one of the most important products of the ceramic industry of this period. The reason why these ceramics have spread to wide geographies and are highly preferred products is their suitability for daily use as well as the silky, matte or bright red colors that cover their surfaces. The most important factor in the standard and desired homogeneous red color of the slip used in ceramic vessels is the firing environment. These products, which are characterized as sinter red-slip ceramics, should not be affected by unburned hydrocarbons such as smoke and ash from kiln fuels during firing. When we look at the thousands of years of pottery tradition, the firing of red slipped ceramics in a box in kilns (Sagar) using organic fuels such as wood and coal stands out as an example of extraordinary craftsmanship and innovation. This article aims to shed light on the technique of firing red slipped pots in the box known as Sagar. Examples of red slipped pots from the Early and Late Roman Period and experimental firing practices, supported by the literature, constitute the key argument of this article.

Keywords: Ceramics, Red slip ware, Sinter engobe, Tubular kiln, Muffle kiln

GİRİŞ

Kil insanlık tarihinin başlangıcından bu yana kullanıldığı bilinen en eski endüstriyel ham maddelerden biridir. Volkanik kayaların, güçlü hava akımlarının etkisiyle aşınması sonucu oluşan kil mineralleri ya bulundukları yerde ya da rüzgâr ve su ile taşınarak başka yerlerde büyük yataklar halinde depolanmışlardır (Mete, 2020, s. 112).

Tarih öncesi dönemden bu yana çömlekçiler edindikleri tecrübeler doğrultusunda ihtiyaç duydukları kil yataklarına ulaşarak, şekillendirme ve bezeme uygulamalarında benzer yöntemler kullanmışlardır. Tarihsel süreçte seramik ürünler işlevselliğinin yanı sıra yüzeylerine uygulanan astar ve bezemelerle de öne çıkmaktadır. Çalışmanın merkezinde yer alan kırmızı astar, seramik ürünün yüzeyini kaplayan ya da bezeyen önemli astar çeşitlerinden biridir.

Seramik teknolojisinde astar olarak tanımlanan madde, esas ürünü oluşturan seramik çamurunun üzerine sünger, daldırma, püskürtme, fırça gibi çeşitli yöntemlerle uygulanan daha ince bir çamur tabakasıdır. Astarlar genellikle kil ve benzeri seramik hammaddelerinin su ile homojen karışımından oluşurlar. Astarlar; bünyeyi oluşturan kilin pişme

Fusun Çövenoğlu¹

How to Cite This Article

Çövenoğlu, F. (2023). "Pekişmiş Kırmızı Astarlı Seramiklerin Odun Yakıtlı Fırınlarda Pişirimine Dair Deneyel Bir Bakış", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3486-3496. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72277>

Arrival: 05 July 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğr.Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, İzmir, Türkiye

sonrası istenmeyen rengini değiştirmek, seramik bünyede bezeme amaçlı veya pekişmiş astar gibi özelliklere sahip astarla seramik ürüne yarı geçirgenlik sağlama gibi çok farklı amaçlarla kullanılmaktadır.

Bütün uygarlıklar gibi Roma dönemi çömlekçileri de kendi gereksinimleri doğrultusunda kullanacakları kil ve astarı hazırlama yöntemlerini geliştirmişlerdir.

Roma İmparatorluğunda M.Ö. 2. yüzyılın ortalarından itibaren üretilmeye başlayan ve yaygın olarak sofrta kapları olarak kullanılan kırmızı astarlı seramikler farklı özellikleri nedeniyle Erken ve Geç Roma dönemi olmak üzere gruplandırılmıştır. Farklı gruplandırmanın en belirleyici özelliği, kap yüzeyini kaplayan oldukça parlak, camsı bir görünüme sahip olan kırmızı astardır. Bu seramikler yayınlarda terra sigillata, sigillata veya red gloss gibi farklı adlarla tanımlanırken, Geç Roma Dönemi seramikleri için genellikle kırmızı astarlı seramik tanımlaması kullanılmıştır (Özdemir & Şimşek, 2015, s. 4).

M.S. 1. yüzyılın sonundan, M.S. 7. yüzyılın ortalarına kadar etkinliğini sürdüren Geç Roma Dönemi Kırmızı astarlı seramikleri bölgesel üretim farklılıkları nedeni ile Afrika, Foça, Kıbrıs ve Sagalassos Kırmızı astarlı seramikleri olarak sınıflandırılmıştır (Erol, 2014, s. 74).

Literatürde farklı adlandırma ve sınıflama yapılan bu kap gruplarının en belirgin ortak özelliği yüzeylerini kaplayan kırmızı pekişmiş astardır (Görsel 1).

Görsel 1: Ödemiş Arkeoloji Müzesi, 3111-666 Envanter numaralı Kırmızı astarlı seramik

Terra sigillata kaplarında kullanılan pekişmiş astar, illitik karakterdeki mineralojik yapıları, zengin demir oksit içeriği ve yapısındaki kil partikül boyutlarının inceliği ile pişirim sonrası kırmızı ipeksi parlaklığa ulaşmaktadır. Birçok uygarlık tarafından seramik yüzeylerde kullanılan pekişmiş astarın, 1940’larda New York Metropolitan müzesinden Gisela Richter ve Almanya’dan Theodor Schumann tarafından yapılan araştırmalar sonucu aslında sır değil, astar olduğu kanıtlanmıştır (Çizer, Yoleri, & Uludiğ, 1999, s. 253).

Bunlar, seramik literatüründe zinter veya sinter, Türkçe kaynaklarda parlak ya da pekişmiş astar olarak tanımlanan, parlak ipeksi görünümlü astarlardır.

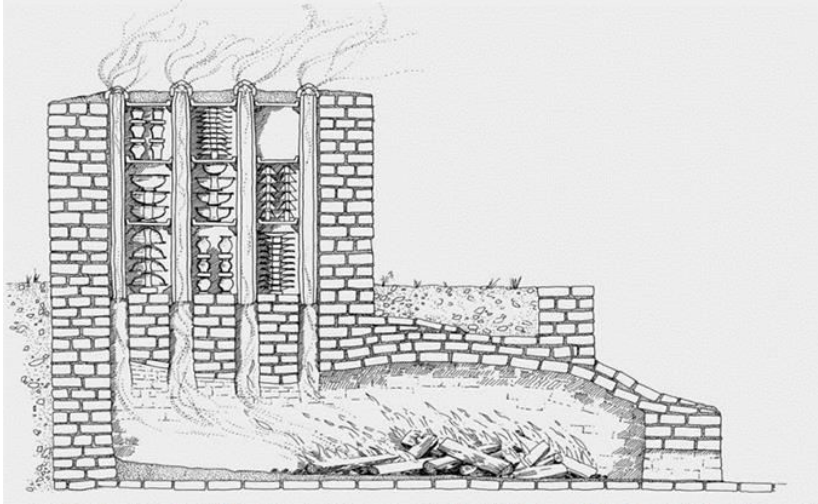
ROMA DÖNEMİ KIRMIZI ASTARLI SERAMİKLERİN PİŞİRİM YÖNTEMLERİ

Roma İmparatorluğu’nda milyonlarca kabın üretildiği gerçek bir seramik endüstrisi kurulmuştur. Kırmızı astarlı seramiklerin esas başarısı kullanılan astarın parlaklığı, doğal kırmızı görünüşü, zarif ipeksi astar kaplama yapısıdır. Demir oksit içeriği bakımından zengin killerden hazırlanan bu astarlar, oksijenli koşullar altında yapılan pişirim sürecinde camsı (vitrification) bir görünüme kavuşurlar. Kil seçiminin yanı sıra, parlak görünümlü kırmızı rengi elde etmek için seramikler odun yakıtlı fırınlarda, pişirim sırasında ortaya çıkan alev, duman, kurum, kül ve diğer yanmamış hidrokarbonlardan izole ortamlarda pişirilmiştir (Leon, ve diğerleri, 2015, s. 1). Diğer bir deyişle bu kapların oksijenli (yükseltgen) bir atmosferde pişirilmesi gerekmiştir. Bu ortamın sağlanmadığı durumlarda istenen homojen kırmızı renk elde edilemez (Görsel 2).

Görsel 2: Ödemiş Arkeoloji Müzesi, 223 Envanter numaralı Kırmızı astarlı seramik

Geleneksel odun yakıtlı çömlekçi fırınlarında pişirim sırasında ortamda indirgeyici bir atmosfer oluşur, bu da seramiklerin yüzeyinde istenmeyen lekeler neden olur. Bünyede oluşan lekeleri yok etmek için fırın içindeki oksijen miktarı artırılarak pişirilen seramiklerin tekrar kırmızı renge dönmesi sağlanır. Bu da pişirim sırasında fazladan bir işlem daha yapılmasını gerektirmektedir. Pişirilen seramiklerde istenen kırmızı rengin oluşması için fırın içindeki seramiklerin, pişirimin ilk aşamasından itibaren tüm süreçte yakıtlardan oluşacak etkilerden uzak tutulması gerekmektedir. Bu nedenle Roma döneminde ürünlerin pişirimi için özel fırınlar tasarlanmıştır. Tübüler olarak adlandırılan bu fırınlarda, organik yakıttan elde edilen enerji, fırının içine döşenen seramik borular içinden geçerek ortamın ısıtılmasını sağlar (Görsel 3).

Görsel 3: Tübüler fırın kesiti (Jäger-Wersonig & Ranseder, 2018) Erişim Tarihi: 26.06.2023

Fırının ateşlik bölümünden çıkan ısı enerjisi birbiri içine geçen seramik borular yardımıyla pişirim odasına taşınır. Seramiklerin fırına yüklenmesi sırasında borulardan çıkması muhtemel yakıt kaynaklı gaz sızıntılarını önlemek için ek yerlerinden çamurla sıvanmaktadır (Görsel 4). Bu izolasyon sayesinde fırın atmosferinde homojen ve nötr bir pişirim ortamı sağlanmaktadır. Böylece pişirim sonrası istenen kırmızı görünümlü standart seramikler elde edilmektedir. Roma Dönemi seramik endüstrisinde önemli bir yer alan kırmızı astarlı seramiklerin pişirimi tübüler fırınlarda yapılmaktaydı. Arkeoloji literatüründe bu fırınlara sadece Batı Roma da rastlanmaktadır.

Görsel 4: Milau Aveyron Müzesi'ndeki bir Gal-Roma çömlekçi fırınının yeniden inşası (Vettor, 2015)

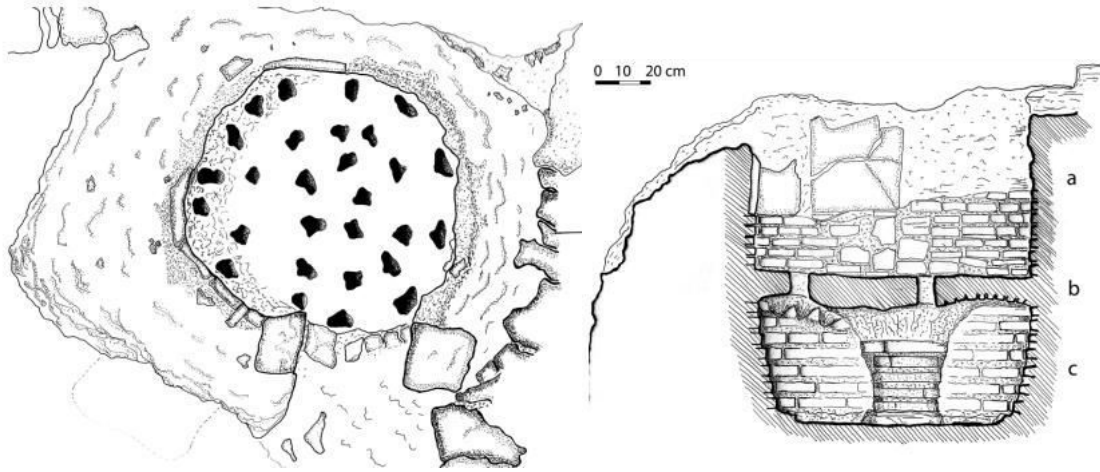
Literatürde Batı Roma seramik üretim teknolojileri hakkında detaylı bilgilere ulaşılırken, Doğu Roma seramik üretim teknolojileri hakkında ise yeterli veriye ulaşılamamaktadır. Batı Roma seramikçileri tarafından geliştirilen tübüler fırın kalıntılarına ait pek çok yaygın ve kaynakça mevcuttur.

Roma İmparatorluğu'nun doğu eyaletlerinin yer aldığı Anadolu'da üretilen ve kırmızı astarlı kaplar olarak adlandırılan seramikler yerel atölyelerde kendi koşulları ve özellikleri çerçevesinde üretimler yapmıştır. Zoroğlu'na göre; parlak astarlı kırmızı seramiğin ilk üretim yeri Roma'nın Doğusudur (Zoroğlu, 2003, s. 121). Bugünkü Anadolu topraklarında kırmızı astarlı seramik kapların üretildiği pek çok antik merkezin mevcut olmasına rağmen kazılar sonucunda sağlam olarak çıkarılıp belgelenmiş fırın buluntusuna günümüze kadar rastlanmamıştır. Fakat Doğu Roma'da yer alan ve kırmızı astarlı kaplar konusunda antik seramik üretim merkezlerinden biri olan Sagalassos'ta yapılan kazılarda çok önemli bir detay ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde, Sagalassos'ta 'Kırmızı Astarlı Seramik' olarak adlandırılan, bölgesel olarak dağıtılan sofrta takımları üretilmektedir. Bu ürünler arkeolojik açıdan Doğu Roma'da üretilmiş en önemli seramiklerdir. Sagalassos Kırmızı Astarlı Seramikleri ilk kez 1987 yılında, M. Waelkens'in Pisidia Bölgesinde yer alan antik kentinde tiyatronun 25 hektarlık geniş bir alanda çok sayıda seramik parçası ve fırın atığı bulmasıyla keşfedilmiştir (Tekocak, 2019, s. 88).

Antik kentte yapılan kazılarda son 15 yılda sekiz atölye, düzinelerce fırın ve çok sayıda atık çöplüğü araştırılmıştır. Çömlekçiler mahallesi olarak tanımlanan bölgede çok sayıda faaliyet tespit edilmiş olsa da Sagalassos Kırmızı Astarlı Seramik üretimi, arkeolojik açıdan en dikkat çekici olanlardan biridir. Yüksek ısıda pişmiş atık parçalar, kırık kalıplar, fırın istifleme destekleri, fırın parçaları ve fırın cürufu (seramik üretiminin atılmış kalıntıları) günümüzde 3,5-4,0 hektarlık alan boyunca yüzeyde yoğun bir şekilde dağılmaktadır. Burada üretilen (Sagalassos Red Slip Ware) sofrta kapları, antik kentin hem içinde hem de çevresinde, Anadolu'nun iç bölgelerinde ve aynı zamanda İtalya, Tunus, Libya, Mısır, Suriye ve İsrail gibi deniz aşırı ülkelerde bulunan yerleşimlere ihracat yapılmıştır. Yine de üretim altyapısının kent peyzajındaki temsiline bakılırsa, Sagalassos'taki seramik üretiminin ölçeği, nispeten mütevazı büyüklükteki bir kasaba için önemli görünmektedir (Murphy & Poblome, 2017, s. 65).

Atölye alanı için yapılan kazılarda, seramik sofrta takımları ve diğer farklı seramik ürünleri pişirmek için aynı (basit yukarı çekişli) tip fırınların kullanıldığı görülmektedir (Görsel 5). Sagalassos Kırmızı Astarlı Seramikleri diğer çömlekçilik geleneklerinden ayıran şey Sagar olarak bilinen kutu içindeki pişirme tekniğidir (Görsel 6) (Murphy & Poblome, 2017).

Görsel 5: M.S.6. yüzyıl Sagalassos Doğu Yamacı Atölyesi, Fırın (plan ve profil çizimi) a- pişirim odası, b- delikli fırın tabanı, c- yanma odası (Murphy & Poblome, 2017, s. 63)

Yüzyıllardır kullanılan bir seramik pişirme yöntemi olan ‘sagar’, adını içinde pişirim yapılan kapaklı kutulardan almaktadır. Sırlı veya sırsız ürünleri direkt alevden korumak için tasarlanmış, içerisinde daha homojen ısı dağılımının ve istenen pişirme atmosferinin sağlandığı pişirim kaplarıdır (Yoleri, 2008, s. 42).

Sagalassos kazılarında ortaya çıkarılan pişirim amaçlı kullanılan seramik kapların da aynı atölyelerde üretildiği düşünülmektedir (Görsel 6). Dönemin sofrta kapları olarak tanımlanan ve üretiminde pekişmiş astar kullanılan kırmızı renkli seramik ürünler söz konusu bu özel kapların (sagar) içinde fırına yerleştirilerek pişirildikleri görüşü kabul edilmektedir. Roma İmparatorluk dönemindeki seramiklerin fırın içine düzensiz istifleme yöntemine tezat biçimde, düz duvarlı büyük silindirik kapların içine düzenli yerleştirilerek pişirildiği daha sonraki dönemlerde yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır (Murphy & Poblome, 2017, s. 75).

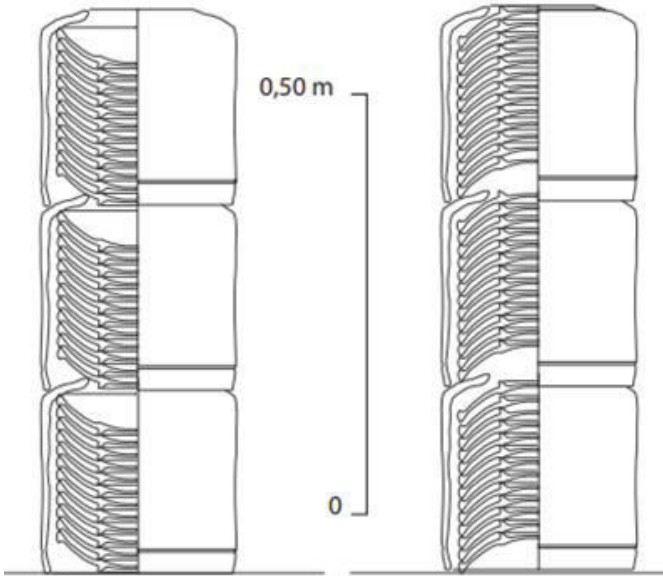
Görsel 6: M.S. 6. yüzyıla ait seramik pişirim kabının içine pişirim için yerleştirilen Sagalassos Kırmızı Astarlı kâsenin rekonstrüksiyonu (Murphy & Poblome, 2017, s. 74)

Söz konusu seramiklerin benzer yöntemle seramik kapların içinde pişirilmesine, Kuzey Afrika’da da rastlanmaktadır. Orta Tunus’ta bulunan atölyelerde yapılan kazı sonuçları Afrika Kırmızı Astarlı seramiklerinin 3. ve 5. yüzyıllar arasında en yüksek kaliteye ulaştığını göstermiştir. Böyle bir sonuca varılmasında Afrika kırmızı astarlı üretimin yapıldığı bir atölyede pişirim kabının bulunması etkili olmuştur (Görsel 7). Bu pişirim kapları, çömlekçiler tarafından kırmızı astarlı ürünleri pişirim sürecinde oksijenli bir ortam elde etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu bölgede seramik pişirim kapları üst üste gelecek şekilde üstten çekişli fırın içine yerleştirilerek, alevlerin ve dumanın fırın içinde serbestçe dolaşması sağlanmaktadır. Kırmızı astarlı seramik ürünleri pişirim sırasında fırın içi indirgen ortamdan koruyan bu teknikte daha verimli sonuçlar elde edilmesi, bu tekniğin günümüz seramikçileri tarafından halen tercih sebeplerinden biri olmuştur (Bonifay, 2004, s. 42).

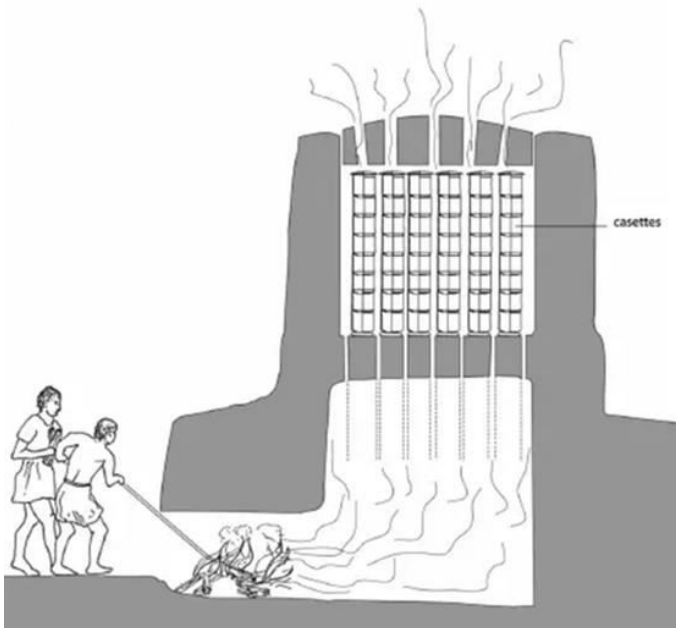
Nispeten ince cidarları ve tek tip kırmızı renkleriyle karakterize edilen Afrika kırmızı astarlı seramiklerinin mükemmel bir görünüm kazanmasında, seramik pişirim kaplarının büyük etkisi olduğu bir gerçektir.

Görsel 7: İçinde Afrika Kırmızı Astarlı seramiklerin pişirildiği seramik kabı (Bonifay, 2004, s. 62)

Görsel 8: Kapların pişirim kutularına istiflenmesini gösteren kesit çizim (Bonifay, 2004, s. 63)

Görsel 9: Fırın içine üst üste gelecek şekilde istiflenen seramik kutularda pişirim (Bonifay, 2004, s.64)

PEKİŞMİŞ KIRMIZI ASTARLI SERAMİKLERİN ODUN YAKITLI FIRINLARDA SERAMİK KUTU İÇİNDE PİŞİRİMİ

Çalışma kapsamında yapılan literatür araştırmasında, kırmızı astarlı seramiklerin pişirimine dair bilinenin dışında farklı bir yöntemin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu bilgiler ışığında, pişirim kutusunda pekişmiş kırmızı astarlı seramiklerin pişirim süreci uygulamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Planlanan çalışmanın pişirimi, Menemen’de, geleneksel odun yakıtlı pişirim yapan üstten çekişli çömlekçi fırınında yapılmıştır. Bu fırın tipi Sagalassos ve Tunus örneklerinde yer alan fırınlarla aynıdır. Deneysel çalışmada kullanılan kaplar Menemen bölgesi kili ile şekillendirilmiştir. Çömlekçi tornasında şekillendirilen seramiklerin (Görsel 10) yüzeyleri daha sonra Karacasu kilinden hazırlanan pekişmiş astar ile kaplanmıştır (Görsel 11).

Görsel 10: Çömlekçi tornasında şekillendirme

Görsel 11: Seramiklerin iç ve dış yüzeylerinin pekişmiş astarla akıtma yöntemiyle astarlanması

Deneme ürününün pişirimi, Sagalassos örneğindeki pişirim kabına bire bir benzeyen seramik kap içinde yapılmıştır. Menemen’deki bu çömlekçi fırını, Sagalassos örneğindeki gibi odun yakıtlı ve üstten çekişli olup, fırının ateşlik bölümü fırın zemininin alt kısmında yer almaktadır. Fırının yükleme zemininde eşit aralıklarla açılmış delikler; üstten çekişli fırının hava sirkülasyonunu sağlayarak ısıнын fırın içinde eşit olarak dağılmasını ve seramiklerin homojen ortamda pişmesini sağlamaktadır (Görsel 12).

Görsel 12: Odun yakıtlı, üstten çekişli fırının yükleme kısmı ve zemininde yer alan delikler

Deneysel kutu pişirimi için hazırlanan beş adet seramik kap aralarına ayırıcı kil rulo destekleri konularak pişirim kutusuna yerleştirilmiştir (Görsel 13).

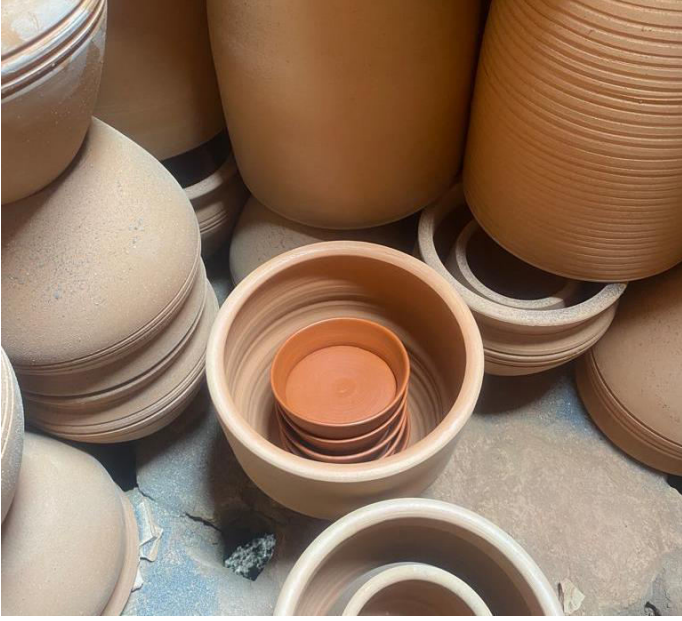
Görsel 13: Seramik (sagar) pişirim kutusuna kapların kil desteklerle yüklenmesi

Pişirim kabının ağzı tamamen örtülecek biçimde başka bir kapla kapatılmıştır (Görsel 14). Aynı koşullarda üretilen seramiklerin farklı fırın ortamlarında ki etkilerini gözlemek amacıyla pişirim kutusu ile pekişmiş astarlı bir kap çömlekçi ürünleriyle birlikte fırın içine yüklenmiştir. Seramikler yaklaşık 24 saat süren bir odun yakıtlı fırında pişirilmeye bırakılmıştır.

Görsel 14: Pişirme kabının fırın içine yerleştirilmesi

Pişirim ve soğutma işlemi yaklaşık iki gün süren çömlekçi fırını, boşaltıldığında iki farklı pişirim sonucu ile karşılaşmıştır. Görsel 15'te kapalı kutu içinde pişen ürünün beş tanesinde istenilen homojen kırmızı renkli seramik ürün elde edilmiştir. Görsel 16'da ise, fırında diğer çömlekçi ürünleriyle birlikte pişen tek parça seramik yer almakta; bu seramiğin yüzeyini kaplayan kırmızı pekişmiş astarın, pişirim sırasında fırın içinde oluşan indirgen ortamdan etkilenerek siyahlaştığı gözlemlenmiştir.

Görsel 15: Seramik Pişirim kutusu içinde pişen kırmızı astarlı kaplar

Görsel 16: Pişirim kutusu dışında pişen kırmızı astarlı kap

Görsel 17: Seramik pişirim kutusu içerisinde pekişmiş kırmızı astarlı seramik kapları ve üst üste yerleştirmeye yarayan destek ara parçalar

Görsel 18: Seramik pişirim kutusu dışında pişen pekişmiş kırmızı astarlı seramikler

SONUÇ

Roma Dönemi'nin seramik gruplarından en tanınanlardan biri olan Kırmızı astarlı seramik kapların üretiminde kullanılan (Sagar) kutu içinde pişirim yöntemi, seramik yapımında önemli bir teknolojik ilerlemeyi temsil etmektedir. Bu pişirme yönteminin ustalığı, sıcaklığın hassas bir şekilde kontrol edilmesini ve pişirim sırasında ürünlerin, fırın atmosferinde oluşması muhtemel alev, duman, kurum, kül ve diğer hidrokarbon etkilerinden korumaktadır.

Kutu içinde yapılan pişirim yöntemi, antik çömlekçilik alanında sanatsal ifadenin yanında Roma'nın ileri teknolojisini de temsil etmektedir. Bu seramiklerin canlı kırmızı rengi, parlak ya da mat yüzeyi antik çömlekçilerin olağanüstü beceri ve yaratıcılığına tanıklık etmektedir. Kutu pişirim tekniği, günümüzde de seramikçilere ilham vermeye ve büyülemeye devam eden kalıcı seramik ürünleri yaratmayı sağlayan önemli tekniklerden biridir.

Bu verilerden yola çıkarak, binlerce yıl seri üretimi yapılan pekişmiş kırmızı astarlı ürünlerin tıpa tıp üretim süreçleri uygulamalı olarak yapılmıştır. Deneysel uygulama için hazırlanan kapların, şekillendirilmesinden pekişmiş astarına, pişirilen fırın tipine ve yakıt türüne kadar üretimin her aşamasında antik dönem teknolojisinin bire bir benzeri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlarda, kutu içinde pişen beş adet kırmızı astarlı kabın fırın içindeki indirgen ortamdan etkilenmeden, homojen kırmızı renkte pişerek istenen sonuç alınmıştır. Deney için hazırlanan kırmızı astarlı kaplardan birinin pişirimi seramik pişirim kutusunun dışında diğer çömlekçi ürünleriyle pişirilmiştir. Kırmızı pekişmiş astarlı bu kabın yapısında bulunan kırmızı renkli (Fe_2O_3) demir III oksit bileşiğindeki demirin indirgenerek

değerlik kaybetmesine ve siyah renkli (FeO) demir II oksit bileşiğine dönüşmesine neden olmuş ve kırmızı astarlı deney kabının siyah renge dönmesi sağlanmıştır.

Arkeoloji literatüründe yer alan veriler baz alınarak yapılan bu deneysel uygulamanın dönemin üretim teknolojisine önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Çalışmanın sonucunda; Batı Roma'da kırmızı astarlı seramiklerin pişirimlerinde kullanılan tübüler fırınların yanında, Doğu Roma'da yüz yıllarca seri ve standart biçimde üretilen kırmızı kapların üstten çekişli klasik fırınlarda, pişirim kutularının içinde yapıldığının kanıtı olmuştur.

Kırmızı Astarlı seramikler; bugün dünyanın dört bir yanında müzelerde ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır. Bu seramik kaplar, geçmişle somut bağlantılar kurdukları ve üretildikleri dönemin sosyal ve kültürel dokusu hakkında değerli ipuçları sundukları için seramik sanatı ile uğraşanları, arkeologları ve sanat tarihçileri büyülemeye devam etmenin yanı sıra gizemli teknolojileri ile hala araştırma konusu olmaya devam etmektedirler.

KAYNAKÇA

Bonifay, M. (2004). *Etudes sur la céramique romaine tardive d'Afrique (Vol. 1301)*. Oxford: Archaeopress. Oxford: Archaeopress.

Çizer, S., Yoleri, H., & Uludiñ, F. (1999, Ağustos). Terra Sigillata: A sintered slip in use since antiquity. *Tile & Brick International Volume 15*, s. 253-155.

Erol, D. (2014). *Terra Sigillata ve Late Roman Ware Seramik Grupları*. Ankara: Gece Kitaplığı .

Jäger-Wersonig, S., & Ranseder, C. (2018, Haziran 8). *Was Sie schon immer über Terra Sigillata wissen wollten*. stadttarchaeologie: <https://stadttarchaeologie.at/start/erleben/ausstellungen/tischgespraech/tischgespraech/> adresinden alındı

Leon, Y., Siciau, P., Passelac, M., Sanchez, C., Sablayrolles, R., Goudeau, P., & Tamura, N. (2015, March 30). Evolution of terra sigillata technology from Italy to Gaul through a multi-technique approach . *Journal of Analytical Atomic Spectrometry*, s. 658-665.

Mete, Z. (2020). *Seramik Kimyası*. İzmir: Tibyan yayıncılık.

Murphy, E. A., & Poblome, J. (2017, Ocak). From Formal to Technical Styles: Production Challenges and Economic Implications of Changing Tableware Styles in Roman to Late Antique Sagalassos. *American Journal of Archaeology*, s. 61-84.

Özdemir, E., & Şimşek, C. (2015). Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri . Denizli, Türkiye: Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Lisans Tezi.

Tekocak, M. (2019, Şubat). Stratonikeia Kazılarında Bulunan Kırmızı Astarlı Seramikler. *Stratonikeia Çalışmaları*, 4, s. 1-267.

Vettor, V. (2015, Nisan 26). *La vaisselle céramique gallo-romaine*. Haziran 10, 2023 tarihinde vaisselledetable: <https://vaisselledetable.wordpress.com/tag/table/> adresinden alındı

Yoleri, H. (2008). *Pişmiş kil ile iletişim*. İzmir: Tibyan Yayıncılık.

Zoroğlu, L. (2003). Doğu Sigillataların İmalat Yerleri ve Dağılımı Sorunu. *Publications de l'Institut Français d'Études Anatoliennes*, s. 121-123.

Gökçeyaka (Yeşilova-Burdur) Düz Dokumaları

Gökçeyaka (Yeşilova-Burdur) Flat Weaves

ÖZET

Burdur ve çevresinde sürdürdüğümüz yörenin düz dokumalarının tespiti araştırmasının bir parçası olan bu çalışmada Burdur Yeşilova ilçesi Gökçeyaka köyü örnekleri incelenmiştir. Bu amaçla yörede dokumacılık yapmış ve halen bu ürünleri saklayan aileler ziyaret edilmiştir. Tespit edilen 5 tanesi namazlağı, 3 tanesi divan örtüsü, 2 tanesi yer yaygısı (yörede haba/aba deniliyor), 2 tane beşik örtüsü (haba), 2 tanesi düz kilim, 2 tane yolluk, 1 duvar kilimi ve 1 heybe olmak üzere toplam 18 düz dokuma örneği incelenmiştir.

Dokumalar genel olarak değerlendirildiğinde, yörenin kendine has kompozisyon ve tasarım özellikleri ile karakteristik düz dokumaların yapıldığı bir merkez olduğu gözlenmiştir. Yörük yaşamının bir parçası olan ürünlerin günlük yaşamsal ihtiyaçlara yönelik olarak dokunduğu ancak günümüzde dokumacılığın yapılmadığı gözlenmiştir. Bu nedenle yöredeki özgün dokumaların, sadece yakın yerleşim birimlerinde tanındığı ve yaygınlaşmadığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gökçeyaka, Sarıkeçili Yörükleri, Kilim, Motif, Tasarım

ABSTRACT

In this study, which is a part of the research to determine the plain weaves of the region we drive in and around Burdur, the samples of Gökçeyaka village in Burdur Yeşilova district were examined. For this purpose, families who were weaving in the region and still keep these products were visited. A total of 18 were identified, including 5 prayer rugs, 3 sofa covers, 2 floor mats (called haba/aba in the region), 2 cradle covers (haba), 2 flat rugs, 2 runners, 1 wall rug and 1 saddlebag. plain weaving sample was examined.

It has been observed that the weavings are evaluated in general, and that the region creates a center where characteristic plain weavings are made with its unique composition and design features. It has been observed that the products that are a part of the nomadic life are woven for daily life needs, but weaving is not done today. For this reason, it has been observed that the original weavings in the region are only known and not widespread in the nearby settlements.

Keywords: Gökçeyaka, Sarıkeçili Yoruks, Rug, Motif, Design

GİRİŞ

Düz dokuma yaygılar Orta Asya'dan günümüze kadar, Türk kültürü ve yaşamının önemli parçalarından biri olmuştur. Bunlar kilim, cicim, sumak ve zili olarak tanımlanmaktadır. Bu tarzın en önemli ve yaygın ürününün kilim olmasından dolayı, bazı yörelerde genel olarak düz dokumalara kilim denilmektedir (Onur ve Akpınar, 2011:85; Deniz, 1991:109). Benzer bir tanımlamada bulunan Soysaldı (2018:438) kilim terimi ile yere yayılan haysız yaygıların tümü ifade etmekte ve Orta Asya ve Balkanlar da da aynı şekliyle kullanılmakta olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer araştırmacı Burdur yöresinde yaptığı çalışmasında genel olarak Türk dokuma kültürünü, yer yaygısı, heybe, torba, çuval, mafraş gibi zengin ürün çeşitliliğine sahip olduğunu ifade ederek, bu bağlamda “ölümlük-dirimlik” dokumaları bu başlık altında değerlendirmektedir (Güven, 2022:171).

Ülkemizde genel olarak düz dokumaların haliye göre daha hafif olmasından dolayı daha çok tercih edildiğini ve köy hayatında heybe, torba, alaçuval (çeyiz çuvalı), un çuvalı gibi taşıma amaçlı kullanıldığını yine sedir örtüsü (divan), duvar süsü, kapı perdesi, yüklük ve yastık gibi amaçlarla dokunduklarını belirtmektedir. Yine seccâde ya da namazlığı denilen ibadet amaçlı kullanılan çadır da aynı kapsamda değerlendirilmektedir Soysaldı (2018:438).

Geleneksel düz dokumalarımız üzerine yapılmış bir çok çalışma vardır. Bunlardan Acar, (1982); Karahan, (1996); Akpınarlı, (1997); Ürer, (1997); Onuk vd. (1998); Atlıhan, (1999); Akpınarlı, (2000); Deniz, (2000); Bayraktaroğlu, (2005); Erbek, (2002); Hidayetoğlu, 2007; Soysaldı, (2009); Akan vd. (2010); Onuk ve Akpınarlı, (2011); Ölmez ve Etikan, (2013); Eroğlu, (2013); Kodal ve Genç (2019); Ortaç ve Gürsoy (2002); Şahin, (2021)'in eserleri en başta yer almaktadır.

Düz dokumalar Ülkemiz genelinde geçmiş yıllarda çok yoğun olarak dokunmaktaydılar. Çok özgün ve güzel örnekler verilmiş olmalarından dolayı dünyanın pek çok ülkesinde değişik yaşam alanlarını ve koleksiyonları süslemektedir. Ancak son yıllarda üretiminin çok az olması nedeniyle, bu değerimizin ancak geçmiş yıllardaki dokunmuş örneklerini görmek olasıdır. Bu yüzden geleneksel halıcılığımız gibi, geleneksel düz dokumalarımızın da üretilmesine yönelik olarak pozitif bir ayrımcılığın zorunlu olduğuna inanılmaktadır.

Ayşe Yıldırım¹

How to Cite This Article

Yıldırım, A. (2023). “Gökçeyaka (Yeşilova-Burdur) Düz Dokumaları”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3497-3509. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72307>

Arrival: 05 July 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğr. Gör., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Emin Gülmez Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Tasarım Bölümü, Burdur, Türkiye

BULGULAR

Burdur ve çevresinde sürdürülen düz dokumaların tespiti araştırmasının bir parçası olan bu çalışmada Burdur Yeşilova ilçesi Gökçeyaka köyü örnekleri incelenmiştir. Bu amaçla yörede dokumacılık yapmış ve halen bu ürünleri saklayan aileler ziyaret edilmiştir. Tespit edilen; 5 tanesi namazlağı, 3 tanesi divan örtüsü, 2 tanesi yer yaygısı (yörede haba/aba deniliyor), 2 tane beşik örtüsü (haba), 2 tanesi düz kilim, 2 tane yolluk, 1 duvar kilimi ve 1 heybe olmak üzere toplam 18 düz dokuma örneği incelenmiştir. Bunlar:

1. Kıl Çözüğü haba: Yörede kırk kıvrım adı verilen cicim dokuma yer yaygısı olarak kullanılmaktadır. Eşkenar dörtgenler ve kıvrım motifleriyle ayrılan zeminlerde koçboynuzu ve göz motifleri kullanılarak desen oluşturulmuştur. Kıvrım motifleriyle zeminden ayrılan bordürlerde eli belinde ve su yolu motifleri kullanılmıştır (Tablo 1, Şekil 1).

Tablo 1. Kıl Çözüğü habaya ait bilgi fişi

Türü: Cicim Dokuma	Dokuyan: Nezihe Kaya
Yöresel Adı: Haba, kırk kıvrım yer yaygısı	Sahibi: Ayşe Akın
Tespit edilen Yer: Gökçeyaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1972
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 164x340
Çözüğü: Kıl	Atkı: Yün, yanış ipi de yün
Kullanılan Renkler: Turuncu, sarı, yeşil, bordo, siyah ve beyaz	
Kullanılan Motifler: Koçboynuzu, göz, eli belinde, sıçan dişi, su yolu, sığır sidiği	

Şekil 1. Kıl Çözüğü haba

Dokumanın kurgusunda motiflerin simetrik şekilde tekrar edilmesiyle denge oluşturulmuştur. Göze ilk çarpan açık mavi zeminli alanlardaki turuncu koçboynuzu motifleridir. Sıcak değer olan turuncu alanlar öne çıkarak sıcak soğuk kontrastında egemen noktayı oluştururken açık değer olan beyaz alanlar da frekansının yüksekliğiyle turuncu alanlarla yarışmaktadır. Yeşil renkli alanlar ve tamamlayıcısı olan bordo alanlar tamamlayıcı kontrast ilişkisinde bir yapı oluşturmaktadır (Şekil 1).

2. Kıl Çözüğü Haba:

Tablo 2. Kıl Çözüğü habaya ait bilgi fişi

Türü: Cicim Dokuma	Dokuyan: Nezihe Kaya
Yöresel Adı: Göklü, Haba, yer yaygısı	Sahibi: Ayşe Akın
Tespit edilen Yer: Gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1971
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 186x316
Çözüğü: Kıl	Atkı: Yün, yanış ipleri yün ve orlon
Kullanılan Renkler: Turuncu, sarı bordo, yeşil, mavi, açık mavi, siyah ve beyaz	
Kullanılan Motifler: Koçboynuzu, göz, eli belinde, sığır sidiği, sıçan dişi, kıvrım, su yolu	

Yörede kırk kıvrım ya da göklü adı verilen cicim dokuma yer yaygısı olarak kullanılmaktadır. Eşkenar dörtgenler ve kıvrım motifleriyle ayrılan zeminlerde koçboynuzu ve göz motifleri kullanılarak desen oluşturulmuştur. Kıvrım motifleriyle çevrelenen desenin başlangıç ve bitiş eteklerinde eli belinde, sıçan dişi ve sığır sidiği motifleri kullanılmıştır (Tablo 2).

Şekil 2. Kıl Çözüğü haba

Dokumanın kurgusunda motiflerin simetrik şekilde tekrar edilmesiyle denge oluşturulmuştur. Göze ilk çarpan açık mavi zeminli alanlardaki turuncu pıtrak motifleridir. Sıcak değer olan turuncu alanlar öne çıkarak sıcak soğuk kontrastında egemen noktayı oluştururken açık değer olan beyaz alanlar da frekansının yüksekliğiyle turuncu alanlarla yarışmaktadır. Yeşil renkli alanlar ve tamamlayıcısı olan bordo alanlar tamamlayıcı kontrast ilişkisinde bir yapı oluşturmaktadır (Şekil 2).

3.Turna Katarı Beşik Habası: Yörede turna katarı beşik habası (beşik örtüsü) olarak bilinmektedir. Sadece seccade ölçüsünde değil çok farklı boyutlarda ve literatürde çapraz zili olarak tanımlanan teknikte dokunmaktadır. Bu dokuma yer yaygısı olarak da kullanılmaktadır. Turna gatarı motiflerinin oluşturduğu zemin deseni, çengel, eli belinde, göz, yâr yâre küstü ve sığır sidiği motiflerinin yer aldığı, yörede başlangıç ya da bitiş eteği denilen kısımla kompozisyon tamamlanmaktadır (Tablo 3)

Tablo 3. Turna Katarı Beşik Habasına ait bilgi fişi

Türü: Çapraz zili	Dokuyan: Nezihe Kaya
Yöresel Adı: Göklü, Haba Kilim, yer yaygısı	Sahibi: Ayşe Akın
Tespit edilen Yer: Gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1971
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 129X206
Çözüğü: Yün	Atkı: Yün, yanış ipi yün ve orlon
Kullanılan Renkler: Yeşil, bordo, mavi, kırmızı, siyah, beyaz	
Kullanılan Motifler: Turna Katarı, göz ya da gözcük, sığır sidiği, eli belinde, göz, yâr yâre küstü, çengel, pıtrak	

Şekil 3. Turna Katarı Beşik Habası

Dokumanın kurgusuna bakıldığında; soğuk değerli mavi ve yeşil renkli turna katarı motiflerinin, sıcak değere sahip bordo turna katarı motiflerinin gölgesinde kaldığı görülmektedir. Yeşil-kırmızı zıtlığı tamamlayıcı kontrast yapısını işaret etmektedir. Mavi ve yeşil turna katarı motiflerinin kapladığı alanların oranı ise miktar kontrastı yapısına uygunluk göstermektedir. Bu bağlamda bordo alanların zeminde öne çıkmakta olduğu görülmektedir. Ancak dokumanın tamamında sıcak değere sahip kırmızı renkli motifler deseni çevrelerken frekansının yüksek olmasıyla öne çıkmaya çalışarak hemen algılanmaktadır. Egemenlik ilişkisi açık koyu kontrastına da uygunluk göstermektedir.

4.Düz Kilim: Dokumanın deseni bordo renkli zemin içine yörede top, gül, göl, ya da farda gülü denilen motifin üçlü şekilde altı sıra dokumanın boyuna yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Desen saç bağı motifleriyle çevrelenmiştir. Dokumanın başlangıç ve bitiş yerlerinde farklı renkli şeritler üzerine su yolu, çengel ve yörede guynaştırma denilen motifler kullanılmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Düz Kilime ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Nezihe Kaya
Yöresel Adı: Toplu, Haba Kilim, yer yaygısı	Sahibi: Ayşe Akın
Tespit edilen Yer: Gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1971
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 172x347
Çözü: Pamuk	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Bordo, yeşil, mavi, sarı, siyah,	
Kullanılan Motifler: Top, gül (farda gülü ya da gül), yılan (çengel) guynaştırma, saç bağı,	

Şekil 4. Düz Kilim

Dokumanın kurgusuna bakıldığında gül motifinde kullanılan turuncu alanların sıcak soğuk renk kontrastı ilişkisinde egemen noktayı oluşturduğu görülmektedir. Bordo zeminde gül motifi yeşili olan alanlar ışık kuvveti etkileriyle tamamlayıcı kontrast yapıya uygunluk göstermektedir. Soğuk değer olan mavi alanlara karşın sıcak değer olan sarı renkli alanlar frekansının yüksekliğiyle öne çıkmakta ve sıcak soğuk kontrastı ilişkisinde kurguyu dengelemektedir (Şekil 4).

5. Düz Kilim: En çok dokunan düz yaygılardan olan (yörede top yada gül olarakda bilinmektedir) gül motifli kilimin deseni; bordo zemin üzerindeki farklı renkteki gül motifleriyle, merkezde yer alan yeşil zemine yerleştirilen gül motiflerinin tarak motifleriyle çevrenmesinden oluşmaktadır. Kompozisyon düz dokuma kilimlere özgü bir şekilde yarım saç bağı motifleriyle tamamlanmaktadır. Kilim dokumanın başlangıç ve bitiş yerlerinde yöredeki adıyla elli kollu motifleri, yılan ve guynaştırma motifleri yer almaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. Düz Kilime ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Nezihe Kaya
Yöresel Adı: Toplu Kilim	Sahibi: Ayşe Akın
Tespit edilen Yer: Gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1971
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 176x365
Çözü: Pamuk	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Yeşil, turuncu, mavi, bordo sarı, beyaz, siyah, kırmızı	
Kullanılan Motifler: Tarak (parmak), yılan, elli kollu, saç bağı, guynaştırma.	

Şekil 5. Düz Kilim

Dokumada sıcak soğuk renklerin egemen olmaya çalışması kurgunun yapılanmasını sağlamaktadır. Sıcak değerli turuncu gül motifleri frekansının yüksekliği ile öne çıkmaya çalışmaktadır. Bordo zemin ile tamamlayıcısı yeşil motifli alanlar yüzeydeki etki oranlarıyla tamamlayıcı kontrast yapısına uygunluk göstermektedir. Ancak daha az yer kaplamasına rağmen açık değerli beyaz tarak motifleri frekansının yüksek olmasıyla daha çok yer kaplayan kırmızı alanlarla yarışmakta ve egemen noktayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla egemenlik ilişkisi açık koyu kontrastı içinde yapılandırılmaktadır (Şekil 5).

6. Divan Örtüsü: Sarı keçili yörüklerinin yaygın olarak dokudukları ve örtü olarak kullanmayı daha çok tercih ettikleri bir dokumadır. Maket divan sedir olarak adlandırılan yüksek oturma yerlerinde kullanılmaktadır. Yörede başlangıç ve bitiş yeri denilen dokumanın alt ve üst kısımlarında yine yörede guynaştırma olarak bilinen motif

kullanılmıştır. Dokumanın asıl desenini farklı renkli zemine sahip, yine farklı renkteki ejder motifleri oluşturmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Divan Örtüsüne ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Nezihe Kaya
Yöresel Adı: Maket örtüsü	Sahibi: Ayşe Akın
Tespit edilen Yer: Gökçeyaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1971
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 101x178
Çözüğü: Yün	Atkı: Yün
Kullanılan Motifler: Koç boynuzu , ejder, guynaştırma, kurt ağzı	
Kullanılan Renkler: Sarı, mavi, yeşil, kırmızı, turuncu, açık mavi, açık yeşil, Pembe, siyah ve beyaz	
    	

Şekil 6. Divan Örtüsü

Dokumada sıcak ve soğuk değeli renklerin egemenlik yarışı var gibi görülse de koyu değer olan siyah koç boynuzu motifleri frekansının yüksekliğiyle öne çıkarak egemen noktayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla dokumanın kurgusunda egemenlik ilişkisi açık koyu kontrastına uygun yapıdadır. Ayrıca yüzeyde sıcak değer olmasıyla daha etkili olan turuncu renkli alanların daha çok yer kaplayan mavi alanlara oranı da miktar kontrastına işaret etmektedir (Şekil 6).

7. Turna Katarı Namazlağı: Yörede turna gateri namazlağı olarak bilinen seccade boyutundaki dokuma literatürde çapraz zili denilen teknikle dokunmuştur. Sarı keçili yörüklerinin en özgün dokumalarından biri olan, namazlağıda turna gateri motifleri mihrap olarak da yön gösterdiği için ayrı bir öneme sahiptir. Göz motifiyle dolgulanmış çengel motifleriyle çevrelenmiş deseni; yörede başlangıç ve bitiş eteği denilen kısımları, eli belinde, göz, yar yâre küstü ve sığır sidği motifleriyle süslenmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Turna Katarı NAMazalağına ait bilgi fişi

Türü: Çapraz zili	Dokuyan: Nezihe Kaya
Yöresel Adı: Durna gateri namazlağı	Sahibi: Ayşe Akın
Tespit edilen Yer: Gökçeyaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1971
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 97x133
Çözüğü: Yün	Atkı: Yün Yanış ipi yün ve orlon
Kullanılan Renkler: Kırmızı, bordo, yeşil, mavi, açık mavi, sarı, pembe, beyaz, siyah	
Kullanılan Motifler: Turna Katarı, çengel, eli belinde, göz, yar yâre küstü	

Şekil 7. Turna Katarı Namazlağı

Dokumanın genelinde soğuk olarak nitelendirilen mor ve yeşil turna gateri motiflerinin, kırmızı ve bordo turna gateri motifleriyle simetrik bir denge oluşturdukları görülmektedir. Eşit ışık kuvvetiyle yan yana getirilmiş kırmızı yeşil zıtlığının ve mor sarı zıtlığının varlığı tamamlayıcı renk kontrastına uygunluk göstermektedir. Mor alanların ise miktar kontrastına işaret ettiği gözlenmektedir. Ancak daha az yer kaplayan sıcak değer olan kırmızı turna gateri motifli alanlar frekansının yüksek olmasıyla öne çıkarak egemen noktayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla kurgunun egemenlik ilişkisi açık koyu kontrastı ile yapılandırılmaktadır.

8. Kilim Namazlağı: Yörede taraklı namazlağı olarak bilinen dokumanın literatürde el, parmak olarak da bilinen tarak motifli mihrap kısmından dolayı bu ismi almaktadır. Dokumanın ortasında dört adet göl motifli tarak motifli mihrabın içine yerleştirilerek mihrap deseni oluşturulmuştur. Kırmızı renkli zemin deseni mihrap dışına karşılıklı ve simetrik bir şekilde dokunan toplam on adet yörede top, gül adlarıyla da anılan göl motifleriyle oluşturulmuştur. Saç bağı motifleri karşılıklı kenarlarda, yörede guynaştırma denilen motif ise dokumanın başlangıç ve bitiş eteği kısımlarında kullanılarak kompozisyon tamamlanmıştır.

Dokumada genel kurgunun üç kısımdan oluştuğu görülmektedir. İlk olarak koyu değer olan kırmızı renkli zeminde açık değer olan beyazın kapladığı alanın az olmasına karşın frekansının yüksekliğiyle öne çıkma çabası daha büyük alanlar olan kırmızı alanlar ile yarıştığı dikkati çekmektedir ve açık koyu kontrastı ilişkisinde egemen noktayı oluşturmaktadır (Tablo 8).

Tablo 8. Kilim Namazlağı it bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Nezihe Kaya
Yöresel Adı: Taraklı Namazlağı	Sahibi: Ayşe Akın
Tespit edilen Yer: Gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1971
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 93x133
Çözüğü: Yün	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Bordo, yeşil, mavi, kırmızı, sarı, siyah, beyaz	
Kullanılan Motifler: El, tarak, gül (göl), saç bağı, guynaştırma	

Şekil 8. Kilim Namazlağı

İkinci olarak yüzeydeki etkilerinin sahip oldukları ışık kuvvetiyle dengelenen kırmızı ve yeşil alanların tamamlayıcı kontrastı yapısına uygunluğu söz konusudur. Son olarak kenarlarda ve göl motiflerinde kullanılan sıcak değerli sarının gücünün soğuk soğuk kontrastı ilişkisinde egemen noktayı oluşturduğuna işaret etmektedir (Şekil 8).

9. Kilim Namazlağı: Yörede namazlağı olarak kullanılan, çok renkli ve zengin motifli oluşuyla duvar süsü olarak da kullanımı tercih edilen dokumanın zemin kompozisyonu tarak el ve parmak motifleriyle ayrılmış dikey şeritler içine farda (yörede yarım farda, farda, göl, gül adı verilmektedir), parmak, bukağı, kurtağı, motiflerinin simetrik

olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmaktadır. Karşılıklı kenarların bukağı ve saç bağı motifleriyle süslendiği dokumanın başlangıç ve bitiş eteklerinde ise parmak ve guynaştırma motifleri bulunmaktadır (Tablo 9).

Tablo 9. Kilim Namazlağına ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Nezihe Kaya
Yöresel Adı: Namazlağı, Duvar süsü	Sahibi: Ayşe Akın
Tespit edilen Yer: Gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1971
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 112x156
Çözü: Yün	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Kırmızı, yeşil, mavi, sarı, bordo, pembe, beyaz açık mavi siyah	
Kullanılan Motifler: Guynaştırma, parmak, saç bağı bukağı, kurtağı, bıçkı, yarım farda çengel, tarak	

Şekil 9. Kilim Namazlağı

Dokumanın genel kurgusunun zemin ve kenarlarda farklı şekillerde yapılandığı görülmektedir. İlk olarak hem zemin hem de desen kenar suyu olarak kullanılan açık değerli beyaz alanların frekansının yüksek olmasıyla öne çıktığını ve egemen noktayı oluşturduğu gözlemlenmektedir. Yeşil ve kırmızı alanların zıtlığı yüzeyde aynı etki gücüne sahip olmalarıyla tamamlayıcı kontrast ilişkine uygunluk göstermektedir. Koyu değerli siyah alanlara karşın mavi alanların varlığı da miktar kontrastına işaret etmektedir. Dolayısıyla dokumanın tasarım kurgusunu belirleyen unsurlardan birisi açık koyu kontrastlıdır. Yani egemen nokta (vurgu) açık koyu değerler üzerinden belirlenmektedir (Şekil 9).

10. Heybe: Eşya, çeyiz, yiyecek vb. şeyleri taşıma amacıyla dokunmuş askılı heybenin iki gözü de aynı motiflerle desenlendirilmiştir. Beyaz zemin guynaştırma motifleriyle çevrelenerek bukağı, kurtağı çengel yarım göl ve parmak motifleri tarak desenini oluşturmuştur (Tablo 10).

Tablo 10. Heybeye ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Nezihe Kaya
Yöresel Adı: Taraklı Heybe	Sahibi: Ayşe Akın
Tespit edilen Yer: Gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1971
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 48x52- 43- 47x51
Çözü: Yün	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Kırmızı, bordo, koyu mavi, yeşil, sarı, beyaz	
Kullanılan Motifler: Tarak ya da parmak, kurt ağzı, çengel ya da yılan, bukağı, yarım farda ya da top (göl), guynaştırma	

Şekil 10. Heybe

Heybe dokumanın tasarım kurgusu göz kısımlarında ve askılık kısımlarında farklılık göstermektedir. Gözün ilk algıladığı beyaz zeminli tarak motifidir. Açık değer olan beyaz alanlar frekansının yüksekliğiyle, koyu değer olan bordo motif alanlarıyla yarışmakta ve egemen noktayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla egemenlik ilişkisi açık koyu kontrastı ile yapılandırılmaktadır. Ayrıca daha geniş alana sahip yeşil alanlara karşın, çengel motifli mavi alanların varlığı miktar kontrastına uygunluk göstermektedir. Heybe dokumanın askılık kısmında ana renk olan sarı kırmızı ve mavinin varlığı ise birbirleriyle olan ilişkilerinin yüzeyde güçlü bir etki yaratmasından dolayı yalın kontrastına uygun bir kurgunun gerçekleşmesini sağlamaktadır (Şekil 10).

11. Divan Örtüsü: Kompozisyon Özellikleri ve Tasarım Kurgusu: Dokuma geleneksel yaygılardan yola çıkılarak dokunmuş bir divan örtüsüdür (Tablo 11).

Tablo 11. Divan Örtüsüne ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Zeynep Altıntaş (78)
Yöresel Adı: Maket Örtüsü	Sahibi: Zeynep Altıntaş
Tespit edilen Yer: Gökçeyaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1990
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 48x166
Çözü: Yün	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Sarı, mavi, beyaz, siyah, pembe, yeşil bordo	
Kullanılan Motifler: Çubuk, çizgi ve guynaştırma	
	

Şekil 11. Divan Örtüsü

Dokuyucu Zeynep Altıntaş'ın çubuk ve guynaştırma adını verdiği motiflerden oluşmaktadır. Sıcak soğuk ve açık koyu değerli renklerin oluşturduğu motifler simetrik bir denge içinde yerleştirilmiştir. Beyaz renkli çizgiler frekansının yüksekliği ile açık koyu kontrastı ilişkisinde egemen noktayı oluşturmaktadır (Şekil 11).

12. Toplu Duvar Kilim: Yer yaygısı ve duvar halısı olarak kullanılan dokumanın kompozisyonu saç bağı motifleriyle ayrılan farklı renkli zeminlere farklı renkteki saç bağı, çengel, bukağı, kazayağı motiflerinin yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Deseni çevreleyen kenar sularında göl motifi kullanılmıştır (Tablo 12).

Tablo 12. Toplu Duvar Kilime ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Zeynep Altıntaş (78)
Yöresel Adı: Toplu duvar kilimi	Sahibi: Zeynep Altıntaş
Tespit edilen Yer: Gökçeyaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1996
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarı keçili	Boyutları (cm): 156x178
Çözü: Yün	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Kırmızı, turuncu, yeşil, sarı, mavi, siyah beyaz	
Kullanılan Motifler: Göl, çengel, bukağı, saç bağı, bıçkı, guynaştırma	

Şekil 12. Toplu Duvar Kilimi

Dokumanın kurgusunda top motifli alanları birbirinden ayıran açık değerli beyaz renkli yörede bıçkı adı da verilen motifler az yer kaplamasına karşın yeşil ve kırmızı alanların önüne geçmekte ve egemen noktayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla egemenlik ilişkisi açık koyu kontrastı üzerinden belirlenmektedir. Ayrıca yeşil ve kırmızı alanların zıtlığı yüzeydeki etkileriyle tamamlayıcı kontrastına uygunluk göstermektedir (Şekil 12).

13. Toplu Namazlağı: Yörede toplu namazlağı olarak bilinmektedir. Siyah renkli saç bağı motifleriyle oluşturulan mihrap içinde ve dışında yine dokuyucusunun göl, top, ya da farda gülü dediği motifler simetrik bir şekilde yerleştirilerek desen kompozisyonu oluşturulmuştur. Karşılıklı kenarlarda saç bağı başlangıç ve bitiş eteklerinde guynaştırma motifleriyle kompozisyon tamamlanmaktadır (Tablo 13).

Tablo 13. Toplu Namzalağına ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Zeynep Altıntaş (78)
Yöresel Adı: Toplu Namzalağı	Sahibi: Zeynep Altıntaş
Tespit edilen Yer: Gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1990
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 78x130
Çözüğü: Yün	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Kırmızı, yeşil, pembe, sarı, mavi, siyah	
Kullanılan Motifler: Toplu, saç bağı, bukağı ve guynaştırma	

13. Toplu Namzalağı

Dokumada az alan kaplamasına karşın frekansının yüksekliği ile hemen göze çarpan sıcak değerli sarı alanlar öne çıkmakta ve odak noktası olmaktadır. Sıcak soğuk kontrastı kurguyu belirlemektedir. Aynı zamanda koyu değerli siyah saç bağı motifleri de açık koyu kontrastına uygunluk göstererek ikinci planda egemenlik ilişkisini oluşturmaktadır. Son olarak, kırmızı alanlar ve yeşil alanların zıtlığı ise bu renklerin birbirlerini karşılayacak frekanstaki değerlerinin tercih edilmesiyle tamamlayıcı kontrastı sağlamakta olduğu görülmektedir.

14. Divan Örtüsü: Başlangıç ve bitiş eteklerinde ikili guynaştırma motiflerinin kullanıldığı dokumanın karşılıklı kenarlarında saç bağı motifleri ile desen çevrelenmiştir. Zeminde saç bağı motiflerinin ayırdığı bordo ve yeşil alanlarda top motifleri tekrar edilerek simetrik bir şekilde yerleştirilmiş ve kompozisyonda denge sağlanmıştır (Tablo 14).

Tablo 14. Divan Örtüsüne ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Zeynep Altıntaş (78)
Yöresel Adı: Toplu yaygı	Sahibi: Zeynep Altıntaş
Tespit edilen Yer: Gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1990
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 121x194
Çözüğü: Yün	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Turuncu, kırmızı, yeşil, bordo, siyah, sarı, mavi	
Kullanılan Motifler: Top, saç bağı, guynaştırma	

14. Divan Örtüsü

Dokumada genel kurguda ilk planda sıcak değer olan sarı renkli motiflerin frekansının yüksekliği ile soğuk değerdeki siyah motiflerle öne çıkma yarışı sarı alanları odak noktası yapmaktadır. Dolayısıyla egemenlik ilişkisi açık koyu kontrastında gerçekleşmiştir. İkinci planda yeşil kırmızı zıtlığı aynı kuvvetteki ışık kuvvetine sahip olmalarıyla tamamlayıcı kontrastına uygunluk göstermektedir. Son olarak turuncu alanların yeşil alanlara göre kullanım oranı da miktar kontrastına işaret etmektedir (Şekil 14).

15. Toplu Yolluk: Kompozisyon Özellikleri ve Tasarım Kurgusu: Yörede yolluk divan örtüsü vb. amaçlı kullanım olanı bulunan dokuma saç bağı motiflerinin ayırdığı yeşil ve pembe zeminlerde top motiflerinin yerleştirilmesiyle oluşan bir kompozisyona sahiptir (Tablo 15).

Tablo 15. Toplu Yolluğa ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Zeynep Altıntaş (78)
Yöresel Adı: Toplu yolluk	Sahibi: Zeynep Altıntaş
Tespit edilen Yer: Gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1990
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 81x168
Çözüğü: Yün	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Kırmızı, turuncu, yeşil, sarı, siyah, mavi, pembe	
Kullanılan Motifler: Toplu, saç bağı, guynaştırma	

Şekil 15. Toplu Yolluk

Dokumanın tasarım kurgusu açık koyu ve sıcak soğuk değerler üzerinden kurulmaktadır. Sarı renkli top motiflerinin siyah renkli motifler karşısındaki üstünlüğü açık koyu kontrastına; turuncu renkli motiflerin yeşil renkli motifler karşısındaki üstünlüğü ise sıcak soğuk kontrastına işaret etmektedir. Pembe renkli zemin alanları da, yüzeyde yarattığı etki göz önüne alındığında, sıcak değerli olduğu için soğuk değerli siyah alanlar ile öne çıkma yarışında olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla dokumanın genel kurgusu, plan farklılığı oluşturarak açık koyu ve sıcak soğuk kontrastı yapısına uygun şekilde gerçekleşmektedir (Şekil 15).

16. Boynuzlu Namazlağı: Yörede mihraplı namazlağı olarak bilinen dokumada saç bağı motiflerinin oluşturduğu mihrap içine ve dışına akrep ve kurtağzı motiflerinin yerleştirilmesiyle kompozisyon oluşturulmuştur (Tablo 16).

Tablo 16. Boynuzlu Namazlağına ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Zeynep Altıntaş (78)
Yöresel Adı: Akrepli Namazlağı	Sahibi: Zeynep Altıntaş
Tespit edilen Yer: gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1996
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 84x113
Çözüğü: Yün	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Bordo, kırmızı, mavi siyah, sarı, yeşil, beyaz	
Kullanılan Motifler: Akrep kurt ağzı, saç bağı, guynaştırma	

Şekil 16. Boynuzlu Namazlağı

Dokumanın kurgusunda mihrabı oluşturan beyaz saç bağı motifli alanlar az yer kaplamasına karşın frekansının yüksekliği ile kırmızı ve yeşil alanların önüne geçerek egemen noktayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla kurgu açık koyu kontrastına uygun şekilde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kırmızı ve yeşil alanların zıtlığı ışık kuvvetlerinin eşitliği ile tamamlayıcı kontrastında plan farklılığı oluşturduğu görülmektedir (Şekil 16).

17. Turna Katarı Beşik Habası: Sarı keçili yörüklerinin en özgün dokumalarından biri olan çapraz zili tekniği ile dokunmuştur. Beşik habası, örtü ve yer yaygısı olarak da kullanılan dokumada denge, turna gatarı motiflerinin belirli bir düzende simetrik olarak tekrarlanmasıyla oluşturulmuştur. Kompozisyonda desen yörede dolgulanmış çengel denilen motifle çevrelenmiştir. Çengel motifi, direk adı verilen motiflerle bordür içine alınmış ve en dış kısımda da yine yörede keklik ayağı da denilen ayak motifi ile kompozisyon sonlandırılmıştır (Tablo 17).

Tablo 17. Turna Katarı Beşik Habasına ait bilgi fişi

Türü: Çapraz Zili	Dokuyan: Zeynep Altıntaş (78)
Yöresel Adı: Turna gateri Beşik Habası	Sahibi: Zeynep Altıntaş
Tespit edilen Yer: Gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1996
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 126x158
Çözü: Yün	Atkı: Yün, yanış ipi yün
Kullanılan Renkler: Sarı, turuncu, pembe, yeşil, açık mavi, kırmızı, beyaz ve siyah	
Kullanılan Motifler: Turna gatarı, balık sırtı, yar yâre küstü, sığır sidiği, göz, çengel	

Dokumada ilk olarak soğuk ve açık değer olan mavi turna gatarı motifli alanlar göze çarpmaktadır. Frekansının yüksek olmasıyla daha büyük alanlar olan kırmızı alanların önüne geçmesiyle, açık koyu kontrastında egemen noktayı oluşturmaktadır. Sarının gücü de sıcak soğuk kontrastı ilişkisinde kendini hissettirmektedir. Yeşil ve tamamlayıcısı kırmızı alanlar ise tamamlayıcı kontrastı içerisine kurguyu yapılandırmaktadır. Son olarak sıcak değerli pembe motifler ışık kuvvetine rağmen daha çok yer kaplayan sarı motiflerin gerisinde kalarak miktar kontrastı yapısına uygunluk göstermektedir (Şekil 17).

Şekil 17. Turna Katarı Beşik Habası

18. Yolluk, düz kilim: Kompozisyon Özellikleri ve Tasarım Kurgusu: Dokumanın kompozisyonu beyaz renkli saç bağı motiflerinin ayırdığı bordo ve yeşil zeminli dikey şeritlerin içine göl (toplu ya da farda adı da verilmektedir.) motiflerinin yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Karşılıklı kenarlar tarak ve yarım saç bağı motifleriyle süslenirken başlangıç ve bitiş eteklerinde ise guynaştırma motifleri kullanılmıştır (Tablo 18).

Tablo 18. Yolluğa ait bilgi fişi

Türü: Düz dokuma	Dokuyan: Zeynep Altıntaş (78)
Yöresel Adı: Farda ya da Toplu yolluk	Sahibi: Zeynep Altıntaş
Tespit edilen Yer: gökçe yaka Köyü	Dokunduğu Tarih: 1996
Yörük ve Türkmen Grubu: Sarıkeçili	Boyutları (cm): 91x180
Çözü: Yün	Atkı: Yün
Kullanılan Renkler: Kırmızı, bordo, beyaz, yeşil, siyah, sarı, mavi	
Kullanılan Motifler: Göl, saç Bağı, tarak, bukağı, guynaştırma	

Şekil 18. Yolluk, düz kilim

Dokumanın tasarım kurgusuna bakıldığında; yeşil ve kırmızı alanların yanında daha az yer kaplamasına rağmen frekansının yüksekliğiyle öne çıkan beyaz alanlar açık koyu kontrastı ilişkisinde egemen noktayı oluşturmaktadır. Göl motifli kırmızı alanların ve yeşil alanların zıtlığı tamamlayıcı kontrastı yapısında leke değerlerinin ilişkisine bağlı olarak plan farklılığı oluşturmaktadır. Dokumanın etek kısımlarındaki sarı alanların varlığı mavi ve pembe alanların oranıyla miktar kontrastı yapısına işaret etmektedir. Sonuç olarak genel kurgu açık koyu kontrastı ilişkisine bağlı olarak gerçekleştirilmiştir (Şekil 18).

SONUÇ

Sarıkeçili Yörüklerinin yerleşim gösterdiği Gökçeyaka köyünde yapılan araştırması ile 18 adet düz dokumanın motifleri, desenleri, renkleri, kullanılan teknikler, ölçüleri, ve kullanım alanları incelenmiştir. Özellikle dokumalarda kullanılan renklerin temel tasarım ilkelerine bağlı kurgularda kullanılan renk kontrastlıkları ilişkilerine uyup uymadıkları konusunda çözümlemeleri yapılmıştır.

Yapılan çözümlemeler sonucunda 7 adet dokumada egemenlik ilişkisinin sıcak soğuk kontrastı yapısına, 11 adet dokumanın egemenlik ilişkisinin açık koyu kontrastı yapısına uygunluk gösterdiği görülmektedir. Dokumaların egemen noktasını ve kurguyu oluşturan plan farklılıklarını belirlemede kullanılan yedi renk kontrastlığı içerisinde en çok sıcak soğuk ve açık koyu kontrastı ilişkilerinin kullanıldığı, aynı zamanda 13 adet dokumada tamamlayıcı kontrastının, 7 adet dokumada miktar kontrastının 1 adet dokumada ise yalın kontrastı ilişkisinin de kullanıldığı gözlemlenmektedir. Dokumaların genel kurgu çözümlemelerinin yapılmasının günümüz modern yaşam koşullarında, geleneksel olanın özünü kaybetmeden, bugüne uyarlanarak yaşatılması bugün ve gelecekte kültürel bir değer olarak var olmasının sağlanması ve bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Dokumaların kompozisyon özellikleri incelendiğinde yörede genellikle haba olarak adlandırılan yer yaygısı, namazlağı, yolluk, beşik ve divan örtüsü, duvar kilimi ve heybe olarak kullanım alanı bulunan dokumaların yapıldığı görülmektedir. Ölçülerinin 48x52cm ve 176x365cm arasında değişen dokumaların çözgüsünde kıl -yün, akısında ve desenlerinde yün ip kullanıldığı, saçak ölçülerinin oldukça değişken olduğu, herhangi bir saçak örme tekniğinin kullanılmadığı gözlemlenmektedir. Dokumalar da daha çok düz kilim tekniğinin daha az oranda da cicim ve zili gibi tekniklerin kullanıldığı, seccade boyutundaki namazlağı dokumalarda yön belirtme amacıyla mihraplı kompozisyonların oluşturulduğu görülmektedir.

Düz dokumaların neredeyse tamamında yörede top, gül, göl adıyla bilinen farda motifi, saç bağı, bukağı, çengel, yar yâre küstü, tarak ya da parmak ve sığır sidiği motiflerinin kullanıldığı; cicim, zili dokumalarda ise sıklıkla turna katarı, koçboynuzu, göz, ayak çengel, sığır sidiği, yar yâre küstü, eli belinde ve kurt ağzı motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Literatür ve görsel taramalar sonucunda Gökçeyaka düz dokuma örneklerinin Muğla Fethiye, Afyon ve Teke yöresinde dokunan diğer düz dokumalar ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Günümüz de teknolojik gelişmeler ve değişen yaşam şartları düz dokuma sanatını da olumsuz etkilemekte ve bu önemli kültürel değerimizin yok olmasına sebep olduğu bilinmektedir. Bir zamanlar yöre halkı için geçim kaynağı olan çeyiz olan hediye olan ihtiyaç olan düz dokumaların gerekli kaynakların yeniden geliştirilmesiyle ve yöre halkının yeniden motive edilmesiyle canlandırılması gerekmektedir. Ayrıca var olan dokumaların korunması, saklanması ve gelecek nesillere aktarılması için gerekli tedbirlerin (bakım onarım müzelerde sergileme gibi) alınması gerektiğine inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, B. B. (1982). Kilim Cicim Zili Sumak Türk Dokuma Yaygılar, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Akan, M., Hidayetoğlu, H.M.ve Türктаş, Z. (2010). Çankırı Belediyesi Dr. Rıfki Kamil Urga Araştırma Merkezinde Korunan Düz Dokuma Yaygılar, Çankırı: Yeni Gün Ofset Matbaacılık.
- Akpınarlı, H. F. (2000), “Motiflerin Dili”, Motif Dergisi, 6 (23), 20-21.
- Atlıhan, Şerife (1999). “Batı Anadolu’da Yaşayan Yörüklerde Heybe ve Torba Dokumalar. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi”. Erdem (Halı Özel Sayısı I), Cilt: 10, Sayı: 28: 35-41.
- Bayraktaroğlu, S. (2005). Afyon Çevresi Yörük Dokumaları. Vakıflar Dergisi, 29 (2005): 513-527.
- Deniz, B. (1991). Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygılar (Kilim-cicim-zili). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi
- Deniz, B.(2000).Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları, Atatürk Kültür Merkezi Baskınlığı Yayınları. ISBN: 9789751612823.

- Erbek, N.(2002).Anadolu Motifleri. T.C. Kültür Bakanlığı. Dumat Ofset LTD.
- Eroğlu, M.A. (2013). “Afyon/Sandıklı Torba Dokumaları”. Akdeniz Sanat Dergisi. Cilt 6, Sayı 11, Sayfa: 280-295.
- Güven, N.(2022). “Burdur Yöresi Ölümlük-Dirimlik Dokumalarının Tasarım İlkeleri ile Yorumlanması”. Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi Cilt: 15 Sayı: 29, 171 - 194
- Hidayetoğlu, H. M. (2007). Konya Kilimleri (Kilim, Cicim, Zili, Sumak), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karahan, R. (1996). Ereğli Yöresinde Begdik Adıyla Bilinen Bir Grup Türk Kilimi, Türk Soylu Halkların, Halı, Kilim ve Cicim”, Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, 23-31 Mayıs Kayseri, s. 161-163.
- Kodal, T. ve Genç, M. (2019). Sarıkeçili Yörük Dokumalarının Renk ve Kontrastlıkları Açısından Tasarım Kurgusunun İncelenmesi. SDÜ ART-E. Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi. Cilt12: 1-30.
- Onuk, T. ve Akpınarlı, F. (1998), Tarsus El Sanatları (Dokumacılık, Örucülük, İşlemecilik), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Onuk, T. & Akpınarlı, H.F. (2011). “İçel Yöresi Düz Dokuma Yaygılarda Kullanılan Motif ve Kompozisyon Özellikleri”, Arış, Sayı: 6, 84 – 93.
- Ortaç, H. S. ve Gürsoy, G. K. (2020). Niğde Kızılca Kasabası Düz Dokuma Örnekleri, Arış, Haziran-Sayı:16.
- Ölmez, N.F. ve Etikan, S. (2013). Fethiye Alara Düz Dokumaları. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, ART-E Sayı: 11:75-99
- Soysaldı, Aysen (2009). Düz Dokuma Teknikleri ve Teknik Desen Çizimleri. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Soysaldı, A. (2018) Türklerde Yıldız Motifi ve Teke Yöresi (Burdur Müzesi) Örnekleri. 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Kitabı. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. 425-439
- Şahin, Z. (2021). İsmail Gökşen’in Düz Dokumalar Kataloğu. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 178. Birinci Baskı. ISBN 978-605-9117-62-3.
- Ürer, H. (1997). Emirdağ (Afyon) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk-İslam Sanatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir. 4-25.

Konuta Ekonomik Erişebilirlik: Türkiye'de Gelir, Faiz Oranları ve Konut Fiyatları Üzerine Bir Değerlendirme

Housing Affordability: An Evaluation on Income, Interest Rates and House Prices in Türkiye

ÖZET

Konuta ekonomik erişebilirlik, hem Türkiye'de hem de dünya genelinde her geçen gün önemini artıran bir konudur. Birleşmiş Milletlerin Habitat II raporunda belirtilen niteliklere - yeterli mekan, güvenlik, yapısal sağlamlık ve dayanıklılık, aydınlatma, ısıtma ve havalandırma, su temini, sanitasyon gibi - sahip konutlara ekonomik olarak erişebilmek, insanların sağlıklı kendilerini yeniden üretebilmeleri için hayati önem taşır. Ancak, hanelerin nitelikli konuta ekonomik erişimini engelleyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Ekonomik olarak konuta erişememe problemi, beraberinde farklı ölçeklerde sağlık sorunları getirebilir ve mevcut eşitsizliklerin geri dönüşü olmayan bir noktaya ulaşmasına neden olabilir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, ülkemizdeki konut sahipliği oranı düşmektedir. 2011 yılında Türkiye'deki konut sahipliği oranı %59,6 iken, 2022 yılında bu oran %56,7'ye gerilemiştir. Buna karşılık, adrese dayalı kayıt sisteminde 2011'den 2022'ye kadar geçen sürede, Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 10,5 milyon artmıştır. Konuta ekonomik erişebilirlikte en yaygın kullanılan yöntem, hane gelirinin konut ihtiyacına olan oranıdır. Bu oranla ilgili farklı görüşler olsa da, genel kabul gören oran gelirin %30'u olmaktadır. Ayrıca, bazı araştırmacılar bu %30'luk dilime, kredi veya kira ödemeleri, evin faturaları ve iş yerine ulaşım için harcanan bedelleri dahil ederken, bazıları bu giderleri dahil etmemektedir. Sonuç olarak, hane gelirinin, konut giderlerinden daha yüksek olması beklenmektedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın verisine göre, Aralık 2010'da 100m2 bir evin ortalama fiyatı 101.500 TL iken bu bedel, 2022 Aralık ayına gelindiğinde 1.775.400 TL'ye yükselmiştir. Konut fiyatlarındaki çarpıcı yükselişin konuta ekonomik erişebilirlik üzerinde ciddi bir etkisi olduğu aşikardır. Konuta ekonomik erişebilirlik, sadece haneler için değil, toplum için de bir sorundur ve toplum hayatını etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Konuta Ekonomik Erişebilirlik, Konut Politikaları, Konut Piyasası, Toplumsal Eşitsizlikler

ABSTRACT

Housing affordability is an issue that is gaining importance day by day, both in Türkiye and globally. As stated in the United Nations' Habitat II report, having economic access to housing with qualities - such as adequate space, security, structural integrity and durability, lighting, heating and ventilation, water supply, and sanitation - is vital for individuals to healthily reproduce themselves. However, there are various factors that hinder households from economically accessing quality housing. The problem of not being able to access housing economically can bring along health issues on different scales and can lead to irreversible points of existing inequalities. According to data from the Turkish Statistical Institute, the rate of homeownership in our country is declining. While the homeownership rate in Türkiye was 59.6% in 2011, it has decreased to 56.7% by 2022. In contrast, according to the address-based registration system, Turkey's population increased by approximately 10.5 million between 2011 and 2022. The most commonly used method in housing affordability is the ratio of household income to housing needs. Although there are different opinions regarding this ratio, the generally accepted rate is 30% of the income. Furthermore, some researchers include expenses such as credit or rent payments, household bills, and transportation costs to work in this 30% bracket, while others do not. In conclusion, it is expected that household income should be higher than housing expenses. According to data from the Central Bank of the Republic of Türkiye, in December 2010, the average price of a 100m2 house was 101,500 TL, and by December 2022, this amount has risen to 1,775,400 TL. The striking increase in housing prices clearly has a significant impact on housing affordability. Housing affordability is not just an issue for households but also for society and affects community life.

Keywords: Housing Affordability, Housing Policies, Housing Market, Social Inequalities

GİRİŞ

Konuta ekonomik erişebilirlik Dünyada ve Türkiye'de geniş toplumsal kesimleri doğrudan etkileyen çok önemli bir konu olduğundan üzerinde detaylıca çalışılması gereken bir alandır. Konutlara ekonomik bir şekilde ulaşmak, Türkiye'de ve tüm dünyada giderek daha kritik bir mesele haline gelmektedir. Birleşmiş Milletler'in Habitat II (2011) raporunda belirtilen standartlara - yeterli alan, güvenlik, yapısal dayanıklılık, aydınlatma, ısıtma, havalandırma, su sağlama ve temizlik gibi - uygun fiyatla ulaşmak, insanların sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından esastır. Erişilebilir konut eksikliği, bireylerin sağlığını (Meltzer ve Schwartz, 2016), zihinsel sağlamlık halini (Bentley vd., 2016) ve genel yaşam kalitesini etkileyen geniş kapsamlı sonuçlara sahiptir. Ek olarak, ekonomik

Ahmet Suvar Aslan¹

How to Cite This Article

Aslan, A. S. (2023). "Konuta Ekonomik Erişebilirlik: Türkiye'de Gelir, Faiz Oranları ve Konut Fiyatları Üzerine Bir Değerlendirme", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3510-3518. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72383>

Arrival: 11 July 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Arş. Gör. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Hatay, Türkiye

erişilebilir konut, sosyal kırılganlık ve mevcut eşitsizliklerin şiddetlenmesi ile bağlantılıdır. Kentleşme, dünya çapındaki şehirlerde konut talebini artırmaya devam ederken, politika yapıcılar ve şehir plancıları, tüm sakinler için yeterli ve ekonomik olarak erişilebilir konut sağlanmasının zorluğuyla karşı karşıyadır (Wetzstein, 2017). Türkiye'de konut sahipliği oranı, Türkiye İstatistik Kurumu (2023) verilerine göre 2011'den 2022'ye kadar %59,6'dan %56,7'ye düştü. Aynı dönemde nüfus ise yaklaşık 10,5 milyon arttı. Bu veriler ışığında, Türkiye'nin erişilebilir konut çözümleri için bir eylem planı belirlemesi gerektiği açıktır. Mevcut politikaların etkinliğini anlamak ve yenilikçi yaklaşımları keşfetmek, bu krizi ele almak ve adil kentsel gelişimi desteklemek için çok önemlidir.

Konuta ekonomik erişebilirlik problemi, son on yıllar içerisinde küresel kuzey ülkelerinden küresel güney ülkelerine farklı coğrafyalarda tartışılmaktadır. Tartışmanın temelinde her aile için yaşanabilir, düzgün bir ev fikri yer almaktadır (Aksoy ve Sarı, 2019; Alkay ve Övenç 2019; Bramley, 2005; Whitehead, 1991). Türkçe literatürde "housing affordability" kavramı için çoğunlukla konut edinebilirliği, satın alınabilirliği kavramları kullanılırken Aksoy ve Sarı (2019) kavramı konuta ekonomik erişebilirlik olarak tanımlamışlardır. Bu metinde de Aksoy ve Sarı'nın çevirisinde olduğu gibi kavram, konuta ekonomik erişebilirlik olarak ele alınmaktadır. Konut satın alınabilirliği veya edinebilirliği, konuta erişim probleminde kiralık konutları kapsam dışında bırakabilmektedir. Kiralık konutların da erişilebilir olması gerekmektedir.

Tarihsel süreçte konuttan beklentiler de değişmiştir. Yeterli sayıda konut, nitelikli konut gibi kavramlardan sonra 1990'lardan beri ana odak erişilebilir konut olmuştur (Whitehead, 1991). Erişilebilir konut kavramının farklı tanımları bulunmaktadır. Mevcut konut stokunun büyüklüğü, ekonomik erişilebilirliği, hanelerin arzuları, talepleri, konutların niteliği açısından homojen bir dağılımdan bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla konuta ekonomik erişilebilirlikten bahsettiğimiz zaman tek bir gelir grubundaki toplumsal katman vurgulanmamaktadır. Farklı gelir gruplarının her biri konuta ekonomik erişebilirlik problemi yaşayabilmektedirler (Bramley, 1994; Linneman ve Megbolugbe, 1992; Whitehead, 1991).

Konuta ekonomik erişebilirlik sorunu sosyal ve ekonomik düşüncenin önemli bir yüzünü oluşturur. Bu konuyu belirlemek ve ölçmek için çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Klasik ve en yaygın yaklaşım, bir hane halkının gelirinin belirli bir yüzdesinin konut harcamalarına ayırmaları durumunda, konutun ekonomik olarak erişilemez olduğunu kabul etmektir. Bu oran genellikle %30 olarak belirlenmiştir (Belsky, Goodman ve Drew, 2005; Bogdon ve Can, 1997; Linneman ve Megbolugbe, 1992), fakat bu oran farklı kuruluşlar tarafından değişkenlik gösterebilmektedir. Bu yaklaşım, oldukça basit ve genel bir yöntem olmakla beraber, çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştirilerin odağı, sabit bir ölçütün tüm hane halklarının ve bölgesel farklılıkların çeşitliliğini yeterince temsil etmeyeceği üzerine yoğunlaşmıştır. Yaklaşımlar arasındaki başka bir uzlaşma, konut maliyeti ile gelir oranının belirli bir gelir düzeyinin üzerinde önemli olmadığını söylemektir (Grigsby ve Rosenberg, 1975). Bazı analistler, örneğin bölgesel konut piyasalarının sıkı olması nedeniyle konut maliyetlerinin belirli bir normun üzerinde olmasından kaynaklanan bir sorunun, yetersiz gelir yerine erişilebilirlik sorunu olarak tanımlanması gerektiğini önermiştir (Yip ve Lau, 2002).

Hane halklarının gelirlerinin önemli bir kısmını konut giderlerine ayırmalarının, diğer ihtiyaçlarının karşılanmasında sorunlara neden olabileceği fikri, birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu endişe, Dolbeare (1966) geliştirdiği 'Artık Gelir Yaklaşımı' ve daha sonrasında onun izinden giden Stone (1983) tarafından 'Barınak Yoksulluğu' kavramının doğmasına sebep olmuştur. Stone tarafından geliştirilen barınak yoksulluğu kavramı, hane halklarının gelirlerinin temel ihtiyaçlara ayrıldıktan sonra kalan gelirle konut harcamalarının karşılanması gerektiğini vurgular. Bu noktada, 2000'li yıllarda, konuta ekonomik erişebilirlik ölçümünde daha kapsamlı bir bakış açısının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu yeni bakış açısı, konuta erişim sorununu sadece alt gelir gruplarını değil, aynı zamanda orta ve üst gelir gruplarını da içerecek şekilde genişletmiştir. Bu geniş çerçevede, "30/40 kuralı" olarak bilinen bir ölçüm yöntemi ortaya çıkmıştır. Bu yöntem, en düşük %40 gelir grubuna dahil olan hane halklarının, gelirlerinin %30'undan fazlasını konut harcamalarına ayırmaları durumunda konut erişiminin sınırlı olduğunu belirtir (Yates, 2007). Bu model, konuta ekonomik erişebilirlik konusunda daha fazla esneklik sağlar ve gelir gruplarının çeşitliliğini daha iyi yansıtır. Konut için yapılan harcamaların oranı %30'u aştığı durum için konut stresi yaşandığı belirtilmektedir.

İpotekli konut kredilerine erişim, bireylerin ve hane halklarının konut sahibi olabilmeye yetenekleri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu noktada, bir bireyin veya hane halkının geliri, krediye erişimini ve dolayısıyla konut satın alabilirliğini etkileyen belirleyici bir faktördür. İpotekli konut kredilerine erişim sorunu yaşamayan hanelerin konuta ekonomik erişilebilirlik yaşayıp yaşamadığı da tartışmalıdır. Bu krediye erişim sorunu yaşamayan bireylerin, hanelerin konuta ekonomik erişilebilirlik sorunu yaşadığını söyleyebilmek dar gelirli toplumsal tabakalara göre elbette daha zordur. Buna karşın ipotekli kredi alabilen ama nitelikli şartlara haiz, deprem güvenliği olan bir konuta erişim yapıp yapılmadığına göre bu toplumsal kesimler için de konuta ekonomik erişim problemi olduğu veya olmadığı da söylenebilir.

Konuta ekonomik erişebilirlik tartışması sadece gelir ve konut maliyetlerinin orantılanmasıyla sınırlı olmamalıdır. Aynı zamanda, mevcut konut stokunun niteliği, konut piyasası dinamikleri, finansal kısıtlamalar ve bireysel tercihler gibi faktörler de dikkate alınmalıdır. Örneğin, mevcut konut stokunun türü ve kalitesi, bireylerin veya hane halklarının konut satın alma kararlarını büyük ölçüde etkileyebilir. Konut piyasası dinamikleri, konut fiyatları ve ipotekli konut kredisi faiz oranları gibi faktörler, konuta ekonomik erişebilirlik üzerinde belirleyici bir rol oynar. Bireysel tercihler ve yaşam tarzları, bireylerin veya hane halklarının hangi tür konutları satın almayı tercih ettiklerini ve bu tür konutlara ne kadar harcamayı göze alabileceklerini etkiler. Bu tür faktörler, bir birey veya hane halkının konut satın alabilirliğini belirlemede önemli bir rol oynar. Aynı zamanda, bireylerin konut satın alma kapasitesini etkileyen diğer faktörler arasında emlak vergileri, konut sigortası maliyetleri ve geri ödeme düzenlemeleri gibi ek maliyetler bulunur (Bogdon ve Can, 1997).

Bunun yanında, konuta ekonomik erişebilirlik üzerindeki etkisi genellikle göz ardı edilen bir başka önemli faktör, konutun konumudur (Lipman, 2006). Konutun yer aldığı coğrafi bölge, konut fiyatlarında büyük farklılıklar oluşturabilir. Özellikle büyük şehirlerde ve popüler tatil bölgelerinde, konut fiyatları genellikle çok yüksektir. Bu, konuta ekonomik erişebilirlik sorununu daha da karmaşık hale getirir çünkü bireyler ve hane halkları genellikle iş olanakları, eğitim olanakları, sosyal hizmetler ve yaşam kalitesi gibi faktörler nedeniyle bu tür bölgelere taşınmayı tercih ederler. Bu bölgelerdeki yüksek konut maliyetleri, bireylerin ve hane halklarının konuta ekonomik erişebilirliklerini olumsuz yönde etkileyebilir.

Bu geniş bağlamda, konuta ekonomik erişebilirlik meselesi oldukça karmaşıktır ve çeşitli faktörler tarafından etkilenir. Bu yüzden, konuta ekonomik erişebilirlik ölçütlerinin, belirli bir gelir düzeyine ve piyasa konut satış fiyatına dayanan basit oransal değerlerle sınırlı olmamalı, bu faktörlerin tamamını kapsayan daha kapsamlı ve çok boyutlu bir yaklaşıma dayanmalıdır. Bu şekilde, konuta ekonomik erişebilirlik ölçütleri, konut piyasası dinamiklerini ve bireylerin yaşayacakları konutları seçme kararlarını daha doğru bir şekilde yansıtabilir. Bu tür bir yaklaşım, konut politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında da daha etkili olacaktır. Bu politikalar, konuta ekonomik erişebilirliğin artırılması, konut erişiminin genişletilmesi ve konut piyasasının daha adil ve dengeli bir şekilde düzenlenmesi gibi konuları daha etkili bir şekilde ele alabilir.

Bu makale, konuta ekonomik erişebilirliğin karmaşık bir sorun olduğunu kabul ederek, Türkiye'deki ortalama gelir ve konut birim fiyatları temel alınarak 100m²'lik konutlar için bu erişebilirliğin boyutlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle Türkiye'deki konuta ekonomik erişebilirlik durumunun mevcut literatürde yeterince ele alınmadığına dikkat çekerek, bu çalışma bu boşluğu doldurma çabasıdır. Çalışmada ilk olarak küresel ölçekte konuta ekonomik erişebilirlik problemine değinilecektir. Daha sonra ise tarihsel bir perspektiften Türkiye'de konut sorunu üzerinde durulacaktır. Sonrasında ise niceliksel bir analizle Türkiye'de 100m² bir konutun erişilebilirliği keşfedilmeye çalışılacaktır.

DÜNYADA KONUTA EKONOMİK ERİŞEBİLİRLİK SORUNU

Konuta ekonomik erişilebilirlik sorunu, ulusal sınırları aşan ve hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri etkileyen küresel bir sorundur. Düşük ve orta gelirli hanelerin, diğer temel ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeyen bir maliyetle makul ve güvenli konutlara erişememeleri ile karakterize edilir (Stone, 2006). Erişilebilirlik krizi genellikle hızlı kentleşme, artan konut fiyatları, gelir eşitsizliği ve yetersiz hükümet politikaları gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanır. Küresel kentsel konuta ekonomik erişilebilirlik krizi terimi, dünya çapında birçok şehir merkezinde maaş ve ücret artışlarından daha hızlı artan konutla ilgili hanehalkı harcamalarının hızlanan eğilimini yansıtmaktadır (Perry, 2015; Pittini, 2012).

Amerika Birleşik Devletleri'nde, uygun fiyatlı konut krizi, genişleyen gelir eşitsizliği ve toplu konut programları için federal fon eksikliği nedeniyle şiddetlendi. Bu, milyonlarca hanenin gelirlerinin %30'undan fazlasını konut maliyetlerine harcamasıyla, karşılanabilir konut talebi ve arzı arasında önemli bir boşluğa yol açmıştır (Hulchanski, 1995). Konut satın alınabilirliğinin zihinsel ve fiziksel sağlık sonuçlarıyla yakından bağlantılı olduğunu gösteren araştırmalarla birlikte, krizin bireylerin refahı üzerinde geniş kapsamlı etkileri vardır (Meltzer ve Schwartz, 2016). Kentsel konut krizinin kapsamının küresel olduğuna dair kanıtlar çok güçlüdür. Buna karşın, ABD'de eşik altı konut kredileri krizinden kaynaklanan ve küresel finans merkezleri aracılığıyla dünya çapındaki ülkelere ve nüfuslara yayılan küresel krizin aksine, bu yeni küresel kriz, gezegendeki birçok metropol bölgesinde eş zamanlı olarak ortaya çıkmaktadır (Wetzstein, 2017).

Birleşik Krallık'ta, konut satın alınabilirlik krizi, sosyal konut kısıtlığına ve genç nesiller arasında ev sahibi olma oranlarındaki düşüşe bağlanmıştır (Bentley vd., 2016). Birleşik Krallık hükümeti, planlama düzenlemeleri yoluyla uygun fiyatlı konut sağlanması ve ilk kez alıcıların ev sahibi olmalarına yardımcı olacak planların getirilmesi dahil olmak üzere, konuyu ele almak için çeşitli politikalar uygulamıştır (Lee ve Reed, 2014). Bununla birlikte, bu

politikalar, konut satın alınabilirliğini iyileştirme üzerindeki sınırlı etkileri ve konut fiyatlarındaki oynaklığı artırma potansiyelleri nedeniyle eleştirilmiştir.

Avustralya'da, konut satın alınabilirlik sorunu, artan konut fiyatları, uygun fiyatlı kiralık mülklerin sınırlı mevcudiyeti ve artan gelir eşitsizliği gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Konuta ekonomik erişilebilirlik senato seçim komitesi, konut fiyatlarındaki artışın büyük bir kısmının talep faktörleri tarafından açıklanabileceğini ifade etmiştir. Bunlar arasında 'daha ucuz, daha erişilebilir finansman ve 1990'larda canlı ekonomik büyüme' yer almaktadır. Bu durum, 'konut tedarikinin doğal sınırlılıkları nedeniyle daha yüksek fiyatlara' yol açmıştır. Bu doğal tedarik sınırlamaları, Avustralya'nın büyük şehirlerinde ve özellikle var olan banliyölerde, mevcut ev sahiplerinin 'yükseltme' arzusunu yansıtmaktadır (Gurran ve Pibbs, 2015). Rowley vd., (2015), Avustralya üzerinden konuta ekonomik erişilebilirliğin yol açtığı stresin her zaman için olumsuz olmayabileceğini söylemektedirler. Hanenin stres altında kaldığı sürenin önemli olduğunu vurgularlar. Ayrıca, konuta ekonomik erişilebilirlikle ilgili yerleşmiş ölçüleri sorgulamak, politika yapıcılarının politika geliştirme ve politika sonuçlarını ölçerken doğru bilgilendirildiğinden emin olmak için özellikle önemlidir. Bununla birlikte, bu çabalar, konuta ekonomik erişilebilirlik krizinin temel nedenlerini ele almadaki yetersizlikleri ve mevcut sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri şiddetlendirme potansiyelleri nedeniyle eleştirilmiştir.

Bu küresel örnekler, konuta ekonomik erişilebilirlik sorununun kapsamlı ve bağlama özgü politika çözümleri gerektiren karmaşık ve çok yönlü bir sorun olduğunu göstermektedir. Krizin ele alınması, bu tür müdahalelerin sosyo-ekonomik ve çevresel etkilerini de göz önünde bulundururken, herkes için uygun fiyatlı konuta erişim sağlayan yenilikçi stratejiler geliştirmek için hükümetler, özel sektör ve sivil toplum arasında işbirliğini gerektirir (Wetzstein, 2017).

TÜRKİYE'DE KONUT SORUNU

Türkiye'deki konut sorununa tarihsel bir perspektiften bakmak gerekmektedir. Böylece geçmişten gelen yüklerin doğru bir analizi yapılarak gelecek için daha iyi politika önerilerinde bulunmak mümkün olacaktır. Türkiye'de konut daha üst çerçeveden bakmak gerekirse inşaat sektörünün kökleri 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya kapitalist sistemine entegrasyonu ile başlamıştır. Bu dönemde yabancı müteahhitlerin yaptığı büyük alt yapı projeleri bulunmaktadır (Batmaz vd., 2006).

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, ülkenin başkentini İstanbul'dan Ankara'ya kaydırmıştır. Devletçi bir sanayileşme süreci izleyen Türkiye, altyapı yatırımlarını ve kentleşmeyi hızlandırmıştır. 1930'lu yıllarda bir dizi yasal düzenleme, kentleşmeyi yönlendirmiştir. Bu dönemde İstanbul ve Ankara arasındaki müteahhitlik firmalarının dağılımı, iki şehir arasındaki gerilimi yansıtmaktadır. 1920'lerin sonundan 1940'lara kadar, başkent olarak seçilen Ankara, inşaat ve kentleşme çalışmalarının merkezi olmuştur.

Şengül'ün Türkiye'nin kentsel gelişimini dönemselleştirmesi, Türkiye'deki konut sorununun değişen dinamiklerini tarihsel bir perspektiften anlaşılması için öğreticidir. Şengül (2001), 1950-1980 yılları arasındaki dönemi, Türkiye'deki şehir-devlet ilişkisinin esas olarak emeğin yeniden üretimi ile motive edildiği bir dönem olarak tanımlarken; 1980'den sonraki ikinci dönemi ise, bu ilişkiyi karakterize eden esas olarak sermayenin yeniden üretim üzerinden okumaktadır. Aslan (2021) ise sermayenin yeniden üretimi temel itici güç olmaya devam ettiğini belirtmiş ve 2001 sonrası için yeni bir dönem tanımlamıştır. Aslan'a göre, içinde bulunduğumuz bu yeni evre, 2001'de yaşanan ekonomik ve finansal krizin getirdiği dönüşüm sonucunda sermayenin yeniden üretim araçlarının değiştiği bir dönemdir. Bu değişim sonucunda, kentsel mekan finansallaşmış ve akışkanlaşmıştır.

Türkiye'de konut erişimi tarihsel olarak eşitsiz olmuştur ve tüm toplumsal katmanları kapsamakta yetersiz kalmıştır. Yine de, benzersiz bir konut üretim stratejisi olan ve bir gecede toplu olarak inşa edilen olarak bilinen gecekondular, uzun yıllarca konut gereksinimlerini karşılamıştır. Bu fenomen, ülke genelindeki kentsel peyzaj üzerinde silinmez izler bırakmıştır. Gecekonduların hayatımıza girişi ve gelişimi Şengül'ün emeğin yeniden üretimi olarak tanımladığı döneme denk gelmektedir. Gecekonduların yerleşimlerinin üretimini azaltmak için bir dizi af yasası çıkarılmıştır². Bu yasal önlemler, gecekonduların büyümesini sınırlamayı amaçlamakla birlikte, siyasi ve ekonomik mülhazalar nedeniyle tutarlı bir şekilde uygulanmamıştır. Sonuç olarak, bu önlemler gecekondular odaklı kentleşmeyi etkili bir şekilde dizginleyememiş ve yasadışı yerleşimler üretilmeye devam etmiştir. Gecekonduları yasallaştırma çabaları da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Gecekondular sorununun çetin doğası, Türkiye kentleşmesindeki karmaşıklığının altını çizerek, bu tarihsel yörüngenin kapsamlı ve nüanslı bir şekilde anlaşılmasına duyulan ihtiyacı göstermektedir.

Türkiye'de erişilebilir konut sorununa çözüm amacı ile kurulan Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) gelişimini incelemek gerekmektedir. Balaban (2011), TOKİ'nin kuruluşunu, Türkiye'nin siyasi manzarasını etkileyen neoliberal politikaların ortaya çıkışıyla eşzamanlı olarak tanımlar. 1984 yılında kurulan TOKİ, büyük ölçekli konut projelerini

² Kanun no. 1948 yılında çıkarılan 5218 sayılı kanun ilk kanun olup, 5218 sayılı kanundur. Halen yürürlükte olan 7143 sayılı Kanun, 15'incisidir.

teşvik etmek için devlet destekli bir girişimdir. Konut üretimini artırmak için hükümet belirli projelere, müteahhitlere ve konut kooperatiflerine ucuz kredi ve mali destek sağlamıştır. 1980'lerin sonu ile 1990'ların başı arasında, metropol şehirlerin çeperlerinde orta ve düşük gelirli vatandaşlar için 200.000'den fazla konut inşa edilmiştir. TOKİ bu dönemde İstanbul, Ankara ve İzmir'de orta ve üst gelir grupları için 40.000 prestijli yerleşim alanı da geliştirmiştir (Gündoğdu ve Gough, 2008).

Mekanın yeniden üretim araçlarının değiştiği 2001 sonrası Türkiye'sinin konut politikalarında ipotekli konut kredileri kritik bir role sahiptir. 2007 yılında Türkiye'de, ipotekli konut kredisi kullanımı düzenlenmiştir. İpotekli konut kredileri ile birlikte konutların daha erişilebilir olacağı varsayılmıştır. Türkiye konut tarihinin her aşamasında konuta ekonomik erişilebilirlik ile ilgili sorunlar gözlemlenebilmektedir. Gecekondu sorunu başlı başına bunun bir göstergesidir. Bunun yanında artan konut üretimi, büyüyen ekonomi, ipotekli konut kredisi gibi çeşitlenen seçeneklere karşın konuta ekonomik erişebilme sorun olmaya devam etmektedir.

KONUTA EKONOMİK ERİŞEBİLİRLİK: TÜRKİYE'DE GELİR, FAİZ ORANLARI VE KONUT FİYATLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

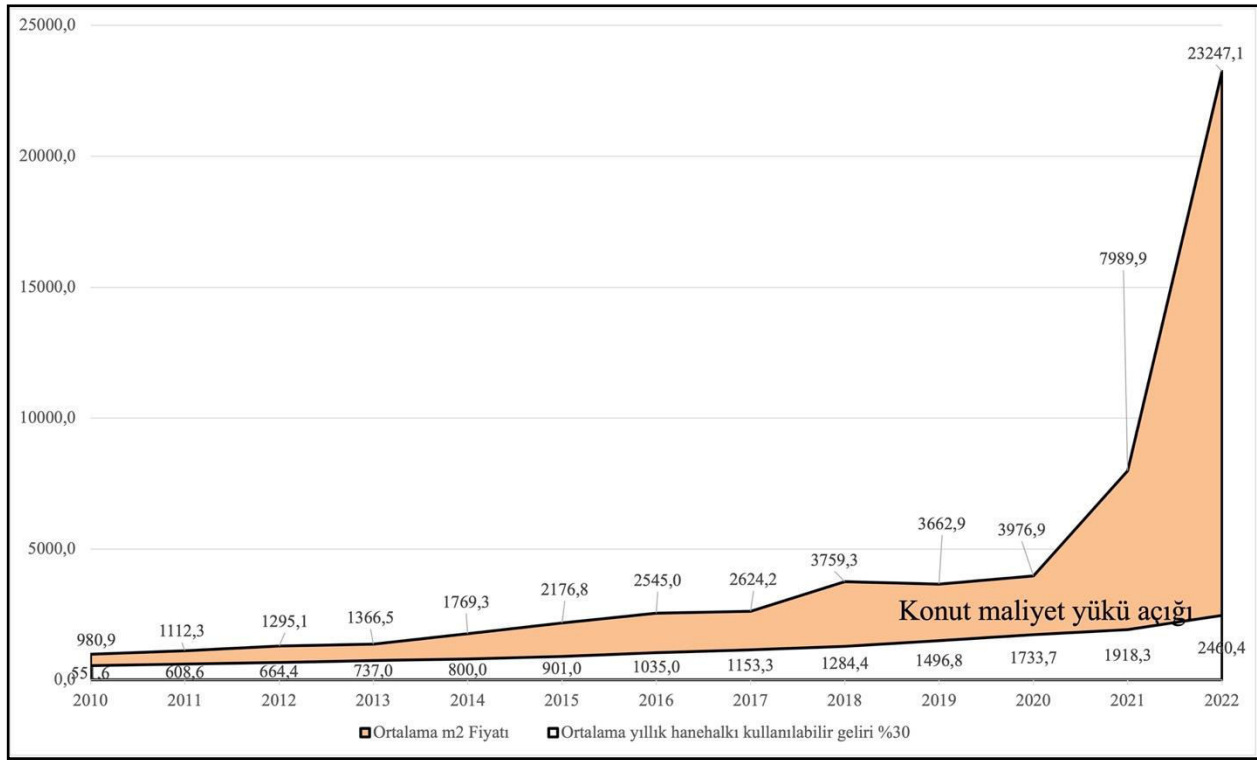
Literatürde, konuta ekonomik erişilebilirlik için hanenin gelirinin ne kadarının ayrılması gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır; ancak %30 oranı genellikle kabul görmektedir. Türkiye'de yapı çevrenin oluşmasında en büyük oyuncu olan Toplu Konut İdaresi'nin "sosyal konut" projesi duyurusunda günün Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı'nın (TOKİ, 2022) açıklamasında da aylık taksit bedelinin hane gelirinin %30'unu geçmeyeceği özel olarak vurgulanmıştır. Bu çalışmada, konuta ekonomik erişilebilirlik analizi için hane gelirinin %30'u esas alınmıştır. Şayet konuta ekonomik erişilebilirlik için gereken maddi bedel ile hane geliri arasında bir fark var ise bu fark "konut maliyet yükü açığı" olarak tanımlanacaktır. Böylece hanelerin konut sahibi olabilmeleri için aylık gelirlerine ilişkin sayısal bir veriye sahip olunabilecektir.

Çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) nicel verileri kullanılarak analizler yapılacaktır. Çalışma, Türkiye'nin ortalama gelirini yine Türkiye'de 100m² ortalama konut fiyatı üzerinden değerlendirmiştir. Böylece, Türkiye'de ortalama bir konuta yine ortalama gelire sahip bir hanenin ekonomik açıdan erişilebilirliğini değerlendirebilecektir.

Bir hanenin konuta erişebilmesi için aylık gelirinin %30'unu ayırması gerektiği, gerek literatürde gerekse Türkiye'deki yapı çevre üzerine politikalar geliştiren ve uygulayan bakanlığının açıklaması ile gösterilmiştir. Konuta ekonomik erişilebilirlikte %30 oranının içine nelerin dahil olduğunun farklı bilim insanları tarafından farklı yorumlandığı da literatür bölümünde aktarılmıştır. Buna karşın, çalışmada %30'un sadece ve sadece ipotekli konut kredisi geri ödemesini kapsayacağına dair bir senaryo ile hareket edilmiştir. Bu senaryo, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın aylık taksit ödemesi hane gelirinin %30'unu aşmayacak iddiası ile uyumludur. Böylece, politika koyucunun iddiasının serbest piyasadaki diğer konutlar için ne kadar gerçekçi olabileceği test edilmiş olacaktır.

Çalışma için 2010-2022 yıllarına ait TCMB'nin web sayfasından Türkiye Konut Birim Fiyatları - TL/m² verisi alınmıştır. Yine TCMB'den ipotekli konut kredilerinin ortalama faiz oranları verisine ulaşılmıştır. Bu veri, her hafta için ayrı bir ortalama faiz oranı vermektedir. Her bir yıl için bu oranların aritmetik ortalaması alınarak her yıla ait ortalama ipotekli konut kredisi faiz oranına erişilmiştir. Türkiye'deki ortalama hane halkı geliri verisi ise TÜİK'in web sayfasında açıkladığı veriden derlenmiştir. Elde edilen bu verileri kullanarak, Türkiye'deki ortalama hane halkının konuta ekonomik erişilebilirliği belirlenmeye çalışılacaktır. Hanelerin konut bedelinin %70'i için ipotekli konut kredisi kullanacağı varsayılmıştır.

Şekil 1'de Türkiye'de ortalama 100m² konut için gereken bedelin %70'ine ipotekli konut kredisi kullanıldığı senaryoda her yıl için o yıla ait bankaların ortalama konut kredisi faiz oranı kullanılarak, 120 aylık bir vade (Türkiye'de en çok tercih edilen vade türü) ödenmesi gereken aylık kredi tutarı hesap yapılmıştır. Hanelerin ortalama gelirlerinin %30'u ise grafiğin diğer verisidir. Ortalama konut bedeli ile hane gelirinin %30'unun ayrıldığı koşulda yapılabilecek aylık ödeme arasındaki fark ise konut maliyet yükü açığı olarak tanımlanmıştır. Şekilden görüldüğü üzere gerçekleşen faiz oranları ile 120 ay için ödeme yapıldığı durumda 2010 yılından 2022 yılına kadar hiçbir yıl konutlar ekonomik olarak erişilebilir olmamıştır. Buna karşın konut maliyet yükü açığı 2020 yılından sonra artmaya başlamış ve 2022 yılında konutların ortalama haneler için erişilebilir olma ihtimali ortadan kalkmıştır.

Şekil 1: Gerçekleşen Konut Maliyet Yükü Açığı

Kaynak: TCMB ve TÜİK verileri derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

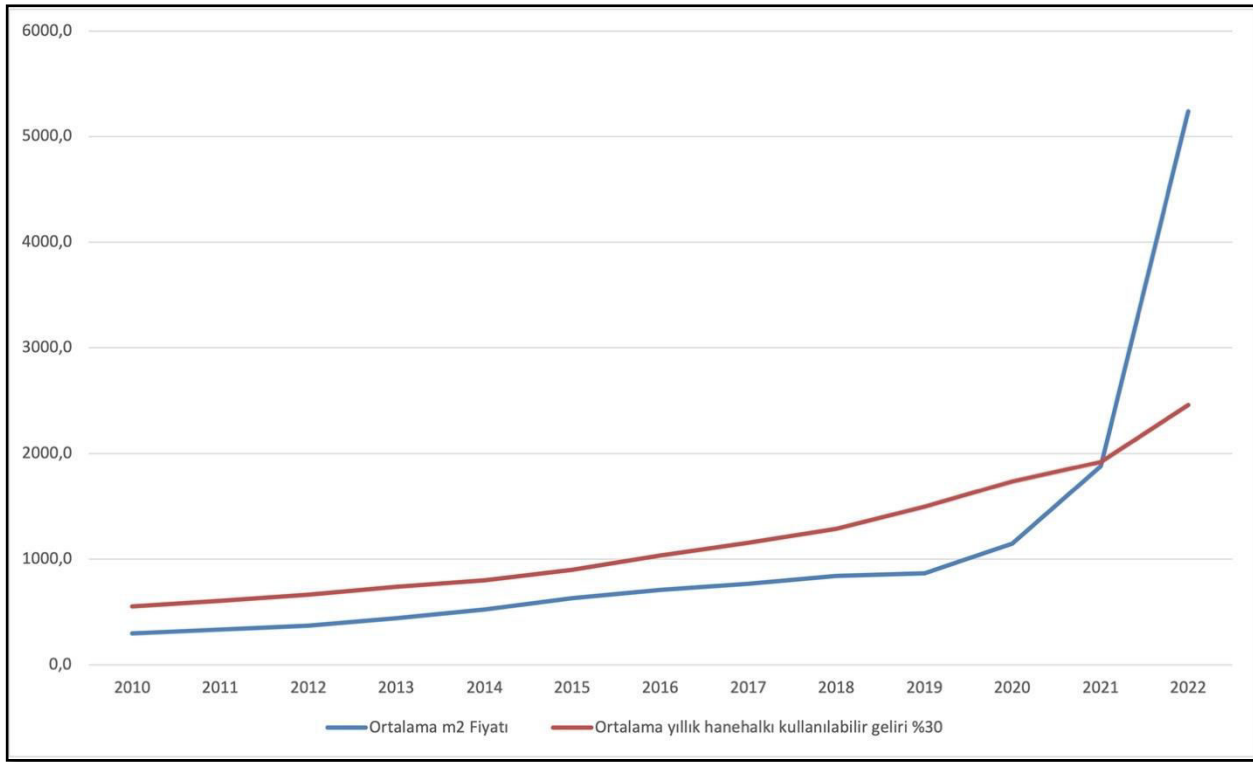
Tablo 1’de yıllara göre ipotekli konut kredisi faizi ortalama değerleri görünmektedir. Bu faiz oranları arttıkça konut satışlarında kredi hacmi azalmaktadır.

Tablo 1: Yıllara Göre Bankların Verdiği Ortalama İpotekli Konut Kredisi Faizi Oranları

Yıllar	Yıllık Ortalama İpotekli Kredi Faizi
2010	%11,05
2011	%11,42
2012	%12,51
2013	%9,69
2014	%11,86
2015	%12,31
2016	%13,25
2017	%12,14
2018	%19,29
2019	%17,75
2020	%12,47
2021	%17,83
2022	%19,06

Kaynak: TCMB verileri derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur

Şekil 2, Türkiye’de gerçekleşmemiş olan yıllık %3’lük (aylık yaklaşık %0,24) ipotekli konut kredisi faiz oranının, konut piyasasına etkisi olmadan konuta ekonomik erişebilirliği nasıl etkileyebileceğini göstermektedir. Aalbers’in (2008) belirttiği üzere daha erişilebilir konut kredileri, konut piyasasında fiyatların da artmasına sebep olmaktadır. Bu durum konuta erişimi güçleştirmektedir. Tablo 1’de görüldüğü üzere, Türkiye’de ipotekli konut kredisine erişimin en uygun olduğu yılda dahi bu kredinin yıllık faizi %9,69 olarak gerçekleşmiştir. Yıllık %3 faiz ile ipotekli konut kredisi kullanılabilsen bu kredilere erişim daha geniş halk kitleleri için mümkün olabilirdi. Bu da beraberinde konut fiyatlarının daha da artmasını getirecekti. Buna karşın şekil 2, konut fiyatlarını gerçekte gerçekleştiği hali ile ele almış ve sadece faiz oranını ve buna bağlı olarak kredi vadesini 120 aydan (10 yıldan) 360 aya (30 yıla) çıkaracak şekilde yeniden hesaplanmış halini göstermektedir. Grafiğe göre konutlar bu hayali senaryoda 2021’e kadar ekonomik açıdan erişilebilir iken 2021’den sonra bu senaryo için de erişilemez hale gelmektedir.

Şekil 2: İpotekli Konut Kredisi Yıllık Faizi %3 Olduğu Senaryoda Konut Maliyet Yükü Açığı

Kaynak: TCMB ve TÜİK verileri derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Konuta ekonomik erişilebilirlik, sosyal ve ekonomik hayatımızın temellerinde yer alan çok katmanlı bir konudur. Bu konunun ne olduğunu belirlemek ve ölçümlemek adına birçok farklı yaklaşım geliştirilmiştir. En bilinen ve sıkça başvurulan yaklaşım, bir ailenin gelirinin belirli bir kısmını konut harcamalarına ayırması gerektiği fikrine dayanır. Eğer bir aile gelirinin %30'unu konut için harcarsa, bu durumda konutun ekonomik olarak erişilemez olduğu kabul edilir. Ancak bu oranın sabitlenmesi, farklı kurumlar ve uzmanlar arasında değişiklik gösterebilmektedir. Bu %30 oranı, genel kabul görmüş bir yaklaşım olmasına rağmen, bazı eleştirilere tabi tutulmuştur. Eleştirilerin ana teması, bu sabit oranın tüm ailelerin ve farklı bölgelerin ekonomik koşullarını tam olarak yansıtmadığıdır. Özellikle farklı bölgelerde yaşam maliyetlerinin ve gelir düzeylerinin değişkenlik göstermesi, bu oranın her yerde geçerli olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiştir. Bölgesel konut piyasasındaki sorunlar, özellikle konut arzındaki sıkıntılar, konutların ekonomik erişilebilirliği konusunda belirsizliklere yol açmaktadır. Bu belirsizlikler, konuta erişimle ilgili kesin yargılara varmayı zorlaştırmaktadır.

Literatürdeki bu tür çekincelere karşı, bu çalışmada hane gelirinin en fazla %30'unun konut satın alımı için ayrılabilirliği yönünde bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşımın temel gerekçesi, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın duyurduğu sosyal konut projesinde ödeme için yapılacak aylık taksit miktarının hane gelirinin %30'unu geçmemesi kararıdır. Böylece devletin uygun gördüğü şartların serbest piyasada konuta ekonomik erişilebilirlik sağlayıp sağlayamadığı test edilebilmiş olacaktır.

Bu makale, Türkiye'deki konutların ekonomik erişilebilirliğini ele almaktadır. Türkiye'deki konut fiyatları, ortalama gelirler ve bankaların sunduğu ipotekli konut kredisi faiz oranları temel alınarak, hane halklarının konut maliyetlerine ne kadar yük bindirdiği hesaplanmıştır. 2010 ile 2022 yılları arasındaki verilere bakıldığında, bu 13 yıllık süre zarfında Türkiye'deki hane halklarının, genel literatürde kabul edilen veya Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın belirttiği gibi gelirlerinin %30'unu konut almak için ayırmalarına rağmen, konut sahibi olamadıkları gözlemlenmiştir.

Ekonomik erişilebilirlikte konut sahipliği, Türkiye'nin en büyük yapısal sorunlarından biri olan enflasyonun olmadığı senaryolarda mümkün olmaktadır. Bu durum, şekil 2'de açıkça gösterilmektedir. Ancak, ipotekli konut kredilerinin erişilebilirliğinin arttığı dönemlerde, konut fiyatlarında da bir artış gözlemlenmektedir. Şekil 2, bu fiyat artışını dikkate almamaktadır. Yine de, 2022 verilerine bakıldığında, konut erişilebilirliğinin ekonomik sınırlarını aştığı görülmektedir.

Türkiye’de ortalama hane halkları konuta erişim sorunu yaşamaktadırlar. İpotekli konut kredilerinin yıllık %3 gibi Türkiye’nin asla görmediği bir oranda ve yine Türkiye’nin asla görmediği bir süre olan 30 yıllık vadede kullanıldığı durumlarda konuta ekonomik erişilebilirliği sağlama potansiyeli olduğu görülmektedir. Buna rağmen düşük faizli konut kredilerinin, konut fiyatlarına artış yönünde baskı yapacağını da unutmamak gerekmektedir. Bu bağlamda yeni politikalara ihtiyaç duyulduğu aşikârdır.

KAYNAKÇA

- Aksoy Khurami, E. ve Özdemir Sarı, B. (2019). Konut Üretim Performansının Konuta Ekonomik Erişebilirlik Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Planlama*, 29 (1), 23-32. <https://doi.org/10.14744/planlama.2019.59672>
- Aalbers, M. B. (2008). The financialization of home and the mortgage market crisis. *Competition and Change*, 12(2), pp. 148–166. <https://doi.org/10.1179/102452908X289>
- Alkay, E., ve Övenç, G. (2019). Farklı Gelir Gruplarının Konut Satın Alabilirliğinde Bölgesel Farklılıkların İncelenmesi. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 7(1), 260-285. <https://doi.org/10.14782/ipsus.539223>
- Aslan, A. S. (2021). Financialization of Housing and Mortgage Debt Repayment Strategies of Households in Turkey. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 38(2), 91-114. <https://doi.org/10.4305/METU.JFA.2021.2.1>
- Balaban, O. (2011). İnşaat Sektörü Neyin Lokomotifi. *Birikim*, (270), 19-26.
- Batmaz, E. Ş., Emiroğlu, K., ve Ünsal, S. (2006). İnşaatçıların Tarihi: Türkiye’de Müteahhitlik hizmetlerinin gelişimi ve Türkiye Müteahhitler Birliği. Ankara: Türkiye Müteahhitler Birliği. Erişim adresi: <https://www.tmb.org.tr/tr/pubs/606f07eb6712cf3d22e3edb5/insaatcilarin-tarihi>
- Belsky, E. S., Goodman, J., & Drew, R. B. (2005). *Measuring the nation's rental housing affordability problems*. Cambridge: Joint Center for Housing Studies, Graduate School of Design [and] John F. Kennedy School of Government, Harvard University. https://www.jchs.harvard.edu/sites/default/files/rd05-1_measuring_rental_affordability05.pdf
- Bentley, R. J., Pevalin, D., Baker, E., Mason, K., Reeves, A., & Beer, A. (2016). Housing affordability, tenure and mental health in Australia and the United Kingdom: a comparative panel analysis. *Housing Studies*, 31(2), 208-222. <https://doi.org/10.1080/02673037.2015.1070796>
- Bogdon, A.S. & Can, A. (1997). Indicators of Local Housing Affordability: Comparative and Spatial Approaches. *Real Estate Economics*, 25(1), 43-80. <https://doi.org/10.1111/1540-6229.00707>
- Bramley, G. (1994). An Affordability Crisis in British Housing: Dimensions, Causes and Policy Impact. *Housing Studies*, 9(1), 103-124. <https://doi.org/10.1080/02673039408720777>
- Bramley, G. & Karley, N.K. (2005). How Much Extra Affordable Housing is Needed in England?. *Housing Studies*, 20(5), 685-715. <https://doi.org/10.1080/02673030500213938>
- Dolbeare, C.N. (1966). Housing Grants for the Very Poor. Philadelphia: Philadelphia Housing Association.
- Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (2020, 11 Eylül). Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-and-Living-Conditions-Survey-2019-33820>
- Gelir Dağılımı İstatistikleri (2023, 4 Mayıs). Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-Distribution-Statistics-2022-49745>
- Gündoğdu, İ. & Gough, J. (2008). Class-Cleansing in Istanbul’s World-City Project. L. Porter & K. Shaw (Ed.), *Whose urban renaissance? An international comparison of urban regeneration strategies içinde* (s. 16-24). Londra, Routledge.
- Gurran, N., & Phibbs, P. (2015). Are governments really interested in fixing the housing problem? Policy capture and busy work in Australia. *Housing Studies*, 30(5), 711-729. <https://doi.org/10.1080/02673037.2015.1044948>
- Hulchanski, J. D. (1995). The concept of housing affordability: Six contemporary uses of the housing expenditure-to-income ratio. *Housing Studies*, 10(4), 471-491. <https://doi.org/10.1080/02673039508720833>
- İstatistiklerle Aile (2023, 15 Mayıs). Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Aile-2022-49683>
- Lee, C. L., & Reed, R. G. (2014). The relationship between housing market intervention for first-time buyers and house price volatility. *Housing Studies*, 29(8), 1073-1095. <https://doi.org/10.1080/02673037.2014.927420>

- Linneman, P. & Megbolugbe, I. (1992). Housing affordability: myth or reality?. *Urban Studies*, 29(3/4), 369–392. <https://doi.org/10.1080/00420989220080491>
- Lipman, B. J. (2006). *A heavy load: The combined housing and transportation burdens of working families*. Washington, DC : Center for Housing Policy <http://www.reconnectingamerica.org/assets/Uploads/pubheavyload1006.pdf>
- Meltzer, R., & Schwartz, A. (2016). Housing affordability and health: evidence from New York City. *Housing Policy Debate*, 26(1), 80-104. <https://doi.org/10.1080/10511482.2015.1020321>
- Rowley, S., Ong, R., & Haffner, M. (2015). Bridging the gap between housing stress and financial stress: The case of Australia. *Housing Studies*, 30(3), 473-490. <https://doi.org/10.1080/02673037.2014.977851>
- Şengül, H. T. (2001). *Kentsel Çelişki Ve Siyaset*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Stone, M.E. (1983). Housing and the Economic Crisis: An Analysis and Emergency Program. Hartman, C. (Ed.), *America's Housing Crisis: What Is To Be Done?* içinde (s. 99-150), Boston and London: Routledge and Kegan Paul.
- TOKİ Sosyal Konut Taksitleri (2022, 23 Ağustos). Toplu Konut İdaresi. Erişim Adresi: <https://a.toki.gov.tr/haberler-detay8.html>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2023) <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>
- UN-HABITAT. 2011. *A Practical Guide for Conducting: Housing Profiles*. United Nations Human Settlements Programme. <https://unhabitat.org/a-practical-guide-for-conducting-housing-profiles>
- Wetzstein, S. (2017). The global urban housing affordability crisis. *Urban Studies*, 54(14), 3159-3177. <https://doi.org/10.1177/004209801771116>
- Whitehead, C. (1991). From need to affordability: an analysis of UK housing objectives. *Urban Studies*, 28(6), 871–887. <http://www.jstor.org/stable/43195847>
- Yates, J. & Gabriel, M. 2006. *Housing Affordability in Australia*. Australian Housing and Urban Research Institute: Melbourne, Australia, 2006; Volume 3.
- Yip, N.M. & Lau, K.Y. 2002. Setting rent with reference to tenants' affordability: public housing rent policy in Hong Kong. *Journal of Housing and the Built Environment*, 17(4), 409–418. <http://www.jstor.org/stable/41107103>

Türk Müziği Repertuvarında Bulunan Üç Kâr'ın Güfte Restorasyonu

Lyrics Restoration of the Three Kârs in the Turkish Music Repertoire

ÖZET

Türk müziği repertuvarında yer alan en eski kârların Farsça güfteli olduğu, Türk müziğindeki kâr örneklerinin formun tevâriis ettiği İrânî müzik geleneğinin bir yansıması olarak Farsça şairlerden seçildiği ve bu doğrultuda 19. Yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı/Türk müzik geleneği mensubu bestekârların kâr formunun ilk örneklerini bestelediği düşünülen ve Abdülkâdir Merâgî'ye atfedilen kârların -güfte lisanı başta olmak üzere- bazı biçim özelliklerini taklit etmek suretiyle kâr besteledikleri bilinmektedir. Bu geleneğin devamı niteliğinde ve Farsça şairler ile bestelenmiş kâr sayısı oldukça fazla olmakla birlikte bu kârların güfte şâirlerinin çok büyük bir kısmı İrân edebiyatı şâirleridir. Özellikle Farsça güfteli ve notası mevcut bu kârlarda güfte değişim ve bozulmalarının Türkçe güfteli kârlara nispetle oldukça fazla olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili güfte mecmûaları tarandığında ise bu yazmalarda hâne isimleri, güfte ve terennümleri ile birlikte lafzî olarak kayıt altına alınmış bu kârların güftekârlarının bilinmediği ve bu güftelerin orijinal şairler ve şâirler bilinmeden yazmalara aktarıldığı tespit edilmiştir. Tüm bunlara aktif nota kullanımını müteakip Farsça diline olan ilgi ve hakimiyetin azalması da eklenince, bazı zamanlarda bu eserleri notaya aktaranlar tarafından güftenin denklem dışı bırakıldığı ve melodiye yakıştırılan anlamsız hece gruplarından ibaret, Farsça benzeri güfte enkazlarının meydana geldiği görülmüştür. Bu çalışmada; güftesi tahrib olduğu düşünülen ve repertuar kayıtlarında şâiri bilinmeyen Farsça güfteli üç kârın kaynak tarama yöntemi kullanılarak güfte şâirleri belirlenmiş, mevcut notadaki güfteler ile tespit edilen orijinal şairler karşılaştırılmış ve ilgili eserler restore edilerek tekrar notaya alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Müziği, Kâr, Güfte, Restorasyon

ABSTRACT

It is known that the earliest kârs in the Turkish music repertoire have Persian lyrics that the examples of kârs in Turkish music were selected from Persian poems as a reflection of the Persian musical tradition that the form inherited, and accordingly, until the mid-19th century, Ottoman/Turkish music composers composed kârs by imitating some of the stylistic features of kârs attributed to Abdülkâdir Merâgî, who is thought to have composed the first examples of the kâr form, especially the language of the lyrics. Although the number of kârs composed with Persian poems, which are a continuation of this tradition, is quite high, most of the poets of the lyrics of these kârs are poets of Persian literature. It is seen that the change and destruction of lyrics is more frequent in these kârs with Persian lyrics compared to the kârs with Turkish lyrics. When the lyric manuscripts on the subject were scanned, it was found that the lyrics of these kârs, which were recorded verbatim in these manuscripts with their part names, lyrics and terennums, were unknown and that these lyrics were written in manuscripts without knowing the original poems and poets. With the decline in interest in and command of the Persian language following the introduction of active notation, it has been observed that the transcribers of these works sometimes left the lyrics out of the equation and created Persian-like wrecks of lyrics consisting of meaningless syllable groups that were attached to the melody. In this study, the poets of the lyrics of three kârs with Persian lyrics whose lyrics were destroyed and whose poets are unknown in the repertory records were identified by using the source search method, the original poems were compared with the lyrics in the existing scores, and the related works were restored and notated again.

Keywords: Turkish Music, Kâr, Lyric, Restoration

GİRİŞ

Kârlar; Türk müziği formları içinde oldukça önemli bir konuma sahip, fasıl takımları içinde de Peşrev'den sonra ilk sırada icrâ edilen en geniş hacimli sözlü eserler olarak bilinmektedir. Beste, Ağır Semai, Yürük Semai gibi diğer fasıl takımı formları kadar biçim çerçevesi kesin hatlarla belirlenmemiş olan kârlar, Türk musikisi ile iştigal eden tüm zevat tarafından ittifak edildiği üzere bestekârların ibdâ kalibiyetlerini yüksek seviyede sergileyebilmelerine imkan tanıyan bir formdur. Kârlar incelendiğinde; uzunluğu / kısalığı (hacmi), mısra sayısı, usûlleri, usûl geçkileri, makamları, makam geçkileri ve terennümlerinin uzunluğu / kısalığı / sayısı / çeşitliliği bakımından oldukça geniş bir perspektifle bestelendiği ve bu formun yaratıcı kabiliyetin sınandığı ve sergilendiği bir kompozisyon biçimi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bestekârlık kudretinin özellikle kâr bestelemekte gösterilen başarı ile ölçüldüğü yazılı kaynaklarda sıkça ifade edilmektedir. Bu noktadan hareketle kuramsal kaynaklarda kârlara yönelik “en büyük ve sanatlı din-dışı form” (Özkan, 2013: 104), “Türk mûsikîsinin en büyük beste formu” (Özalp, 1992: 11), “Türk mûsikîsinin en tantanalı din-dışı formu” (Öztuna, 2006: 432) ve “söz mûsikîsinin en büyük ve musannâ eserleri” (Ezgi, 1933: 143) şeklinde açıklamalara yer verilmiştir. Ancak tespit edildiği üzere mevcut repertuarımızda bulunan kârların yarıdan fazlası ile güfte/fasıl mecmûalarında yer alan kârların çok büyük kısmı Farsça güfteli eserlerdir.

Yasin Bol¹

How to Cite This Article

Bol, Y. (2023). “Türk Müziği Repertuvarında Bulunan Üç Kâr'ın Güfte Restorasyonu”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(68):3519-3538. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72494>

Arrival: 16 July 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Türk Müziği Bölümü, Eskişehir, Türkiye

Bununla birlikte ne mevcut repertuarımızda yer alan kâr notalarında ne de güfte/fasıl mecmûalarında büyük çoğunlukla bu kârların güftekarlarına ait bilgilere yer verilmediği görülmektedir. Hem Türk müziğinin yazılı bir müzik kültürü olmaması hem de çoğunlukla kârlarda kullanılan lisanın farklı bir lisan olması hasebiyle meşk aktarım zincirleri vasıtası ile günümüze ulaşabilmiş birçok kâr güftesinin tahrir olduğu anlaşılmaktadır. Hacı düşünülüğünde ise meşk silsilesi içinde Kârları zihinde muhafaza etmenin diğer formlara nispetle daha zor olduğu ve bu zorluğun bir neticesi olarak kâr güftelerinin daha çok tahrirata marûz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu araştırmada; notaları repertuarımızda bulunan ve güfte şâiri bilinmeyen 3 adet kâr'ın ilgili kaynaklar taranmak suretiyle güfte şâirleri tespit edilmiştir. Tespit edilen bu orijinal şiirler mevcut notalardaki güfteler ile kıyaslanmış ve bu noktadan hareketle belirlenen üç kâr restore edilmiştir.

BULGULAR ve YORUMLAR

Segâh Kâr / Kâr-ı Murassa / Abdülkâdir Merâgî / Hâfif

Bu kâr Hâfız Post Mecmûası'nda varak 137a'da, Hekimbaşı Mecmûası'nda ise (*Mecmûa-yı Letâif fî Sandukati'l Me'ârif* - Hekimbaşı Subhizâde Abdülaziz Ârif Efendi) varak 343a'da yer almaktadır. Hâfız Post Mecmûasında bestekar ismi belirtilmezken Hekimbaşı Mecmûasında bestekar bilgisi olarak "Tasnîf-i Hâce Abdülkâdir Merâgî" ifadesi yer almaktadır. Mevcut notalar içinde bestekar olarak "Şeyh Abd-i Alî" Efendi yazan notalar mevcut olsa da burada Hekimbaşı Mecmûasındaki bestekar bilgisi esas alınmıştır.

Mevcut notalardaki güfte: ²

Ruhsâr-ı tû çün âyine-i sûret-i muînset

Der-subh-i cebînest heme envâr-ı tecellest

Hem cilve-i u bûd ki dil mest-i rûhet (lika) şud

Mecinûn çi küned keşmekeş ez cân-ı bikîlest

Hey dil ki çu kâsem be-cemâleşt neş'e vü şâd

Der-neş'e-i û sûret-i hûb-i tû be-hûbest

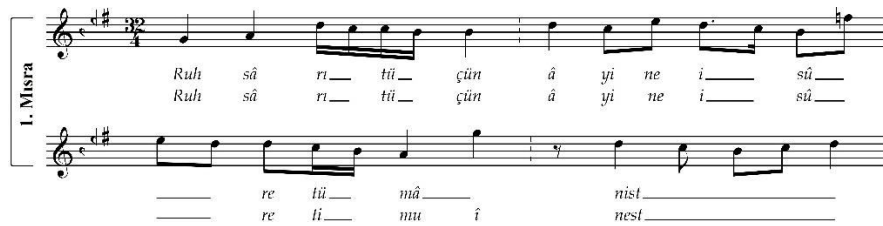
Tespit edilen güfte şâiri: Kâsım-ı Envâr (<http> 1).

Gazelin 1. Beyiti:

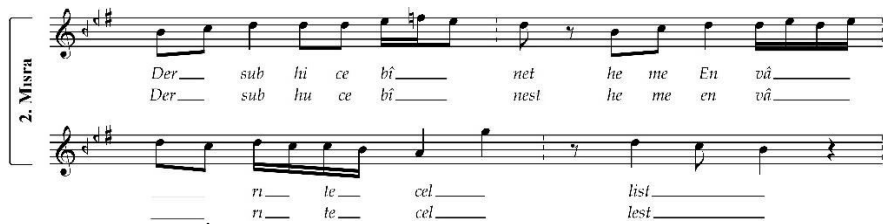
رخسار تو چون آینه صورت و معنیست
در صبح جبینت همه انوار تجلیست

Ruhsâr-ı tû çün âyine-i sûret u ma'nîst ³ (1.mısra)

Der-subh-i cebînet heme Envâr-ı tecellîst ⁴ (2.mısra)

Şekil 1: Segâh Kâr, Birinci Mısra

Şekil 2: Segâh Kâr, İkinci Mısra

² Eserin bazı nota versiyonlarında burada belirtilen güfteden daha farklı güfteler de yer almaktadır.

³ 163 numaralı gazelinin 1., 2. ve 7. beyitleri.

⁴ Makale içinde belirtilen tüm notalarda; üst satır restorasyon yapılmış güfteyi, alt satır ise eserin mevcut notalarındaki güfteyi göstermektedir.

Gazelin 2. Beyiti:

هم جذبه او بود که دل مست لقا شد
مجنون چه کند؟ کین کشش از جانب لیلیست

Hem cezbe-i û bûd ki dil mest likâ şud (3.mısra)

Mecnûn çi küned? kîn-keşş ez cânib-i leylist (4.mısra)

3. Mısra

Hem cez be i u bûd ki dil mest
Hem cûl ve i u bu di ki dil mest

li kâ şûd Mec nûn
li kâ şûd Me

Şekil 3: Segâh Kâr, Üçüncü Mısra

4. Mısra

Mec nân çi kü ned kîn ke şe sez câ
ci nûn çi kü ned keş me ke sez câ

ni bî ley list
m bî kî lest

Şekil 4: Segâh Kâr, Dördüncü Mısra

Gazelin 7. Beyiti:

هر دل، که چو قاسم بجمالت نشود شاد
در قاعده نشانه او صورت دعو یست

Her dîl, ki çü Kâsım be-cemâlet ne-şevêd şâd (5.mısra)

Der kâide-i nişâne û sûret-i de'vîst⁵ (6.mısra)

5. Mısra

Her dîl ki çü Kâ sım be ce mâ
Hey dîl ki çu kâ sem be ce mâ

let ne şe ved şâd yâr yâr
lest ne şe vû şâd yâr yâr

Şekil 5: Segâh Kâr, Beşinci Mısra

6. Mısra

Der kâ i de i ni şâ ne û sâ
De ri neş e i û sâ re ti hû bî

re ti de vîst
tû be hû best

Şekil 6: Segâh Kâr, Altıncı Mısra

Hümâyün Kâr / İbrahim Paşa / Hafif

Bu kâr Haşim Bey Mecmûası'nda sayfa 207'de yer almaktadır. Bu mecmûadaki güfte, eserin mevcut notalarında yer alan güfte ile büyük ölçüde benzerdir.

Mevcut notalardaki güfte:⁶

Ey ki dostân âşıkânî âşıkı zârem çi künem

⁵ Vezin: mef'ûlû mefâ'ilû mefâ'ilû fe'ûlûn.

⁶ Eserin bazı nota versiyonlarında burada belirtilen güfteden daha farklı güfteler de yer almaktadır.

Çâre sabiresti velî sabr-ı ne-dârem çi künem

Âh Ey tabîbân îh heme zahmet mekeş aybi bi meber

Âh Râzı men mî-âyed ez vey ver ne-dârem çi künem

Tespit edilen güfte şâiri: Hilâlî-i Çağatâyî (<http> 2).

1. Beyit: ⁷

دوستان، عاشقم و عاشق زارم، چه کنم؟
چاره صبرست، ولی صبر ندارم، چه کنم؟

Dûstân, âşıkam vü âşık-ı zârem, çi künem? (1.mısra)

Çâre sabrest, velî sabr-ı ne-dârem, çi künem? (2.mısra)

1. Mısra

Şekil 7: Hümâyûn Kâr, Birinci Mısra

2. Mısra

Şekil 8: Hümâyûn Kâr, İkinci Mısra

3. Beyit:

ای طبیب، این همه زحمت مکش و رنج مبر
زار میمیرم، اگر جان نسپارم چه کنم؟

Ey tabîb, îh heme zahmet mekeş ü renc meber (3.mısra)

Zâr-ı mîmîrem, eger cân ne-sipârem çi künem? ⁸ (4.mısra)

⁷ 264 numaralı gazelin 1. ve 3. beyitleri.

⁸ **Vezin:** fe'ilâtûn fe'ilâtûn fe'ilâtûn fe'ilûn.

âh ey ki Ta bîb
âh ey tâ bî bân

în he me zah
i ni he me zah

mel me ke şü
mel me keş ay

ren ci me ber
bî me ber

Şekil 9: Hümâyün Kâr, Üçüncü Mısra

âh Zâ rî mî
Râ zî men mî

mî rem e ger cân
â â ye dez vey

cân ne si pâ rem
vey ver ne dâ rem

çi kü nem
çi kü nem

Şekil 10: Hümâyün Kâr, Dördüncü Mısra

Rast Kâr / Abdülkâdir Merâî / Devr-i Revân

Bu kâr Hekimbaşı Mecmûası'nda varak 7a'da, Hafız Post Mecmûası'nda varak 3b'de, Mecmûa-yı Kâr-hâ ve Nakş-hâ, Beste ve Semâî ve Şarkıyyât'ta (Mehmed Nûri) sayfa 16'da ve Haşım Bey Mecmûası'nda sayfa 3'te yer almaktadır. Hafız Post, Mehmed Nûri ve Haşım Bey'e ait mecmûalarda kâr'ın ismi "Kâr-ı Muhteşem" olarak geçmekte ancak Hekimbaşı Mecmûası'nda "muhteşem" kelimesi geçmemektedir. Mehmed Nûri ve Haşım Bey'e ait mecmûalarda yer alan güfte, eserin mevcut notalarında yer alan güfte ile benzerdir. Bu sebeple diğer mecmûalardan farklı olduğu için güfte restorasyonu Hekimbaşı Mecmûasındaki metne dayalı olarak yapılmıştır. İlâveten mevcut notaların tamamı "Devr-i Revân" usûlünde yazılmış olmasına rağmen Mehmed Nûri ve Haşım Bey'e ait mecmûalarda eserin usûlü Devr-i Hindî, Hekimbaşı ve Hâfız Post mecmûalarında Devr-i Revân olarak kaydedilmiştir.

Mevcut notalardaki güfte:

Âh ki küned kavmî be yakîn
Âh nigâh mebâd o ber-âyed zi kemîn
Bî habereş reh-în ü ânest ü ne îñ

Hekimbaşı mecmûası'ndaki güfte:

قومي متشكّلند و قومي بيقين
قومي دكري فتاده اندر ره دين
ناكاه منادى برآمد ز كمين
نه غير عين است و نه آنست و نه اين

Kavmî müteşekkilend ü kavmî be-yakîn
Kavmî diğeri fütâde ender reh-i dîn
Nâgâh münâdî-i ber-âmed zi kemîn
Ne gayr-ı ayn-est ü ne ânest ü ne îñ

Tespit edilen güfte şâiri (1. Mısra): Ebû Said-i Ebû'l-Hayr (http 3).⁹

قومی ز خیال در غرور افتادند
و ندر طلب حور و قصور افتادند
قومی متشککند و قومی به یقین
از کوی تو دور دور دور افتادند

Kavmî müteşekkend ü kavmî be-yakîn¹⁰

Bazı akademik çalışmalarda bu kâr güftesinin tamamının Ömer Hayyam'a ait "Kavmî mütefekkişend ender reh-i dîn" ya da "Kavmî mütefekkişend der mezheb ü dîn" mısrası ile başlayan bir rubâî olabileceği bilgisi yer alsa da elimizde mevcut olan güfte başlangıcının Ebû Sa'îd-i Ebû'l-Hayr'a ait rubâiden olma ihtimali daha yüksek görünmektedir. Ebû Sa'îd-i Ebû'l-Hayr'a ait rubaide yer alan kavmî kelimesinin zamanla mevcut notalardaki "kavl-i" kelimesine, "müteşekkend" (متشککند) kelimesinin ise zaman içinde değişerek son üç harfinin elimizdeki notalarda olduğu gibi "küned" (کند) şekline dönüşmüş olabileceği düşünülmektedir. Hekimbaşı Mecmûası'nda yer alan "müteşekkilend" kelimesi de düşünüldüğünde bu kelimenin, sonradan "muhteşem" ve "küned" kelimesine dönüşen "müteşekkend" kelimesi olabileceği muhtemel görünmektedir.

Şekil 11: Rast Kâr, Birinci Mısra

Tespit edilen güfte şâiri (2. Mısra): Evhadüddîn-i Kirmânî (http 4).

قومی به گمان فتاده اندر ره دین
قومی دگر او فتاده در راه یقین
ناگاه به گوشه ای برآرند آواز
کای بی خبران راه نه آن است و نه این

Kavmî diğeri fütâde ender reh-i dîn¹¹

Hekimbaşı Mecmûası'nda yer alan güftenin bu kısmı Kirmânî'ye ait rubâî'nin 1. ve 2. Mısralarında (altı çizili) tespit edilse de bu kısım mevcut notalarda yer almamaktadır (Kavmî diğeri fütâde ender reh-i dîn). Bu sebeple bu mısra restorasyona dahil edilememiştir. Kirmânî'ye ait olduğu düşünülen bu rubâînin son satırı da mevcut notalardaki güfte ile büyük ölçüde benzerdir (Key bî-haberân râh ne ânest ü ne îñ).

Tespit edilen güfte şâiri (3. ve 4. Mısra): Ömer Hayyam (http 5).¹²

قومی متفکرند در مذهب و دین
جمعی متحیرند در شک و یقین
ناگاه منادی در آید ز کمین
کای بیخبران راه نه آنست و نه این

Nâgâh münâdî-i der-âyed zi kemîn (3.mısra)

Key bî-haberân râh ne ânest ü ne îñ¹³ (4.mısra)

Şekil 12: Rast Kâr, Üçüncü Mısra

⁹ Güfte restorasyonu rubâilerde altı çizilen kısımlara göre yapılmıştır.

¹⁰ 237 numaralı Rubâî,

¹¹ 183 numaralı Rubâî.

¹² 143 numaralı Rubâî.

¹³ Metinde yer alan tüm rubâî vezinleri aynıdır. mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûl.

Şekil 13: Rast Kâr, Dördüncü Mısra

Segâh Kâr'ın Güfte Restorasyonu Yapılmış Yeni Notası

SEGÂH KÂR

Kâr-ı Murassâ

Ruhsâr-ı tû çün âyine-i sûret ü ma'nist

Güfte: Kısım-ı Envâr
Beste: Abdülkâdir Merâgî

Usûlî: Hafîf

De re dim di ta dim dil le re dil le re ler dir ten dir

te ne ni te nen dir dir ta ni ten

ten ni ten ni ten na ten nen ni ta na dir dir ten

ta de re til lil la ni ten

Der sub hi ce bi nel he me En vi

ru te cel list

a hi a hi a hi a hi

yâ yâ zi ba yi men

hey hey ahi ha ahi hâ

hey hey rã nã yi men

ter_ dil_ lă_ nă_ dir_ dir_ ten te_ ne_ ni te nen_ ni_ ten

te_ ne_ ni te nen_ ni_ ten te ne ni te nen_ nen_

dir_ dir_ dir_ dir_ ten ni_ lil_ lil_ lil_ lil_ ten

te_ ne_ ni te nen_ dir_ dir_ tă_ nă_ dir_ ni

lă_ nă_ dir_ dir_ ten nen_ ni_ lă_ nă_ dir_ dir_ ten

nă_ de_ re_ til_ lil_ lă_ ni_ ten

Hem cez be_ i_ ū būd_ ki_ dil_ mest_

li_ kă_ şūd_ Mec_ nîn

Mec_ nîn ci_ kii ned_ kîn ke_ şe_ şez că_

ni_ bi_ ley_ list_

de re dim di ta dim dil le re dil le re ler dir ten dir

te ne ni te nen dir dir ta nen ni ten

ten ni ten ni ten ni ten nen ni ta na dir dir ta

na de re til lil la ni ten

Mec nan ci ku ned kin ke ge sez cu

ni bi ley list

a h a h a h a h a h

yu yu di ya ru men

hey hey ah ha ah ha

hey hey na na ya men

Meyânhâne

Her ___ dil ki çü Kâ ___ sim be ce mâ ___

let ___ ne ___ se ___ ved şad ___ yâr ___ yâr ___

dir ___ dir ___ dir ___ dir ___ ten Dâm de rel lâ dir dir tâ

nâ de ___ re ___ til ___ lîl ___ lâ ___ ni ___ ten

Der ___ kâ i de i ___ ni şâ ne û sî ___

___ re ___ ti ___ de ___ vîst ___

ter dil li ten nen te ne nen dir ten

ter dil li te nen ___ te ___ ne nen ___ dir ___ ten

ter dil li ter dil li ter dil li ter dil li te nen

ter dil li ter dil li ter dil li ter dil li te nen

ten men ten nen

ten te ne nen dir dir tâ ni ten

ten ni ten ni ten ni le nen ni lâ na dir dir lâ

nâ de re til lil lâ ni ten

Der kâ i de i ni şâ ne â sî

re ti de rîst

â lu â lu â lu â lu

yâr yâr zî bâ yu men

hey hey â lu â lu

hey hey nâ nâ yu men (SON)

Hümâyun Kâr'ın Güfte Restorasyonu Yapılmış Yeni Notası

HÜMÂYUN KÂR

Düstân, âşıkam vü âşık-ı zârem, çi künem ?

Güfte: Hilâlî-i Çâğatâyî

Beste: İbrâhim Paşa

Usûlî: Hafîf

Tâ nâ lâ nâ dîr dîr ten

de re dîl ler ler dîr ten

de re dîl ler ler dîr ten nen

nâ de re dîl lî ten

dîr dîr ten lîl lîl ten

âh de re dîl ler ler dîr ten

de re dîl ler ler dîr ten nen

nâ de re dîl lî ten

âh ey ki Dûs tân

â şî kam vü â

șt kă ză rem

ci kă nem

Că re sâb

res ti ve lă sab

ri ne dă rem

ci kă nem

dir dir ten til lil ten

ăh de re dil ler ler dir ten

de re dil ler ler dir ten nen

nă de re dil li ten

ăh... hă... ăh... hă... yă... rîm...

a... hă... ăh... hă... mî... rîm...

a... hă... ăh... hă... om... rîm...

be... li... şă... lu... men...

Meyân hane

ăh... Ey... ki... la... bîb...

în... he... me... zah...

mel... me... ke... şîi...

ren... ci... me... ber...

dir... dir... ten... tîl... lîl... len...

ăh... de... re... dil... ler... ler... dir... ten...

de re dil ler ler dir ten nen

nâ de re dil li ten

âh zâ ri mî

mî rem e ger cân

cân ne si pî rem

çi kû nem

dir dir ten til lil len

âh de re dil ler ler dir ten

de re dil ler ler dir ten nen

nâ de re dil li ten

âh hâ âh hâ yâ rîm

a ha âh hâ mî rîm

a ha âh hâ em rîm

be li sâ hu men (SON)

Rast Kâr'ın Güfte Restorasyonu Yapılmış Yeni Notası

RAST KÂR

Kavmî müteşekkend ü kavmî be-yakîn

Güfte: ?

Beste: Abdülkâdir Merâî

Usûlî: Devr-i Revân

Hey ki yâr yâr yâr ten ne nen nâ dir nâ

hey ki dost dost dost ten ne nen nâ dir nâ

â di rem lâ dir nâ â di rem lâ dir nâ

â di rem lâ dir ten nen ne de re dil li ney vay

ney vay ye lel le le lel le le lel lâ Kav mî mü te şek

ken dü kav mî be ya kîn

ah hâ âh hâ hey yâr ah hâ âh hâ hey dost

ah hâ âh hâ hey yâr det de re dil ler ler ti nâ

dil le re dil ler ler ti nâ ter dil li ney vay

ter____ dil____ li ney____ vay____ ter____ dil____ li ney____ vay____

1. ter____ dil____ li ney____ vay____ 2. ter____ dil____ li ney____ vay____

âh ti nâ____ yen tir____ lâ yen tir____ yel lel lel li naz lim vay____

âh ti nâ____ yen tir____ lâ yen tir____ yel lel lel li yel lel le le lel le le lel

Meyân

lâ____ kav____ mî____ mü le şek kend âh Nâ gâh____ mü nâ

dî____ i____ de râ yed____ zi____ ke min____

1. Dir dir ten____ nâ til lîl len____ nâ â dî rem____ lâ dir____ nâ____

2. â dî rem____ lâ dir____ nâ____ dir dir ten____ nâ til lîl len____ nâ

1. â dî rem____ lâ dir____ nâ____ 2. â dî rem____ lâ dir____ nâ____

Key bî ha be rân rân ne â nes

tû ne in ah hâ âh hâ hey yâr

ah hâ âh hâ hey dost ah hâ âh hâ hey yâr

det de re dil ler ler ti nâ dil le re dil ler ler ti nâ

ter dil li ney vay ter dil li ney vay

ter dil li ney vay ter dil li ney vay

ter dil li ney vay âh ti nâ yen tir lâ

yen tir yel lel lel li naz lım vay âh ti nâ yen tir lâ

yen tir yel lel lel li yel lel le le lel le le lel lâ kav mû mü te sek kend (SON)

SONUÇLAR

Segâh Kâr: Güftesinin Kâsım-ı Envâr’a ait olduğu tespit ettiğimiz Segâh Kâr’ın mevcut notalarındaki güfte ile orijinal gazel metni mukayese edildiğinde; 1. beyitteki bazı kelimelerin değişmiş olduğu, 2. beyitte 1. beyite oranla daha fazla kelimenin değişmiş olduğu, 3. beyitin ise tamamen tahrir olduğu tespit edilmiştir.

Hümâyun Kâr: Güftesinin Hilâlî-i Çağatâyî’ye ait olduğu tespit ettiğimiz Hümâyun Kâr’ın mevcut notalarındaki güfte ile orijinal gazel metni mukayese edildiğinde; 1. ve 2. beyitin birinci mısrasındaki bazı kelimelerin değişmiş olduğu, 2. beyitin ikinci mısrasının ise tamamen tahrir olduğu tespit edilmiştir.

Rast Kâr: Bu kâr’ın güftesine, mevcut notalarda yer alan güfte ile birebir aynı olmamakla birlikte Ebû Sa’îd-i Ebû’l-Hayr, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Ömer Hayyâm’a ait olduğu düşünülen rubâîlerde rastlanmaktadır. “Evhadüddîn-i Kirmânî’nin işlediği temalar, kullandığı motifler ve anlatım dili dikkate alınır, ünlü sûfî Ebû Sa’îd-i Ebû’l-Hayr ile Ömer Hayyâm”ın etkilerinin görüldüğü ve bu rubâîlerin arasına ne yazık ki başka şâirlerin rubâîlerinin de karıştığı görülmektedir. Bu durum birçok rubâî için geçerlidir. Tasavvûfî şiirlerin okunmasındaki sözlü gelenek, Ömer Hayyâm, Ebû Sa’îd-i Ebû’l-Hayr, Evhadüddîn-i Kirmânî ve daha birçok şâirin rubâîlerinin diğer şâirlerle karışmasına ve deyim yerindeyse gezgin dörtlükler arasına girmesine neden olmuştur” (Kanar, 2014:6). Nitekim tespit edilen rubâîlerde aynı yahut benzer kelimelerin kullanıldığı, bu sebeplerle güftekara yönelik kesin bir bilgi vermek mümkün görünmese de tespit edilen rubâî metinlerine dayalı olarak eseri restore etmenin mümkün olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca bu eserdeki biçimsel yapı incelendiğinde 3. ve 4. mısralar üçer ölçü olmasına rağmen, 1. mısra iki ölçüdür. Eser içerisinde güftenin başlangıcı sayılan ölçüden (Âh ki küned) bir önceki ölçüde ise mevcut notalara terennüm kısmının son ölçüsü olarak yazılan “Kavl-i muhteşem” ifadesi yer almaktadır. Kavl-i muhteşem ifadesinin aslında “Kavmî müteşekkend” olabileceği ve esasen bu ölçünün terennümün sonu değil güftenin başlangıcı olabileceği düşünülmüştür. Bu durumda bir ölçüsü eksik olan 1. Mısranın üç ölçüye tamamlanarak Ebû Sa’îd-i Ebû’l-Hayr’a ait rubâî ile uyumlu hale geldiği görülmektedir. Ayrıca bu müdahale esere hem anlam hem de biçimsel olarak denge kazandırmaktadır. Zirâ eserde anlatılan vaka ‘şüphe içinde olan bir topluluk (Kavmî müteşekkend) ile ilgilidir. Ayrıca Kavmî müteşekkend ifadesi terennümlerin uzunluğu ve melodik zenginliği altında 3 mısralık güftenin (eserde güfte kullanılarak kurgulanan melodik yapı toplam 9 ölçüdür) ve güftede anlatılan vakanın ikinci planda düşmemesi adına hatırlatıcı mahiyette (terennüm sonunda ve eserin bitişinde 2 farklı yerde daha) kullanıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Ezgi, S. (1935). Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi. İstanbul: Bankalar Basımevi.

Hâfız Post Mecmûası, Topkapı Sarayı Revan Köşkü Kitaplığı, No:1724.

Hekimbaşı Subhizâde Abdülaziz Ârif Efendi, Mecmûa-yı Letâif fî Sandukati’l Me’ârif, (T 3866).

Mehmed Haşim. (1864). Musiki Mecmûası, Mecmûa-yı Kâr-hâ ve Nakş-hâ ve Şarkıyyât.

Mehmed Nuri. (1873). Mecmûa-yı Kâr-hâ ve Nakş-hâ, Beste ve Semâî ve Şarkıyyât.

Kanar M. (2014). Evhadüddin-i Kirmânî- Rubâîler, İstanbul: Şule Yayınları.

Özalp, N. (1992). Türk Mûsikîsi Beste Formları. Ankara: TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayın Müdürlüğü Yayınları.

Özkan, İ.H. (2013). Türk Mûsikîsi Nazariyâtı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri, (12.Basım) İstanbul: Ötüken Neşriyât.

Öztuna, Y. (2006). Türk Mûsikîsi Ansiklopedik Sözlüğü. Ankara: Orient Yayınları.

İnternet Kaynakları

http 1. Kâsım-ı Envâr, Şiirler Divânı, Gazeliyyât. <https://ganjoor.net/ghasem/divan/ghazal/sh163> (Erişim Tarihi: 14.06.2023).

http 2. Hilâlî-i Çağatâyî, Gazeliyyât. <https://ganjoor.net/helali/ghazalh/sh264> (Erişim Tarihi: 14.06.2023).

http 3. Sühanân-ı Manzûm Ebû Sa’îd-i Ebû’l-Hayr. <https://ganjoor.net/abusaeed/robaee-aa/sh237> (Erişim Tarihi: 14.06.2023).

http 4. Evhadüddin-i Kirmânî, Divân-ı Rubâiyyât. <https://ganjoor.net/ouhad/robaee/bab1/sh183> (Erişim Tarihi: 14.06.2023).

http 5. Ömer Hayyam, Rubâiyyât. <https://ganjoor.net/khayyam/robaee/sh143> (Erişim Tarihi: 10.06.2023).

Kentsel Ayrışmanın Bir Aracı Olarak Güvenlik ve Yeni Güvenlik Algısı

Security As An Instrument of Urban Segregation And The New Perception of Security

ÖZET

Küreselleşme ve yeni liberal ekonomi, refah devleti döneminden radikal bir kopuşu temsil etmektedir. Bu kırılma ile kentsel mekândaki güvenlik mekanizmaları, aktörleri ve algıları değişmiştir. Yeni süreçte bireysel güvenlik talebi artmıştır. Kurumlar ve bireyler büyük ölçekte özel güvenlik hizmeti satın almaya ve kullanmaya başlamıştır. Ayrıca kentin güvenliği yeni teknik ve mekanizmalarla sağlanmaya başlanmıştır. Küresel-neoliberal dönemde toplumsal kesimler arasındaki eşitsizlikler ve güvensizlikler de artmıştır. Toplumsal güvensizlik arttıkça, kamusal alandaki güvenlik arayışı da yeni güvenlik paradigmasına paralel olarak değişmiştir. Bu makale, değişen güvenlik paradigması ile toplumsal eşitsizlikler ve tabakalaşma arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Kentsel ayrışmanın güvenlik temelli bölünmesi kent içinde izlenebilmektedir. Farklılaşan güvenlik algısı ve beklentileri kent sakinleri arasındaki ilişkiler üzerinde etkilidir. Bu etki kentsel eşitsizliklere paralel olarak kamusal alan ve kentsel coğrafyanın yeniden biçimlenmesine ve tanımlanmasına neden olur. Kentin içindeki daha varlıklı kesimler kapanma eğilimi ile kentten yalıtılmış alanlarda yaşamayı tercih ederken kent ve toplum bir anlamda toplumsal bir parçalanma yaşamaktadır. Güvenlik odaklı yaklaşım ve beklentiler kentin bazı bölgeleri ve bu bölgelerde ikamet eden nüfus için yeni imaj ve değerlerin yaratılmasına da neden olmuştur. Şehir karşıtı söylem yaygınca kullanılarak, özellikle şehir merkezinin tehlikeli olduğu söylemi gün geçtikçe gündelik hayat içinde yaygınlaşırken kent ideali çözülmektedir. Bu çalışma küreselleşme döneminde güvenlik arayışının kentsel eşitsizlikler bağlamında nasıl ortaya çıktığını ve kentsel mekan üzerindeki etkisini tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Mekân, Güvenlik ve Eşitsizlikler

ABSTRACT

Globalisation and the new liberal economy represent a radical break with the welfare state era. In the new process, individual demand for security has increased. The security of the city has begun to be provided with new techniques and mechanisms. In the global-neoliberal period, inequalities and precariousness between social segments have also increased. As social insecurity has increased, the search for security in the public sphere has changed in parallel with the new security paradigm. This article analyses the relationship between the changing security paradigm and social inequalities and stratification. Differences in security perceptions and expectations have an impact on relations between urban dwellers. In parallel with urban inequalities, this effect leads to the reshaping and redefinition of public space and urban geography. While the more affluent segments of the city prefer to live in areas that are isolated from the city and tend to close in, the city and society are experiencing a kind of social fragmentation. Security-oriented approaches and expectations have also led to the creation of new images and values for some parts of the city and the people who live in them. While the anti-city discourse is widespread, especially the discourse that the city centre is dangerous is becoming more and more common in everyday life, the urban ideal is dissolving. This study discusses how the search for security in the era of globalisation has emerged in the context of urban inequalities and its impact on urban space.

Keywords: Urban Space, Security, Inequalities

GİRİŞ

Harvey (2003, s. 13) “güvenlik kendinde bir şey olarak ele alınamayacak bir kategoridir” derken hem gündelik hem de akademik anlamda güvenliğin sosyal, tarihsel ve ekonomik bağlamda ele alınabileceğine işaret eder. Güvenlik kavramı ilk olarak eski Fransızca’da *seurte*, *seürte* kelimelerinden türetilerek kullanılmaya başlanmıştır. “Sığınak”, “sözünü tutma”, “temin etme”, “korkunun olmayışı”, “yol güvenliği” gibi anlamları kapsamaktadır. Kavram 16. yüzyıla gelindiğinde, Fransa’da, bir sosyal grubun getireceği tehlikelerden korunmuş olmak durumunu ifade etmeye başlamıştır (Bal, 2003, s. 20). Kentlerin korunması antik çağdan bu yana var olan bir olgu/ihtiyaç olsa da tehdit olarak algılanan aktör ve unsurlar ile korunma mekanizmaları yüzyıllar boyunca farklılaşmıştır. Orta çağ kenti surlar ve kalelerle korunması gereken, her an dışarıdan gelecek saldırılara karşı korunaklı bir yerdir. Saldırı ve istila tehlikesi ile sürekli yüz yüze olan orta çağ kentinde kendini koruma ve teyakkuz halinde olma esastır (Mumford, 2007). Polislik mesleğinin ortaya çıkması kentsel gelişimin tarihi ile yakından alakalıdır. Paralı orduların dışında kentsel hayatta gündelik yaşamın içinde açığa çıkan asayiş ve düzenin sağlanması ihtiyacı devletin kendi içinde istihdam edeceği paralı güvenlik görevlilerinin ve silahlı bürokrasinin oluşmasına yol açmıştır. Gece bekçiliği, zabıtalık gibi meslekler de bahsi geçen ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkmıştır (Castel, 2004).

Esra Kaya Erdoğan¹

How to Cite This Article

Kaya Erdoğan, E. (2023). “Kentsel Ayrışmanın Bir Aracı Olarak Güvenlik ve Yeni Güvenlik Algısı”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(68):3539-3547. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72550>

Arrival: 19 July 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Doktor, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

Modern dünyada ulus-devlet meşruluğunu, şiddeti tekelinde bulunduran güç olmasından alır (Bal, 2003). Bu anlamda güvenlik devlet ve yurttaş ilişkilerini oluşturan önemli bir unsurdur. Bu bağlamda toplumsal sözleşme yurttaşın devlet aygıtına şiddetin -meşru olarak- kullanma yetkisini verdiği ve buna istinaden devletin (polis-ordu gibi) kurumsal mekanizmalarla yurttaşı koruduğu bir denkleme dayanır. Kapitalizm öncesi toplumun güvenlik algısı ve beklentileri sonrasında oldukça farklıdır (Bauman, 1996). Sınıflı toplumda ise güvenlik merkez tarafından belirlenen süreç ve aktörlerle tanımlanmış oldukça stratejik bir alandır. Ulusal ve uluslararası düzlemde geçerli olan ve askeri enstrümanlarla donanmış perspektif bir yana, iç güvenlik sorunu modern kapitalist toplumla birlikte toplumsal düzenin inşa ve sistemin kendini yeniden üretme süreçlerini tanımlayan projeler ve politikalar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Neocleous, 2006). Yurttaş-devlet-mülkiyet ayakları üzerine kurulu bir düzenekte, toplumsal güvenlik karşılıklı hizmet ve sorumluluk ilişkisi olarak tanımlanmıştır. Güvenliğin sağlanması için bir üst irade olarak görevlendirilen ve şiddetin kullanılması konusundaki tek meşru ehliyeti elinde bulunduran güç devlettir. Birçok kaynağa göre devletin temel tanımı ve ayırt edici yönü bu vasfından gelir (Castel, 2004; Chomsky, 2003; Bal, 2003).

Kentsel güvenliğin inşası sadece güvenlik aktörleri ve mekanizmaları ile değil farklı disiplinleştirme biçimleriyle de sağlanır. Tarihsel olarak kentlere bakıldığında özellikle toplumsal hareketlerin çok yüksek ve radikal seyrettiği dönemlerde kentler mimari ve planlama gibi alanlarda bir anlamıyla güvenlikleştirme politikalarının parçası olarak devreye girmiştir. Sınıfsal çatışmanın açıkça hissedildiği ilk sanayi işçilerinin öncelikli sorunları karşısında ortak tüketim malları ve alanları yaratmak durumunda olan modern kent kamusal alanların oluşumunu da bu dönemdeki emekçi kitlelerin talepleri ve hareketlerine borçludur. Ancak bahsi geçen hareket hali peşi sıra barikatsızlaştırma olarak adlandırılan ünlü Hausmann mimarisini yaratmıştır kent (Kurtuluş, 2007). Bu örnekler kentsel güvenliğin ya da en geniş anlamıyla güvenliğin tarihsel bağlamda “sosyal-siyasal ve mekânsal” ihtiyaçlar paralelinde değişimini ve kentsel güvenliğin sadece kolluk güçleri ya da güvenlik aygıtları üzerinden inşa olmadığını göstermektedir.

Küreselleşme dönemi ise atomizasyon ve minimize olma kavramlarına koşut olarak, merkezin yerini yerel; ulusalın yerini bölgesel/şehir; genel yerini lokal olan almıştır. Yurttaş-devlet ilişkisinde küçülen ve minimize olan devlet temel özne olduğu birçok alandan çekilerek bu alanları özel kurumlara devretmiştir. Eğitim, sağlık gibi alanlarda yaşanan bu gelişmeler, tüm güvenlik bürokrasisinin devredilmesi şeklinde olmasa da özellikle kentsel mekânda güvenliğin de yeni aktörlere devredilmesi şeklinde tezahür etmiştir (Kaya, 2008). Bu gelişme kentsel mekânda güvenliğin inşa ve işleyişini birçok açıdan etkilemiştir (Meriçli, 2007).

Küreselleşme dönemi aynı zamanda yenil liberal politikaların hayata geçerek toplumsal eşitsizlikleri derinleştirdiği, refah rejimi dönemindeki sosyal güvence ve riskler karşısındaki kolektif koruma mekanizmalarının çözüldüğü bir süreçtir. Toplumsal güvensizliğin artması sınıflar arası ilişkilerde “güvenliğin” önemli bir kavram haline gelmesine neden olmuştur. Kamunun tanımladığı ve sunduğu bir hizmet, kategorisi olan güvenlik yeni eşitsiz ilişkilerde herkesin kendisinin sorumlu olduğu (Gambetti, 2007) ve satın alınabilirliği olan bir hizmete dönüşmüştür (Aslan, 2007). Ticari ve şahsi hizmetlere dahil edilen yeni güvenlik anlayışı, sıklıkla tehlikeyle birlikte anılan kentsel alanda açıkça hissedilir ve uygulanır olmuştur. Kent merkezi sürekli denetim ve gözetime tabi tutulan sistemlerle korunmaktadır. Türkiye de dâhil olmak üzere meydana çıktığı tüm ülkelerde resmi iç kolluk güçlerinin sayısını aşan özel güvenlik görevlilerinden, elektronik sistemlere; kameralı kayıt sistemlerinden, yükselen duvarlara kadar hemen her nokta gözetim ve kontrol altında tutulmaktadır. Orta-üst orta kesimler güvenlik kaygısının merkezde olduğu bir eğilimle kentten ve kent merkezinden koparak oluşturdıkları yeni yaşamsal komplekslere taşınmışlardır. Bu kesimlerin güvenlik talepleri oldukça şahsileşmiş ve yeni güvenlik anlayışı yüksek teknolojinin getirdiği imkanlarla bir prestij ve statü sembolüne dönüşmüştür. Güvenlik mekanizma ve sunumları “business’ın güvenliğini” (Bora, 2004, s. 21) temsil etmekte ve bu bağlamda şekillenmektedir. Kentsel mekânda güvenlik algısının ve politikalarının değişimiyle kent yoksullarının merkez alanlardan tasfiyesi gündeme gelmiştir. Kentsel yenileme/dönüşüm politikalarında gecekondular ağırlıklı olmak üzere kentsel yoksulluğun hâkim olduğu alanlarda güvenlik temelli bir söyleme geçilmiş, bu alanlarda ikame eden aktörler için güvenlikle ilişkilenen yeni bir imgelem inşa edilmiştir.

Bu makale kentsel güvenlik ve mekân ilişkisini, yeni liberal dönem bağlamında ele almaya çalışmaktadır. Bu nedenle, öncelikli olarak bahsedilen dönemde kentsel mekânın nasıl ve ne yönde değiştiği aktarılacaktır. Bunun ardından ise farklı sınıf ve sınıf içi katmanların yeni güvenlik arayışları ve ilişkilene biçimlerindeki “güvenlik-emniyet-korunma-ayırışma” pratikleri irdelenecektir.

Neo-liberal Dönemde Kentin Dönüşümü

Dünya kapitalizminin neoliberal yönleri, tüm ağları ve ilişki tarzlarını dönüştürerek bilinen değer ve biçimlerde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Kentsel mekanlar bu dönüşümden etkilenmektedir. Kent kendi dinamikleri yerine dış faktörler tarafından şekillenmeye başlanmıştır. Bu dış faktörler arasında, kentin kentler arasındaki uluslararası rekabetteki konumu, ulusüstü ölçekte roller ve ilişkiler, çeşitli kurumlar ile kurduğu ilişkilerin derecesi yer alır. Yine bu dönemin mekânda yarattığı en önemli değişimlerinden biri kentsel arazi, mekânsal süreçler ve

ilişkilerin ticaret, üretim ve finans gibi alanlarca şekillenmesi eğilimidir. Kent arazisinin değişim değeri ile bir yatırım aracına dönüşümü kentsel rantı kentsel ilişki ve uygulamaların merkezi haline getirmiştir.

Bu yönüyle kentin tarihsel birikiminden fiziksel koşullarına; kentsel hizmetlerden kentin tasarımına kadar kent içi öğeler dönüşmüş ve sermaye ilişkileri çerçevesinde yeniden şekillenmiştir. Kent ve kentsel unsurlar; kullanım değeriyle ölçülen birer sabit olmaktan çıkmış değişim değeri uyarınca biçimlenen birer meta haline gelmiştir (Deborah, 2007). Kullanıcılarının farklılaşan sınıf nitelikleri ve sınıf kültürü mekâna yeni bir form vermektedir. Yeni ekonomi politığın mekânsal ölçek olarak belirlediği kent, tüm dünyada benzer süreç, ilişki ve aktörlerle sözü geçen değişimi yaşamaktadır. Bu doğrultuda özellikle uluslararası kapitalist ekonomideki rolünü ve işlevini büyütme isteyen kentler bu dönemde hızlı bir rekabet içine girmişlerdir. Küresel ölçekte kusursuzca dolaşabilen sermayeyi kendisine çekebilecek kentlerin ve yerelliklerin bu minvalde oluşturulması kent yöneticileri tarafından ortaya konulan hedeflerdendir. Uluslararası yatırımı çekebilecek bir merkez olma ideali ise en kaliteli, en verimli, en ucuz ve uygun hizmet ile olanakları sağlamaktan geçmektedir (Castells, 2005; Harvey, 2006; Harvey, 2003; Ocak, 1996).

Dünya çapında benzer süreçler, etkileşimler ve ilişkilerle, yeni ekonomi politikasının mekânsal ölçek olarak belirlediği kentte, önemli bir değişim yaşanmaktadır. Uluslararası kapitalist ekonomideki rolünü ve etkisini geliştirmek isteyen kent yöneticileri ve kentler akış halindeki sermaye yatırımlarını kendisine çekebilmek amacıyla rekabet içine girmiştir. Bu bağlamda yerel unsur ve birikimler yeniden ele alınmakta, uluslararası yatırımları çekebilecek biçimde yıkılmakta ya kimi zaman yeniden inşa edilmektedir (Castells, 2005; Harvey, 2006; Harvey, 2003; Ocak, 1996).

Kentlerin sanayisizleşmesi süresi (Smith, 1997; Şen, 2005) seri üretim merkezli ekonomik modelin yerine finans, bilişim, enformasyon, hizmetler, bankacılık, sigorta v.b. sektörlerin öne çıktığı bir kent modeli ortaya çıkarmıştır. Hammadde, tarımsal ürün, imalat, endüstri ya da madencilik gibi kitlesel üretime dayanan alanların yerine; inşaat ve turizm, medya ve halkla ilişkiler, bankacılık ve finansal hizmetler, ulaşım ve iletişim, sigorta ve güvenlik, arsa ve emlak, bilişim ve veri servisleri, reklam ve araştırma vb. sektörler bu minvalde gelişmiştir. Kent merkezi bir yandan hâkim hale gelen bu sektörlerin etkisiyle yeniden biçimlenirken diğer taraftan tüketim eksenli ilişkiler kentsel ilişkilerin içeriklerini yönlendirmektedir (Castells, 2005; Harvey, 2006). Sanayileşme döneminde kent dışına çıkan fabrikalar gibi hizmet ve tüketim ekonomisi de yerleşme/yatırım alanı olarak ağırlıklı biçimde kent merkezini tercih etmektedir. Bu gelişmeler kentlerin silüetinin değişimine neden olan bir süreci doğurmuştur (Öktem, 2005; Akay, 2001). Küresel hareketliliği yüksek hizmetler sektörünün ulusal coğrafyalara yerleşmesi için kent merkezine yönelik yeni müdahale ve yaptırımlar gerçekleştirilmiştir.

Sermaye ve yatırımların kente çekimine yönelik rekabet kentte dönüşüm ve yapılandırma faaliyetlerini arttırmıştır. Yabancı yatırımcılar, firmalar ve turistler gibi aktörler cephesinde bir cazibe merkezi olmak adına yeni formlar geliştirilmiştir (Urry, 1999). Bu durum kentlerin altyapı, kültür sanat, yerel ev tarihsel birikim, ekolojik nitelikler, konut gibi birçok niteliğinin pazarın ihtiyaçlarına göre yeniden kurulması anlamına gelmiştir (Öktem, 2005). Kentin fiziksel mekânında olduğu gibi, semboller, kültürel-sosyal birikimi ve yönetsel kadro/paradigması somut düzeyde farklılaşmıştır. Kentte bir yandan ekonomik yaşam ve öncelikler değişirken bu değişim mekânsal ve sosyal değişimleri tetikleyecek şekilde tecrübe edilmiştir. (Şen, 2005).

Kentin görünümünün değişimi sunum merkezli yaklaşımın hâkim olması anlamına gelmektedir. Kentsel öğeler birer imaj olarak satın alınan ya da pazarlar haline gelerek birer tüketim nesnesine dönüşmüştür. Ana akım tüketim eğilimleri ve trendleri kentin mekânsal ve görsel tasarımında etkili olmuştur. Yeni kentsel tasarım ve restorasyon faaliyetleri turistin bakış ve zevklerine göre düzenlenirken bu durum yerel değerlerin yıkılıp veya dönüştürülüp yeniden yapılandırılmasını beraberinde getirmiştir. Eskimiş ve atılmış olduğu düşünülen kent merkezi restorasyon ve tadilatlar eliyle değişirken örneğin tatil kasabası formunda olan bölgelerde yerel ürün ve nitelikler birer tüketim nesnesine/imajına evrilmiştir. Bu çabaların bir bölümünde tahliye ve yerinden etme uygulamaları hayata sokulurken mekânın soylulaştırılması süreçlerini de yaratmıştır (Urry, 1999; Behar ve Pérouse, 2006).

Küresel kapitalist büyümenin kentliler açısından yarattığı en önemli sonuç ise, kapitalist coğrafi büyümenin doğasına uygun olarak eşitsizliklerdir. Neo-liberal kentleşmenin getirdiği yeni ilişki ve ölçütler mevcut eşitsizliği derinleştiren ve özellikle kentsel toplumsal kesimler içinde ikili bir yapının oluşmasını doğuran bir sınıfsal coğrafya doğurmuştur. Yüksek teknolojiyi kullanmada üstün bilgiye sahip, toplumsalın bilgisine ulaşmada ve yönetiminde yetkin olabilen iş alanlarındaki meslekler yani “uzmanlar” sınıfı emek süreçlerinde belirleyici hale gelmiştir (Castells, 2005; Soja, 2002; Harvey, 2006; Hoşgör-Önger, 1993; Smith, 1997; Öncü ve Weyland, 2005). Soyut emeğe ya da zihin emeğine dayalı işlerde çalışan bu grup için yaygın olarak beyaz yakalıları olarak bilinmektedir. Büro çalışanları başta olmak üzere hizmetler, abnkalılık ve finans gibi sektörlerin masa başı çalışanlarından oluşmaktadırlar. ÇBu grubun altında ise imalat ve üretim sanayinin taşeron firmalarında, merdiven altı işletmelerde çalışanlar, bakım hizmetlileri, enformel sektör ve işlerde güvencesiz/günübirlik olarak çalışanlar ve hizmet sektörünün niteliksiz iş gücü gibi gruplar

vardır. Bu gruplara dahi dahil olmayan geçici-kronik işsizler, evsizler, göçmenler gibi gruplar ise eşitsizliğin en ucunda yer almaktadır (Sibel ve Altan, 2007; Wacquant, 2011; Özgen, 2001; Şenses, 2006).

Kent ve Sınıfsal Eşitsizlikler

Toplumsal kesimler arasındaki eşitsizliklerin artması toplumsal tabakalaşmayı keskinleştirmiştir. Bu bağlamda kentin içinde barındırdığı çelişkiler ve gerilimler eşitsizlikler ve sınıfsal katmanlar bağlamında güvenlik sorunu üzerinden hissedilir biçime bürünmüştür. Güvenlik kentsel ayrışmanın bir tür eksenine dönüşürken emniyette olma hali öne çıkmıştır. Yeni türden güvenlik arayışının bir sonucu ise, toplumsal grupların kendilerine benzeyen kesimler ile içine kapanması ve diğerleri ile kopmasıdır. Kentin fiziki düzenliliğinde de reelize olan bu durum bir anlamıyla kentte ikili bir yapıyı inşa etmiştir. Kentin ikili yapısı, İstanbul'da karşılığını bulduğu biçimiyle, kimi zaman yan yana duran ultra zenginlik formlarıyla derin yoksulluğun yanyana olduğu görünümler oluşturmuştur. Bahsettiğimiz tehdit algısı ise bu ikili yapı arasına yüksek duvarlar ve korunma önlemlerini bir set olarak çekmiştir.

Yoksulluk bölgelerine yönelik bir tür sınıfsal mevzilenmeyi içeren yeni tanımlama ve adlandırmalar kullanılması kentsel mekânda çeşitli hiyerarşilere yol açmıştır. Kentin kimi alanları toplumun alt kesimlerinin barındığı yerler sosyal patolojinin faili ilan edilmiş, bu semtlerin şiddetin, ahlaksızlığın ve suçun merkezi olduğu iddia edilmiştir. Wacquant (2011), bu durumu marjinalleştirme ve bölgesel damgalama olarak adlandırır ve küresel kapitalizmin krizi nedeniyle ortaya çıkan sonuçları tartışır. 1990'lardan sonra küresel kapitalizmin yaşadığı kriz, başta işsizlik olmak üzere güvencesiz ve süresiz işlerin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Yoksulluk-güvencesizleşme koşullarının ona maruz kalanlar yönünde ağırlaşması, refah rejimi ve kamusal artı değer kolektif alana aktarılmasını sağlayan mekanizmalar tahribata uğramıştır. Buna ek olarak yerel-sosyal dayanışma mekanizmalarının da zayıflaması yoksullar aleyhine sonuçlar üretmiştir. İlegal ekonomik yapı ve oluşumlar geleceksiz ve güvencesiz koşullarda yetişen bilhassa genç kuşak üyeleri kendisine çekebilmiştir. Yoksulluk ve istikrarsız bir yaşam ile kendisini idame ettiren bu kesimler içintoplumsal ve mekânsal marjinalleşme kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. Bu topluluklar dünyanın çeşitli yerlerinde “ayaktakımı, dışlanmışlar, altsınıf” gibi isimlerle anılırken bu kesimlerin yaşadığı bölgeler kamuoyunda suç ve şiddet ile anılan bölgeler olmuştur.

Yeni liberal kentin ihtiyaçları doğrultusundaki kentsel politikalar ve bu politikaların yürütücüleri kentsel yoksulluğu tahliye edilmesi gerek bir unsur olarak görmüştür. Kentin yeni kentsel tasavvuru kapsamında yapılandırılması faaliyetleri ile yoksulların tahliyesi arasında bağlar vardır. Yönetmelik mekanizmaların yoksulluğu ele alışındaki kurumsal uygulamalar paradigmatik bir değişimden kaynaklanmaktadır. Kentte gerçekleştirilen inşa ve projeler insan tahliyesine dayanırken yoksullar kentin dışına doğru sürülmüştür (Davis, 2006 ve 2007). Kentsel yoksulluğun, küresel kent olma hedefi doğrultusunda bir engel olarak görülmesi, yerel yöneticilerin kentte homojen sosyo-ekonomik bölgeler oluşturmaya yönelik projelerini arttırdı. Korku iklimi ve yalıtım, yoksul ve dezavantajlı mahallelerde gecekonduların temizlenmesine yardımcı oldu. Kentin tasfiyesi ve tahliyesi, suçla mücadelede dünya çapında hükümetler ve yerel yönetimler tarafından uygulanan temel politikalara dönüşmüştür. Brezilya'nın Sao Paulo kenti bu çerçevedeki temsiliyeti yüksek bir kenttir (Calderia, 1999). Sao Paulo'nun kentsel kırılma tarihleri üç ana dönemden oluşmakta ve 1980'lerle birlikte başlamaktadır. Brezilya'nın 1970'lerden sonra yaşadığı siyasi, iktisadi ve sosyal dönüşüm sonraki döneme karakterini verir. Mekânsal farklılaşma/ayrışma zemininde önceki döneme göre yaşanan değişim, 1980 sonrasında kentsel alanda toplumsal grupların mekânsal olarak birbirlerine yakın olmalarına rağmen mekânsal ve sosyal kopmalarından gelir. Sembolik/reel anlamıyla duvarlar ve güvenlik teknolojilerinin kullanımı, bu güvenliğin bu düzeyde ve bu araçlarla sağlanması bu döneme özgü yeni bir durumdur. 1980'lerin ortalarında başlayan 1990'lı yıllarda hızla büyüyen kentsel kopuş güvenlik arayışı ve tehdit riskleri etrafında şekillenmiş, kentteki tüm yaşama alışkanlıklarını ve biçimlerini etkilemiştir. Sao Paulo örneğinde yaşanan mekânsal parçalanma güvenlik nosyonunun kenti sarmasında kolaylaştırıcı bir rol oynamış; kent merkezinde artan suç, şiddet hadiseleri güvensizlik ve korkuyu artırarak çeşitli korunma stratejilerine yol açmıştır.

Orta sınıflar tarafından ağırlıklı olarak hissedilen korku ve kaygı, orta ve üst orta sınıflarda kentten uzaklaşma eğilimi şeklinde tezahür olmuştur. Kentin çeperine doğru gitmeye başlayan orta-üst sınıflar kapalı yerleşimler aracılığıyla kentten uzaklaşmıştır. Kapalı yerleşimler birbirine benzeyen sınıfsal kompozisyonlardan gelen insanlarca oluşurken, dışarıyla sınırlı bağlantısı olan bu yerlerde yeni bir kamusal oluşur. Güvenlik ve tehdit temelinde yükselen bu kapalı site yerleşimlerinde kimi sembolik görünümün metaforik olmadığı, barikat, duvar, tel örgüler gibi setlerin ayrıştırıcı işlevleri olması bu mekânsal kurguyu yansıtan özellikleridir (Alver, 2007; Akbal-Süalp, 1999; Bilgin, 2006; Kurtuluş, 2005; Sancar, 2007). Korku atmosferinde, bu yerleşimlerde yaşayan nüfus özel güvenlik hizmetlerine başvurmak ya da yeni güvenlik teknolojilerini kullanmak gibi kişisel tedbirlere başvururken tehlike temelinde oluşan bu hal yeni bir kamusal ve iletişim türü ortaya çıkarırken aslında kent idealinden gittikçe uzaklaşmıştır. Kapalı site tipi yerleşimlerde açığa çıkan bu tedbir ve formlar mekânda başka etkiler de yaratmıştır. Kamusal alanın birer mikro formu olan AVM'ler, eğitim ve sağlık kurumları, iş ve çalışma binaları emniyet ve koruma ekseninde inşa edilmiştir. Bu yeni güvenlik mimarisi özellikle hizmet eksenli kentsel büyümenin aktörleri tarafından

sahiplenilmektedir. Dışa kapalı, dışarıyla mesafeli ve sürekli gözetim altında tutulan tasarımlar özellikle yeni ofis kompleksleri ve orta-üst orta kesimlere seslenen alışveriş merkezlerinde uygulanmıştır.

Kentteki güvenlik arayışında iki eğilim belirlemektedir. Orta sınıfların kentten ayrılması, kent merkezinden ve kalabalıktan kaçma arzusu (Bartu, 2001) yeni güvenlik arayışının bir sonucudur. Kentli orta sınıfların toplumdan kendilerini yalıtarak yerleştikleri meskenlerin inşasında başvurulan tasarımlar ile satış ve pazarlama süreçlerinde ortaya çıkan argümanlar irdelendiğinde "güvenilir/güvenlikli alanlar" olmaları tüm bu süreçteki stratejilerinin merkezinde yer alır. Konutlardaki akıllı teknolojiler, özel güvenlik hizmetleri, kamera ve ses kayıtlarının tutulması gibi araç/mekanizmalarla güvenlik bir bütün olarak tasarlanır ve müşterilerine güvende olma hissi bütüncül olarak sunulur. Güvenliğe dair verilen vaatlerin ya da hizmetlerin temel etkisi ise prestijli bir yaşam arayışı ile özleştirilir. Hizmetler listesi içerisinde güvenliği sağlayıcı koşulların çeşitliliği ya da standardı konut satışlarının maliyetine yansırken bu maliyet tüketiciler (satın alanlar) tarafından üstlenilmektedir (Alver, 2007; Öncü ve Weyland, 2005; Kurtuluş, 2005).

Güvenlik hizmetlerinin maliyetli ve prestiji üreten bir kalem olması dolayısıyla güvenlik tedbirleri arasında oluşan bir tür hiyerarşi olduğu söylenebilir. Güvenlik sistemlerinin büyüklüğü, niteliği ve standardı orta sınıfların farklı katmanlarına yönelik olarak alım gücü paralelinde değişmektedir. Sınıf içi katmanlaşmaya paralel biçimde kapalı site sakinlerinin gelir-statülerine göre bazen yalnızca yüksek duvarlara bazen ise yüksek teknolojiye sahip pahalı güvenlik önlemlerine başvurulur. Bu durum kişisel güvenlik arzında da çeşitli hiyerarşilerin oluştuğunu ve bu göstergenin de ayrıştırıcı bir yönü olduğunu ortaya koyar (Bora, 2004).

Şahsi güvenlik arayışının, bir statü aracına dönüştüğü bu süreç aynı zamanda kişisel güvenlik stratejilerinin geliştirildiği, kişiye ya da kuruma özgü olarak yeni güvenlik taktiklerinin yaygınlaştığı bir piyasanın oluşumunu doğurmuştur. Bu şahsileşmiş talep kamusal alanda hakimiyet kurdukça kenti saran güvenlik önlemleri iç içe geçen çemberler gibi büyür. Kentlerde kamusal ve özel alanların özel güvenlik eliyle korunması, elektronik denetim mekanizma ve araçlarının yaygınlaşması, kentlilere ait bilgi ve kayıtların dijital düzlemde kayıt altına alınması gibi gözetim ve denetleme teknikleri ile kentteki tekinsizlik duygusu yeniden üretilmektedir (Davis, 2006). Kameraların sokaklarda yaygınlaşması, giriş ve geçiş sistemlerindeki denetim ve önlemler, kamusal binalar ile iş-çalışma kurumlarında barkod-parmak izi okuyucusu gibi teknikler, cam-kapı ve otomobillerin kurşun geçirmeyen malzemelerden üretimi, kapı ve pencerelere yerleştirilen alarmlar, özel güvenlik şirketleri aracılığıyla satın alınan kişisel koruma hizmetleri kentsel emniyetin sağlanmasında başlıca uygulama ve araçlardır.

Kapalı Yerleşimler: Yeni Güvenlik Talebinin Meskenleri

Neo-liberal kentin derinleştirdiği eşitsizlik kentsel alanda ikili bir görünüm ortaya çıkarırken modern kent düalistik bir görünüm almıştır. Bunun bir ucunda yeni orta sınıflar varken diğerinde marjinalize olmuş yoksullar yer alır. Yeni dünya ekonomisinin finans, bilişim, bankacılık gibi sektörlerinden, ücret ve gelir düzeyleri yüksek, sabit ve güvenceli işlerde yönetsel pozisyonlarda ya da uzman olarak ağırlıklı büyük sermayeleri olan -ulusal- kurumsal firmalarda çalışan küresel bağlantıları olan orta sınıflar (Urry, 1999) aynı zamanda “küresel tüketim kültürü” adı verilen imaj, görüntü ve simge eksenli değerler manzumesinin taşıyıcısıdır (Öncü ve Weyland, 2005). Diğer toplumsal kesimleri ve mekânsal örüntüleri etkileyecek olan tüketim ve davranış alışkanlıkları ile genel toplumsal değerleri-mekânsal kurguyu yönlendirme kapasiteleri vardır. Bu kesimlerin barınma ihtiyaçlarını karşıladıkları yeni alanlar; barınma işlevinin dışında şehrin içinde var olan diğer öğelerden kendisini yalıtın bir nitelikte kurgulanmaktadır. Şehirden yalıtım kimi zaman kent içinde korunaklı alanların inşası ile kimi zaman ise kent çeperine kaçış ile gerçekleşmektedir. Bu kapalı yerleşimlerde farklı tipte konut sunumları olsa da en önemli özelliklerinden birisi de şehri istila ettiğini düşündüğü ve şehri kirlettiğine inandığı her türlü öğeden kendisini soyutlayarak, içe kapanma eğilimi göstermesidir. Yeni bir kent ve mekânsal kurgu talep eden bu sınıflara yönelik konutların satış ve pazarlamalarında kullanılan dil ve çerçevede hem bu kesimlerin somut taleplerini içerir hem de bu döneme dair kentsel tahayyülün izlerini içinde barındırır (Alver, 2007; Bali, 1999; Bartu, 2001; Kurtuluş, 2005; Pérouse ve Danış, 2005).

Kapalı yerleşimlerin satış-reklam mecralarında, “temiz ve hijyenik bir çevre, farklı olma ve yeni bir yaşam biçimi” gibi vurgular öne çıkar. Kentin güvensiz ve tekin olmadığı en çok hatırlatılan husustur. Bu anlamda güvenlik/güvende olma en önemli vaattir. Yüksek duvarlar, akıllı bina sistemleri, kartlı kapı girişlerin, özel şirketlerden tahsis edilen güvenlik hizmetleri, içinde yer alan müstakil sosyalleşme mekanları (spor alanları, kafeler gibi) ile kentten kaçma ve uzaklaşma fikri cazip kılınır. Ek olarak bu yerleşimlerin doğayla iç içe, sessiz, sınıfsal ve sosyal olarak “seçkin” bir toplulukla komşuluk ilişkilerinin kurulabileceği ve çocuklu aile formuna uygun yerler olduğu da sunum biçimleri arasında yer alır. Bu sunumda yer alan orta-orta üst sınıfların “kentsel alanda artık yaşamın imkansızlığı ve tehlikesi ekseninde özledikleri/hak ettikleri yaşam-konut” gibi ifadeler orta sınıfın yaşam arzularına seslenir. Bu anlamda kapalı site tipi yerleşimlerin varoluş koşulları ötekinin varlığı üzerine kuruludur. Kentte istenmeyen diğer öğelerden-çirkin olandan, gürültü yapandan, kirletenden, kentlileşmemişten- kaçışı ve kurtuluşu vaat eder. Orta-üst orta

sınıfların kendisini sakındığı sosyal kesim, ayrışmanın diğer ayağını oluşturan eski kent yoksulları ve kentsel alanda var olmaya çabalayan marjinal olarak yoksulluğu yaşayan gruplardır.

Bu ikili durum kentlerde, kentsel hayatın bütününi oluşturan farklı toplumsal kesimlerin birbirine teması bir yana; birbirlerini görmedikleri “yeni” bir doku oluşmaktadır. Mekânsal ayrışmadan, kopmaya doğru evrilen bu süreç; her türlü yaşamsal ve gündelik pratiği de düzenlemektedir. Bu anlamda varsılların kendilerine ait ayrıcalıklı yaşam alanları yarattığı yeni bir sosyo-mekânsal kurgu oluşur. İçeride kapanan/dönen bu mekânsal tahayyül, oraya dahil olamayacak olanları bir yönüyle dışlamaktadır.

Yoksulluğun Temsili Olarak Gecekondu Mahalleleri ve Gecekondu İmajındaki Değişim

Kentsel arazi ve ilişkilerin ticari bir ürün olması ve metalaşması, buna yönelik arz ve talepler doğrultusunda kentteki çeşitli unsur ve bölgelerin anlam ve işlevini değiştirmiştir. Bir dönem öncesinde kent çeperi sayılan bölgelerde var olan gecekondu, kent merkezinde yer alan atıl alanlar, yeni ulaşım ve erişim yolları üzerinde bulunan boş alanlar, 2B arazileri, kamu arazileri, sahil ve kıyı şeritleri, deprem riskine karşı daha güvenilir olan alanlar, şehrin çeperinde yer alan yapılaşmanın ve nüfusun görece seyrek olduğu bakir araziler, finans ve iş merkezlerinin yoğunlaştığı birbirleriyle içsel bir bağ oluşturarak değerlendirilmekte ve dönüşmektedir. Kentsel mekânın kullanım ve yerleşim haritasının yeniden biçimlendirilmesi yatırım fırsatları, karlılık marjları, sermayenin cazibe merkezi olma hedefi gibi serbest piyasa kriterlerine dayanmıştır.

Kentsel alanda uygulanan dönüşüm ve yeniden yapılandırma faaliyetleri bir bütün olarak bu odakların değişimini ve farklılaşmasını öngörmekle birlikte, ilk olarak gecekondu bölgelerinin tasfiyesini ve kent merkezinde bulunan atıl alanların yenilenmesini içermiştir. “Kentsel dönüşüm-yenilenme ve yapılandırma projelerinin” hâkim olduğu süreç 2000’li yıllardan sonra kademeli olarak, başta İstanbul olmak üzere, birçok kentte uygulanmıştır. Kentsel dönüşüm politikaları olarak adlandıracağımız yıkım ve inşaa faaliyetlerinin en önemli gerekçesi Türkiye’deki çarpık ve plansız kentleşme olarak gösterilmiştir. Bir devlet politikası olarak hayata geçen yıkım ve inşaa faaliyetleri, çarpık ve plansız kentleşmeye karşı kentin fiziki mekânında gerçekleşen büyük bir inşaa faaliyeti olarak hayat bulmuştur (Kaya, 2014). Kentsel dönüşüm kapsamında ilk olarak gecekondu bölgeleri ve gecekonduların yıkımı/dönüşümü planlanmıştır. Türkiye’nin sosyal ve siyasal algısında bir dönem öncesinde olumlu ve naif bir temsiliyete sahip olan “gecekondu/gecekondu” imgesi değişmiş, dönüşüm politikaları bu bağlamda gecekonduyu yeni bir güvenlik-tehdit merkezi olarak sunmaktadır.

Türkiye kentleşmesinde 1950’lerden bu yana var olan gecekondu ve gecekondu imgesi 2000’li yıllarla birlikte ortaya konan kentsel politikalar gereğince tutum yeniden sorgulanır ve tanımlanır hale gelmiştir. Uzun yıllar yoksulluğun, göçün, çaresizliğin, sıcak ve samimi ilişkilerin, fakir ve naif vatandaşların temsili olarak anılan gecekondu ve gecekondu alanları özellikle son dönemde olumsuz nitelikle anılmaktadır. Siyasal ve sosyal alanda gecekondu ve gecekonduyun sorunlarından, gecekondu sorununa doğru evrilen bir değişim yaşanmıştır. Gecekondu ve gecekondu; çarpık kentleşmenin, plansızlığın ve kent mekânındaki fiziksel ve sosyal kirliliğin temel müsebbibi olarak sunulmaktadır. Gecekondu alanlarına ilişkin geliştirilen temel söylem sağlıklı, altyapısız, şehir görüntüsüne uymayan konut örüntüleri olduğu yönündedir; gecekondu ise aynı söylem içerisinde işgalci, bedavacı ve suçlu olarak, gecekondu kültürü ise geri kalmışlığın ve köylülüğün temsilcisi olarak yer almaktadır (Erman, 2004; Erder, 2001; Şenyapılı, 2006; Şenyapılı, 2004; Şengül, 2001).

Gecekondu imgesi ve gecekondu alanları, eş zamanlı olarak kent mekânında açığa çıkan başka sorunları içinde barındıran, besleyen ve büyüten yerler olarak tanımlanmaktadır. Kentsel dönüşümle yıkılan ya da yıkılması projelendirilmiş bölgelerde bu bölgeler “asayiş ve güvenlik sorunu olan, yasadışı faaliyetlerin ve suçun hâkim olduğu, düzensizliğin ve çarpık ilişkiler barındıran, metruk ve izbe binalarla dolu mekanlar”dır. Gecekondu alanları ve gecekondu suçun, işgalciliğin, tekin olmayan mekânın, kirliliğin, düzensizliğin yaşandığı yer olarak tanımlanırken; bu alanlarda yaşayan gecekondu kültürel, yaşamsal ve sosyal pratikleriyle köylülüğün, geri kalmışlığın, kente ayak uyduramamanın temsilcisi ve medeni/modern olanın önündeki en büyük engel olarak var olmaktadır. Kentsel dönüşümle projelendirilen yeni yerleşim merkezleri ise; modern, yaşanabilir, sağlıklı kent tasviri ile idealize edilmektedir. Kentsel dönüşümün temel hedefinin çağdaş kentler yaratmak olduğu, planlı yapılaşmanın böylelikle sağlanabileceği yasa hazırlayıcılar tarafından dillendirilmektedir. Gecekonduya ilişkin söylemde açığa çıkan dışlayıcı ve suçlayıcı dil, kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçme-geçmeme ihtimali karşısında açık, katı ve net bir tutumla ortaya konmuştur (Kaya, 2014). Nihai olarak kentsel dönüşüm ve yapılandırma faaliyetleri kapsamında ortaya konan politikalar, dönüşümüne konu olan ve çoğu aynı zamanda kent yoksullarının ikame alanları olan mahallelerde nüfusun yer değiştirmesini zorlamakta ve mevcut ilişkileri ile pratikleri üzerinde baskılanmalar yaratmaktadır. Kentsel sınıfsal coğrafyanın dağılımı açısından ise yoksulluğun ve yoksulların kentten uzaklaştırılması, yerinden edilmesi ve tasfiyesi anlamına gelmektedir.

SONUÇ

Neo-liberal dönemle birlikte, güvenlik kavramının güncel yaşamdaki karşılığı ve kapsayıcılığı farklı düzlemlerde yeniden vücut bulmaktadır. Güvenlik olgusunun uzamsal bir boyutta yeni anlamlar kazanması ve mekânda - dolayısıyla güncel yaşamsal pratiklerde- kendisini üretiyor oluşu bu dönemin güvenlik eksenli toplumsal ilişkilerini güçlü bir şekilde belirlemektedir. Bir yandan finansal ve ticari süreçlere ilişkin riski göze almanın kaçınılmazlığı vurgulanırken; diğer taraftan sigortacılık, özel güvenlik ve korunma sistemleri, özel sağlık ve emeklilik sistemleri ile sürekli ve taze kılınan korku aracılığıyla korunaklı yaşamlar övülmektedir.

Kapitalizmin “üretim” yerine; “tüketim, dolaşım ve enformasyon” alanları üzerine inşa olması ve kendisini bu alanlar aracılığıyla yaygınlaştırması; kentlerin sermaye birikim sürecindeki işlevlerinin ve anlamlarının farklılaşmasına neden oldu. Kentsel alan ve birikimin tek başına bir rant değeri haline gelmesiyle, sınıflı toplumsal sistemde devingenliği, hareketi, eşitsizlikleri, ayrışmayı temsil eden kentin, daha karmaşık ve parçalı bir silüete bürünmesine yol açtı. Buna koşut olarak dünya düzleminde kentsel mekânda yeniden inşa ve yıkım faaliyetleri ile kentlerin sınıfsal coğrafyası yeniden organize oldu. Bu yeni görünüm, güvenceli-imtiyazlı toplumsal sınıflar ile güvencesizler arasında bir mekânsal ayrışma şeklinde biçimlenirken güvencelilerin güvenlik ihtiyacı talepleri bu ayrışmada önemli bir eksen oldu.

Toplumların hissettiği genel güvensizlik hissi, kentsel mekânda yeni denetim pratiklerinin ve koruma mekanizmalarının ortaya çıkmasına yol açtı. Kentin şiddet ve suçla birlikte anılan bir mekâna dönüşmesi kamusal ve özel alanda arttırılan güvenlik önlemlerinin de gerekçesi oldu. Kentte ortaya çıkan bu gerginlik ve güvensizlik duygusu, kent ideali çerçevesinde bir arada ve ortak yaşama kültürünü önemseyen yaklaşımı çözmektedir. Güvensizlik, tehlike ve korku nosyonları kentlerin gözetim ve denetim politikalarını belirlemektedir. Bu politikaların önemli bir niteliği ise kişisel güvenlik arzından besleniyor olmasıdır. Kişisel güvenlik talebi, özel güvenlik strateji ve araçlarını yaygınlaştırdığı gibi kişi ya da bazı toplumsal grupları diğerlerinden yalıtır. Ayrıca bu talebe erişenler ve erişmeyenler arasında bir statü ve erişim farkı oluşmaktadır.

Bu tablonun sonucu olarak kentsel alana dair kurulan “idealler” parçalanmaktadır. Şehir karşıtı söylem yaygınca kullanılarak, özellikle şehir merkezinin bir cehenneme dönüştüğü imasını sıklıkla üretmektedir. Kent coğrafyasındaki bazı bölgeler sorunlu yahut kusurlu alanlar olarak işaretlenmekte, bazı gruplar ise sosyal patolojinin failleri biçiminde yeniden tanımlanmaktadır. Bu durum sosyo-mekânsal ayrışmayı beslemekte ayrıca biçimsel veya simgesel olarak bireysel- toplumsal bellekte toplumsal gruplara ya da mekânlara dair yeni imajlar oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akay, A. (2001). Devlet, Şiddet, Sefalet. F. Gümüşoğlu (Dü.) içinde, 21.Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan (s. 353-358). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Akbal-Süalp, Z. (1999). Mevzini Savun Diyor Sefil Fare. Birikim Dergisi (123), s. 76-82.
- Alver, K. (2007). Steril Hayatlar. Ankara: Hece Yayınları.
- Aslan, Ş. (2007). Kentin Sahibi Olanları Güvenlik Kaygısı Her Dönemde Kentin Mekânsal Yapısına Yansır. Evrensel Kültür Dergisi (184), s. 72-78.
- Bal, M. A. (2003). Modern Devlet ve Güvenlik (1. b.). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Bali, R. (1999). Çılgın Kalabalıktan Uzak. Birikim Dergisi (123), s. 35-46.
- Bartu, A. (2001). Kentsel Ayrışım: İstanbul'daki Yeni Yerleşimler ve Kemer Country Örneği. F. Gümüşoğlu (Dü.) içinde, 21.Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan (s. 145-149). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bauman, Z. (1996). Yasa Koyucular ve Yorumcular (1. b.). (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Behar, D., & Pérouse, J.-F. (2006). Giriş. D. Behar, & T. İslam (Dü.) içinde, İstanbul'da Soylulaştırma. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bilgin, İ. (2006). Metropol ve Şiddet. F. Gümüşoğlu (Dü.) içinde, Terör, Şiddet ve Toplum, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bora, T. (2004). Özel Güvenlik ve Polis Toplumu. Birikim Dergisi (178).
- Calderia, T. P. (1999). Sao Paulo'da Yeni Mekânsal Ayrışma: Duvarlar İnşa Etmek. Birikim Dergisi (123), s. 87-96.
- Castel, R. (2004). Sosyal Güvensizlik (1. b.). (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Castells, M. (2005). Ağ Toplunun Yükselişi (1. b.). (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Chomsky, N. (2003). Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi (2. b.). (A. Çakıroğlu, & t. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Davis, M. (2006). City of Quartz. New York: Verso.
- Davis, M. (2007). Gecekondu Gezegeni. (G. Koca, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Deborah, J. (2007). Yoksulluk ve Bölüşüm: Yeniden mi Neoliberal Gündemde? A. Saad-Filho, & D. Johnston (Dü) içinde, Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki. İstanbul: Yordam Yayınları.
- Erder, S. (2001). Ümraniye. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erman, T. (2004). Gecekondu Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondu Kurguları. European Journal of Turkish Studies [Online] (1). doi: <https://doi.org/10.4000/ejts.85>
- Ersan, O. (1996). Kentin Değişen Anlamı. Birikim Dergisi (86-87).
- Gambetti, Z. (2007). Linç Girişimleri, Neo-liberalizm ve Güvenlik Devleti. Toplum ve Bilim (109), s. 7-34.
- Harvey, D. (2003). Sosyal Adalet ve Şehir (1. b.). (M. Morali, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2006). Postmodernliğin Durumu (4. b.). (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Hoşgör-Önger, T. (1993). Teknoloji ve Emek: Bir Öncü Çalışma. Toplum ve Bilim Dergisi (56).
- Kaya, E. (2008). 1980 Sonrası Dönemde Kentsel Alanda Değişen Güvenlik Anlayışı: Özel Güvenlik Üzerine Bir İnceleme. Kocaeli Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kaya, E. (2014). Söylemde Kentsel Dönüşümü İnşa Etmek. Ç. O. Aysun Koca (Dü.) içinde, Kentleri Savunmak. Notabene Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2005). Bir "Ütopya" Olarak Bahçeşehir. H. Kurtuluş (Dü.) içinde, İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar (s. 77-126). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2005). İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği. H. Kurtuluş (Dü.) içinde, İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar (s. 161-186). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2007). Neo- Liberalizmin Yükselen Piyasalarında Kentsel Toplumsal Ayrışma ve Dışlanmanın Bir Aracı Olarak "Güvenlik" Söylemi. Evrensel Kültür Dergisi (184), s. 180-187.
- Meriçli, A. (2007). Özel Güvenlik Hizmetlerinin Doğuşu ve Özel Güvenliği Gerektiren Faktörler. 1. Ulusal Özel Güvenlik Sempozyumu Arşivi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları. Temmuz 01, 2020 tarihinde <http://ozelguvenlikkongresi.com/arsiv/2004.asp?kategori=&sayfa=1>. Adresinden alındı
- Mumford, L. (2007). Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği. (G. Koca, & T. Tosun, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Neocleous, M. (2006). Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi. (A. Bekmen, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Öktem, B. (2005). Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Hattı. H. Kurtuluş (Dü.) içinde, İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Öncü, A., & Weyland, P. (2005). Giriş: Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanı ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri. A. Öncü, & P. Weyland (Dü) içinde, Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler (L. Şimşek, & N. Uygun, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özgen, N. (2001). Kentte Yeni Yoksulluk ve Çöp İnsanları. Toplum ve Bilim Dergisi (89), s. 7-22.
- Pérouse, J.-F., & Danış, A. (2005). İstanbul'da Güvenlikli Siteler". Toplum ve Bilim Dergisi (104), s. 92-123.
- Sancar, N. (2007). Kentin Güvenliği. Evrensel Kültür Dergisi (184), s. 65-69.
- Sibel, Y., & Altan, A. (2007). Geri Dönüşümün Görünmeyen Yüzü: Sokak Toplayıcılarının İş ve Yaşam Koşulları Üzerine Bir Değerlendirme. Toplum ve Bilim Dergisi (108), s. 206-239.
- Smith, N. S. (1997). "Gentrification, the Frontier and the Restructuring of Urban Space. S. S. Fainstein, & S. Campell (Dü) içinde, Readings in Urban Theory. Blackwell Yayınları.
- Soja, E. (2002). Postmetropolis Üzerine Altı Söylem. (B. Duru, & A. Alkan, Çev.) Ankara: İmge Yayıncılık.

- Şen, B. (2005). Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi. H. Kurtuluş (Dü.) içinde, İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Şen, B. (2007). Güvenlik İçinde Soylulaştırmaya Doğru. Evrensel Kültür Dergisi (184), s. 69-72.
- Şengül, T. (2001). Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar. İstanbul: İstanbul: WALD Demokrasi Kitaplığı, 2001.
- Şenses, F. (2006). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, T. (2004). Baraka'dan Gecekonduya. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, T. (2006). Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar. A. Eraydın (Dü.) içinde, Değişen Mekân: Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003 (s. 84-122.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Urry, J. (1999). Mekânları Tüketmek. (R. G. Ögdüt, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wacquant, L. (2011). Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi. (M. Doğan, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45'in Geliştirilmesi ve İlk Geçerlik, Güvenirlik Çalışmaları

Development of A Social Skills Check List-45 and Initial Validity, Reliability Studies

ÖZET

Bu çalışmada yetişkin grubuna yönelik olarak, sosyal becerileri değerlendirmek amacıyla bilişsel işlevler ve duyuşsal süreçlere odaklı, iki alt boyutlu bir işaret listesinin geliştirilmesi planlanmıştır. Çalışma, madde havuzunun oluşturulması, biri bir, diğeri iki uygulama içeren iki ayrı veri toplama çalışması olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Çalışmada önce ilgili literatür doğrultusunda madde havuzu oluşturulmuştur. Birinci çalışma uygulamasına, 18-65 yaşları arasında 398 erkek, 380 kadın olmak üzere toplam 778 kişi katılmıştır. İkinci çalışmanın her iki uygulamasına da aynı kişilerden oluşan 18-57 yaşları arasında 24 erkek, 26 kadın olmak üzere toplam 60 kişi katılmıştır. İlk çalışma sonrasında madde tepki kuramı ve madde analizi kullanılarak 45 madde seçilmiştir. İlk çalışma verisi iki parçaya bölünmüş ve her birine açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Seçilen maddelerden oluşturulan ölçeğin (A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45) "Duyuşsal Bileşenler" ve "Bilişsel Bileşenler" olarak isimlendirilen iki alt boyutunun, toplam varyansın %34,808'ini açıkladığı görülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları iki boyutlu yapının zayıf model uyumu gösterdiğini ortaya koymuştur. Birinci çalışma verisinde, iç tutarlılık güvenirlik katsayısı, ölçek bütünü için 0,935, Duyuşsal Bileşenler alt boyutu için 0,910, Bilişsel Bileşenler alt boyutu için 0,881 bulunmuştur. İkinci çalışma verisinde test-tekrar test güvenirlik katsayısı, ölçeğin bütünü için 0,825, Duyuşsal Bileşenler alt boyutu için $r = 0,782$, Bilişsel Bileşenler alt boyutu için $r = 0,833$ elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45'in ilk geçerlik ve güvenirlik değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45, Sosyal Beceri, Geçerlik, Güvenirlik

ABSTRACT

In this study, it was planned to develop a two sub-dimensional checklist for the adult group, focusing on cognitive functions and affective processes, in order to evaluate social skills. The study was carried out in three stages, the creation of the item pool, and two separate data collection studies, one with one application and the other with two applications. In the study, first, an item pool was created with the relevant literature. A total of 778 people, 398 men and 380 women aged between 18-65 years, participated in the first study. A total of 60 people, 24 men and 26 women, between the ages of 18-57, who were the same people, participated in both applications of the second study. After the first study, 45 items were selected using item response theory and item analysis. The first study data was divided into two parts and explanatory and confirmatory factor analysis was applied to each of them. It was observed that the two sub-dimensions of the scale (A Social Skills Sign List-45) composed of selected items, named "Affective Components" and "Cognitive Components", explained 34,808% of the total variance. The confirmatory factor analysis results revealed that the two-dimensional structure showed poor model fit. In the first study data, the internal consistency reliability coefficient was found 0.935 for the whole scale, 0.910 for the Affective Components sub-dimension and 0.881 for the Cognitive Components sub-dimension. In the second study data, the test-retest reliability coefficient was 0.825 for the whole scale, $r = 0.782$ for the Affective Components sub-dimension, and $r = 0.833$ for the Cognitive Components sub-dimension. The results showed that the initial validity and reliability values of the A Social Skills Sign List-45 were at an acceptable level.

Keywords: A Social Skills Check List-45, Social Skills, Validity, Reliability

GİRİŞ

Sosyal beceri tanımlarının çoğu oldukça soyuttur ve somut davranışları tam olarak belirtmemektedirler (Heinrichs ve ark., 2006). Sosyal beceri, sözel, sözel olmayan, durumsal ve durumsal gereksinimler hakkında bilgi içeren dört bileşeni kapsar. Ayrıca sosyal veya kişilerarası ipuçlarını algılama, bu ipuçlarını mevcut motivasyonlarla bütünleştirme, tepkiler üretme, güdüleri / hedefleri tatmin edecek tepkileri hayata geçirme becerisini içerir (Heinrichs ve ark., 2006; Grover ve ark., 2020; Norton ve Hope, 2001). Diğer bir ifadeyle sosyal beceriler, sosyal kurallara uymanın doğru yolu olarak, ilgili ve yararlı bilgi veya hizmetleri, doğru bir şekilde seçme, bu bilgi veya hizmetleri elde etme olasılığını en üst düzeye çıkaracak olan başkalarıyla iyi sosyal ilişkileri başlatma ve / veya sürdürme amacıyla kullanılan sosyal-duyuşsal (araşsal) becerilerdir (Beauchamp ve Anderson, 2010; Gillis ve Butler, 2007; Liberman, 1982; Sharma ve ark., 2016). Birey, sosyal davranışlarının sonuçlarını, sosyal durumlarda olumsuz sonuçları en aza indirmek ve olumlu sonuçları en üst düzeye çıkarmak amacıyla dikkate almaktadır (Heinrichs ve ark., 2006). Bu yönüyle sosyal performansını ifade eden sosyal beceri, yalnızca nesnel olarak gözlemlenebilir davranışa atıfta bulunmakta ve sosyal yeterlilikten de ayrılmaktadır (Heinrichs ve ark., 2006).

Arkun Tatar¹

How to Cite This Article

Tatar, A. (2023). "A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45'in Geliştirilmesi ve İlk Geçerlik, Güvenirlik Çalışmaları", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3548-3557. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72253>

Arrival: 02 August 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Manisa, Türkiye

Sosyal beceri eksikliği, büyük olasılıkla baş etme stratejileri geliştirmedikleri için çocuklar ve ergenlerde, yetişkinlere oranla daha kolay tespit ediliyor gibi görünmektedir (Levitan ve Nardi, 2009). Ancak pek çok kronik bozukluk gibi sosyal beceri eksiklikleri de çocuklukta başlamakta ve sosyal, mesleki işlevselliği olumsuz etkilemeye yetişkinlikte de devam etmektedir (Camfield ve Camfield, 2011; Rao ve ark., 2008). Ayrıca sosyal kaygı bozukluğu, şizofreni, depresif bozukluk, bipolar bozukluk, saldırganlık, madde bağımlılığı gibi sosyal işlevselliğe gözlenen diğer güçlüklerin yanı sıra sosyal beceri eksiklikleri, en sık değerlendirilen sorunlu sosyal davranışlardan birini oluşturmaktadır ve bu nedenden dolayı da bu türden sosyal davranışları değerlendirmek için geçerli ve güvenilir araçlara sahip olunması bir zorunluluk haline gelmektedir (Heinrichs ve ark., 2006; Norton ve Hope, 2001; Rao ve ark., 2008). Sosyal performansı değerlendirme / ölçme ise sosyal beceri düzeyini ve sosyal beceri eksikliklerini belirlemenin kritik bir bileşenidir (Little ve ark., 2017). Buna karşın ilgili çalışmalarda sosyal beceri ölçümlerinin, katılımcıların kendileri ve / veya yakınları (ör. aile üyeleri, akranlar, bakım verenler, öğretmenler, vb.) tarafından yapılan değerlendirmeler yoluyla, öz bildirim ölçekleri, görüşme, gözlem, rol oynama ve günlük kaydı tutma yöntemleri kullanılarak yapıldığı görülmektedir (Cordier ve ark., 2015; Gates ve ark., 2017; Heinrichs ve ark., 2006; Merrell, 2001; Monahan ve ark., 2023; Spence, 2003). Sosyal becerileri, yetişkinlerde değerlendirmek için en yaygın kullanılan yöntem ise öz bildirim ölçeklerinin kullanımıdır (Norton ve ark., 2010; Patterson ve ark., 2001).

Genç ve yetişkinlerde sosyal kaygı bozukluğu olanların, olmayan kişilere kıyasla sosyal beceri eksiklikleri gösterdiği görülmektedir (Beidel ve ark., 2010). Genel olarak gruplandırıldığında sosyal davranış edinme ve sosyal davranış gerçekleştirme sorunları olarak sosyal beceri eksiklikleri iki grupta toplanmaktadır (Gustavsen, 2017). Buna karşın farmakolojik müdahale kullanılarak sosyal kaygının ortadan kaldırılması, sosyal becerilerin ortaya çıkmasını ya da gelişmesini sağlamazken, sosyal beceriye yönelik davranışsal müdahale, sosyal kaygıyı azaltarak sosyal beceride gelişim sağlamaktadır (Herbert ve ark., 2005; Beidel ve ark., 2007; Beidel ve ark., 2007). Belirtilen türden sosyal beceri müdahaleleri, sosyal becerileri ve sosyal işleyişi iyileştirmek konusunda etkili görünmektedir (Willis ve ark., 2019). Bu açıdan ele alındığında sosyal becerinin ölçülmesinin ve değerlendirilmesinin, a) sosyal performanstaki eksikliklerin ve kişinin repertuarında bulunan sosyal becerilerin gerçekleştirilmesine etki eden diğer yapıların / olguların belirlenmesi, b) sosyal becerilerle ilgili durumsal faktörlerin, sosyal beceri eksiklik derecesinin, hangi sosyal beceri türlerinde eksiklikler olduğunun, c) sosyal becerilere yönelik eğitim, danışmanlık vb. müdahale programlarının uygunluğunun, müdahale miktarının, bireyde sağladığı değişimin / gelişimin ve bireyin müdahaleye tepki / yanıt verebilirlik düzeyinin takip edilmesinin sağlanması şeklinde üç işlevi bulunmaktadır (Cordier ve ark., 2015; Norton ve Hope, 2001; Wade, 2004).

Diğer yandan Türkçe form olarak, çocuk ve ergenlerde sosyal becerinin değerlendirilmesine yönelik çok sayıda ölçek bulunmasına (Akçamete ve Avcıoğlu, 2005; Ataş ve ark., 2016; Avcıoğlu, 2007; Neslitürk ve Deniz, 2014; Sucuoğlu ve Özokçu, 2005; Yüksel, 1998) karşın yetişkinler için 80 maddeli A Sosyal Beceri Ölçeği-80 olarak bir ölçek gözlenmektedir (Tatar ve ark., 2018). Bu nedenle bu çalışmada yetişkin grupta sosyal becerinin değerlendirilmesine yönelik kesitsel / tarama türü çalışmalarda kısa ve hızlı cevaplama olanağı sunan bir ölçeğin geliştirilmesi düşünülmüştür. Ölçeğin, dikkat ve yürütücü işlevlerden oluşan bilişsel ile iletişim ve sosyo-duygusal becerilerden oluşan duyuşsal (Beauchamp ve Anderson, 2010; de Boo ve Prins, 2007) alt boyutlarını içermesi planlanmıştır. İlgili literatür dikkate alınarak, belirtilenler doğrultusunda kullanılmak üzere, birbiriyle ilişkili iki alt boyutlu bir yapı içeren ve işaret listesine dayanan bir sosyal beceri ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma, madde havuzunun oluşturulması, biri bir, diğeri iki uygulama içeren iki ayrı veri toplama çalışması olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir.

Madde Havuzu

Çalışmaya, ilgili literatür (Angélico ve ark., 2013; Beauchamp ve Anderson, 2010; Cook ve ark., 2008; Del Prette ve Del Prette, 2021; Grover ve ark., 2020; Gunning ve ark., 2019; Little ve ark., 2017; Lynch ve Simpson, 2010; Matson ve ark., 2007; Matson ve Wilkins, 2007; Moody ve Laugeson, 2020; Rao ve ark., 2008; Segrin, 2000; Spence, 2003; Wilkins ve Matson, 2007) ve belirlenen iki alt boyutun kapsanması doğrultusunda madde havuzunun oluşturulmasıyla başlanmıştır. Bu doğrultuda duyuşsal (örn. sözel iletişim kurabilme, toplum önünde rahat hareket edebilme) ve bilişsel (örn. farkındalık sahibi olma, eleştirileri kabul etme) sosyal beceri bileşenlerini betimleyen 115 madde yazılmıştır.

Katılımcılar

Birinci çalışma uygulamasına 18-65 yaşları (ort. = 29,15; s = 10,34) arasında 398 erkek (%51,2), 380 kadın (%48,8) olmak üzere toplam 778 kişi katılmıştır. Katılımcılar, eğitim durumu, 29'u ilkökul (%3,7), 20'si orta okul (%2,6),

131'i lise (%16,8), 598'i üniversite mezunu ya da öğrencisi (%76,9); medeni durumu, 487'si bekar (%62,6), 270'i evli (%34,7), 5'i dul (%0,6), 16'sı boşanmış (%2,1) olan kişilerden oluşmuştur.

İkinci çalışmanın her iki uygulamasına da aynı kişilerden oluşan 18-57 yaşları (ort. = 30,88; s = 10,711) arasında 24 erkek (%52,0), 26 kadın (%48,0) olmak üzere toplam 60 kişi katılmıştır.

Araç Gereç

Çalışmanın birinci uygulaması, beşli Likert tipi cevaplama seçeneği içeren (Hiçbir Zaman = 1, Her Zaman = 5) dokuzu ters yönlü puanlanan 115 madde içeren madde havuzunun uygulanmasıyla yürütülmüştür. Bu uygulamada madde havuzuyla birlikte birkaç sorudan oluşan kısa bir sosyo-demografik bilgi formu da verilmiştir. İkinci çalışmanın her iki uygulaması ise birinci uygulamada seçilen 45 maddeden oluşan ve "A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45" adı verilen yeni / geliştirilen form ile yürütülmüştür. İkinci çalışmanın her iki uygulamasında, ayırt edici ve bileşen geçerliliği işlemler için ayrıca A Sosyal Beceri Ölçeği-80 ve Büyük Beş-50 Kişilik Testi de uygulanmıştır.

A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45, yetişkinler için bu çalışmanın birinci uygulama verisiyle geliştirilmiş, öz bildirim türü uygulanan, ters yönlü maddesi bulunmayan, beşli Likert tipi cevaplama seçeneği içeren (Hiçbir Zaman = 1, Her Zaman = 5) ve 45 madden oluşan bir formdur.

A Sosyal Beceri Ölçeği-80, yetişkin grupta sosyal becerinin değerlendirilmesine yönelik olarak geliştirilmiş, yirmi dört tanesi ters yönlü puanlanan 80 madde içeren bir ölçektir. Tek boyutlu değerlendirilen ölçek, 5'li Likert tipi cevaplama seçenekli (Hiçbir Zaman = 1, Her Zaman = 5) öz bildirim türü uygulanan bir ölçme aracıdır. Ölçeğin geliştirildiği çalışmada iç tutarlılık güvenirlik katsayısı 0,956 olarak bildirilmiştir (Tatar ve ark., 2018).

Büyük Beş-50 Kişilik Testi, öz bildirim türü uygulanan ve her biri on madde içeren beş faktör (Zeka / Hayal Gücü, Duygusal Dengelilik, Sorumluluk, Uyumluluk, Dışadönüklük) toplam puanıyla değerlendirilmektedir. Yirmi dört tanesi ters yönlü puanlanan test maddeleri, 5'li Likert cevaplama seçeneğiyle (Hiç Uygun Değil = 1, Çok Uygun = 5) uygulanmaktadır. Testin Türkçe'ye çeviri çalışmasında iç tutarlılık güvenirlik katsayıları iki farklı uygulama verisinde beş faktörü için 0,65 ile 0,79 ve 0,68 ile 0,79 arasında bildirilmiştir (Tatar, 2017).

Uygulama

Birinci çalışmanın uygulaması, web tabanlı formla çevrimiçi yolla yürütülmüştür. Uygulamada, çalışmanın ve amacın açıklandığı, gönüllü katılım koşuluyla devam edilmesine izin verilen ön bilgi sonrasında forma erişim sağlanmıştır. Tek oturumlu tamamlanan, kimlik bilgisi denetimsiz form kullanılarak yürütülen bir kişilik uygulama, yaklaşık 5-10 dakika sürmüştür.

İkinci çalışma da web tabanlı formla çevrimiçi yolla yürütülmüş, ancak katılımcılara bu çalışmanın ilk uygulama (ön test) bilgi formunda çalışmanın iki basamaklı olduğu, "daha sonraki bir zamanda benzer bir uygulamaya tekrar katılımlarının" isteneceği belirtilmiştir. İlk uygulamanın bilgi formuyla gönüllü olarak iki uygulamaya da katılmayı kabul ettiğini belirten katılımcılara, ikinci uygulama (tekrar test) formlarının eşleştirilebilmesi için e-posta adresi kullanımı yoluyla kimlik bilgisi denetimli form verilmiştir. Katılımcılar bu çalışmanın ilk uygulamasında sosyo-demografik bilgi formu olarak sadece yaş ve cinsiyet sorularını cevaplamıştır. Katılımcıların e-posta adreslerine ilk uygulamalarından 15 gün sonra ikinci uygulama formunun web bağlantı adresi gönderilmiş, bu yolla katılımcıların 15 gün arayla iki uygulamayı tamamlamaları sağlanmıştır. Bu çalışmanın her iki uygulamasında da A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45, A Sosyal Beceri Ölçeği-80 ve Büyük Beş-50 Kişilik Testi birlikte verilmiştir. Bu çalışmanın her iki uygulaması da bir kişi için yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür. İlk uygulamada, ikinci uygulamaya katılmayı kabul ettiği halde ikinci uygulamaya katılmayanlar, ikinci uygulama formunu kendilerine iletilen gün içinde (birinci uygulamalarından 15 gün sonrasında) cevaplamayanlar ve bu çalışmanın her iki uygulamasında da formu oluşturan üç ölçme aracını da cevaplamayanlar bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

Verilerin Analizi

Birinci çalışma verisine, iki parametrelili lojistik madde tepki kuramı modeli ve klasik kuram ile madde analizleri, seçilen ve geliştirilen ölçek formu için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri, toplam puanlar için betimleyici istatistikler, Cranbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayılarının hesaplanması, iki yarım test güvenirlik katsayıları ve toplam puanlar arası ilişki düzeyinin belirlenmesi amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. İkinci çalışma verisine ise ön test ile tekrar test uygulama verisinin karşılaştırılması için aynı gruplar için t-testi, yine ön test ile tekrar test verisinin karşılaştırılması ve kriter ölçeklerin toplam puanlarıyla ilişki düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Pearson korelasyon analizi, toplam puanlar için betimleyici istatistikler, son olarak da Cranbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayılarının hesaplanması işlemleri / analizleri yapılmıştır.

Sonuçlar

Birinci çalışmanın, 115 maddeden oluşan madde havuzu verisi, iki parametrelili lojistik madde tepki kuramı modeliyle birlikte klasik kurama dayalı madde analizleri yapılarak madde seçim işlemlerinin yürütülmesi şeklinde incelenmiştir. Madde havuzu maddelerinin, madde ayırt ediciliklerinin 0,004 ile 2,361 arasında (ort. = 1,073; s = 0,518), madde güçlüklerinin -5,324 ile 2,457 arasında (ort. = -1,287; s = 0,863) olduğu görülmüştür. Madde analizi sonuçlarına göre ise madde-ölçek toplam puan korelasyonları 0,081 ile 0,662 arasında gerçekleşmiştir. Madde seçiminde öncelikle düşük madde ayırt ediciliği ve içerikleri benzer olan maddeler dikkate alınmış, bu işlemler sonucunda 70 madde atılarak 45 madde seçilmiştir. Seçilen maddelerin madde ayırt edicilikleri 0,755 ile 2,519 arasında (ort. = 1,263; s = 0,423), madde güçlükleri -2,764 ile -0,856 arasında (ort. = -1,764; s = 0,470) tespit edilmiştir. Seçilen maddeler için klasik kuramla madde ve güvenilirlik analizi yapıldığında, madde analizi sonucuna göre madde-ölçek toplam puan korelasyonları 0,348 ile 0,686 arasında gerçekleşmiştir (Tablo 1). Madde havuzu maddeleri (k = 115) ile seçilen maddelerin (k = 45) toplam puanları arasında $r = 0,970$ ($p < 0,001$) korelasyon katsayısı hesaplanmıştır.

Tablo 1: A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45 için Madde Parametre Değerleri, Madde-Toplam Puan Korelasyonları ve Faktör Yükleri

Maddeler	Madde Ayırt Ediciliği	Standart Hata	Madde Güçlüğü	Standart Hata	Madde-Ölçek Toplam Puan Korelasyonu	Duyuşsal Bileşenler / Faktör Yükü
1	1,102	0,050	-1,941	0,085	0,476	0,636
2	0,849	0,036	-1,686	0,096	0,390	0,350
3	1,207	0,054	-1,255	0,082	0,494	0,686
5	1,069	0,050	-2,155	0,085	0,441	0,427
7	0,893	0,041	-1,214	0,101	0,433	0,561
10	1,139	0,050	-1,273	0,082	0,512	0,511
13	1,220	0,063	-1,981	0,082	0,488	0,576
14	0,849	0,039	-1,791	0,098	0,388	0,370
15	1,010	0,041	-1,037	0,087	0,437	0,604
16	0,755	0,034	-0,856	0,115	0,411	0,611
17	1,357	0,065	-1,343	0,076	0,533	0,709
19	1,901	0,093	-1,423	0,060	0,609	0,507
21	1,307	0,058	-1,437	0,076	0,480	0,435
22	1,683	0,082	-1,675	0,067	0,585	0,507
23	0,921	0,038	-1,711	0,092	0,400	0,408
26	1,429	0,063	-1,319	0,069	0,553	0,574
32	2,519	0,139	-1,195	0,055	0,686	0,596
33	2,276	0,118	-1,179	0,056	0,665	0,615
34	1,743	0,083	-1,190	0,065	0,602	0,669
37	0,997	0,043	-1,261	0,087	0,418	0,366
40	1,991	0,089	-1,442	0,061	0,603	0,565
41	2,221	0,120	-1,359	0,060	0,653	0,637
42	1,737	0,087	-1,627	0,063	0,592	0,520
Bilişsel Bileşenler / Faktör Yükü						
4	0,957	0,053	-2,578	0,102	0,403	0,519
6	1,169	0,058	-2,330	0,084	0,459	0,397
8	1,026	0,048	-2,005	0,093	0,423	0,391
9	0,816	0,042	-2,462	0,107	0,384	0,333
11	1,210	0,071	-2,342	0,086	0,472	0,516
12	1,285	0,060	-2,106	0,078	0,481	0,403
18	1,245	0,065	-2,293	0,090	0,433	0,444
20	1,088	0,052	-1,677	0,082	0,439	0,442
24	0,930	0,039	-2,497	0,133	0,415	0,691
25	1,388	0,058	-1,488	0,070	0,514	0,434
27	0,859	0,042	-1,476	0,099	0,423	0,472
28	0,970	0,047	-2,108	0,094	0,418	0,546
29	0,938	0,051	-2,362	0,098	0,410	0,626
30	1,299	0,067	-1,915	0,076	0,524	0,604
31	1,893	0,099	-1,634	0,063	0,590	0,494
35	1,089	0,054	-1,987	0,089	0,424	0,510
36	1,173	0,054	-1,629	0,085	0,452	0,545
38	1,029	0,045	-1,937	0,095	0,416	0,462
39	1,346	0,067	-1,842	0,076	0,521	0,522
43	1,212	0,066	-2,393	0,092	0,435	0,644
44	0,904	0,048	-2,223	0,109	0,348	0,577
45	0,847	0,048	-2,764	0,114	0,355	0,601

Geliştirilen ölçeğin yapısını incelemek için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinin yürütülmesi amacıyla birinci çalışma verisi tek ve çift numaralı katılımcılar olarak ikiye ayrılmış ve $n_1 = 389$, $n_2 = 389$ olan iki ayrı veri seti elde

edilmiştir. Tek numaralı katılımcı verisi için ($n_1 = 389$) yapılan açıklayıcı faktör analizi, Kaiser-Meyer-Olkin değeri ($KMO = 0,920$) ve Bartlett küresellik testi sonucuna göre ($ki-kare(990) = 6930,866$; $p < 0,001$) verinin faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. Varimax döndürme yöntemiyle yürütülen temel bileşenler analizi sonuçlarında, geliştirilen ölçeğin madde içerikleri dikkate alınarak “Duyuşsal Bileşenler” (özdeğer = 12,605) ve “Bilişsel Bileşenler” (özdeğer = 3,059) olarak isimlendirilen iki alt boyutunun toplam varyansın %34,808’ini açıkladığı görülmüştür. Duyuşsal Bileşenler alt boyutu 0,350 ile 0,709 arasında değişen faktör yük değerine sahip 23 maddeden (1, 2, 3, 5, 7, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 26, 32, 33, 34, 37, 40, 41, 42), Bilişsel Bileşenler alt boyutu ise 0,333 ile 0,691 arasında değişen faktör yük değerine sahip 22 maddeden (4, 6, 8, 9, 11, 12, 18, 20, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 38, 39, 43, 44, 45) oluşmuştur (Tablo 1).

Tek numaralı katılımcı verisi kullanılarak yapılan açıklayıcı faktör analizi sonuçları ile belirlenen iki faktörlü modeli için çift numaralı ($n_2 = 389$) katılımcı verisi kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve sonuçlara göre yaygın kullanılan uyum göstergeleri olarak $ki-kare / sd = 1370,461 / 911 = 1,504$, $RMR = 0,221$, $GFI = 0,850$, $AGFI = 0,814$, $NFI = 0,335$, $CFI = 0,531$, $RMSEA = 0,036$ olarak belirlenmiştir.

Birinci çalışma verisinin bütününde ölçeğin iç tutarlılık güvenirlik katsayısı 0,935 olarak belirlenmiştir. Tek ve çift numaralı maddeler olarak yapılan bölümlenme ile iki yarım test güvenirlik analizi sonuçlarına göre alfa katsayısı tek numaralı maddelerden oluşan yarı için 0,879, çift numaralı maddelerden oluşan yarı için 0,873, eşit olmayan iki yarı için Spearman-Brown katsayısı 0,943, Guttman iki yarım test katsayısı ise 0,941 hesaplanmıştır. İç tutarlılık güvenirlik katsayısı Duyuşsal Bileşenler alt boyutu için 0,910, Bilişsel Bileşenler alt boyutu için ise 0,881 olarak tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45 İçin Toplam Puanların Betimleyici İstatistikleri ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

Birinci Çalışma (n = 778)	
Ölçek Bütünü Toplam Puanı / Ort. \pm s	184,692 \pm 21,163
Duyuşsal Bileşenler Alt Boyutu Toplam Puanı / Ort. \pm s	91,695 \pm 13,044
Bilişsel Bileşenler Alt Boyutu Toplam Puanı / Ort. \pm s	92,996 \pm 10,227
Ölçek Bütünü / Cronbach Alfa (k = 45)	0,935
Duyuşsal Bileşenler Alt Boyutu / Cronbach Alfa (k = 23)	0,910
Bilişsel Bileşenler Alt Boyutu / Cronbach Alfa (k = 22)	0,881
Tek Numaralı Maddeler için Cronbach Alfa (k = 23)	0,879
Çift Numaralı Maddeler için Cronbach Alfa (k = 22)	0,873
İki Yarı Arası Korelasyon	0,892***
Eşit Olmayan İki Yarı için Spearman-Brown Katsayısı	0,943
Guttman İki Yarım Test Katsayısı	0,941
Alt Boyutlar Arası Korelasyon	0,649***
İkinci Çalışma (n = 60)	
Ön Test Uygulaması - Ölçek Bütünü Toplam Puanı / Ort. \pm s	186,12 \pm 19,938
Ön Test Uygulaması - Duyuşsal Bileşenler Alt Boyutu Toplam Puanı / Ort. \pm s	92,475 \pm 12,088
Ön Test Uygulaması - Bilişsel Bileşenler Alt Boyutu Toplam Puanı / Ort. \pm s	93,644 \pm 9,916
Tekrar Test Uygulaması - Ölçek Bütünü / Ort. \pm s	188,37 \pm 22,202
Tekrar Test Uygulaması - Duyuşsal Bileşenler Alt Boyutu / Ort. \pm s	93,051 \pm 13,227
Tekrar Test Uygulaması - Bilişsel Bileşenler Alt Boyutu / Ort. \pm s	95,322 \pm 10,781
Ölçek Bütünü / t(59)	-1,370
Duyuşsal Bileşenler Alt Boyutu / t(59)	-0,525
Bilişsel Bileşenler Alt Boyutu / t(59)	-2,136*
Ön Test Uygulaması - Ölçek Bütünü / Cronbach Alfa (k = 45)	0,939
Ön Test Uygulaması - Duyuşsal Bileşenler Alt Boyutu / Cronbach Alfa (k = 23)	0,909
Ön Test Uygulaması - Bilişsel Bileşenler Alt Boyutu / Cronbach Alfa (k = 22)	0,903
Tekrar Test Uygulaması - Ölçek Bütünü / Cronbach Alfa (k = 45)	0,950
Tekrar Test Uygulaması - Duyuşsal Bileşenler Alt Boyutu / Cronbach Alfa (k = 23)	0,919
Tekrar Test Uygulaması - Bilişsel Bileşenler Alt Boyutu / Cronbach Alfa (k = 22)	0,922
Ölçek Bütünü / Test-Tekrar Test Korelasyonu	0,825***
Duyuşsal Bileşenler Alt Boyutu / Test-Tekrar Test Korelasyonu	0,782***
Bilişsel Bileşenler Alt Boyutu / Test-Tekrar Test Korelasyonu	0,833***
Ön Test Uygulaması - Alt Boyutlar Arası Korelasyon	0,646***
Tekrar Test Uygulaması - Alt Boyutlar Arası Korelasyon	0,707***

*p < 0,05; ***p < 0,001

Birinci çalışma verisi ile madde seçimi, yapı geçerliliği ve güvenirlik analizleri yapıldıktan sonra ikinci çalışma verisi incelenmiştir. Bu veride A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45’in iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ön test uygulaması için 0,939, tekrar test uygulaması için 0,950 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada, aynı gruplar için t-testi ile A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45 ön test ve tekrar test uygulamalarının toplam puan ortalamaları karşılaştırılmış iki uygulama ölçek genel toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir ($t(59) = -1,370$; $p > 0,05$). Ayrıca bu iki toplam puan arasında $r = 0,825$ ($p < 0,001$) düzeyinde ilişki belirlenmiştir. Alt boyut toplam puanları karşılaştırıldığında ise Duyuşsal Bileşenler Alt Boyutu toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık

görülmezken ($t(59) = -0,525$; $p > 0,05$) Bilişsel Bileşenler Alt Boyutu toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($t(59) = -2,136$; $p < 0,05$). Alt boyut toplam puanları arası ilişki düzeyi incelendiğinde ise Duyuşsal Bileşenler alt boyutu toplam puanları arasında $r = 0,782$ ($p < 0,001$), Bilişsel Bileşenler alt boyutu toplam puanları arasında $r = 0,833$ ($p < 0,001$) korelasyon katsayıları elde edilmiştir (Tablo 2).

Kriter bağıntılı geçerlik işlemleri kapsamında ikinci uygulama verisinde A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45'in toplam puanı ile uygulanan diğer ölçme araçlarına ilişkin toplam puanlar arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır. A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45'in toplam puanının, A Sosyal Beceri Ölçeği-80'nin toplam puanıyla, ön test verisinde $r = 0,707$, tekrar test verisinde $r = 0,750$ düzeyinde ilişki gösterdiği belirlenmiştir. Aynı doğrultuda sırasıyla, ön test ve tekrar test verisinde, geliştirilen ölçek toplam puanı ile Büyük Beş-50 Kişilik Testi'nin Dışadönüklük faktör toplam puanı arasında 0,438 ve 0,458, Uyumluluk faktör toplam puanı arasında 0,666 ve 0,720, Sorumluluk faktör toplam puanı arasında 0,409 ve 0,528, Duygusal Dengelilik faktör toplam puanı arasında 0,248 ve 0,341, Zeka / Hayal Gücü faktör toplam puanı arasında 0,531 ve 0,653 düzeyinde ilişkiler hesaplanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: İkinci Çalışma Verisi İçin Kriter Bağıntılı Geçerlik İşlemleri

İkinci Çalışma (n = 60)	Ön Test Uygulaması - Ölçek Bütünü	Tekrar Test Uygulaması - Ölçek Bütünü
A Sosyal Beceri Ölçeği-80 (r)	0,707***	0,750***
Büyük Beş-50 Kişilik Testi		
Uyumluluk (r)	0,666***	0,720***
Dışadönüklük (r)	0,438***	0,458***
Sorumluluk (r)	0,409***	0,528***
Zeka / Hayal Gücü (r)	0,531***	0,653***
Duygusal Dengelilik (r)	0,248	0,341**

p < 0,01; *p < 0,001

TARTIŞMA

Olumlu sosyal davranış, sosyal uyum, toplum yanlısı davranış, sosyal yeterlilik ve sosyal beceriler gibi kavramlar sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu belirsizlik ise çalışmalar arası karşılaştırmaları, sosyal işlevsellik çerçevesinde gözlenen problemlere yönelik müdahale programlarının ya da tedavilerin etkinliğini ve bu olguların ölçülmesine yönelik olarak geliştirilen ölçme araçlarının kalitesinin değerlendirilmesini olumsuz yönde etkilemektedir (Cordier ve ark., 2015). Bu nedenle bu olguların çerçevesi iyi belirlenmiş operasyonel tanımlarına ve bu tanım doğrultusunda geliştirilmiş ölçme araçlarına ihtiyaç vardır. Bir birey, günlük yaşamında her gün çeşitli zorluklarla baş etmek zorundadır ve sosyal dünyanın başarılı yönetimi, gelişmiş sosyal beceri repertuarı ve kişilerarası problem çözme kapasitesi gerektirmektedir. Sosyal beceriyi ölçme ya da değerlendirmenin amacı, olgu açısından sorunların / zorlukların doğası hakkında bilgi sağlamak, bu sorunları / zorlukları yaşayanları belirlemek ve bu kişilere yönelik olası müdahale programlarının etkililiğini tespit etmektir (Spence, 2003). Bu çalışmada, belirtilen doğrultusunda, bilişsel işlevlere ve duyuşsal süreçlere odaklı (Beauchamp ve Anderson, 2010) ve bu olgusal yapıları yapısal olarak yansıtan iki boyutlu, yetişkin gruba yönelik sosyal becerilerin değerlendirilmesi amacıyla bir işaret listesinin geliştirilmesi planlanmıştır.

Bu çalışmada, klasik kuram yanında madde tepki kuramı kullanılarak madde analizi ve madde seçim işlemlerinin yürütülmüş olması daha sağlıklı bir madde seçim sürecine olanak sağlamıştır. Özellikle iki parametrelili lojistik madde tepki kuramı modelinin güçlük parametresi, sosyal beceri varyans alanında farklı düzeylerde işlevsel olan maddeleri, madde ayırt edicilik parametresi ise farklı sosyal beceri düzeyine sahip bireyleri ayırt etmede en işlevsel olan maddeleri belirlemeyi olanaklı kılmıştır. Ancak bu işlemler ortaya konan / oluşturulan maddelerin kalitesi oranında faydalı olmaktadır. Bu nedenle de özellikle sonraki çalışmalarda, geliştirilen ölçeğin madde içeriklerinin, sosyal beceri varyans alanını ne oranda yansıttığının ortaya konulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda iki faktörlü yapı olarak elde edilen varyans açıklama oranı (%34,808) bunu yansıtsa da bu çalışmada, ilk çalışma / uygulama verisinin, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri için ikiye bölünmüş olması nedeniyle her iki analiz sonuçları da katılımcı sayısının yarı yarıya azalmış olması ($n_1 = 389$, $n_2 = 389$) zafiyetini taşımaktadır. Çünkü her iki analiz de kişi sayısına oldukça duyarlıdır. Diğer yandan ise açıklayıcı faktör analizi için verinin yeterli olduğu KMO sonuçları ile görülmüş olsa da özellikle doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarındaki bazı uyum göstergelerinin kişi sayısına duyarlılığı belirtilen türden bir yapı geçerliliği çalışmasının yürütülmesini zorunlu hale getirmektedir.

Ölçek güvenirlik sonuçlarının ise oldukça iyi olduğu, iç tutarlılığının yüksek (iç tutarlılık alfa = 0,935), tek boyutlu değerlendirildiğinde tek ve çift numaralı madde dağılımlarıyla ölçek iki yarısının dengeli ($r = 0,892$), zamansal değişime karşı da ölçeğin oldukça kararlı ($r = 0,825$) olduğu görülmüştür. Yetişkinler için geliştirilmiş olan 80 maddeli A Sosyal Beceri Ölçeği-80'in iç tutarlılık güvenirlik katsayısının 0,956, iki yarı arası korelasyonun 0,922, 15 gün arayla yapılmış test-tekrar test korelasyonunun ise 0,698 olduğu bildirilmiştir (Tatar ve ark., 2018). Bu çalışmadan elde edilen değerler bu verilerle karşılaştırıldığında ve iki ölçeğin madde sayıları arasındaki farklılık da dikkate alındığında, oldukça benzer olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal beceri, bir taraftan yalnızca davranışlarla meşgul olma yeteneğini yansıtan tek faktörü temsil eden bir yapı olarak kavramsallaştırılmakta (Spence, 2003) diğer taraftan ise birbiriyle ilişkili yapılar şeklinde bilişsel işlevler ve duyuşsal ya da algısal süreçler olmak üzere iki yönü vurgulanmaktadır (Beauchamp ve Anderson, 2010). Bu nedenle geliştirilen ölçeğin yapısal olarak güçlü bir iki boyutlu yapı ortaya koymamış olması beklenen yönde bir sonuçtur. Ölçeğin, üst yapı bileşeni olarak tek boyutlu olarak değerlendirilmesi her koşulda mümkündür. Ancak olgunun faktör yapısının ayrıca incelenmesinin gerekliliği, genel olarak sosyal becerinin yapısal özelliklerinin belirlenmesine duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Çünkü doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, bazı yaygın kullanılan uyum göstergelerinin oldukça iyi (ki-kare / sd, RMSEA) bazılarının ise model uyumu kabul edilme sınır değerlerine yakın (GFI, AGFI), diğer bazılarının ise model uyumundan söz edilemeyecek (RMR, NFI, CFI) düzeyde olduğunu göstermiştir. Bu nedenle geliştirilen ölçeğin yapısal özelliklerine ilişkin elde edilen açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının, sosyal becerinin kavramsallaştırılmasıyla / tanımlanmasıyla ilgili problemleri içerdiği ve yansıttığı düşünüldüğünden dolayı genel olarak bu çalışma açısından sorun teşkil etmediği değerlendirilmiştir. Ancak sosyal becerinin yapısal olarak faktör yapısına (tek veya çok faktörlü olup olmadığına) ilişkin kuramsal belirsizlik, kuramı takip eden ölçme araçları açısından da aynı düzeyde zafiyeti yansıtmaktadır. Diğer taraftan sosyal yeterlilik için önerilen duygusal, davranışsal ve bilişsel bileşenlerin (Spence, 2003), sadece davranışları yansıttığı belirtilen sosyal beceri için de geçerli olup olmadığının test edilmesi de yine başka bir tartışmaya işaret etmektedir.

Bu çalışmada geliştirilen ölçek, faktör analizleriyle faktör yapısı incelenerek Duyuşsal Bileşenler ve Bilişsel Bileşenler alt boyutlarından oluşan iki boyutlu yapı ile sunulmuştur. Geliştirilen ölçeğin çok güçlü özellikler göstermeyen bu iki boyutlu yapısı, ölçeğin tek boyutlu olarak da değerlendirilebilir olması nedeniyle uygulama çalışmalarına yönelik değil, sosyal becerinin yapısına ilişkin kuramsal çalışmalara katkı vermesi amacıyla sunulmuştur. Böylece çalışmayla, sosyal becerinin yapısal özelliklerine ilişkin tartışmaya bulgu sağlanması hedeflenmiştir. Diğer yandan iki alt boyut arası ilişki düzeyi, birinci çalışma, ikinci çalışma ön test uygulaması ve tekrar test uygulamasında (sırasıyla $r = 0,649$, $r = 0,646$, $r = 0,707$) benzer ve orta düzeyde elde edilmiştir. Birinci ve ikinci çalışma verisi farklı kişi sayıları içermesine karşın oldukça benzerdir. Sadece tekrar test çalışma verisinde korelasyon değeri önemsiz düzeyde biraz yükselmiştir. Ancak elde edilen üç değer de alt boyutlar arası ilişkinin, beklenen düzeyde gerçekleştiğini göstermiştir. Ayrıca alt boyutların faktör yük değerleri ve iç tutarlık güvenilirlik katsayıları da oldukça iyi düzeydedir. Alt boyutlara ilişkin elde edilen bu bulgular, ölçeğin bu haliyle boyut yapısını desteklerken, diğer yandan da özellikle doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen sonuçlar, hem işlemlerin daha büyük katılımcı grupta tekrarlanması gerekliliğine hem de sosyal becerinin iki boyuttan fazlasını içeriyor olabileceğine işaret etmektedir.

Çalışmada geliştirilen ölçek için sağlanan bir diğer bulguda kriter bağıntılı geçerlik sonuçlarıdır. Ayırt edici ve bileşen geçerliliği işlemi olarak Beş Faktör Kişilik Modeli çerçevesinde kişilik ölçümleri ile sosyal beceri karşılaştırması, hem yetişkinler için olan diğer Türkçe form için verilmiştir (Tatar ve ark., 2018) hem de literatürde yer alan diğer çalışmalarda gözlenmektedir (Morgeson ve ark., 2005; Nader-Grosbois ve Mazzone, 2014; Wolf ve ark., 2009). Diğer çalışmalarda da gözlemlendiği şekliyle, ikinci çalışmanın ön test ve tekrar test uygulamaları için sırasıyla, A Sosyal Beceri İşaret Listesi-45 toplam puanının Dışadönüklük faktörü ile orta-zayıf ($r = 0,438$, $r = 0,458$), Uyumluluk faktörü ile orta ($r = 0,666$, $r = 0,720$), Sorumluluk faktörü ile orta-zayıf ($r = 0,409$, $r = 0,528$), Duygusal Dengelilik faktörü ile zayıf ($r = 0,248$, $r = 0,341$) ve Zeka / Hayal Gücü faktörü ile orta ($r = 0,531$, $r = 0,653$) düzeyde ilişki gösterdiği görülmüştür. Sosyal beceri ile beş faktör kişilik ölçümleri arasında en zayıf ilişki duygusal denge faktöründe gözlenmiştir (Morgeson ve ark., 2005; Nader-Grosbois ve Mazzone, 2014; Tatar ve ark., 2018). Sosyal becerinin kişilik ölçümlerinden uyumluluk ile ilişkisi ise en yüksek düzeyde olanıdır (Morgeson ve ark., 2005; Tatar ve ark., 2018). Sosyal beceri ile beş faktörlü kişilik ölçümleri arasında elde edilen ilişkiler, Türkçe yetişkin formu olarak sunulan çalışmanın (Tatar ve ark., 2018) bulgularıyla bütünüyle örtüşmektedir. Bu benzerlik ise geliştirilen ölçeğin kriter bağıntılı geçerlik sonuçlarının da iyi olduğunu göstermektedir.

Geliştirilen ölçeğin faktör yapısına ilişkin yukarıda yapılan değerlendirme, aynı zamanda bu çalışma sonuçlarından elde edilen ileriye dönük çalışma projeksiyonlarını oluşturmaktadır. Ayrıca ölçeğin başka geçerlilik çalışmalarıyla desteklenmesi de ölçek geliştirme süreçleri açısından bir gerekliliktir. Özellikle sosyal becerinin tanımı çerçevesinde oldukça geniş olan varyans alanının ne oranda (ve hangi alt alanlarının) geliştirilen ölçekle yakalandığının / ölçüldüğünün geçerlilik çalışmalarıyla ortaya konulmasına duyulan ihtiyaç, bir yandan ölçeğin geçerliliğine katkı sağlarken diğer yandan da sosyal becerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Çalışma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, ortaya konulan ölçek, yetişkin grupta A Sosyal Beceri Ölçeği-80'e alternatif bir ölçme aracının geliştirildiğini göstermektedir. İki ölçek arasında iki farklı zamanda elde edilen korelasyon katsayıları da ($r = 0,707$ ve $r = 0,750$) ölçekler arası uyum ve farklılaşma miktarlarının beklenen düzeyde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çalışmayla elde edilen ilk geçerlik ve güvenilirlik

bulgularının, geliştirilen ölçeğin psikometrik özelliklerinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu gösterdiği varsayılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G., & Avcıoğlu, H. (2005). Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğinin (7-12 yaş) geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 61-77.
- Angélico, A. P., Crippa, J. A. D. S., & Loureiro, S. R. (2013). Social anxiety disorder and social skills: a critical review of the literature. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, 7(4), 95-110.
- Ataş, A. T., Efeçinar, H. İ., & Tatar, A. (2016). Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 6(46), 71-85.
- Avcıoğlu, H. (2007). Sosyal becerileri değerlendirme ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması (4-6 yaş). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 93-103.
- Beauchamp, M. H., & Anderson, V. (2010). SOCIAL: an integrative framework for the development of social skills. *Psychological Bulletin*, 136(1), 39-64.
- Beidel, D. C., Rao, P. A., Scharfstein, L., Wong, N., & Alfano, C. A. (2010). Social skills and social phobia: an investigation of DSM-IV subtypes. *Behavior Research and Therapy*, 48(10), 992-1001.
- Beidel, D. C., Turner, S. M., Sallee, F. R., Ammerman, R. T., Crosby, L. A., & Pathak, S. (2007). SET-C versus fluoxetine in the treatment of childhood social phobia. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46(12), 1622-1632.
- Beidel, D. C., Turner, S. M., Young, B. J., Ammerman, R. T., Sallee, F. R., & Crosby, L. (2007). Psychopathology of adolescent social phobia. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 29, 46-53.
- Camfield, P., & Camfield, C. (2011). Transition to adult care for children with chronic neurological disorders. *Annals of Neurology*, 69(3), 437-444.
- Cook, C. R., Gresham, F. M., Kern, L., Barreras, R. B., Thornton, S., & Crews, S. D. (2008). Social skills training for secondary students with emotional and/or behavioral disorders: a review and analysis of the meta-analytic literature. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 16(3), 131-144.
- Cordier, R., Speyer, R., Chen, Y. W., Wilkes-Gillan, S., Brown, T., Bourke-Taylor, H., Doma, K., & Leicht, A. (2015). Evaluating the psychometric quality of social skills measures: a systematic review. *PloS one*, 10(7), e0132299.
- De Boo, G. M., & Prins, P. J. (2007). Social incompetence in children with ADHD: possible moderators and mediators in social-skills training. *Clinical Psychology Review*, 27(1), 78-97.
- Del Prette, Z. A., & Del Prette, A. (2021). *Social competence and social skills*. Springer.
- Fligstein, N. (2001). Social skill and the theory of fields. *Sociological Theory*, 19(2), 105-125.
- Gates, J. A., Kang, E., & Lerner, M. D. (2017). Efficacy of group social skills interventions for youth with autism spectrum disorder: a systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 52, 164-181.
- Gillis, J. M., & Butler, R. C. (2007). Social skills interventions for preschoolers with autism spectrum disorder: a description of single-subject design studies. *Journal of Early and Intensive Behavior Intervention*, 4(3), 532-547.
- Grover, R. L., Nangle, D. W., Buffie, M., & Andrews, L. A. (2020). Defining social skills. In D. W. Nangle, C. A. Erdley & R. A. Schwartz-Mette (Eds.). *Social skills across the life span: theory, assessment, and intervention* (pp. 3-24). Elsevier Academic Press.
- Gunning, C., Holloway, J., Fee, B., Breathnach, Ó., Bergin, C. M., Greene, I., & Ní Bheoláin, R. (2019). A systematic review of generalization and maintenance outcomes of social skills intervention for preschool children with autism spectrum disorder. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 6, 172-199.
- Gustavsen, A. M. (2017). Longitudinal relationship between social skills and academic achievement in a gender perspective. *Cogent Education*, 4(1), 1411035.
- Heinrichs, N., Gerlach, A. L., & Hofmann, S. G. (2006). Social skills deficits. In M. Hersen (Ed.), *Clinician's handbook of adult behavioral assessment* (pp. 235-252). Elsevier Academic Press.

- Herbert, J. D., Gaudiano, B. A., Rheingold, A. A., Myers, V. H., Dalrymple, K., & Nolan, E. M. (2005). Social skills training augments the effectiveness of cognitive behavioral group therapy for social anxiety disorder. *Behavior Therapy*, 36(2), 125-138.
- Levitan, M. N., & Nardi, A. E. (2009). Social skill deficits in socially anxious subjects. *The World Journal of Biological Psychiatry*, 10(4-3), 702-709.
- Liberman, R. P. (1982). Assessment of social skills. *Schizophrenia Bulletin*, 8(1), 62-84.
- Little, S. G., Swangler, J., & Akin-Little, A. (2017). Defining social skills. In J. L. Matson (Ed.). *Handbook of social behavior and skills in children* (pp. 9-17). Springer International Publishing.
- Lynch, S. A., & Simpson, C. G. (2010). Social skills: laying the foundation for success. *Dimensions of Early Childhood*, 38(2), 3-12.
- Matson, J. L., & Wilkins, J. (2007). A critical review of assessment targets and methods for social skills excesses and deficits for children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 1(1), 28-37.
- Matson, J. L., Matson, M. L., & Rivet, T. T. (2007). Social-skills treatments for children with autism spectrum disorders: an overview. *Behavior Modification*, 31(5), 682-707.
- Merrell, K. W. (2001). Assessment of children's social skills: recent developments, best practices, and new directions. *Exceptionality*, 9(1-2), 3-18.
- Monahan, J., Freedman, B., Pini, K., & Lloyd, R. (2023). Autistic input in social skills interventions for young adults: a systematic review of the literature. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 10(1), 1-21.
- Moody, C. T., & Laugeson, E. A. (2020). Social skills training in autism spectrum disorder across the lifespan. *Psychiatric Clinics*, 43(4), 687-699.
- Morgeson, F. P., Reider, M. H., & Campion, M. A. (2005). Selecting individuals in team settings: the importance of social skills, personality characteristics, and teamwork knowledge. *Personnel Psychology*, 58(3), 583-611.
- Nader-Grosbois, N., & Mazzone, S. (2014). Emotion regulation, personality and social adjustment in children with autism spectrum disorders. *Psychology*, 5(15), 1750-1767.
- Neslitürk, S., & Deniz, M. E. (2014). Sosyal Beceri Geliştirme Sistemi Aile Formu'nun Türk kültürüne uyarlanması: güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 139-149.
- Norton, P. J., & Hope, D. A. (2001). Analogue observational methods in the assessment of social functioning in adults. *Psychological Assessment*, 13(1), 59-72.
- Norton, P. J., Grills-Tauchel, A. E., & Raouf, M. (2010). Assessing adults. In D. W. Nangle, D. J. Hansen, C. A. Erdley, & P. J. Norton (Eds.), *Practitioner's guide to empirically based measures of social skills* (pp. 87-98). Springer Science + Business Media.
- Patterson, T. L., Moscona, S., McKibbin, C. L., Davidson, K., & Jeste, D. V. (2001). Social skills performance assessment among older patients with schizophrenia. *Schizophrenia Research*, 48(2-3), 351-360.
- Rao, P. A., Beidel, D. C., & Murray, M. J. (2008). Social skills interventions for children with Asperger's syndrome or high-functioning autism: a review and recommendations. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38, 353-361.
- Segrin, C. (2000). Social skills deficits associated with depression. *Clinical Psychology Review*, 20(3), 379-403.
- Sharma, R., Goswami, V., & Gupta, P. (2016). Social skills: their impact on academic achievement and other aspects of life. *International Journal for Innovative Research in Multidisciplinary Field*, 2(7), 219-224.
- Spence, S. H. (2003). Social skills training with children and young people: theory, evidence and practice. *Child and Adolescent Mental Health*, 8(2), 84-96.
- Sucuoğlu, B., & Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6(1), 41-57.
- Tatar, A. (2017). Büyük Beş-50 Kişilik Testinin Türkçeye çevirisi ve Beş Faktör Kişilik Envanteri kısa formu ile karşılaştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18(1), 51-61.

- Tatar, A., Özdemir, H., Haşlak, F. D., Atsızelti, Ş., Özüdoğru, M. T., Çavuşoğlu, F., Çelikbaş, B., Uysal, A. R., Toklu, N., Uyğur, G., Astar, M., & Saltukoğlu, G. (2018). Yetişkinler için A Sosyal Beceri Ölçeği'nin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(68), 69-88.
- Wade, D. T. (2004). Assessment, measurement and data collection tools. *Clinical Rehabilitation*, 18(3), 233-237.
- Wilkins, J., & Matson, J. L. (2007). Social skills. *International Review of Research in Mental Retardation*, 34, 321-363.
- Willis, D., Siceloff, E. R., Morse, M., Neger, E., & Flory, K. (2019). Stand-alone social skills training for youth with ADHD: a systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 22, 348-366.
- Wolf, H., Spinath, F. M., Riemann, R., & Angleitner, A. (2009). Self-monitoring and personality: a behavioral-genetic study. *Personality and Individual Differences*, 47(1), 25-29.
- Yüksel, G. (1998). Sosyal Beceri Envanterinin Türkçe'ye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(9), 39-48.

Yetişkinlerde Sanatla Terapi Teknikleri ile Yapılan Grup Uygulamasının Ruhsal Belirtiler, Psikolojik İyi Oluş ve Bilişsel Esneklik Üzerine Etkisi

The Effect on Psychological Symptom Levels, Psychological Well-Being and Cognitive Flexibility Experienced in the Group Structured with Art Therapy Techniques in Adults

ÖZET

Bu çalışma bireylerde sanatla terapi tekniklerinin uygulandığı deneysel bir araştırmadır. Çalışmanın amacı sanat terapisinin ruhsal belirtiler, psikolojik iyi oluş ve bilişsel esneklik üzerine etkililiğinin incelenmesidir. Araştırmanın evreni 2022-2023 yılında İstanbul ilinde yaşayan bireyler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini İstanbul ilinde yaşayan ve sanatla terapi programına katılmayı kabul eden 15 deney grubu ve 15 kontrol grubu 30 kişiden oluşmaktadır. Araştırmada tek grup ön test- son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Kontrol ve deney gruplarına uygulama öncesi ve uygulama sonrasında Kısa Semptom Envanteri (KSE), Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ve Bilişsel Esneklik Envanteri verilmiştir. Araştırmadaki deney grubuyla haftada bir kez 90 dakika olmak üzere 10 oturum gerçekleştirilmiştir. Kontrol grubuna ise psikoeğitim verilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre sanatla terapi teknikleri sonucunda katılımcıların psikolojik iyi oluş ve bilişsel esneklik düzeyleri üzerinde anlamlı bir artış, ruhsal belirti düzeyi üzerinde anlamlı bir azalma saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Terapisi, Ruhsal Belirtiler, Psikolojik İyi Oluş, Bilişsel Esneklik

ABSTRACT

The study aims to examine the effectiveness of art therapy on mental symptoms, psychological well-being, and cognitive flexibility. The population of the research consists of adult individuals living in Istanbul in 2022-2023. The research sample consists of 15 experimental group and 15 control group 30 people living in Istanbul and agreeing to participate in the art therapy program. In the study, a quasi-experimental design with a single-group pretest-posttest control group was used. Brief Symptom Inventory (BSI), Psychological Well-Being Scale, and Cognitive Flexibility Inventory were given to the control and experimental groups before and after the application. The experimental group in the research was given 10 sessions once a week for 90 minutes. The control group was given psychoeducation. As a result of the findings obtained from the research, it was concluded that art therapy techniques showed a significant increase in psychological well-being and cognitive flexibility levels and a significant decrease in the level of psychological symptoms.

Keywords: Art Therapy, Psychological Well-Being, Cognitive Flexibility, Mental Symptoms

GİRİŞ

Sanat

Sanat literatürdeki en yalın hali ile yaratıcılığın veya hayal gücünün ifade edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Sayar, 2005). Sanatın insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülmektedir (Ayadın, 2020). İnsanlığın ilk dönemlerinde mağara duvarlarına çizilen figürler, daha sonrasında hikâye, dans, şarkı ve taklitler ile yaşamları için önemli bir parça olmaktadır. İnsanların acı, mutluluk, korku gibi birçok duyguyu yaşantıların ve kendilerini ifade ederken sanatı araç olarak kullandıkları görülmektedir (Okcu, 2022). Sanat kişinin kendi iç dünyasını anlamasına ve problem çözme becerisine yardımcı olmaktadır. Yaşadığı duygu durumunu sözel olarak ifade etmekte zorlanan kişiler sanatı kullanarak bu durumu somut biçimlerle dışarıya yansıtabilmektedir. Tüm kültürlerde sanatın psikolojik ve fiziksel acılar üzerinde iyileştirici bir gücü olduğunu düşünülmektedir (Bostancıoğlu ve Kahraman, 2017). İnsan sosyal bir varlıktır. Başkaları ile iletişim kurmak canlılar için son derece önemlidir. Sözlü iletişimin kurulmasında sorun yaşanması ve problemlili koşulların varlığında sanat kurtarıcı olabilmektedir. Sanat dışavurumcu özelliği sayesinde kişinin ruhsal onarımını ve duygularını sağaltım konusunda önemli bir araç olmaktadır (Demir, 2022).

Sanat ve Yaratıcılık

Yaratıcılık kavramı 1949 yıllarında ilk olarak ortaya çıkmış, 1960 yıllarda araştırmalara konu olmuştur. Yaratıcılık kavramı kişinin kurulmamış ilişkiler arasındaki bağlantıyı kurabilme, problem çözebilme ve farklı çözüm yolları üretebilme yetisi olarak tanımlanabilmektedir (Çetin ve Koyuncuoğlu, 2013). ‘Moreno’ya göre insan yaratıcı, doğar. O doğumu yaratıcılığın ifadesi olarak tanımlar (Eracar, 2021). Kişi dünyaya geldiği andan itibaren belli bir yaratıcılık

Kaantan Adar¹
Bahar Akoğlu²

How to Cite This Article

Adar, K. & Akoğlu, B. (2023). “Yetişkinlerde Sanatla Terapi Teknikleri ile Yapılan Grup Uygulamasının Ruhsal Belirtiler, Psikolojik İyi Oluş ve Bilişsel Esneklik Üzerine Etkisi”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(68):3558-3568. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72072>

Arrival: 25 August 2023

Published: 30 September 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

* Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

² Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul Türkiye

potansiyeli içindedir (Çetin ve Koyuncuoğlu, 2013). Birey için doğduğu toplumun kabul ettiği biri olmak son derece önemlidir. Sanat kişiye cesaret vermektedir (Ayadın, 2020). Sanat iki koşuldan oluşmaktadır. Birincisi sanatın yaratılma süreci, ikincisi ise yaratılan nesnenin anlamının keşfedilmesi sürecidir. Anlamın keşfedilmesi sürecinde genellikle Freud ve Jung'un bilinçdışı kavramlarından yararlanılmaktadır (Çelikbaş, 2019).

Sanat Terapisi

Sanat terapisi son yıllarda popüler olsa bile aslında insanlığın ilk dönemlerine kadar uzanan bir yöntemdir. Farmakolojik olmayan tamamlayıcı ve alternatif bir psikososyal müdahale yaklaşımı olarak sanat terapisi kullanılmaktadır (Hu, Zhang, Hu, Yu ve Xu, 2021). Sanat terapisinin iki tane üzerinde durduğu önemli konu bulunmaktadır. Birincisi sanat terapisi kişinin duygularını ve düşüncelerini ifade etmesini yardımcı olan bir araçtır. İkinci olarak ise sanat terapisi yaratıcı süreci sayesinde kişinin yaşam kalitesini olumlu anlamda iyileştirmektedir (Malchiodi, 1998; akt. Demir, 2022). Günümüzde birçok terapi ekolünün temel hedeflerinden biri bilinçdışındaki malzemenin dışavurulmasıdır. Sanat terapisi ile bilinçdışındaki malzeme bilinç yüzeyine çıkarılırken aynı zamanda terapist ile danışan arasındaki terapötik ilişkiyi güçlendirme konusunda önemli bir rol sağlamaktadır (Demir, 2022). Ayrıca sanat terapisi ile kişinin içgörüsü ve öznel iyi oluşunun artmasında yardımcı olmaktadır (Göktepe, 2015).

Kişinin sanat aracılığı ile aktardığı gerçekliğin temelinde aslında kendi iç gerçekliği yatmaktadır. Bu konu üzerinde çok fazla kuram ve kavram da ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlileri içe atım ve içe alınmış yaşam deneyimleridir (Taymur ve Boratav, 2013). Kişi için iyi ve kabul edilen deneyimler içe alınır ama kabul edilmeyen ve kişi için kötü olan deneyimler içe atım yaparak birikmektedir (Eracar, 2021). İçe alınan deneyimler bilinç düzeyinde kalır iken içe atım yapılanlar bilinçdışında kalmaktadır. Kişinin içe alınarak deneyimlemiş olduğu deneyimler kişinin benliğinin oluşturmasının temel noktası olmaktadır (Eracar, 2021). Bu durumu Eracar (2021) 'İçe atılmış yaşantılar, sanatın içeriğini; içe alınmış yaşantılarsa sanatta biçimi oluşturur' sözü ile net bir şekilde ifade etmektedir.

Sanat terapisi ile kişinin bilinç dışına attığı duyguları sanat terapisi ile bilinç yüzeyine çıkarmaktadır. Sanatın kullanılması ile içten olanı dışa çıkaracaktır (Eracar, 2021). Altınköprü (2017) sanat tekniklerinden resmin insan psişizmine inmenin de en doğal yolu olduğunu bildirmiştir. Bu yol oldukça rahatlatıcı olmasının yanında, kişiyi de yargılanma, değerlendirilme gibi korkulara karşı korumakta, bireyin kendini, içsel süreçlerini ortaya koyarken rahatsız hissetmemesini sağlamaktadır (Akoğlu, 2023). Sanat terapisi sözel olarak kendisini ifade etmekte zorlanan bireyler için daha etkili olsa bile her yaştan birey için uygulanabilmektedir (Demir ve Yıldırım, 2017). Sanat terapisi sayesinde kişinin yaratıcı süreçleri ve psikoterapi teknikleri bir araya gelerek kişinin bilişsel, duygusal, ruhsal ve fiziksel açıdan öznel iyi oluşunu olumlu anlamda düzenlenmesi söz konusudur (Göktepe, 2015).

Psikoloji tarihine bakıldığında zaman yapılan ilk araştırmalar genellikle olumsuz duygular ve rahatsızlıklar üzerine yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir. Pozitif psikoloji kuramının ortaya çıkışı ile kişinin iyilik hali, iyi oluş, yaşam kalitesi ve yaşam doyumu gibi olumlu kavramlar üzerine araştırmalar yapılmaktadır (Akdağ ve Çankaya, 2015). Psikolojik iyi oluş üzerine çalışmalar Bradburn (1969) ile ortaya çıkmaktadır. Psikolojik iyi oluş, bireyin kendi potansiyelinin farkında olması, hayata karşı beklentisi ve diğer kişiler ile kurduğu ilişki olarak açıklanmaktadır (Akdağ ve Çankaya, 2015). Psikolojik iyi oluşun temeli hazcılık ve işlevsellik kavramlarından oluşmaktadır. Hazcılık kavramına göre; Kişinin acı deneyimleri yerine haz deneyimlerin fazla olması halinde kişinin oluşu veya mutluluk düzeyinin artacağı beklenilmektedir. İşlevsellik kavramı ise kişi hayatı boyunca doyum alacak şekilde kendini gerçekleştirme olarak açıklanmaktadır (Timur, 2008).

Birey hayatında bilgi birikiminin fazla olduğu konular hakkında kendisine sorun yaratacak zor durumlar ile karşı karşıya geldiği zaman bilgisinin sorunu aşabilecek şekilde yeterli olmadığını görebilmektedir. Bu bağlamda bireyin bazen deneme yanılma şeklinde esnek davranışlar içinde olması gerekmektedir (Çuhadaroglu, 2013). Bilişsel esneklik düzeyi kişinin sorunları çözme sürecinde ortamdaki değişkenlere göre kendi düşüncelerini ve davranışlarını ayarlayabilme becerisidir. Kişinin yaşayabileceği her durum için hazır olma durumudur. (Candur, 2023). Kişinin yaşamı boyunca kendisi için küçük veya büyük zor şartlar ile karşı karşıya gelmesi beklenen bir durumdur. Bireylerin başına gelen zor durumlar veya beklenmedik durumlar altında o durumlara uyum sağlayabilmesi bazı bireyler için daha kolay olsa bile bazı bireylerin ise bu durumlarda zorlandığı görülmektedir (Aslan ve Turk, 2022). Bireylerin yaşadığı zor durumlar karşısında farklı çözüm yollarını deneyebilme becerisi, bu durumlara karşı uyum sağlayabilme ve düzenleyebilme becerisi bireyin bilişsel esnekliğine bağlıdır. Yüksek bilişsel esnekliğe sahip bireylerin beklenmedik durumlar karşısında daha kolay uyum sağlayabilirken düşük bilişsel esnekliğe sahip bireylerin daha çok zorlandığı görülmektedir (Asıcı ve İkiz, 2015). Kişinin ruh sağlığı bozulması ile yaşam kalitesini olumsuz anlamda etkilediği görülmektedir. Yaşam kalitesi olumsuz anlamda etkilenen kişi kendisini, çevresini ve dünyayı algılama konusunda sorunlar yaşayabilmektedir (Gökçakan, 2005). Ruhsal belirti bozukluğu yaşayan kişiler üzerinde uygulanan sanat terapisinin semptomları azaltma konusunda etkisi olduğu yapılan çalışmalar ile görülmektedir (Cramer, Torgersen ve Kringlen, 2005). Kişinin yaşam kalitesinin olumlu anlamda artması, sorunlar

karşısında farklı çözüm yolları bulabilme becerisi, kendisini olduğu gibi kabul ve güçlü yanlarının farkına varması kişinin psikolojik iyi oluş ve bilişsel esneklik düzeyine göre değişebilmektedir. Aynı zamanda kişinin yaşam kalitesi ve çevresiyle kurduğu ilişki yaşadığı ruhsal belirti düzeyine göre değişebilmektedir. Bu bakımdan sanatın kişinin yaratıcılık süreçlerini harekete geçirmesi sayesinde iyileştirici bir etkisi olduğu görülmektedir (Demir, 2017).

Tüm bu açıklamalardan hareketle bu araştırmanın amacı, yetişkinlerde sanatla terapi teknikleri grup uygulamasının ruhsal belirtiler, psikolojik iyi oluş ve bilişsel esneklik üzerine anlamlı düzeyde etkisinin olup olmadığının incelenmesidir. Sanat terapisi, insanların terapiye yeni yollarla açılmasını ve onlarla etkileşime geçmesini sağlamak için sanatın gücünü ve farklı iletişim biçimlerini kullanır, bu da her türlü iyileşmeyi artırabilir. Sanat terapisi, bireyin en derin düşünce ve duygularını sanat yoluyla açığa çıkararak iyileşmeyi destekleyen terapötik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın etkililiğini incelemek üzere çalışmanın sanatla terapi teknikleri grup uygulamasının ruhsal belirtiler, psikolojik iyi oluş ve bilişsel esneklik üzerine etkisini anlamak ve sanatın nasıl uygulanacağı hakkında örnek bir çalışma ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın hipotezleri şu şekildedir;

H1:Sanatla terapi teknikleri grup uygulamasının psikolojik ruhsal belirtiler üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H2:Sanatla terapi teknikleri grup uygulamasının psikolojik iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H3:Sanatla terapi teknikleri grup uygulamasının bilişsel esneklik üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışmada tek grup ön test- son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Kontrol ve deney gruplarına uygulama öncesi ve uygulama sonrasında Kısa Semptom Envanteri (KSE), Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ve Bilişsel Esneklik Envanteri verilmiştir. Araştırmadaki deney grubuna haftada bir kez 90 dakika olmak üzere 10 oturum gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya başlamadan önce Nişantaşı Üniversitesi'nden 30.01.2023 tarihli ve 2023/7 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evreni 2022-2023 yılında İstanbul ilinde yaşayan yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini İstanbul ilinde yaşayan ve psikolojik müdahaleyi kabul eden 15 deney grubu ve 15 kontrol grubu 30 kişiden oluşmaktadır. Araştırma katılımcılar ile çevrimiçi ortamlarda (Google Meet, Skype ve Zoom gibi) gerçekleştirilmiştir. Gruplar arasındaki eşitsizliği ve yansızlığı korumak amacıyla kümeleme analizi ile gruplar oluşturulmuştur. Deney grubuna Sanatla terapi teknikleri uygulaması verilirken kontrol grubuna psikoeğitim verilmiştir. Araştırmaya katılma ölçütleri okur-yazar olmaları, çalışmaya katılmaya gönüllü olmaları ve 20-50 yaş aralığında olması şeklinde belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Sosya-Demografik Veri Formu: Araştırmacı tarafından geliştirilen 12 maddeden oluşan, katılımcıların demografik özelliklerin belirlenmesi amacıyla oluşturulan bir formdur.

Kısa Semptom Envanteri (KSE): Kısa Semptom envanteri (KSE)'nin genel ruh sağlığı taraması ve psikolojik belirtileri ölçme amacıyla kullanılacaktır. 53 sorudan oluşan 5'li likert tipli bu ölçektir. Her madde için 'Hiç', 'Biraz', 'Orta derece', 'Epey' ve 'Çok fazla' şıklarından kendine uygun olanı seçmeleri gerekmektedir. Verilen cevaplar 0-4 arasında puanlama yapılmaktadır. Alınan puanların yüksekliği semptomun sıklığını göstermektedir (Şahin ve Durak, 1994). Ölçeğin 9 alt boyutu (fobik anksiyete, psikotizm, anksiyete bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk, somatizasyon, kişilerarası duyarlılık, depresyon, hostile, paranoid düşünce) yeme içme bozukluğu, suçluluk duyguları, uyku bozukluğu, ölüm ve ölüm hakkında düşünceler gibi ek maddeler ve 3 global indeksten oluşmaktadır (Şahin ve Durak, 1994). Ölçeğin Türkçeye uyarlanması Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ,95 ile ,96 olarak tespit edilmiştir.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Diener ve arkadaşları (2009-2010) tarafından geliştirilen psikolojik iyi oluş ölçeği Türkçe uyarlaması Telef (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçek 8 sorudan oluşan 7'li likert tipli bir ölçektir. Cevapları 'Kesinlikle katılmıyorum (1)' ile 'Kesinlikle katılıyorum (7)' aralığında olup kişinin kendine en uygun olanı seçmesi gerekmektedir. Ölçekten yüksek puan olan bireyin psikolojik iyi oluşu yüksek olarak bilinmektedir (Telef, 2013). Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ,87 olarak tespit edilmiştir.

Bilişsel Esneklik Envanteri: Bilişsel esnekliği ölçmek amacıyla John P. Dennis ve Jillon S. Vander Wall (2010) tarafından geliştirilen ölçek Türkçe uyarlaması Gülüm ve Dağ (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek 20 maddeden ve iki alt ölçekten oluşmaktadır. Alternatifler alt ölçeğinde yaşamda ortaya çıkan durumların ve insan davranışlarının olası alternatiflerinin olabileceğini algılama becerisi ve zor durumları çözebilmek için çok sayıda çözüm üretme

becerisini ölçmektedir. Kontrol alt ölçeği ise zor durumları kontrol edilebilir algılama eğilimini ölçmektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ,91 kontrol alt ölçeği için Cronbach Alfa ,84 olarak tespit edilmiştir. Ölçekten alınan puanlar 12-72 arasında olduğu belirtilmektedir. Ölçekten yüksek puan alan bilişsel esnekliğini de arttırdığını göstermektedir (Gülüm ve Dağ, 2012).

Verilerin Analizi

Tüm analizler SPSS 27 programı kullanılarak yapılmıştır. İlk olarak, ölçüm araçlarına ilişkin hesaplamalar yapılmıştır. Elde edilen puanlar ile analize başlamadan önce normal dağılım varsayımı değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sırasında, ölçüm araçlarına ait basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiştir. Ölçüm araçlarına ilişkin bu katsayıların -3 +3 referans aralığında olduğu görülmüştür. (HahsVaughn ve Lomax, 2020). Bu değerlendirmenin sonucu bağlamında, bu araştırma kapsamında parametrik testlerin yapılması uygun görülmüştür.

Deney grubu ve kontrol grubu arasındaki anlamlı farkı saptamak için bağımsız gruplar t-testi, deney ve kontrol grubunda ön ölçüm ve son ölçüm puanlarını karşılaştırmak için bağımlı gruplar t-testi kullanılmıştır. Yapılan tüm testler, %95 güven aralığında ve p değeri .05 referans alınarak uygulanmıştır.

Verilerin Toplanması ve İşlem

Çalışmaya katılacak olan katılımcılara ön test ve son test uygulamaları arasında gerçekleştirilmiş olan sanatla terapi tekniklerinin ruhsal belirti, psikolojik iyi oluş ve bilişsel esneklik düzeylerinin olumlu anlamda değişmesi üzerine planlanan 10 oturumluk bir programdır. Hazırlanan bu program araştırmacı tarafından birçok kaynaktan yararlanılarak geliştirilmiştir (Demir, 2022; Eracar, 2021; Malchiodi, 2011; Liebman, 2004; Güner ve Genç, 2019).

Oturumlar

1.Oturum

Materyaller

Resim kağıtları (A3-A4), kalem, boya kalemleri, müzik, masa ve sandalye

1. Çalışmaya katılacak katılımcılara programın içeriği hakkında bilgi ve sahip olduğu haklar söylenmiştir. Katılımcılara gizlilik ve devam hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmaya katılmaya kabul eden katılımcılarla beraber ilk oturumun değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma başlamadan katılımcılara ön test uygulaması yapılmıştır.
2. Katılımcılara verilen yönerge ile çiçek çizme çalışması yapılmıştır.
3. Katılımcıların yapılan uygulamadan sonra duygu ve düşünceleri hakkında paylaşım yapılması istenmiştir.
4. Değerlendirilme yapılarak oturum tamamlanmıştır.

2. Oturum

Materyaller

Resim kağıtları (A3-A4), kalem, boya kalemleri, müzik, masa ve sandalye

1. Bir önceki oturumun değerlendirilmesi yapılmıştır.
2. Katılımcılara verilen yönerge ile öz şefkat çalışması yapılmıştır.
3. Katılımcıların yapılan uygulamadan sonra duygu ve düşünceleri hakkında paylaşım yapılması istenmiştir.
4. Değerlendirilme yapılarak oturum tamamlanmıştır.

3. Oturum

Materyaller

Resim kağıtları (A3-A4), kalem, boya kalemleri, müzik, masa ve sandalye

1. Bir önceki oturumun değerlendirilmesi yapılmıştır.
2. Katılımcılara verilen yönerge ile içimdeki çocuk çalışması yapılmıştır.
3. Katılımcıların yapılan uygulamadan sonra duygu ve düşünceleri hakkında paylaşım yapılması istenmiştir.
4. Değerlendirilme yapılarak oturum tamamlanmıştır.

4. Oturum

Materyaller

Resim kağıtları (A3-A4), kalem, boya kalemleri, müzik, masa ve sandalye

1. Bir önceki oturumun değerlendirilmesi yapılmıştır.
2. Katılımcılara verilen yönerge ile maske çalışması yapılmıştır.
3. Katılımcıların yapılan uygulamadan sonra duygu ve düşünceleri hakkında paylaşım yapılması istenmiştir.
4. Değerlendirilme yapılarak oturum tamamlanmıştır.

5. Oturum

Materyaller

Resim kağıtları (A3-A4), kalem, boya kalemleri, müzik, masa ve sandalye

1. Bir önceki oturumun değerlendirilmesi yapılmıştır.
2. Katılımcılara verilen yönerge ile kendini kabul çalışması yapılmıştır.
3. Katılımcıların yapılan uygulamadan sonra duygu ve düşünceleri hakkında paylaşım yapılması istenmiştir.
4. Değerlendirilme yapılarak oturum tamamlanmıştır.

6. Oturum

Materyaller

Resim kağıtları (A3-A4), kalem, boya kalemleri, müzik, masa ve sandalye

1. Bir önceki oturumun değerlendirilmesi yapılmıştır.
2. Katılımcılara verilen yönerge ile beden taraması ile olumsuz duygular çalışması yapılmıştır.
3. Katılımcıların yapılan uygulamadan sonra duygu ve düşünceleri hakkında paylaşım yapılması istenmiştir.
4. Değerlendirilme yapılarak oturum tamamlanmıştır.

7. Oturum

Materyaller

Resim kağıtları (A3-A4), kalem, boya kalemleri, müzik, masa ve sandalye

1. Bir önceki oturumun değerlendirilmesi yapılmıştır.
2. Katılımcılara verilen yönerge ile şiir çalışması yapılmıştır.
3. Katılımcıların yapılan uygulamadan sonra duygu ve düşünceleri hakkında paylaşım yapılması istenmiştir.
4. Değerlendirilme yapılarak oturum tamamlanmıştır.

8. Oturum

Materyaller

Resim kağıtları (A3-A4), kalem, boya kalemleri, müzik, masa ve sandalye

1. Bir önceki oturumun değerlendirilmesi yapılmıştır.
2. Katılımcılara verilen yönerge ile kolaj çalışması yapılmıştır.
3. Katılımcıların yapılan uygulamadan sonra duygu ve düşünceleri hakkında paylaşım yapılması istenmiştir.
4. Değerlendirilme yapılarak oturum tamamlanmıştır.

9. Oturum

Materyaller

Resim kağıtları (A3-A4), kalem, boya kalemleri, müzik, masa ve sandalye

1. Bir önceki oturumun değerlendirilmesi yapılmıştır.

2. Katılımcılara verilen yönerge ile kale çalışması yapılmıştır.
3. Katılımcıların yapılan uygulamadan sonra duygu ve düşünceleri hakkında paylaşım yapılması istenmiştir.
4. Değerlendirilme yapılarak oturum tamamlanmıştır.

10. Oturum

Materyaller

Resim kağıtları (A3-A4), kalem, boya kalemleri, müzik, masa ve sandalye

1. Bir önceki oturumun değerlendirilmesi yapılmıştır.
2. Katılımcılara verilen yönerge ile ayna çalışması yapılmıştır.
3. Katılımcıların yapılan uygulamadan sonra duygu ve düşünceleri hakkında paylaşım yapılması istenmiştir.
4. Çalışmanın son oturumunda genel bir değerlendirme yapılmıştır. Katılımcıların ilk oturum ve son oturum arasında kendilerinde farklı bir değişiklik olup olmadığı hakkında geri bildirim alınarak son test uygulanmıştır.

Psikoeğitim

Çalışmadaki konular kontrol grubunda yer alan grup üyeleri tarafından belirlenmiştir. Her bir oturumda farklı konular ele alınmıştır. Çalışma 90 dakika olmak üzere 10 oturumdan oluşmaktadır. Oturumlarda kişilerin duygularını tanımasının önemi ve aynı olaya farklı bakış açılarının olabileceği gibi bir içgörü kazanılması hedeflenmiştir. Bu bakımdan oturumların ana teması ‘şimdi ve burada’ kavramlarına odaklanılmıştır. Oturumlarda belirlenen konulara ek olarak nefes egzersizi ve güvenli yer çalışması yapılmıştır. Grup üyelerinden oturumlarda belirlenen konu hakkında duygu ve düşüncelerin paylaşılması istenmiştir. Oturum sonunda oturum hakkındaki düşünceleri ve elde ettikleri deneyimi günlük yaşamlarına nasıl uygulanabileceği tartışılarak oturumlar sonlandırılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde veri analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Sanatla terapi tekniklerinin bireyler üzerindeki ruhsal belirtiler, psikolojik iyi oluş ve bilişsel esneklik düzeylerinin etkisi incelenmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

		Grup			
		Deney Grubu		Kontrol Grubu	
		n	%	n	%
Cinsiyet	Kadın	8	53.3%	9	60.0%
	Erkek	7	46.7%	6	40.0%
Yaş	20-30	11	73.3%	13	86.7%
	30-40	4	26.7%	2	13.3%
Eğitim Durumu	Ortaokul	1	6.7%	0	0.0%
	Lise	2	13.3%	0	0.0%
	Lisans (Üniversite)	9	60.0%	8	53.3%
	Yüksek Lisans	3	20.0%	6	40.0%
	Doktora	0	0.0%	1	6.7%
Gelir Miktarı	Düşük	1	6.7%	1	6.7%
	Orta	12	80.0%	13	86.7%
	Yüksek	2	13.3%	1	6.7%
Medeni Durum	Bekar	11	73.3%	11	73.3%
	Evli	4	26.7%	2	13.3%
	Boşanmış	0	0.0%	2	13.3%
Total		15	100.0%	15	100.0%

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Bulgulara ilişkin sonuçlar incelendiğinde, deney grubundaki katılımcıların %53,3’ünün kadın, %46,7’sinin erkek, %73,3’ünün 20-30 yaş arası, % 26,7’sinin 30-40 yaş arası olduğu, %6,7’sinin ortaokul mezunu, %13,3’ünün lise mezunu, %60,0’ının lisans mezunu, %20,0’ının yüksek lisans mezunu olduğu, %6,7’sinin düşük düzey gelire, %80,0’ının orta düzey gelire, %13,3’ünün yüksek düzey gelire sahip olduğu, %73,3’ünün bekar, %26,7’sinin evli olduğu görülmektedir.

Kontrol grubundaki katılımcıların %60,0’ının kadın, %40,0’ının erkek, %86,7’sinin 20-30 yaş arası, % 13,3’ünün 30-40 yaş arası olduğu, %53,3’ünün lisans mezunu, %40,0’ının yüksek lisans mezunu olduğu, %6,7’sinin doktora mezunu olduğu, %6,7’sinin düşük düzey gelire, %86,7’sinin orta düzey gelire, %6,7’sinin yüksek düzey gelire sahip olduğu, %73,3’ünün bekar, %13,3’ünün evli, %13,3’ünün boşanmış olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Deney ve Kontrol Grubunun Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Bilişsel Esneklik Envanteri, Kısa Semptom Envanteri Ön Ölçümlerinin Karşılaştırılması

		n	\bar{X}	Ss.	t	Sd.	p
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Deney Grubu/Ön ölçüm	15	22.93	2.25	0.43	28	0.674
	Kontrol Grubu/Ön ölçüm	15	21.80	10.07			
Bilişsel Esneklik Envanteri	Deney Grubu/Ön ölçüm	15	51.60	5.12	0.14	28	0.891
	Kontrol Grubu/Ön ölçüm	15	50.87	19.98			
Alternatifler	Deney Grubu/Ön ölçüm	15	38.40	4.69	1.11	28	0.276
	Kontrol Grubu/Ön ölçüm	15	34.47	12.90			
Kontrol	Deney Grubu/Ön ölçüm	15	13.20	0.86	-1.67	28	0.106
	Kontrol Grubu/Ön ölçüm	15	16.40	7.37			
Kısa Semptom Envanteri	Deney Grubu/Ön ölçüm	15	0.91	0.90	-0.17	28	0.870
	Kontrol Grubu/Ön ölçüm	15	0.96	0.81			
Anksiyete	Deney Grubu/Ön ölçüm	15	0.75	0.73	-0.38	28	0.709
	Kontrol Grubu/Ön ölçüm	15	0.85	0.76			
Depresyon	Deney Grubu/Ön ölçüm	15	0.99	1.02	-0.59	28	0.560
	Kontrol Grubu/Ön ölçüm	15	1.20	0.88			
Olumsuz Benlik	Deney Grubu/Ön ölçüm	15	1.08	1.13	0.21	28	0.834
	Kontrol Grubu/Ön ölçüm	15	1.00	0.86			
Somatizasyon	Deney Grubu/Ön ölçüm	15	0.75	0.71	0.25	28	0.808
	Kontrol Grubu/Ön ölçüm	15	0.68	0.78			
Hostilite	Deney Grubu/Ön ölçüm	15	0.97	1.00	-0.27	28	0.787
	Kontrol Grubu/Ön ölçüm	15	1.07	0.90			

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 2'ye ait bulgular incelendiğinde, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Bilişsel Esneklik Envanteri, Alternatifler, Kontrol, Kısa Semptom Envanteri, Anksiyete, Depresyon, Olumsuz Benlik, Somatizasyon, Hostilite puanları deney ve kontrol grubunun ön ölçümleri açısından değerlendirildiğinde anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Tablo 3: Deney ve Kontrol Grubunun Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Bilişsel Esneklik Envanteri, Kısa Semptom Envanteri Son Ölçümlerinin Karşılaştırılması

		n	\bar{X}	Ss.	t	Sd.	p
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Deney Grubu/Son ölçüm	15	26.60	4.03	2.27	28	0.031*
	Kontrol Grubu/Son ölçüm	15	21.13	8.42			
Bilişsel Esneklik Envanteri	Deney Grubu/Son ölçüm	15	68.87	16.08	2.59	28	0.015*
	Kontrol Grubu/Son ölçüm	15	49.33	24.37			
Alternatifler	Deney Grubu/Son ölçüm	15	46.93	8.01	2.72	28	0.011*
	Kontrol Grubu/Son ölçüm	15	34.13	16.38			
Kontrol	Deney Grubu/Son ölçüm	15	21.93	8.56	2.17	28	0.039*
	Kontrol Grubu/Son ölçüm	15	15.20	8.44			
Kısa Semptom Envanteri	Deney Grubu/Son ölçüm	15	0.36	0.29	-2.83	28	0.009*
	Kontrol Grubu/Son ölçüm	15	0.99	0.81			
Anksiyete	Deney Grubu/Son ölçüm	15	0.29	0.27	-2.87	28	0.008*
	Kontrol Grubu/Son ölçüm	15	0.87	0.74			
Depresyon	Deney Grubu/Son ölçüm	15	0.31	0.30	-4.05	28	0.000*
	Kontrol Grubu/Son ölçüm	15	1.25	0.85			
Olumsuz Benlik	Deney Grubu/Son ölçüm	15	0.37	0.36	-2.68	28	0.012*
	Kontrol Grubu/Son ölçüm	15	1.02	0.86			
Somatizasyon	Deney Grubu/Son ölçüm	15	0.47	0.45	-1.04	28	0.305
	Kontrol Grubu/Son ölçüm	15	0.73	0.82			
Hostilite	Deney Grubu/Son ölçüm	15	0.37	0.44	-2.76	28	0.010*
	Kontrol Grubu/Son ölçüm	15	1.09	0.90			

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Tabloya ait bulgular incelendiğinde, Somatizasyon puanları deney ve kontrol grubunun son ölçümleri açısından değerlendirildiğinde bir fark tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ($t(28)=2.27$, $p<0.05$), Bilişsel Esneklik Envanteri ($t(28)=-2.59$, $p<0.05$), Alternatifler ($t(28)=2.72$, $p<0.05$), Kontrol ($t(28)=2.17$, $p<0.05$) puanları deney ve kontrol grubunun son ölçümleri açısından değerlendirildiğinde anlamlı bir fark tespit edilmiştir.

Deney grubundaki kişilere sanat terapisi teknikleri uygulaması yapıldıktan sonra psikolojik iyi oluş puanı ($\bar{X}=26.60$) sanat terapisi teknikleri uygulaması yapılmayan kontrol grubuna göre puanı ($\bar{X}=21.13$) yükseldiği görülmektedir.

Deney grubundaki kişilere sanat terapisi teknikleri uygulaması yapıldıktan sonra bilişsel esneklik envanter puanı ($\bar{X}=68.87$) sanat terapisi teknikleri uygulaması yapılmayan kontrol grubuna göre puanı ($\bar{X}=49.33$) yükseldiği görülmektedir.

Deney grubundaki kişilere sanat terapisi teknikleri uygulaması yapıldıktan sonra alternatif puanı (\bar{X} =46.93) sanat terapisi teknikleri uygulaması yapılmayan kontrol grubuna göre puanı (\bar{X} =34.13) yükseldiği görülmektedir.

Deney grubundaki kişilere sanat terapisi teknikleri uygulaması yapıldıktan sonra kontrol puanı (\bar{X} =21.93) sanat terapisi teknikleri uygulaması yapılmayan kontrol grubuna göre puanı (\bar{X} =15.20) yükseldiği görülmektedir.

Kısa Semptom Envanteri ($t(28)=-2.83, p<0.05$), Anksiyete ($t(28)=-2.87, p<0.05$), Depresyon ($t(28)=-4.05, p<0.05$), Olumsuz Benlik ($t(28)=-2.68, p<0.05$), Hostilite ($t(28)=-2.76, p<0.05$) puanları deney ve kontrol grubunun son ölçümleri açısından değerlendirildiğinde anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Sonuç olarak ölçeklere ait ortalamalar incelendiğinde, kontrol grubunun son ölçüm puanlarının deney grubuna göre daha yüksek görülmektedir.

Deney grubundaki kişilere sanat terapisi teknikleri uygulaması yapıldıktan sonra kısa semptom puanı (\bar{X} =0.36) sanat terapisi teknikleri uygulaması yapılmayan kontrol grubuna göre puanı (\bar{X} =0.99) azaldığı görülmektedir.

Deney grubundaki kişilere sanat terapisi teknikleri uygulaması yapıldıktan sonra anksiyete puanı (\bar{X} =0.29) sanat terapisi teknikleri uygulaması yapılmayan kontrol grubuna göre puanı (\bar{X} =0.87) azaldığı görülmektedir.

Deney grubundaki kişilere sanat terapisi teknikleri uygulaması yapıldıktan sonra depresyon puanı (\bar{X} =0.31) sanat terapisi teknikleri uygulaması yapılmayan kontrol grubuna göre puanı (\bar{X} =1.25) azaldığı görülmektedir.

Deney grubundaki kişilere sanat terapisi teknikleri uygulaması yapıldıktan sonra olumsuz benlik puanı (\bar{X} =0.37) sanat terapisi teknikleri uygulaması yapılmayan kontrol grubuna göre puanı (\bar{X} =1.02) azaldığı görülmektedir.

Deney grubundaki kişilere sanat terapisi teknikleri uygulaması yapıldıktan sonra hostilite puanı (\bar{X} =0.37) sanat terapisi teknikleri uygulaması yapılmayan kontrol grubuna göre puanı (\bar{X} =1.09) azaldığı görülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın temel amacı sanatla terapi tekniklerinin ruhsal belirtiler, psikolojik iyi oluş ve bilişsel esneklik düzeylerine etkisinin incelenmesidir. Deney ve kontrol gruplarının uygulama yapılmadan önce başlangıç düzeylerinin aynı olması veya birbirlerine yakın olması beklenmektedir. Bu durum için deney ve kontrol gruplarının öntest puanlarının birbirleri ile karşılaştırıldığı zaman aralarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç ile deney grubu ve kontrol gruplarının başlangıçta birbirleri ile denk düzeyde olduğunu söylenebilmektedir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre deney grubuna katılan kişilerin ruhsal belirti puanlarının anlamlı düzeyde düşük çıktığı görülmektedir. Alanyazında Demir ve Demir (2018) tarafından yapılan çalışmada sanatla terapi tekniklerinin katılımcıların ruhsal belirti düzeyleri üzerindeki etkisi olduğunu belirtmiştir. Yapılan çalışmada anksiyete, depresyon, kişiler arası duyarlılık, öfke ve fobik anksiyete düzeylerinde olumlu anlamda bir azalma saptanmıştır. Demir ve Yıldırım (2017) ise yürüttükleri çalışmalarında öğrencilere uygulanan program sonrasında kişilerin depresyon ve anksiyete düzeylerinin azaldığını bildirmişlerdir. Karataş ve Güler (2020) yürüttükleri çalışmalarında ‘15-18 yaş aralığındaki ergenlerin mutluluk düzeyleri, duygularını ifade etme eğilimleri ve duygu düzenleme’ konusundaki güçlüklerini incelemek amacıyla yaptıkları grup sanat terapisi çalışma sonucunda deney grubundaki kişilerin mutluluk düzeylerinde olumlu bir artış olumsuz duygularında ise anlamlı bir azalma saptamışlardır. Gussak (2007) yaptığı çalışma sonucunda sanat terapisinin depresif semptomları önemli ölçüde azalttığını belirtmektedir. Ayrıca, sanat terapisi hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında zaman resim yapmanın depresyon ve anksiyete semptomlarını azaltmada etkili ve koruyucu bir tedavi yöntemi olduğu görülmektedir (Ciasca ve ark., 2018).

Araştırmada elde edilen bir diğer bulguya göre sanatla terapi teknikleri psikolojik iyi oluş düzeyi üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Alanyazında Bilgin (2019) kanser hastaları ile yaptığı sanat terapisi çalışmasında katılımcıların psikolojik iyi oluş düzeyinin yükseldiğini belirtmiştir. Ayakta tedavi gören kanser hastaları üzerinde uygulanan sanat terapisinin rahatsızlığın şiddetinin hafifletilmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. (Götze, Geue, Buttstädt, Singer ve Schwarz,2009). Bu bakımdan kanser tedavisinde yardımcı bir araç olarak sanat terapisi kullanılabilir. Göktepe (2014) yürüttüğü çalışmada ‘dışavurumcu sanat terapisinin psikolojik iyi oluş ve akış durumu üzerinde’ olumlu anlamda bir etkisinin olduğunu bildirmiştir. Alanyazında sanat terapisinin kişinin duygularının farkına varmasında, içgörü kazanmasında, iletişim becerisini geliştirmesinde, stresi azaltmasında, problemleri çözebilme becerisinin geliştirmesinde ve kendisini iyi hissetmesinde yardımcı bir araç olarak etkili bir şekilde kullanıldığı görülmektedir (Akhan, 2012). Kişinin sanat ile uğraşmasının kendisi için hem zihinsel hem de fiziksel sağlığına olumlu yönde etki ettiği, bundan dolayı yaşam kalitesinin artacağı belirtilmektedir (Bal ve Tuna, 2021). Deney grubuna katılan kişilerin grup içinde yaptıkları uygulamalar ile birbirleri ile paylaşımda bulunmaları, kişilerin anlaşıldığını hissetmesi ve diğer kişiler ile olumlu ilişkiler kurması noktasında sanatın yardımcı olduğu düşünülmektedir. Bu durumun psikolojik iyi oluş puanlarındaki artışa katkısı olduğu yorumu yapılabilir. Grup psikoterapisinde grup desteği, kişinin ve yaşantılarının kabul görmesi, kendi iç dünyasının nasıl engeller

oluşturduğunu ortaya çıkarma, umut aşılama, hastalığından kurtulmak için motive olma, normalizasyon gibi tedavi edici pek çok etmen ön plana çıkmaktadır (Yalom 2002). Katılımcılar ortaya koydukları ürünün kendisine ait bir parça haline gelmesi ile yaşadıkları duyguları somutlaştırma imkânı bulmuşlardır. Tehdit edici bilinçdışı materyal sanat ürününe dönüşmüştür.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre sanatla terapi teknikleri uygulamasının bilişsel esneklik üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Sanatla terapi tekniklerinin kişiler üzerinde yaratıcılık ve farkındalık becerilerinin geliştirmesine katkı sağladığı anlaşılmıştır. Bilişsel esnekliğin sadece problem çözme becerisi olarak biliniyor olsa bile aynı zamanda yaratıcılık ve yeni stratejileri değerlendirme, düzenleme becerileri üzerine katkı sağladığı belirtilmektedir (Bilgin, 2009). Sanat terapisinde sanat unsurunu oluşturma sürecinde başında olsa bile kişi için iyileştirici bir anlam taşımaktadır (Sarandöl ve arkadaşları, 2013). Sanatla terapi teknikleri uygulamalarının kişi için bir bakımdan problem olarak ortaya koyulan belli bir malzeme dış dünyada somutlaşarak, kişinin yaratıcılık süreçlerini harekete geçirerek farklı yönlerden bakabilme imkânı sunmaktadır. Bu durumun kişinin bilişsel esnekliğini artacağı gibi aktif olarak düşünce ve yaratıcı süreçlerinin kullanılmasını desteklediği düşünülebilir. Bir sanat materyalini yaratma süreci sürekli çözülmesi gereken bir zorluktur ve çok sayıda bilişsel, duygusal ve fiziksel faktörü içerir. Yapılan her oturumda kişiye farklı yönergeler verilerek kişi için aslında bir belirsizlik durumuyla başa çıkma ve stresini yönetme becerisine de katkı sağladığı düşünülebilir. Sonuç olarak uygulanan sanatla terapi teknikleri katılımcıların psikolojik iyi oluş ve bilişsel esneklik düzeyleri üzerinde anlamlı bir artış, ruhsal belirti düzeyi üzerinde anlamlı bir azalma saptanmıştır. Kişiler sanat terapisiyle duyguları ile bağ kurma, kendisini keşfetme, güçlü yanlarının farkına varma, benliğini güçlendirme ve yaşadığı sorunları azaltma konusunda fayda görmüştür.

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmaya katılan kişilerin klinik muayenesi bir psikolog veya psikiyatrist tarafından değerlendirilmediği sadece ruhsal belirti düzeylerinin Kısa Semptom Envanteri puanı ile değerlendirilmiş olmasıdır. Araştırmanın bir başka sınırlılığı ise çalışmaya katılan kişilerin izleme ölçümü yapılmadığı bu nedenle çalışma sonuçlarının uzun süre etkisi değerlendirilememektedir. Bu çalışma yetişkin kişiler üzerinde yapılmış olsa bile tüm yaş gruplarında yapılabilir. Ülkemizde yeni yeni rağbet görmeye başlayan sanat terapisinin ruh sağlığı alanındaki tüm psikolog, psikiyatrist ve sosyal hizmet uzmanların uygulamalarında standart olarak yer alması ve bu konularda eğitimlerin artması sağlanabilir. Sanat terapisinin alanında uzman kişilerin bu alanın daha sağlıklı bir şekilde gelişmesi için eğitim programları ve süpervizyon desteklerinin çoğaltılması sağlanabilir. Bu çalışmada uygulanan sanat terapisi tekniklerine ek olarak heykel, drama ve dans gibi farklı teknikler ile yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, F. G., & Çankaya, Z. C. (2015). Evli bireylerde psikolojik iyi oluşun yordanması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3): 646-662.
- Akhan, L. U. (2012). Psikopatolojik sanat ve psikiyatrik tedavide sanatın kullanılışı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (2): 132-135.
- Akoğlu, B. (2023). *Resim ve çocuğun iç dünyasına yolculuk. psikolojik analizler ve uygulamalarla resim*. Nobel Yayınları.
- Altınköprü, T. (2017). *Psikolojik testler ile resim analizi*. Hayat Yayınları.
- Altunkol, F. (2017). *Bilişsel esneklik eğitim programının lise öğrencilerinin bilişsel esneklik ile algılanan stres düzeylerine ve stresle başa çıkma tarzlarına etkisi*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ağluç, L. (2013). Sanat yaratıcılık bağlamında insan ve yaratma güdüsü. *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(1): 1-14.
- ASICI, E. & İKİZ, F. (2015). Mutluluğa giden bir yol: Bilişsel esneklik. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(35): 191-211.
- Aslan Ş., Turk F. (2022) Bilişsel esneklik ve psikolojik esneklik kavramlarının karşılaştırılması. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry*, 14(1): 119-130.
- Aşkın, M. (1981). *Bazı kişilik değişkenlerinin kültürlerarası sosyal psikolojik açıdan incelenmesi*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum
- Ayaydın, A. (2020). Psikoloji ve sanat etkileşimi üzerine . *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi*, 4(1): 9-12.
- Bal, F. (2019). Renk terapi'nin depresyon üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Journal Of International Social Research*, 12(62): 744-752.

- Bedel, A. & Ulubey, E. (2015). Ergenlerde başa çıkma stratejilerini açıklamada bilişsel esnekliğin rolü . *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* , 14(55) , 291-300.
- Bilgin, M. (2009). Developing a cognitive flexibility scale: Validity and reliability studies. *Social Behavior and Personality*, 37(3): 343-354.
- Bilgin, E. (2019). *Sanat terapisinin kanser tedavisi sürecinde kemoterapi alan hastaların yaşam kalitelerine etkisi*, Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. Isparta
- Bostancıoğlu, B., & Kahraman, M. (2017). Sanat terapisi yönteminin ve tekniklerinin sağlık – iyileştirme gücü üzerindeki etkisi . *Beykoz Akademi Dergisi*, 5(2): 150-162.
- Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*, Aldine Publishing Company.
- Candur, B. A. (2023). *Aile içi iletişimin duygusal öz farkındalık ve bilişsel esneklik ile ilişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Ciasca, E. C., Ferreira, R. C., Santana, C. L., Forlenza, O. V., Dos Santos, G. D., Brum, P. S., & Nunes, P. V. (2018). Art therapy as an adjuvant treatment for depression in elderly women: A randomized controlled trial. *Brazilian Journal of Psychiatry*, 40, 256-263.
- Cramer, V., Torgersen, S., & Kringlen, E. (2005). Quality of life and anxiety disorders: a population study. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 193(3), 196-202.
- Çakmak, Ö. , Biçer, İ. & Demir, H. (2020). Sağlıkta sanat terapisi kullanımı: Literatür taraması . *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi* , 2(2) , 12-21 .
- Çelikbaş, E. (2019). Dışavurumcu sanat terapisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1):20-37.
- Çetin, Z. ve Koyuncuoğlu, B. (2013). *İz bırakmak: çocuk, sanat ve yaratıcılık*. Vize Yayıncılık.
- Çuhadaroğlu, A. (2013). Bilişsel esnekliğin yordayıcıları. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 1(2), 86-97.
- Demir, V. (2017). Dışavurumcu sanat terapisinin psikolojik belirtiler ile bilişsel işlevlere etkisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13): 577-598.
- Demir, V. (2022). *Sanat terapisi temel psikoloji kuramları ile dışavurumcu sanatın bütünleştirilmesi*. Nobel Yayın.
- Demir, V., & Demir, A. (2018). Sanatla terapi programı ve etkileşim grubu uygulamasının ruhsal belirti düzeyleri üzerindeki etkisi. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 1(2), 97-120.
- Demir, V., & Yıldırım, B. (2017). Sanatla terapi programının üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerin depresyon, anksiyete ve stres belirti düzeylerine etkililiği. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(18): 311-344.
- Eracar, N. (2021). *Sözden Öte Sanatta Terapi ve Yaratıcılık* (2.basım). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gökçakan, N. (2005). Bir obsesif-kompulsif bozukluk vakasında bilişsel davranışçı terapi uygulaması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 81-89.
- Göktepe, A. (2015). *Sanat Terapi*. Nesil Basım Yayın Gıda Ticaret ve Sanayi A.Ş.
- Götze, H., Geue, K., Buttstädt, M., Singer, S., & Schwarz, R. (2009). Art therapy for cancer patients in outpatient care. Psychological distress and coping of the participants. *Forschende Komplementarmedizin* (2006), 16(1), 28-33.
- Gussak, D. (2007). The effectiveness of art therapy in reducing depression in prison populations. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 51(4), 444-460.
- Gülüm, İ. V., Dağ, İ. (2012). Tekrarlayıcı düşünme ölçeği ve bilişsel esneklik envanterinin türkçeye uyarlanması, geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Derneği*, 13(3), 216-223.
- Güner, O., & Dinçer Genç, N. (2019). *Sanat ve psikoterapinin buluştuğu bir yaklaşım: sanat terapisi*. Yakın Kitabevi.
- Fancourt, D., & Finn, S. (2019). What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. *Nordic Journal of Arts, Culture and Health*, 2(1), 77-83.
- Hu, J., Zhang, J., Hu, L., Yu, H., & Xu, J. (2021). Art therapy: a complementary treatment for mental disorders. *Frontiers in psychology*, 12, 3601.

Karataş, E. & Yavuz Güler, Ç. (2020). Grup sanat terapisi programının ergenlerin mutluluk düzeyleri, duyguları ifade etme eğilimi ve duygu düzenleme güçlüğüne etkisi. *OPUS International Journal of Society Researches* , 15(25): 3328-3359.

Kaya, A. (2014). *Dışavurumcu sanat terapinin üniversite öğrencilerinde akış durumu ve psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kılıççı, Y. (1992). *Okulda ruh sağlığı*. Şafak Matbaacılık.

Liebmann, M. (2004). *Art therapy for groups: A handbook of themes and exercises*. Psychology Press

Lomax, R. G., & Hahs-Vaughn, D. L. (2013). *An introduction to statistical concepts*. Routledge.

Malchiodi, C. A. (1998). *The art therapy sourcebook*. Lowell House.

Malchiodi, C. A. (Ed.). (2011). *Handbook of art therapy*. Guilford Press.

Taymur, İ., & Boratav, R. C. (2013). İçselleştirme, içealım, içeatım ve özdeşim. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(3), 330-342.

Telef, B. B. (2013). Psikolojik iyi oluş ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3): 374-384.

Timur, M. S. (2008). *Boşanma sürecinde olan ve olmayan evli bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerini etkileyen faktörlerin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara.

Okcu, C. (2022). Sanat psikoterapisi ve kuramsal temelleri bir vaka örneği. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 5(10): 1-10.

Özcan, H. (2012). *Sanat terapisi çalışmasının kanser hastası çocukların yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özen, Y. (2010). Kişisel sorumluluk bağlamında öznel ve psikolojik iyi oluş sosyal psikolojik bir değerlendirme . *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (4) , 46-58 .

Ryff, C., ve Keyes, C. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4): 719-727.

Sarandöl, A., Akkaya, C., Eracar, N., & Kirli, S. (2013). Şizofreni hastaları ve yakınlarıyla yapılan sanatla terapinin hastalık belirtileri, bireysel ve toplumsal beceriler üzerine etkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(4): 333-339.

Sayar, Ö. Ö. (2005). Sanat ve insana yardım. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16(2): 121-134.

Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31): 44-56.

Şirin Ayva, A. B. (2018). *Macera terapisi temelli grupla danışmanlığın üniversite öğrencilerinde bilişsel esneklik ve belirsizliğe tahammülsüzlüğe etkisi*. , Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.

Üzümcü, B. & Müezzın, E. E. (2018). Öğretmenlerin bilişsel esneklik ve mesleki doyum düzeyinin incelenmesi . *Sakarya University Journal of Education* , 8(1) , 8-25.

Yalom I (2002) *Grup psikoterapisinin teori ve pratiği*. Kabalcı Yayınevi.